

30385

T. C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

GAP'TAN ÖNCE
HARRAN KASABASI'NIN
SOSYAL YAPISI

(Doktora Tezi)

Danışman
Prof. Dr. Zeki ERDOĞMUŞ

Hazırlayan
İbrahim KIR

ELAZIĞ - 1993

**F.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
I. GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Özellikleri.....	1
B. Araştırmada Kullanılan Bazı Temel Kavramlar.....	7
1. Köy ve Kent.....	7
2. Kasaba.....	10
3. Sosyal Yapı.....	18
4. Sosyal Değişme.....	24
5. Geleneksellik ve Modernleşme.....	24
6. Toprak - İnsan İlişkileri.....	25
7. GAP'ın Tanıtımı.....	36
II. METODOLOJİ.....	39
A. Metodolojik Yaklaşım.....	39
B. Araştırmanın Evreni.....	40
C. Araştırma ve Bilgi Toplama Teknikleri.....	41
III. HARRAN'IN TARİHÇESİ.....	44
IV. HARRAN'IN COĞRAFİ KONUMU.....	51
V. YERLEŞİM BİÇİMİ.....	54
VI. KONUT.....	57
A. Harran Evlerinin Tarihçesi.....	57
B. Konutların Özellikleri.....	58
VII. ULAŞIM.....	65
Harran'ın Dışarıyla Bağlantısı.....	65
VIII. NÜFUS VE NÜFUS HAREKETLERİ.....	69
A. Nüfus.....	69
1. Nüfusun Genel Yapısı.....	69
2. Nüfusun Özellikleri.....	73
B. Nüfus Hareketleri.....	76
1. Daimi Göçler.....	76
2. Mevsimlik Göçler.....	81
3. Kısa Süreli Ziyaretler ve Seyahatler.....	82
IX. EKONOMİ.....	88
A. Temel İş- Güç Biçimleri veya Meslekler.....	88
B. Tarım Ekonomisi.....	93
1. Tarım.....	93
2. Hayvancılık.....	100
C. Ailelerin Gelir ve Giderleri.....	103
D. Mesleklerle İlgili Tutumlar.....	111
E. HHB'ye Göre Zenginliğin Ölçütü.....	118
X. AİLE.....	125
Aile Yapısı.....	126
1. Ailenin Kuruluşu: Evlenme.....	126
2. Aile Tipleri.....	137
3. Aile Büyüklüğü.....	141
4. Aile Üyeleri Arasındaki Sosyal İlişkiler.....	146
5. Boşanma.....	154
6. Miras.....	156

XI. AŞİRET VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ.....	158
A. Aşiret İlişkileri.....	158
Aşiretlerin Örf ve Adetleri.....	163
B. Akrabalık İlişkileri.....	167
1. Akraba Evliliği.....	167
2. Kirvelik.....	174
XII. DİN.....	177
A. Dini Hayat	178
B. Bazı Halk İnanışları.....	183
XIII. EĞİTİM.....	186
A. Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu	187
B. HHB'nin Öğrenim Durumları.....	192
C. HHB'nin Çocuklarının Öğrenimi Konusundaki Tutumları.....	194
XIV. KİTLE İLETİŞİMİ.....	200
A. Televizyon.....	200
B. Radyo.....	211
C. Gazete, Dergi ve Kitap.....	215
D. Söylenti veya Sözlü İletişim.....	220
E. PTT Hizmetleri.....	221
XV. SİYASET VE YÖNETİM.....	223
A. Siyasal Kültür.....	224
B. Belediye ve Kasabanın Yönetimi.....	244
C. Güvenlik ve Adli Sorunlar.....	245
D. Sağlık ve Sağlık Hizmetleri.....	247
XVI. BOŞ ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	251
HHB'nin ve Eşlerinin Boş Zamanları Değerlendirme Biçimi.....	252
XVII. HHB'NİN GAP'LA İLGİLİ GÖRÜŞ VE BEKLENTİLERİ.....	257
A. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgi ve Düşünceleri.....	257
B. HHB'nin GAP'tan Beklentileri.....	262
C. GAP'ın Doğurabileceği Olumlu ve Olumsuz Sonuçlar.....	268
XVIII. SONUÇ.....	274
XIX. EKLER.....	290
XX. KAYNAKLAR.....	309

ÖNSÖZ

Harran tarih boyunca sürekli bir yerleşim merkezi olmuş, özellikle ilkçağ ve ortaçağda tarihinin en parlak dönemlerini yaşamış, yakın ve yeni çağda bu özelliğini sürdürememekle beraber bir yerleşim birimi olma özelliğini kaybetmemiş, köklü bir tarihe ve sosyo-kültürel yapıya sahip açık hava müzesi görünümünde bir antik kenttir. Bugün Harran GAP'ın etkisiyle tarihteki parlak dönemlerinde olduğu gibi büyük ve önemli bir kente dönüşmenin hazırlık aşaması içinde bulunmaktadır. Harran'ın GAP'tan önce bu dönüşüme hazırlık aşamasında sosyal yapı özelliklerini sosyolojik açıdan belirlemek, gelecekte bu bölgede ve bu kasabada meydana gelecek değişmelerin yönünü, hızını, hacmini, boyutlarını ve sağlıklı bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılması açılarından önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'de köy ile kent arasında geçiş topluluğu niteliğinde bir yerleşim birimi olarak görülen kasabaların sosyal yapılarıyla ilgili sosyolojik araştırmaların nitelik ve nicelik bakımından yeterli olmadığı bilinmektedir. Bu araştırmanın yukarıda belirtilen ihtiyacı karşılaması ve bu konuda Türk sosyolojisine küçük bir katkıda bulunması ümit edilmektedir.

Alan araştırmalarının bir kişinin çabasının ötesinde birçok kişinin desteğiyle gerçekleştirilebildiği bilinen bir gerçektir. Çalışmalarım sırasında her zaman yakın ilgi ve desteğini gördüğüm, kıymetli fikirlerinden ve rehberliğinden yararlandığım tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Zeki ERDOĞMUŞ'a en içten teşekkürlerimi arz ederim.

Bu araştırmanın her aşamasında yakın ilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Mahmut ATAY'a ve Doç. Dr. H. Musa TAŞDELEN'e, tezimin müsveddesini okuyup Türkçe yazım kurallarına uygun olmasına katkıda bulunan Yrd.Doç.Dr.İsmail ÇETİŞLİ'ye, tezimin bilgisayarda yazılmasına yardımcı olan Arş. Görv. Ali YİĞİT'e ve Arş. Görv. Ömer AYTAÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Alan araştırması sırasında çok büyük yardımda bulunan Harran belediye başkanı Mahmut ÖZYAVUZ'a ve onun şahsında bütün Harran halkına, değerli yardımlarını esirgemeyen Akçakale kaymakamı Gürbüz KARAKUŞ'a, Harran kaymakamı H.Kenan YOZGATLI'ya ve araştırma verilerinin işlenmesinde gerekli kolaylığı gösteren İstanbul Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi mensuplarına teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

ANAP	: Anavatan Partisi
Ans.	: Ansiklopedi
AP	: Adalet Partisi
A.Ş.	: Anonim Şirketi
A. Üni.	: Ankara Üniversitesi
B	: Bağımsızlar
Bkz.	: Bakınız
BP	: Birlik Partisi
B.Üni.	: Boğaziçi Üniversitesi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
C. Üni.	: Cumhuriyet Üniversitesi
CY	: Cevap Yok
Çev.	: Çeviren
Çevl.	: Çevirenler
Der.	: Derleyen
Derl.	: Derleyenler
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DMİ	: Devlet Meteoroloji İşleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Fak.	: Fakülte
F. Üni.	: Fırat Üniversitesi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GP	: Güven Partisi
Haz.	: Hazırlayan
Hazl.	: Hazırlayanlar
HES	: Hidroelektrik Santrali
HHB	: Hane Halkı Başkanı(veya Hane Halkı Başkanları)
HP	: Halkçı Parti
H. Üni.	: Hacettepe Üniversitesi
IDP	: İslahatçı Demokrasi Partisi
İ. Üni.	: İstanbul Üniversitesi
KK	: Kaynak kişi
Ltd. Şti.	: Limited Şirketi
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
md.	: Maddesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MP	: Millet Partisi
MSP	: Millî Selamet Partisi
M.Üni.	: Marmara Üniversitesi
PTT	: Posta Telgraf Telefon
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
RP	: Refah Partisi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi

SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSYB	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
Terc.	: Tercüme eden
Tercl.	: Tercüme edenler
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAİE	: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
TZDK	: Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Üni.	: Üniversite
vd.	: ve diğerleri
YAYKUR	: Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu
Y. Haz.	: Yayına hazırlayan
Y. Hazl	: Yayına hazırlayanlar
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No	Sayfa No
1. 1908 Halep Vilayet Salnamesine Göre Harran Kazasının Gelir-Gider Kalemlerinin Dağılımı.....	50
2. Konutların Mülkiyet Durumuna Göre Dağılımı.....	58
3. Konutların Oda Sayısına Göre Dağılımı.....	59
4. HHB'nin Evlerini Yenileme İsteklerine Göre Dağılımı.....	61
5. Konutların Hizmet ve İç Donatımı.....	62
6. Konutların Su İhtiyacını Karşılama Durumu	62
7. HHB'nin Harran Dışında Eve Sahip Olma Durumunun Mesleklere Göre Dağılımı....	63
8. HHB'nin Harran Dışında En Sık Gittiği Yerler	66
9. HHB'nin Bazı Taşıt Araçlarına Sahip Olma Durumu.....	67
10. Yıllık Nüfus Artış Hızı Bakımından Harran İle Türkiye Nüfuslarının Karşılaştırılması.....	70
11. Harran ve Çevresindeki Köylerin Nüfusunun Yıllara ve Cinsiyete Göre Dağılımı..	72
12. HHB'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	73
13. HHB'nin Cinsiyete ve Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	74
14. Harran'ın 1988, 1989 ve 1990 Yıllarındaki Nüfusunun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	75
15. HHB'nin Daha Önce Kentlere Göç Eden Akrabalarına Göre Dağılımı.....	77
16. HHB'nin Akrabalarının Göç Ettikleri Yerler.....	78
17. HHB'nin Harran'dan Başka Bir Yere Göç Etme İsteklerine Göre Dağılımı.....	79
18. HHB'ye Göre, Harran'dan Göç Etme Nedenleri.....	79
19. HHB'nin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı.....	80
20. HHB'den Mevsimlik İşçi Olarak Harran Dışına Gidenler.....	81
21. HHB'nin Harran Dışına Çıkma Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	82
22. HHB'nin Harran Dışına Çıkma Sıklığının Sahip Olunan Arazi Miktarına Göre Dağılımı.....	83
23. HHB'nin Aile Üyelerini Tek Başlarına Bir Yere Geziye Gönderme İsteklerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	84
24. HHB'nin Geziye Giderken Eşlerini de Beraber Götürme İsteklerine Göre Dağılımı	85
25. HHB'nin Ailece Harran Dışına Geziye Çıkma Durumu.....	86
26. HHB'nin Harran Dışına Çıkma Nedenlerine Göre Dağılımı.....	86
27. HHB'nin ve Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı.....	89
28. HHB'nin Alan Araştırılmasının Sürdürüldüğü Dönemde Yaptıkları İşe Göre Dağılımı.....	90
29. HHB'ye Göre, Ailelerinin Geçim Yolları.....	92
30. Harran Ovası Tarımsal Üretim Durumu	93
31. Harran ve Çevresinde Arazinin Mülkiyet Durumu.....	94
32. Harran'da Toprağın Mülkiyete Göre Dağılımı.....	95
33. HHB'nin Topraklarını İşletme Tarzlarına Göre Dağılımı.....	96
34. HHB'nin Pazar İçin Üretim Yapabilme Durumları	98
35. HHB'ye Göre, Ailelerinin Tarım Araç ve Gereçlerine Sahip Olma Durumları.....	99
36. Harran Türkiye, Çukurova ve GAP Bölgelerinin Traktörleşme Düzeyi.....	99
37. HHB'nin Sun'i Gübre Kullanma Durumlarına Göre Dağılımı.....	100
38. Büyükbaş, Küçükbaş ve Kümes Hayvanı ile Arı Kovanına Sahip Olma Durumları	101
39. HHB'ye Göre, Ailelerinin Gelir ve Giderleri.....	103
40. Ailelerinin Sahip Oldukları Arazi Durumlarına Göre Gelirleri.....	105
41. Aile Bütçelerine Gelir Getiren Kaynaklar.....	106
42. Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre, Giderleri.....	107
43. HHB'nin Mensup Oldukları Ailelerin Harran'daki Diğer Ailelere Göre Ekonomik Düzeyi.....	108
44. Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahip Olma Durumu.....	110
45. HHB'nin Gelir Durumlarına Göre, Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler...	112

46. HHB'nin Mesleklerine Göre, Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler.....	113
47. HHB'nin Mesleklerine Göre, Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler.....	114
48. HHB'nin Yaş Gruplarına Göre, Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler.....	115
49. HHB'nin Eşi, Kızı ve Gelinlerini Başkalarının İşinde Çalıştırma İsteğinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	117
50. Zenginlik Ölçütlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	118
51. Zenginlik Ölçütlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	119
52. Zenginlik Ölçütlerinin Sahip Olunan Arazi Miktarına Göre Dağılımı.....	120
53. Zenginlik Ölçütlerinin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı.....	122
54. Zenginlik Ölçütlerinin Mesleklere Göre Dağılımı.....	123
55. Cinsiyet-Evlenme Kararı ilişkisi.....	127
56. Öğrenim Durumu -Evlenme Kararı ilişkisi.....	128
57. Evli ve Dul HHB'nin, Evlenirken Başlık Verme Durumu.....	130
58. Evli HHB'nin Resmi Nikah Yaptırma Sebepleri.....	132
59. Evli HHB'nin ve Eşlerinin İlk Evlenme Yaşları.....	133
60. Evli HHB'nin Birden Fazla Kadınla Evlilik Durumları.....	136
61. HHB'nin Eşlerinin Üzerine Kuma Getirme İsteklerine Dağılımı.....	137
62. Aile Tipleri.....	138
63. Türkiye'de Değişik Yerleşim Birimlerinde ve Farklı Yıllarda Yapılan Araştırmalara Göre Aile Tipleri.....	140
64. Üye Sayısına Göre, Aile Büyüklüğü.....	142
65. Farklı Yıllarda Türkiyede Değişik Yerleşim Birimlerinde Yapılan Araştırmalarda Tespit Edilen Aile Büyüklüklerinin Harran'da Tespit Edilen Aile Büyüklüğü İle Karşılaştırılması.....	143
66. HHB'nin Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	144
67. Çeşitli Yıllarda Değişik Yerleşim Yerlerinde Yapılmış Araştırmalarda Tespit Edilen Ortalama Çocuk Sayısının Harranda Tespit Edilen Ortalama Çocuk Sayısı İle Karşılaştırılması.....	145
68. HHB'nin, Çocuklarının Hatalı Bir Davranışı Karşısında Takındıkları Tavırlar... ..	147
69. Çocuklarının Hatalı Bir Davranışı Karşısında HHB'nin Takındıkları Tavırların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	148
70. Çocuklarının Hatalı Bir Davranışı Karşısında HHB'nin Takındıkları Tavırların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	
71. HHB'nin Çocuklarının Hangi Davranışlarından Şikayetçi Oldukları.....	150
72. HHB'nin Öğrenim Durumu İle Evlenen Erkek Çocuklarının Baba-Evinden Ayrılmaları Hakkındaki Görüşleri Arasındaki ilişki	151
73. HHB'nin Meslekleri İle Evlenen Erkek Çocuklarının Baba-Evinden Ayrılmaları Hakkındaki Görüşleri Arasındaki ilişki	152
74. HHB'nin Baba- Evinden Ayrılma Sebepleri.....	153
75. HHB'nin Önemli Meselelerde Fikir Danıştığı Kişiler.....	154
76. HHB'nin Boşanma Durumu.....	154
77. HHB'ye Göre, Boşanma Sebepleri	155
78. HHB'ye Göre, Kendi Ailelerinde Mirasın Geçiş Şekli.....	156
79. HHB'nin Babalarının ve Kendilerinin Eşleriyle Akrabalık Durumu.....	167
80. Akraba Evliliği- Öğrenim Durumu ilişkisi.....	169
81. HHB'nin Yaş Grupları - Çocukları İçin Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri.....	170
82. HHB'nin Gelir Durumu - Çocukları İçin Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri	171
83. HHB'nin Öğrenim Düzeyi - Çocukları İçin Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri.....	172
84. Akraba ve Komşuların Yardımlaşmaları.....	173
85. HHB'ye Göre, Aileler ve Aşiretler Arasında Çatışma	174
86. HHB'ye Göre, Kirveliğin Gerekliliği.....	175
87. Kirvenin Seçiminde, Aranılan Özellikler.....	176
88. HHB'nin Kendilerini Dine Ne Derece Bağlı Gördükleri.....	179
89. HHB'nin Dini Bilgileri Öğrendikleri Kaynaklar.....	179

90. HHB'nin Bazı Dini İbadetleri Yapma Sıklığı.....	180
91. HHB'nin Hacca Gitme Durumu.....	182
92. HHB'nin Bazı Halk İnanışlarına Karşı Tutumları.....	183
93. Öğrenim Düzeyi- Bazı Halk İnanışlarına Karşı Tutum ilişkisi	184
94. 1990-1991 Öğretim Yılında Harran İlköğretim Okulundaki Öğrencilerin Okuldaki Sınıflarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	188
95. 1960-1990 Yılları Arasında Harran İlkokulu'ndan Mezun Olan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	190
96. Babaların Çocukların Öğrenimiyle İlgilenme Dereceleri.....	
97. HHB'nin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.....	192
98. HHB'nin Meslekleri- Erkek Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyi.....	195
99. HHB'nin Meslekleri-Kız Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyi.....	196
100. HHB'nin Yaş Grupları- Kız Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyi.....	197
101. HHB'nin Öğrenim Düzeyi- Kız Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyi.....	198
102. HHB'nin Öğrenim Düzeyi-Televizyon Seyretme Sıklığı.....	202
103. HHB'nin Sahip Oldukları Toprak Miktarı-Televizyon Seyretme Sıklığı.....	203
104. HHB'nin Seyrettikleri Televizyon Programları	204
105. HHB'nin En Çok Seyredikleri Televizyon Programları.....	206
106. Televizyon Seyreden HHB'nin,Televizyon Programlarından Memnunluk Derecesi	207
107. Televizyon Programlarından Memnun Olmayan HHB'nin, Televizyonda Ağırlık Verilmesini İstedikleri Programlar.....	208
108. Televizyon Programlarından Memnun Olmayan HHB'nin Yaş Grupları ve Televizyonda Ağırlık Verilmesini İstedikleri Programlar.....	209
109. HHB'nin TRT GAP'tan Memnunluk Durumu.....	210
110. HHB'nin, TRT GAP'ı Seyretme Sıklığı ve Memnun Olma Dereceleri.....	211
111. HHB'nin Radyo Dinleme Sıklığına Göre Dağılımı.....	212
112. HHB'nin, En Çok Dinlediği Radyo İstasyonları.....	212
113. HHB'nin En Çok Dinlediği Müzik Çeşidi.....	213
114. Gazete Okuma Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	215.
115. Öğrenim Düzeyi-Gazete Okuma Sıklığı.....	216
116. HHB'nin Dergi Okuma Durumu.....	217
117. Cinsiyet- Okunan Kitap Türleri.....	218
118. Yaş Grupları- Okunan Kitap Türleri.....	219
119. Öğrenim Düzeyi- Okunan Kitap Türleri.....	220
120. HHB'nin Yurt ve Dünya Olayları Hakkında Bilgi Edinmek İçin Başvurdukları Kişiler.....	221
121. 1961-1989 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili, Cumhuriyet Senatosu ve Belediye Başkanlığı Harran Seçim Sonuçlarının Siyasi Partilere Göre Dağılımı.....	224
122. HHB'nin Siyasetle İlgilenme Derecelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	227
123. HHB'nin Siyasetle İlgilenme Derecelerinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	228
124. HHB'ye Göre, Harran'da En Çok Sözü Geçenler.....	229
125. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	230
126. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	231
127. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	232
128. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	233
129. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Gelir Düzeyine Göre Dağılımı.....	234
130. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Mesleklerine Göre Dağılımı.....	235
131. HHB'nin Eşlerinin Oy Verme Davranışını Etkileme Durumlarının Mesleklerine Göre Dağılımı.....	236
132. HHB'nin Çeşitli Birlik, Dernek, Kooperatif ve Siyasi Partilere Üye Olma Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	238

133. HHB'ye Göre, Harran'ın En Önemli Sorunları.....	239
134. HHB'nin Resmi Kurumlardaki İlişki Biçimleri.....	241
135. HHB'nin, Türkiye'nin Geleceği Hakkındaki Düşünceleri.....	242
136. HHB'ye Göre, Türkiye'nin En Önemli Sorunları.....	243
137. Akçakale Cumhuriyet Savcılığı Kayıtlarına Göre,1985-1990 Yılları Arasında Harran'da İşlenen Suçlar.....	246
138. HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götdürdükleri Yerler.....	248
139. HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götdürdükleri Yerlerin, Sahip Olunan Arazi Miktarına Göre Dağılımı.....	249
140. HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götdürdükleri Yerlerin, Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	250
141. Erkeklerin Boş Zamanı Değerlendirme Faaliyetleri.....	253
142. Kadınların Boş Zamanı Değerlendirme Faaliyetleri.....	255
143. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	257
144. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Sahip Olunan Toprak Miktarına Göre Dağılımı.....	258
145. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Mesleklere Göre Dağılımı.....	260
146. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	261
147. GAP Gerçekleştikten Sonra HHB'nin İlk Olarak Yapmayı Planladıkları İşler....	262
148. HHB'ye Göre, Ailelerinin Geçimlerini Sağlayabilmeleri İçin, Gerekli Toprak Miktarı.....	263
149. GAP Gerçekleşip Sulu Tarıma Geçildikten Sonra, HHB'nin Topraklarını Nasıl İşletecekleri.....	265
150. HHB'nin Toprak Satın Alma Durumu	266
151. Bugünün Rayicine Göre Çok İyi Bir Fiyat Verilse, HHB'nin Toprağını Satmayı İsteyip İstemedikleri.....	266
152. GAP Çalışmaları Başladıktan Sonra, HHB'nin Toprak Alıp-Satma Durumu.....	267
153. HHB'ye Göre, GAP İle İlgili Çalışmalar Başladıktan Sonra Başka Yerden Gelip Harran'dan Toprak Satın Alınıp- Alınmadığı.....	267
154. HHB'ye Göre, GAP'ın Doğurabileceği Olumlu Sonuçlar.....	269
155. HHB'ye Göre, GAP'ın Doğurabileceği Olumsuz Sonuçlar.....	270
156. HHB'ye Göre, GAP'ın Harran'da Meydana Getirebileceği Değişiklikler.....	272

I. GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Özellikleri

Bu saha araştırması "GAP'tan Önce Harran Kasabası'nın Sosyal Yapısını" konu edinmektedir.

GAP(Güneydoğu Anadolu Projesi) yurdumuzun yedi bölgesinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni oluşturan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinin kalkınmasını hedefleyen entegre bir gelişme projesidir. Bu proje 74.000 km²'lik bir coğrafi alanı kapsamaktadır (DSİ, 1980, I-1) Adı geçen proje Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapılması düşünülen barajların, hidroelektrik santrallerin, sulama tesislerinin, tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık ve diğer alt yapı tesis ve hizmetlerinin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır (DSİ,1980,1).

GAP alanı içinde yer alan Atatürk Barajı, Türkiye'nin, yükseklik bakımından dördüncü; kurulu güç, elektrik üretimi, göl hacmi ve gövde hacmi bakımlarından ise en büyük barajıdır. Burada sözü edilen ölçütler açısından dünyanın büyük barajlarından biri olan Atatürk Barajı, gövde hacmi bakımından Pakistan'daki Tarbela, Amerika'daki Fort Peck, New Cornelia Tailings ve Arjantin'deki Chapeton barajlarından sonra büyüklük bakımından beşinci sırayı almaktadır(Akarun, 1983, 36).

GAP'ın bu bölgeye ve Türkiye'ye çok önemli yararlar sağlayacağı beklenmektedir. Bu yararlar sadece sulama vasıtasıyla tarımdaki verim artışı, elektrik enerjisi üretimi, sel kontrolü, erozyonun önlenmesi, su yoluyla taşımacılık, balıkçılık, belediyelerin ve endüstri sektörünün sağlayacağı diğer ekonomik imkanlar; baraj göllerinin meydana getirdiği tabii güzellik, yeşil alanlar, göllerin kenarındaki dinlenme yerleri, yağış artışı, temiz hava ve çevre temizliği gibi bir barajın sağlayabileceği yararlar değildir. GAP'ın bölgenin kalkınmasını gerçekleştirerek, bölgelerarası gelişmişlik farkının ve dengesizliğinin ortadan kaldırılmasına büyük ölçüde etki yapacağı, dolayısıyla bölgelerarası dengesizliği istismar edenlerin bu istismar vasıtasının etkisini azaltacağı, bu bölgede ve Türkiye'de sosyal, kültürel, siyasal, ve ekonomik değişmelere ve gelişmelere sebep olacağı beklenmektedir.

Kalkınmada bölgelerarası dengesizlik ve gelişmişlik farkı yalnız Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin sorunu değildir. Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Fransa, Federal Almanya, Norveç, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde de bölgelerarası dengesizliğe rastlanılmaktadır. Ancak, bu ülkelerin geliştirmiş oldukları GAP benzeri projelerle, bölgesel kalkınma politikaları uygulayarak, başlangıçta oldukça az gelişmiş olan bölgelerini geliştirip, komşu bölgelere kaynak transferi yapacak duruma getirdikleri, sözü geçen bölgelerin az gelişmişliğinden kaynaklanan sosyal ve siyasal sorunlarını büyük ölçüde çözdükleri görülmektedir(Abuşoğlu ve İnan,1989,55). GAP'ın sosyal yapıya etkilerini daha iyi anlayabilmek düşüncesiyle bu projeden önce yukarıda adı geçen ülkelerde gerçekleştirilen GAP benzeri projelerin örnekleri aşağıda ana hatlarıyla açıklanmaktadır.

1930'lu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nin Tennessee Vadisi'ndeki halkın gelir seviyesinin, okuma-yazma oranının ve sahip olduğu vasıflı iş gücünün ülkenin diğer

bölgelerine göre çok geri kaldığı, halkın büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı, bu köylerin sadece %3.0'de elektrik bulunduğu kaynaklardaki bilgilerden anlaşılmaktadır (Abuşoğlu ve İnan, 1989, 55). 1933 yılında, elektrik üretimi, sel kontrolü, bataklıkların kurutulması, toprak erozyonunu önleme, orman yangınlarının önlenmesi, tarımda verimin artırılması, özel girişimcilerin bölgeye teşviki, Tennessee nehrinin kolları üzerinde drenaj çalışmaları yaparak nehirden taşımacılık, sulama, hidroelektrik, balıkçılık ve turizm gibi alanlarda azami yararın sağlanması, sosyal ve ekonomik açıdan halkın refahının yükseltilmesi için tabii kaynakların kullanımı amacıyla TVA (Tennessee Valley Authority=Tennessee Vadisi Organizasyonu) kurulmuştur. Bugün bu nehir ve kolları üzerinde kurulmuş olan 50 kadar baraj ve çeşitli nükleer santraller vasıtası ile sözü geçen bölgenin kalkınmasının gerçekleştirildiği ve komşu bölgelere kaynak transfer edecek duruma getirildiği görülmektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989, 56-57).

İtalya'nın nüfusunun %37.0 sini, yüzölçümünün %41.0'ini kapsayan, kuzeyine göre daha az gelişmiş olan Güney İtalya'yı diğer adıyla Mezzogiorna bölgesini sosyal ve ekonomik açılardan kalkındırmak amacıyla 1950 yılında "Cassa İl Per Mezzogiorna"(Mezzogiorna Sandığı veya Güney Sandığı) adlı bir organizasyon kurulmuştur. Bu bölgeyi kalkındırmak için 1950'de tarım sektörünün geliştirilmesi ve alt yapının tesisi,1957'de sanayicinin ve özel sektörün bölgeye teşvik edilmesi, 1965'de hızlı sanayileşme faaliyetleri başlatılıp sürdürülerek güney ile kuzey bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkının asgariye indirildiği belirtilmektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989, 57-58).

İngiltere'de "kalkınma yöreleri" veya "büyüme yöreleri" denilen bölgelere yatırım yapılarak önemli avantajlar sağlandığı anlaşılmaktadır (TÜSİAD , 1978,22).

Sanayi devriminden sonra çeşitli sanayi tesislerinin %85.0'inin kurulduğu, Fransa'nın kuzey ve doğu bölgeleri, güney ve batı bölgelerine kıyasla daha hızlı bir gelişme gösterdiği ve bölgelerarası bu gelişmişlik farkının çeşitli sosyal ve politik sorunlara yol açtığı dikkati çekmektedir. Bu sorunların çözümü için Provence, Aşağı Languedoc, Korsika ve Gaskonya gibi bölgelerde bölgesel kalkınma politikası çerçevesi içinde projeler geliştirilerek gerçekleştirildiği görülmektedir. Ülke çapında kalkınmayı gerçekleştirmek için, sulama ve drenaj çalışmalarının bölgesel kalkınmanın ön şartı ve hareket noktası olarak kabul edildiği. bunun yanında kentleşme, iletişim, sağlık, eğitim konularında da önemli çabaların sarfedildiği, çiftçilerin örgütlenerek eğitildiği ve özel girişimcilerin ilgili bölgelere yatırım yapmaları için teşvik edildiği ve bölgelerarası dengesizlik sorununun önemli ölçüde çözüldüğü kaynaklarda yer alan tespitlerden anlaşılmaktadır (Abuşoğlu ve İnan, 1989, 59-60).

Japonya'da 1960'lardan sonra bölgelerarasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak için hükümetlerin bölgesel ve alt bölgesel kalkınma programları uygulayarak, bölgelerarası dengesizlik sorununu önemli ölçüde çözdükleri görülmektedir (Kuzucuklu, 1977,137-138).

Federal Almanya'nın, 1951'den beri bölgelerarasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak için, tarımsal bölgelerde alt yapının geliştirilmesi çalışmalarını başlatıp "Federal Büyüme Merkezleri" kurup, "Bölgesel Faaliyet Programı" geliştirerek bölgelerarasındaki gelişmişlik farkından doğan sorunları önemli ölçüde çözdüğü

belirtilmektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989,60- 62).

Norveç'de bölgesel kalkınma politikasının 1952'de uygulanmaya konulduğu, daha sonra "Bölgesel Kalkınma Fonu" organizasyonunun kurulduğu, bu ülkenin diğeryörelere kıyasla geri kalmış kuzey bölgesinde, tarım, ormancılık ve balıkçılığın geliştirildiği dolayısıyla adı geçen ülkede bölgelerarasında ve bölge içinde daha dengeli bir kalkınmanın gerçekleştirildiği tespit edilmiş bulunmaktadır (Abuşoğlu ve İnan, 1989,62-64).

Türkiye'nin de hızlı kalkınmayı gerçekleştirmek ve bölgelerarası dengesizliği giderebilmek amacıyla 1963 yılından itibaren planlı kalkınma dönemine girdiği, DPT tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planları ve programları ile sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan sağlıklı ve istenilen değişmelerin sağlanmasının amaçlandığı bilinmektedir. GAP, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkındırılmasını ve bölgelerarasındaki gelişmişlik farkının azaltılmasını, dolayısıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, yakın bölgelerin ve Türkiye'nin kalkınmasına hizmet edecek olan önemli bir proje olarak düşünölmüş, adı geçen proje içinde yer alan alt yapı tesislerinin inşaatına başlanmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, GAP gerçekleşmeden önce sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapılarının temel özelliklerinin belirlenerek ortaya konmasına ihtiyaç vardır. Bu araştırmalar, GAP'ın gerçekleşmesinden önce, uygulamaya konulması ve uygulamadan sonraki süreler içinde meydana gelebilecek değişmeleri tespit etmek, sözü geçen dönemlerde görölen gelişmelerdeki farkları belirlemek açılarından önemli bir özellik taşımaktadır. Bu bölgede yapılacak bilimsel araştırmalarla tespit edilecek işsizlik, konut arzındaki yetersizlik, adam öldürme, kan davası, çocuk suçluluğu, kaçakçılık, bölücölük, terör, eğitim, sağlık kurum ve hizmetlerindeki yetersizlik ile değer ve normlar hakkında elde edilecek bulgular adı geçen projenin hedefine ulaştırılmasında küçömsenemeyecek katkılarda bulunacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nde TVA konusu gündeme gelir gelmez yapılmış olan konu ile ilgili bilimsel araştırmalardan büyük ölçüde faydalanılmış olması. GAP'tan önce yapılacak bilimsel araştırmaların gereğini ve önemini ortaya koymaktadır. Türkdoğan'ın "sosyal demir atma" deyimiyie ifade ettiği bu önceden araştırma yaklaşımı. halkın tutum ve davranışlarının tespitinde ilk önemli adım niteliğini taşıyacaktır. Türkdoğan, GAP'tan önce yapılacak bu bilimsel araştırmaların "toplum uzmanları" olarak adlandırdığı araştırmacılar tarafından yapılmasını önermektedir. Türkdoğan, Mısır'da Asvan barajının yapımından önce bu bölgede yerleşik Nubian topluluğunun kültürel ve sosyal yapılarını incelemek için "Nubian Etnolojik Araştırma Kuruluşu" adında bir araştırma organizasyonunun kurulduğunu, yukarıda sözü geçen araştırmaların bu kuruluşun elamanları olan "toplum uzmanları" tarafından gerçekleştirildiğini örnek olarak vermektedir. Burada sözü geçen bölgelerin kalkındırılmasına yardımcı bir araç olarak ilgili bölgenin sosyal yapısının iyi anlaşılması için geçerliliğine ve güvenilirliğine gölge düşmeyen ölçütlerin kullanıldığı, yüzeysel olmayan, bilimsel yöntem ve araştırma teknikleriyle gerçekleştirilen araştırmaların yapılması gerekmektedir. Zimmerman'ın Amerika'da kırk bin köy ile ilgili araştırmalar yapmış olması, bu araştırmaların bulgularından faydalanarak köy sosyolojisi ders kitabını yazması ve bu köylerin kalkındırılması hakkında önerilerde bulunması, kalkınma hedeflerine ulaşılmasında önemli rol oynamıştır. Türkdoğan'ın, GAP bölgesinde "bütöncü ve derinliğine tahlil"lere dayalı sosyal yapı araştırmalarının gereğini vurgulaması, bu araştırmaların önemini destekleyen

bir göstergedir (Türkdoğan, 1989 a, 33-36).

Bir bölgede yapılacak araştırmalarda kırsal ve kentsel yapıların bazı ortak özelliklerini yansıtmakla beraber bir yerleşim birimi olarak köy ile kent arasında kendine özgü bir yapıya sahip olan kasabaların ayrı bir yeri ve önemi vardır. Kasabalar iş-güç çeşitleri açısından kentlere kıyasla daha çok kırsal yapı özellikleri gösterirken; köylerde henüz bulunmayan bir takım ticari ve sosyal imkanlara sahip olmaları açısından da kentsel yapının bazı özelliklerini taşımaktadırlar. Bu bakımdan köy ile kent arasında bir geçiş toplumu, Kıray'ın deyiimiyle "tampon mekanizma" (Kıray, 1964, 7) olarak nitelendirilen kasabaların sosyal yapıları araştırılırken, köy ve kent yapılarıyla ilgili yapılmış olan araştırma bulgularının da göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Bir kasabanın araştırma konusu yapılması hem kırsal ve kentsel yerleşim kademelenmesinin daha açık bir biçimde anlaşılmasına; hem de bu kademelenme içinde kasabaların konumunun daha iyi belirlenmesine, böylece kasabalarda meydana gelebilecek değişmelerin daha sağlıklı bir biçimde tespit edilmesine yardımcı olacaktır. Bir bölge hakkında genel sonuçlara varmak için sadece küçük bir kasabanın sosyal yapısının araştırılmasının yeterli olmadığı açıktır. Fakat alan araştırmalarında, Atalay'ın da belirttiği gibi, "öncelikle dar bir modelin" ele alınıp, derinliğine analiz edilerek incelenmesi güvenli ve tutarlı bir sonuca gitmeyi kolaylaştırabilir (Atalay, 1979, 3-4).

Türkiye hızlı bir değişim sürecinden geçmektedir. Türkiye'de meydana gelen sosyal ekonomik ve kültürel değişimin bariz göstergelerinden biri de kırsal kesimde yaşayan nüfusta giderek artan oranda bir azalmanın gözlenmesidir. Kırsal kesimde yer alan nüfusun azalmasında başlıca etken kırdan kente yapılan göçtür. Bu bir bakıma gelecekte, Türkiye'nin nüfusunun önemli bir kısmının kentlerde yaşadığı bir ülke olacağı anlamını taşımaktadır. Genel olarak, kırsal bölgelerde yaşayan nüfusta azalma görülmesine rağmen, bazı kırsal bölgelerde sulama ve tarım teknolojisindeki gelişmeler yoluyla tarımsal üretimde verimin önemli düzeyde artacağı, kırsal kesimde refah seviyesinin yükseleceği ve kentlere olan göçün de yavaşlayacağı tahmin edilmektedir. Kuru tarımdan sulu tarıma geçilmesi hem ürün artışına, hem de ürün çeşitlemesine yol açacağı, tarımdaki bu gelişmenin önemli sosyal, kültürel ve ekonomik değişmeleri de beraberinde getireceği beklenmektedir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gelişmekte olan ülkelerde tarım teknolojisindeki gelişmeler, sulama imkanlarının iyileştirilmesi, suni gübre kullanımındaki artış ile tarımsal üretimde ulaşılan yüksek verimlilik sosyal bilimciler tarafından "yeşil devrim (green revolution)" olarak nitelendirilmektedir (Demir ve Acar, 1992,385). Yeşil devrim kavramı sadece tarım teknolojisindeki ve tarımsal üretimdeki gelişmeleri değil, ilgili toplumun sosyal yapısındaki kültürel, sosyal, ekonomik, demografik ve siyasal değişmeleri de yansıtan bir anlam taşımaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Tennessee Vadisinde, İtalya'nın Mezzogiorna bölgesinde (Abuşoğlu ve İnan,1989,55-58), Hindistan'ın Damador vadisinde (Keleş, 1990, 211), Güney Hindistan'ın Tenjore bölgesinde (Beteille,1986,145), Rusya'nın Kuzey Asya bölgesinde (Meier, 1976, 581-593), Mısır'ın Nil vadisinde (Gerteina, 594-595), Nijerya'nın Kano Nehri havzasında (Meyer, Roberts ve William,1981,281-305), Venezuela'nın Guyana, Brezilya'nın Kuzey Amazon, Arjantin'in Patogonya bölgelerinde ve Şili'nin Aisen

dolaylarında (Erdoğan,1989,2) tarım teknolojisindeki gelişmeler, suni gübre kullanımı ve sulama imkanlarının iyileştirilmesi sonucu tarımdaki yüksek verimlilik, bu bölgelerde "yeşil devrim" olarak nitelenen önemli ölçüde sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik değişmelere yol açtığı konu ile ilgili kaynaklardaki bilgilerden anlaşılmaktadır.

GAP'ın da Türkiye'de ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yukardaki örneklerde belirtilen benzer değişmelere yol açacağı beklenmektedir. Bu araştırmaya konu olan Harran kasabası coğrafi konumu itibariyle GAP'ın etki alanına giren önemli bir yerleşim birimidir. Bu özelliğinden dolayı Harran bu sosyolojik araştırmanın konusu olarak ele alınmaktadır. Bu suretle GAP'ın uygulamadaki sonuçlarının fiilen alınmasına başlanılmadan önce Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde yer alan Şanlıurfa ilinin bir ilçesi olan ve bu bölgedeki büyük ovaya adını veren Harran kasabasının sosyal yapısının temel özelliklerini araştırmak ve ortaya koymak bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

GAP'ın meydana getireceği "yeşil devrim" in sosyal yapıda ve insan davranışlarında ne gibi değişmelere neden olacağını tespit etmek amacıyla Kıray'ın da belirttiği gibi, sosyal değişimin bir "başlangıç noktası" nı belirlemek gerekmekte, buna göre sosyo-kültürel değişimin bir zaman süreci içindeki durumunu belirleyebilmek için bir "sıfır noktası" nın ya da hareket noktasının kabul edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Kıray, 1964,1). Bu yaklaşımdan hareketle, Harran'da GAP'ın etkileri belirgin bir biçimde ortaya çıkmadan önce, adı geçen kasabanın bu araştırmanın bulgularına dayanılarak elde edilecek sosyal yapı özellikleri veya durum tespiti bir "sıfır noktası" veya "başlangıç noktası" olarak kabul edilmiştir. Harran'ın, GAP'tan önceki sosyal yapı özelliklerini belirlemek gelecekte bu bölgede ve adı geçen kasabada meydana gelecek değişmelerin yönünü, hızını, hacmini, boyutlarını ve sağlıklı bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılması açılarından büyük bir önem taşımaktadır.

Harran'ın tarih boyunca sürekli bir yerleşim merkezi olduğu, özellikle ilkçağ ve ortaçağda tarihinin en parlak dönemlerini yaşadığı, yakın ve yeni çağda bu özelliğini nispeten kaybetmekle beraber bir yerleşim birimi olarak varlığını devam ettirdiği, anlaşılmakta, dolayısıyla adı geçen kasaba köklü bir tarihe ve kültüre sahip bir antik kent olarak bilinmektedir (Lloyd and Brice,1951, 77-111 ve Rice, 1952, 36-83). Harran bugün GAP'ın etkisiyle, tarihteki parlak dönemlerinde olduğu gibi büyük ve önemli bir kente dönüşmenin hazırlık aşaması içinde bulunmaktadır. Bu suretle, şimdiye kadar sosyolojik bir araştırmanın yapılmadığı, köklü bir tarih ve sosyo-kültürel yapıya sahip Harran kasabasının sosyal yapısının bu dönüşüm aşamasında ele alınıp sosyolojik açıdan araştırılması ayrı bir önem arz etmektedir.

Türkiye'de kasabaların sosyal yapılarıyla ilgili araştırmaların nitelik ve nicelik açılarından yeterli olmadığı, daha önce bu konuda araştırma yapmış bazı sosyal bilimciler tarafından da belirtilmiş bulunmaktadır (Kıray, 1964,1; Mansur, 1971, xii; Benedict, 1974,1; Ozankaya,1984 a, 263; Akkayan,1990,1; Erkul,1983,5-6 ve Uygun, 1984,1). Bu araştırmanın yukarıda belirtilen ihtiyacı karşılaması ve Türk sosyolojisine bu konuda küçük bir katkıda bulunması ümit edilmektedir.

Bu araştırma raporu, on sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve özelliği belirlenmekte, araştırmada kullanılan bazı temel kavramlar açıklanmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi, üçüncü bölümde Harran'ın tarihi,

dördüncü bölümde coğrafi konumu, beşinci bölümde Harran'ın yerleşim biçimi, altıncı bölümde Harran'ın kendine özgü evleri, yedinci bölümde adı geçen kasabanın ulaşımı ve kasabalının sahip olduğu taşıt araçları hakkında bilgi verilmektedir.

Harran'ın nüfus yapısı ve adı geçen kasabadaki nüfus hareketleri sekizinci bölümde, meslekler ve iş-güç biçimleri dokuzuncu bölümde, aile onuncu bölümde, aşiret ve akrabalık ilişkileri on birinci bölümde, din on ikinci bölümde, eğitim on üçüncü bölümde, kitle iletişimi on dördüncü bölümde, siyaset ve yönetim on beşinci bölümde, boş zamanların değerlendirilmesi on altıncı bölümde, hane halkı başkanlarının(HHB) GAP'la ilgili görüş ve beklentileri ise, on yedinci bölümde ele alınmaktadır.

Sonuç bölümünde bu araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

B. Araştırmada Kullanılan Bazı Temel Kavramlar

Bu bölümde, araştırmada kullanılan köy-kent, kasaba, sosyal yapı, sosyal değişme, geleneksellik-modernlik ve toprak- insan ilişkileri kavramları araştırmanın amaç ve içeriğine uygun bir şekilde tanımlanarak açıklanmakta ve GAP hakkında kısaca bilgi verilmektedir.

1.Köy ve Kent

Toplumları oluşturan insanlarküçük köylerden büyük kentlere kadar değişik yerleşim kademelerinde yaşamaktadırlar. Bu kademelenme içinde toplum yapısı ve sosyal hayatı paylaşma açısından en küçük köyle en büyük kent arasında çok geniş bir geçiş kuşağı bulunmaktadır(Nelson, 1955, 9). Bu kademelenmede yerleşim birimleri arasında kesin bir sınır belirlemek oldukça zor olmasına rağmen, sosyal bilimcilerin toplumun yapısını incelerken farklı kavramlar kullanarak köy-şehir veya bu kavramlarla eş anlamlı olan kır-kent ikili ayrımını yaptıkları görülmektedir. Örneğin bu kır-kent ikili ayrımını H. Becker'in "kutsal- laik(sacred-secular)", E.Durkheim'in "mekanik dayanışma- organik dayanışma(mechanical solidarity- organic solidarity)", S.H. Maine'nin "statü esaslı sözleşme esaslı(status-contract)", R.Redfield'in "halk toplumu- kent toplumu(folk-urban)", H Spencer'in "askeri toplum- endüstri toplumu (militarity- industrial)", F.Tönnies'in "cemaat, cemiyet (gemeinschaft- gesellschaft)" ve M. Weber'in "geleneksel toplum- rasyonel toplum (traditional-rational)" biçiminde yaptığı dikkati çekmektedir (Pahl, 1968, 264). Gökçe, kır-kent ikileminin bu yerleşim birimlerindeki yaşam biçimlerinin farklılaşması ile açıklanabileceğini, bu farklılaşmanın ise, nüfus, iş-güç biçimi, fiziksel şartlar ve manevi değerlerle belirlenebileceğini öne sürmektedir (Gökçe, 1976,13). Sorokin ve Zimmerman bu kır-kent farklılaşmasının; meslek, çevre, topluluğun büyüklüğü, nüfusunun yoğunluğu. nüfusunun türdeş ve türdeş olmayışı, toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma, toplumsal hareketlilik ve etkileşim açılarından ele alınabileceğini belirtmektedirler (Mann, 1977, 7-27). Bundan dolayı kır-kent ikilemi arasındaki fark belirlenirken, farklı ölçütlere dayanılarak farklı tanımlar yapılmaktadır.

Köy-kent tanımlarından biri yönetim biçimine ağırlık verilerek yapılan tanımdır. Bu tanıma göre, belli bir yönetim örgütüne ve biçimine sahip yerleşim birimlerine kent denirken, bu kentin yönetim sınırları dışında kalan yerleşim birimlerine köy veya kır denilmektedir. 1930 tarihli belediyeler kanununda belediye örgütünün bulunduğu birimler nüfus hacmine bağımlı kalınmadan kent olarak kabul edilmektedir (DPT-1967,6-7).

Köy ile kent arasındaki fark belirlenirken, nüfusun yoğunluğuna ve yasal ölçüte

ağırlık verilerek yapılan tanımlarda bulunmaktadır. 18 mart 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'nda nüfusun hacmi ve yoğunluğu esas alınarak; 2000'e kadar nüfusa sahip yerleşim birimleri köy, nüfusu 2000- 20 000 arasındaki yerleşim birimleri ise, kent olarak işlem görmektedir. DİE'nin köy ile kent arasındaki nüfus sınırını 10.000 olarak belirlediği ifade edilmektedir (DPT, 1967, 6-7). Türkiye'de planlı döneme geçildikten sonra DPT'nin kalkınma planlarında ve diğer yayınlarında köy ile kent arasındaki nüfus ölçütü 10 000, 1980'li yıllardan sonra da bu nüfus sınırının 20 000 olarak kabul edildiği görülmektedir (Keleş, 1990, 55). Türkiye'de olduğu gibi dünyanın bir çok ülkesinde de köy-kent ayrımı nüfusun hacmi ve yoğunluğu esas alınarak yasa ile belirlenmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde nüfusu 250'den az olan yerleşim birimlerine köycük, nüfusu 250-999 arasındaki yerleşim birimlerine köy, nüfusu 1000- 2499 olan yerleşim birimlerine kasaba, nüfusu 2500'den fazla olan yerleşim birimlerine de kent denilmektedir (Türkdoğan, 1977,57-58). Dünyanın çeşitli ülkelerindeki köy-kent ayrımındaki nüfus ölçütü 100 ile 40 000 arasında değişmekte olup, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın istatistiklerinde ise bu sınır 20 000 olarak verilmektedir (Tütengil,1975,9). Nüfus ölçütünün bazı sosyal bilimciler tarafından da benimsendiği ve kullanıldığı görülmektedir. Köy -kent ayrımındaki nüfus sınırını, bazı sosyal bilimciler örneğin Selen ve Darkot 3000, Tunçdilek 5000, Keleş, Tümertekin ve Geray 10 000 olarak kabul etmektedirler (Sencer, 1979, 4-5 ve Erkul 1983, 7).

Toprak -insan ilişkilerine, ekolojik yapıya ve coğrafi konuma ağırlık vererek köy-kent farklılaşmasını belirlemeyi hedefleyen sosyal bilimciler de vardır. Bu yazarlara göre, köy ekolojik bakımdan doğa ile iç içe, halkının geçimi toprağa ve hayvancılığa bağlı bina sayısı az yerleşim birimidir. Kent ise, bina sayısı, nüfus hacmi ve yoğunluğu bakımından köye göre fazla. ekolojik yapısı doğadan uzak yapay, tarım dışı etkinliklerin egemen olduğu yerleşim birimidir. Örneğin İbn Haldun (1986, 302-314) ve Öngör (1975,148) konuya bu açıdan yaklaşmaktadırlar.

Köy ile kent arasındaki farklılaşmayı belirlerken, bazı sosyal bilimcilerin ise ekonomik ya da işlevsel ölçüte ağırlık verdikleri görülmektedir. Bu düşünürlere göre köy, temel geçim kaynağı tarım olan topluluktur. Boran (1945, 2), Woif(1966,2), Shanin (1971,14-15) ve Ozankaya'nın(1971,1) köy tanımları buna örnek gösterilebilir. Ekonomik ya da işlevsel ölçüte ağırlık verenler genellikle kenti, "mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinmelerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizma" olarak tanımlamaktadırlar (Keleş,1990,56). Boran(1945, 12) ve Tümertekin'in(1965, 2,10) kent tanımları buna

örnek gösterilebilir.

Köy-kent toplulukları arasındaki farklılaşmanın belirlenmesinde yukarıda belirtilen ölçütlerin tamamını veya bir kaçını içine alan Keleş ve Sencer'in "toplumbilimsel ölçüt", Akkayan'ın "kombine kriter" olarak adlandırdıkları tanım, köy ve kenti daha bütüncül bir toplumsal yaklaşımla açıklamaktadır (Keleş,1990,56; Sencer, 1979, 6 ve Akkayan, 1990, 5). Bu yaklaşımdan hareketle köyü tanımlayanlara örnek olarak; Kurtkan (1988,4,51), Yasa (1959,151), Sencer (1979, 265), Tütengil (1969,46-47), Geray (1974,59), Willits, Bealer ve Zimmerman'nın (Türkdoğan, 1977a , 59,64) tanımları gösterilebilir. Adigeçen sosyal bilimcilerin bu konudaki görüşlerinin ortak noktalarını yansıtan bütüncül bir köy tanımı, DPT uzmanları tarafından şöyle yapılmaktadır: "Köy, ekonomik yapısı büyük bir ağırlıkla tarıma dayalı, kendine has toplumsal ilişkileri olan, belirli bir yerleşim sınırına sahip en küçük idari üniteyi teşkil eden ve 2000'e kadar nüfusa sahip topluluklardır" (DPT- 1967,7). Toplumbilimsel ölçütle kenti tanımlayanlara örnek olarak, Wirth (1968,95), Reiss (Sencer,1979,6), Toynbee (Baykara,1985,18-19), Kıray (1974,1), Sencer (1979,7-8), Keleş (1983,7), Erdoğan (1985,154), Atay (1985, 27) ve Berkay'ın (1991,551) kent tanımları gösterilebilir. Erdoğan'un kent tanımı bu konudaki tanımların ortak noktalarını yansıtmaktadır. Erdoğan, kenti kır ile kıyaslayarak ve kırdan ayrılan yönleriyle ele almakta ve kenti; "kır kıyasla nüfus ve bina bakımından daha fazla ve daha yoğun; tarım dışı faaliyetlerin hakim olduğu; üretimin koordine edilip denetildiği; temel özellikleriyle kırdan ayrılan ve kenti yansıtan yönetim sistemine. ekolojik yapıya, sosyal organizasyonlara ve sosyal hayat tarzına sahip olan yerleşme türüne verilen bir isim" şeklinde tanımlamaktadır(Erdoğan, 1985,154).

Bu araştırmanın temel kavramlarından biri olan "kasaba" kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yapılan yukarıdaki açıklamaları değerlendirecek olursak. demografik, sosyal, ekonomik, ekolojik ve kültürel özellikleriyle oldukça karmaşık içerikli köy-kent kavramlarının yansıttıkları yerleşim birimlerini birbirinden soyutlamanın, bunları birbirine tamamen zıt birbiriyle bağdaşmaz özelliklere sahip olarak görmenin bilimsel açıdan savunulmasının mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Kır-kent ya da köy-kent kavramlarının tanımları ve bu tanımları belirleyen değişkenler konusunda yapılan eleştiriler ve açıklamalar bu konuda bütün sosyal bilimcilerin ayrıntılarıyla kabul edebilecekleri ve görüş birliğine varabilecekleri uygulama açısından geçerli birer tanımın yapılmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Erdoğan'un, Richard Dewev'in yaptığı bir incelemeye dayanarak, Dewev'in kır-kent tanımları ve tartışmaları ile ilgili 18 kitap ve makaleyi inceledikten sonra kenti kırdan ayıran değişkenler arasında en çok kullanılan

değişken olan "heterojenlik" (ayrıncıstenlik) değişkeninin sadece 11 yazar tarafından kullanıldığını tespit ettiğini belirtmesi yukardaki görüşü destekleyen kanıtlardan biridir (Erdoğan, 1968, 22). Bu duruma göre, bir yerleşim yerinin veya bölgesinin diğerine kıyasla daha fazla kırsal veya kentsel, diğer bir ifadeyle köysel veya kentsel özellikler taşıdığını, bu tanımlara görelilik ilkesi çerçevesi içinde bakılmasının gerektiğini, bu tanımların bir değil, bir çok değişkenlere, ölçütlere veya faktörlere dayandığını söyleyebiliriz.

Bu açıklama ve değerlendirmeleri bir sonuca bağlayacak olursak, bu araştırmada köy, ekonomik yapısı genellikle tarıma dayalı, doğa ile iç içe yapay olmayan sınırlı bir yerleşim alanına sahip, nispeten az nüfuslu, birincil ilişkilerin egemen olduğu, cemaatçı bir yerleşim birimi; kent ise, köye kıyasla daha yoğun nüfuslu, türdeş olmayan bir yapıya sahip, tarım dışı etkinliklerin egemen olduğu, üretimin kontrolünün ve dağıtımının yapıldığı, ikincil ilişkilerin yaygın olduğu, kendine özgü ekolojik yapısı, yönetim sistemi, sosyal organizasyonları ve yaşam biçimi olan bir yerleşim birimi anlamında kullanılmaktadır.

2. Kasaba

Kasaba, Arapçadan Türkçeye geçmiş bir sözcük olup Türkçe sözlüklerde; "köyden büyük şehirden küçük yer" (Muallim Naci,1978,592),"çarşısı ve suru olan büyük köy ve kent" (Ahmet Vefik Paşa,1306,1274),"şehirlerin orta hallisi", (El- Ahteri-i 1310.164). "küçük şehir, çarşısı ve suru olan köyden büyük yerleşme merkezi" (Temeî Türkçe Sözlük1985,658), "şehirden küçük köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezi" (TDK, 1988, 807) olarak tanımlanmaktadır. Modern Sosyoloji Sözlüğü'nde kasaba anlamına gelen "tawn" terimi; köycük (mezra) veya köyden daha büyük, kentten daha küçük, kırsal bölgenin ticaret merkezi statüsüne sahip küçük kentsel bir yerleşme birimi biçiminde tanımlanmaktadır (G.Theodorson and A.Theodorson ,1979,440-441).

Kasaba idari açıdan, ilden küçük, bucaktan büyük bir yönetim merkezi olup ilçe yerine kullanılan bir terimdir (Büyük Lugat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, 1971, 47-48). Hukuki açıdan ise,"nüfusu 2000 ile 20.000 arasında olan" veya nüfusu 2000'den aşağı olsa bile belediye örgütü bulunan "nahiye, kaza ve vilayet merkezleri" kasaba olarak nitelendirilmiştir (Köy Kanunu, 1964,3 ve Uygun ,1984,47).

Ülken, kasabaların "korunma (protection) ihtiyacından doğmuş birer toprak toplumu" olduğunu, çiftçilikle uğraşan kabilelerin tabiatın savunmaya en uygun yerlerinde bir araya gelerek kasabaları meydana getirdiklerini belirtmektedir. Ülken, kasabaların "sitelerin

uzantılarından" veya "sitelerin dışında tamamen bağımsız olarak" kabilelerin çiftçiliğe geçmesinden ve toprağa yerleşmelerinden sonra ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Ülken, 1943,165-166). Pirenne, "kasaba ve kale kentlerin, kentlerin tarihinde temel bir rol" oynadığını, bunların bugünkü kentlerin gelişiminde birer basamak olduğunu belirtmektedir (Pirenne, 1982,60). Güvenç'in yapmış olduğu bir tespite göre, Turgot, kasabaların oluşumunu toprağa yerleşmeye bağlamakta, toprağın kendisine sürüp biçenlerin sayısından fazlasını besleyecek" güçte olduğunu, tarımsal faaliyetlerin hakim olduğu toplumların tarım dışı işlere zaman ayırarak ticaretle de uğraşmalarının sonucu olarak kasabaların doğup geliştiğini ifade etmektedir (Güvenç, 1976,64) .

Ortaçağda bazı İslam ülkelerinde, özellikle Kuzey Afrika'da kasaba kavramının, bir kentin iç kalesinin bulunduğu kısım ile bu kentin dışında bulunan ve askeri garnizon olarak kullanılan ikinci küçük kenti yansıtan bir anlamda kullanıldığı görülmektedir (İslam Ans.,1967, 373; Büyük Lugat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, 1971, 47-48).

Baykara, Selçuklular döneminde şehrin, belli bir coğrafi sahayı içine alan bir yerleşim yeri, korunma içine alınmış ticari ve idari bir merkez olduğunu, idari bir merkez olma ile şehir olma özelliklerinin birbirinden soyutlanamadığını vurgulamakta. bir yerleşim yeri surlarla çevrili pazar yeri ve zanaat sahiplerinin bulunmasına rağmen yönetim merkezi değilse kasaba olarak nitelendirildiğini ifade etmektedir (Baykara, 1985, 19-20). Baykara başka bir eserinde nüfus bakımından kalabalık fakat herhangi bir yönetim merkezi olmayan yerleşim yerlerine kasaba dendiğini, bazen de yönetim merkezlerinin küçüldüğünü buna karşılık yoi üzerindeki bazı yerleşim yerlerinin büyüyerek kasaba adını aldığını belirtmektedir (Baykara, 1988,41).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kasaba kavramı yerine bazen "kaza", bazen de "nahiye" kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Nahiye, sözcük olarak çevre. ülke anlamına gelmektedir. Bu kelime, Selçuklularda vilayet yerine kullanırken Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde "coğrafi bir birlik gösteren yer" için kullanılmıştır. XVI.yüzyılın sonlarından itibaren kadıların ikamet ettiği nahiyelere "kadılık merkezi" veya "kaza merkezi" adlarının verildiği, bu yerleşim birimlerinin diğer nahiye veya kazalara kıyasla daha fazla önem ve itibar taşıdığı anlaşılmaktadır. Osmanlı yönetim sisteminde yukarıda beirtilen yüzyıldan itibaren nahiyeler kazaların, kazalar da sancakların birer alt birimi olarak ele alındığı dikkati çekmektedir (Baykara, 1988,32-34).

Özdemir, Osmanlı İmparatorluğu topraklarının " eyalet ve sancak (liva) diye idari-askeri birimlere ayrıldığı gibi kaza denilen şer'i-idari birimlere" de ayrıldığını, ifade etmektedir.1785-1809 yılları arasında kazanın kasaba karşılığı kullanıldığı

görülmektedir. Mesela o yıllarda Ankara'nın Bala ve Süfla kazalarının , Kasaba-i Bala ve Kasaba-i Süfla olarak adlandırıldığı belirtilmektedir (Özdemir,1986,136-137). Özdemir, Tevkii Abdurrahman Paşa Kanunnamesi'ne göre, "kadınların Mevleviyet ve Kasaba kadınları" olmak üzere iki kısma ayrıldığını, o dönemde "kasaba nahiyesi" kavramının da çok sık kullanıldığını yazmaktadır (Özdemir, 1986; 139,156,181,225,226). Buna göre, Osmanlı döneminde kadının oturduğu yerleşim birimine kaza denildiği gibi bazen de kasaba adıyla işlem gördüğü anlaşılmaktadır. Benedict'in belirttiğine göre, bu dönemde Osmanlı toplumunun ekonomik sisteminde kasabaların, birer ekonomik merkez olmalarının yanısıra, yönetim, ulaşım ve güvenlik gibi hizmetler açısından da birer merkez konumunda oldukları, köylerden gelen ticaret mallarının, büyük kentlere, kentlerden gelen mal ve hizmetlerin de köylere ulaştırıldığı, dolayısıyla kasabaların köy ile kent arasındaki ilişkilerin sağlanmasında bir aracı rolü oynadığı görülmektedir(Benedict, 1971,148-149).

Ozankaya, sanayi gelişmeden önce, Osmanlı toplumunda kasabaların özel bir yeri olduğunu belirtmektedir. Ozankaya, kasabaların zanaat, ticaret, ulaşım gibi tarım dışı etkinliklerin toplandığı birer ekonomik merkez, ticaret yolları üzerinde kurulmuş son derece önemli birer ticaret merkezi olduğunu; bunun tabii sonucu olarak da kültür, yönetim ve güvenlik hizmetlerinin yürütüldüğü birer yönetim merkezleri olduğunu açıklamaktadır. Ozankaya, günümüzde zanaatın giderek önemini kaybetmesine rağmen, bu yerleşim merkezlerinde ayakkabıcı, tenekeci, kalaycı gibi küçük ticaretle uğraşanların kasaba nüfusunun önemli bir kesimini oluşturduğunu ifade etmektedir (Ozankaya, 1984a, 263-264). Öte yandan Benedict, Türkiye'nin geçirdiği sosyal ve ekonomik değişimlerden kasabaların da etkilendiğini, yüzyıllardır toplumun ekonomik faaliyetlerine yön veren geleneksel el sanatlarının yerini milli ekonomiye bağlı yeni bir üretim maddesinin almasıyla bu el sanatlarının çoğu zaman yok olmaya yüz tuttuğunu, bölgesel yol şebekelerinde insan ve malların hareketini kolaylaştırmak için yapılan değişikliklerin çoğu zaman bazı kentlerin çevresi ile olan bağlantısını değiştirdiğini, yeni merkezlerin oluşması ve gelişmesiyle birçok kasabanın sosyal ve ekonomik önemini kaybederek sadece birer resmi ünite durumuna dönüştüğünü yazmaktadır (Benedict, 1971,149-150). Benedict'in deyimiyle "kente bağlı mal ve hizmetlerin müşterilerinin kaybedilmesi bölgesel yol şebekesindeki değişikliklerle bir ulaşım merkezinin önemini yitirmesi, siyasal ve idari bakımlardan yakın ve rakip bir merkezin üstünlük sağlaması, kasabaları dengesiz ekonomik ve idari varlıklar durumuna getiren nedenlerden sadece birkaçıdır" (Benedict, 1971, 156). Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, yeni yol şebekelerinin yapılmasıyla köylülerin büyük kasaba ve kentlere ulaşmalarındaki kolaylık, küçük kasabaların büyük kentlerle rekabet

edemeyip ticaret alanında müşterilerini kaybederek ekonomik sıkıntıya düşmesi, kasabaların çoğunun nüfus kaybetmesine ve bölgesel önemini yitirmesine yol açmıştır (Benedict, 1975,3-5). Tarihsel süreç içinde Harran'ın Akçakale ve Şanlıurfa karşısında düştüğü durum, bundan farklı değildir. Yapılan araştırmalardan Kemaliye (Erkul,1983), Kalecik (Uygun,1984), Tütüneli (Benedict,1971) ve Ula (Benedict,1974) gibi kasabaların durumunun da aynı olduğu görülmektedir. Ancak, Harran'ın bu kasabalardan bir önemli farkı vardır. Harran, bugün dünyada belki pek az şehre nasip olacak olan, yeniden eski büyüklüğüne kavuşmanın belirtilerini göstermektedir.

Benedict'in yaptığı tespite göre; Osmanlı toplumunda "kasabalardaki kültürel ekonomik ve siyasal kurumlar geniş ölçüde kentli seçkin bir tabaka tarafından kontrol edilmekteydi. Bu yöresel eşraf, çoğu zaman aşiret reisliği ve Avrupa aristokrasisi özelliklerini bir arada taşıyan bir güçlü tabaka meydana getiriyorlardı. Bunlar, kasaba eşrafı olarak; görünüşte büyük kentler veya Osmanlı özellikleri gösteren kasabalardaki seçkin ' Osmanlı Kültürü' ile pek az ortak yönü olan, geleneksel bir takım değerleri temsil etmekteydiler. Kasaba ileri gelenleri bir çok bakımdan, büyük ölçüde kontrolleri altında olan halkın (folk) kültürüne de yabancı kalmaktaydılar. Onlar, birçok yazarın 'büyük' ve 'küçük' gelenekler olarak tarif edeceği iki kültür arasında bir aracı rolü oynamak çabasında'ydılar" (Benedict, 1971,150). Benedict, kasabalarda bugün de ağa, aşiret reisi, tüccar ve esnafın kasabanın sosyal yapısında etkin rol oynadığını, muhafazakarlığın kasabada köy ve kente kıyasla çok daha açık ve sürekli uygulama ortamı bulunduğunu yazmaktadır (Benedict, 1971,150-151).

Özdemir, Osmanlı devletinde kazalardan vergi alındığını, asker toplandığını, ordu ve İstanbul halkı için yiyecek ve hayvan temin edildiğini belirtmektedir(Özdemir, 1986,137). Karpat, "kasabanın köyün üzerinde kurulmuş ve onu sömürmekle gelişmiş bir sosyal düzen..." olduğunu, kasaba halkının ferdiyetçi ve asi nitelik taşıdığını, köy halkı üzerinde ekonomik ve sosyal üstünlüğünü devam ettirebilmek için aşırı muhafazakar olduğunu iddia etmektedir (Karpat,1971,10).

Osmanlı dönemindeki kasaba ve kentlerin fiziki yapılarını inceleyen Çavdar, bu yerleşim birimlerinin, hemen hepsinin merkezinde "çekirdek kurum olarak cami, medrese, ve hamam" üçlüsünün bulunduğunu, kent büyüdükçe küçük zanaatların geliştiğini, ticaretle uğraşan işyerlerinin sayısının arttığını, bundan sonraki aşamada "kahvehane, tiyatro, hastahane, okul ve bunlara benzer tesislerin" ortaya çıktığını açıklamaktadır" (Çavdar, 1974,125).

Kendine özgü yapısal özelliklere sahip olan kasabaların, günümüzde bir toplumun sosyal yapısı içindeki yerlerinin ve diğer yerleşim birimlerinden yapısal farklarının

belirlenmesi, araştırılmakta olan konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle bu konu hakkında açıklama yapma yararlı olacaktır.

Kır-kent ayrımında kasabaların "kendine özgü bir toplum, varlık, veya yer..." niteliği taşıdığını, belirli bir yapıya sahip bulunduğunu belirten; kasabanın "hem bir toplum yani kentsel nüfusun bir arada bulunduğu bir alan, hem de bir düğüm noktası yani beraberce fonksiyonel bir birlik meydana getiren bir faaliyetler girdabının orta noktası..." olduğunu ileri süren Benedict, bu yaklaşımdan hareketle kasabaların yapısal özelliklerini ve sosyal yapı içindeki kendine özgü oluşunu şu tespitleriyle açıklamaktadır : 1)Kasaba, zaman süreci içinde değişen ve gelişen çeşitli işlevlere sahip köy ile kent arasında bir aracı merkezdir. 2)Bir yerleşim birimi olarak kasabanın yerine getireceği işlevler bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. 3)Kasabanın üstlendiği farklı işlevler, belirli bir etki ve çekim alanı çerçevesi içinde "sürekli veya periyodik bir şiddet derecesine sahiptirler". Bu durum kasabanın ömrünü belirlemede temel rol oynamaktadır. 4)Merkezleşmiş hizmetlerin belirli bir yerde gruplaşması kasabanın temelini oluşturduğu gibi kentinde belirleyici özelliğini meydana getirmektedir. 5)Kasabanın bir cazibe merkezi veya düğüm noktası olması çevresiyle karşılıklı ilişkilerine, çevresi için taşıdığı çekiciliğe ve çevredeki yerleşim birimlerinin kasabayla olan ilişkilerine bağlıdır. 6)Küçük kasabalar, büyük kasaba ve kentlerle rekabet edemeyerek her yönden onlara bağımlı kalmaktadırlar. 7)Köy ile kent arasında bir aracı merkez konumunda olan kasaba, işlevsel bir bütünlük gösteren, farklı toplumsal grupların tabakalaşmasından ve aralarında ortak kurumları paylaşmasından doğan toplumsal bir birliktir. (Benedict, 1971, 154-156).

Türkdoğan, Amerika Birleşik Devletleri'nde "köy- kent sürekliliğini sağlayan bir takım saçak..." yerleşim birimleri bulunduğunu, bir kasabayı oluşturan bütün yerleşim birimleri içinde en önemli yerleşmelerin kasaba merkezleri(community centers)olduğunu belirtmektedir. Türkdoğan, bunların "hızlı sanayileşme ürünü olan ticaret, sosyo-ekonomik ve kültürel merkezler ..." olarak ortaya çıktığını ABD'nin bu aşamaya yüz yıl içinde hızlı teknolojik ilerleme sonucu geldiğini ifade etmektedir. Bu açıklamalardan sonra Türkdoğan Türk toplumunda köy-kent arasındaki farklılaşmayı "...belirli bir oranda gidermek, kentlerdeki büyük nüfus yığılımlarını önlemek için alınan siyasal ve ekonomik tedbirler yanında, yapısal gelişmenin biçimlendirdiği yeni oluşumları..." görmek gerektiğini vurguluyarak sosyal yapıda kasabaların yer ve önemine dikkatleri çekmektedir. Türkdoğan, sağlıklı bir toplum yapısına ulaşılabilmesi için köy-kent arasında geçiş tipi bir yerleşim birimi niteliğini yansıtan kasabaların geliştirilmesinin şart olduğunu, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinden göç ederek bu yerleşim birimlerine yerleşen alt-kültür gruplarının

yeni çevresinde siyasal, ekonomik, tarihsel sosyal ve kültürel açılardan bir yapı oluşturduğunu, dolayısıyla birer yerleşim birimi olarak kasabaların sosyal ve kültürel bütünleşmeyi kolaylaştırıcı bir ortam sağladıklarını belirterek, Türkiye'de kasabaların geliştirilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Aynı sosyolog, kültürel bütünleşmeyi sağlamak, milli kültüre katılmayı hızlandırmak için sanayileşme ve ticaretin merkez kasabalarda canlandırılmasının zaruretiine değinmekte, kasabaların alt kültürleri "ulusun tüm kültür potası içinde daha çok eritme" imkanına sahip olduklarını "hem fiziki yapısı hem de ideolojisi yönünden" köylere nazaran daha öncelikle kalkınmanın hareket noktalarını teşkil edeceğini belirterek kasabanın Türk toplumunun sosyal yapısındaki önemini vurgulamaktadır (Türkdoğan, 1977b, 274-276). Kasabanın köy ile kent arasında bir geçiş tipi yerleşim niteliğini yansıttığını belirterek Türkdoğan ile bu konuda, aynı görüşü paylaşan Sencer, kasabayı "köyle merkez kentler arasında değişik ölçülerde her iki topluluğun izlerini taşıyan" ara yerleşmeler olarak görmektedir. Ona göre, kasabalar "köy ve kentlerle ortak görünümlere sahip oldukları kadar, kendine özgü ayırıcı nitelikler de taşımaktadır... Kasabalar sınırlı bir ölçüde ve dar kapsamlı pazarlama ilişkilerinin ve köylük yerlere bazı temel mal ve hizmetleri sunan yerleşmelerdir" Sencer, köy topluluklarına "mal ve hizmet alışverişi" sunan kasabaları yerel, küçük boyutlu, yarı kentsel yerleşme birimleri olarak görmektedir (Sencer, 1979, 266-267). Köylere pazar hizmetleri sunan, yarı kentsel yerleşme birimleri olan bu kasabaların çarşılarının işlevlerini ve fiziksel görünümünü Arslan, şöyle açıklamaktadır: Arslan, kasaba dükkanlarının vitrinlerinin ışıklandırmasının olmadığını, vitrinlerin saç ve tahta kepenklerle kapatıldığı için ilkel bir görünüm arzettiğini, esnafta ticari iş bölümünün oluşmadığını, bir dükkanda çeşitli malların pazarlandığını, dükkanların aynı zamanda köylülerin yemek, buluşma ve haberleşme yeri olduğunu belirtmektedir. Aynı yazar tüccarların mallarını toptancı hanlarında sattığını, garajların aynı zamanda otel ve kahvehane işlevi gördüğünü, kahvehanelerin alan olarak küçük kaldığını, müşterilerinin kaldırımlara konulan hasır iskenbe ve küçük sehpaları kullandıklarını, buraların köylülerin buluşup iş konuştuğu merkezler olduklarını, belirli yerlerden gelenlerin belirli kahvehanelerde bulduklarını yazmaktadır (Arslan, 1979, 104-105). Ozankaya da kasabaların tarihte olduğu gibi günümüzde de "yönetim, eğitim, sağlık, ticaret ve pazar" işlevlerinin yerine getirildiği yerleşim birimleri olma özelliğini devam ettirdiklerini, buralarda oturan halkın küçümsenemeyecek bir kısmının kasabalarda tarımla uğraştığını ifade etmektedir. Ozankaya, kasabayı "köylerle kentler arasında bir yer tutan; doğal gelişme yönü kentte doğru olmakla birlikte henüz çağdaş anlamında kent özelliklerinden de önemli

ölçüde uzak bulunan bir yerleşme biçimi" olarak tanımlamaktadır (Ozankaya, 1984a, 262-264).

Tütengil, kasaba konusunu değerler açısından ele alarak incelemektedir. Ona göre kasaba köy ile kent arasında geçiş niteliğini taşıyan bir yerleşim birimi olarak varlığını, değerler sistemine bağlı kalarak sürdürmektedir. Ancak o, kasabanın köy ile kent değerlerini birleştirmede yetersiz kaldığını, yeni değerleri benimseyen kasabalıların bir kısım kasaba halkının tepkisinden dolayı tedirgin olduklarını ileri sürmektedir. (Tütengil, 1975,74).

Kentbilimci Keleş, nüfus ve ekonomik işlev ölçütünden hareketle, köy yasasına göre, "nüfusu 2000 ile 20.000 arasında kalan yerleşmelere 'kasaba' adı "verildiğini" bir pazar yeri olan ve yerel halkın ortak gereksinmelerinin karşılandığı bu küçük nüfus" topluluklarının "Türkiye'nin yerleşme kademelenmesi içinde; köyden bir sonra gelen basamak olduğunu belirtmektedir (Keleş, 1983,31-32). Kasabaların niteliklerinin ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiğini belirten Öngör, kasabaları şehirle köy arası bir yerleşim biçimi olarak görmekte ve kasabalar hakkında şu bilgiyi vermektedir: Ona göre, Kasabalar, Birleşik Krallık'ta birer seçim ünitesi, Fransa'da ise, genellikle bucak merkezleridir. Kasaba bir şehir olmadığı gibi, bazen bir köyde değildir. Sonuç olarak bu düşünür, kasabayı köy ile şehir arası bir yerleşme olarak görmekte, Türkiye'deki bazı ilçe merkezlerini buna örnek olarak göstermektedir(Öngör, 1975,148).

Türkiye'de kasaba ile ilgili alan araştırması yapan sosyologların başında Kıray (1964), Erkul (1983) ve Uygun(1984) gelmektedir. Kıray bu konuda ilk sosyolojik çalışmayı başlatırken Erkul ve Uygun 'da bu çığırını sürdürmüşlerdir. Kıray, kasabaları sosyal yapıdaki değişim süreci içinde feodal görünümünden modern sanayi kenti görünümüne doğru değişim geçiren, "değişmenin bunalımsız olmasını sağlayan, çözülmenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan ... fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi sağlayan tampon mekanizmalar" olarak görmektedir (Kıray, 1964,1-8). Erkul, Erzincan'ın Kemaliye kasabasında yaptığı alan araştırmasının bulgularını değerlendirirken Türkiye'deki bir çok kasaba gibi bu kasabanın da tamamen bir "toprak toplumu olmaktan" çıkarak ticaret, turizm, sanayi ve hizmet sektörlerinin bulunduğu bir yerleşim tipi olduğunu, böylece Kemaliye'nin geçmişteki kasaba tipinden nispeten farklı ve yeni bir yerleşim tipine dönüştüğünü belirtmektedir. Bu sosyolog kasabayı, kendi ifadesiyle, "köy ile kent arasında bir geçiş yerleşmesi durumunda olup, tutucu ve değişmeyi engelleyici özelliklerle donatılmış, ticari ve tarımsal etkinliklerde bulunan ve köy üzerinde önemli etkileri olan bir yerleşme biçimi..." olarak tanımlamaktadır (Erkul, 1983,14-15,21). Ankara'nın

Kalecik ilçesinde yaptığı alan araştırmasını Sjöberg'ün "endüstri öncesi kent", "geçiş halindeki kent" ve "endüstriyel kent" tipolojisine göre temellendiren ve Kıray'ın bu konudaki işlevsel yaklaşımını da benimseyen Uygun, Kalecik kasabasının daha çok "geçiş halindeki kent" tipinin özelliklerini taşıdığı, ancak yukarıda sözü geçen diğer iki yerleşme tipinin de bazı özelliklerine sahip bulunduğu sonucuna varmaktadır(Uygun, 60-67, 256).

Görüldüğü gibi kasaba kavramı, sosyal bilimciler tarafından farklı açılardan ele alınarak farklı olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, Ülken, Baykara, Çavdar, Pirenne kasabayı tarihi açıdan, Arslan fiziki yapı özellikleriyle ele alırken, Benedict, Kıray, Türkdoğan, Erkul ve Uygun bu konuda yaptıkları alan araştırmalarının sonuçlarına dayanarak kasabayı toplumsal ve işlevsel açıdan ele almaktadırlar. Kasaba kavramı, tek faktöre bağlı kalınarak açıklandığında bazı sakıncalar ortaya çıkmaktadır. İdari açıdan ilçe merkezleri ve belediye örgütü olan yerleşim birimleri kasaba olarak ele alındığında, sözgelimi, İçel'in 187 508 nüfuslu Tarsus, Hatay'ın 154 807 İskenderun ilçeleri kasaba sayıldığı gibi, Malatya'nın 818 nüfuslu Kale, Kastamonu'nun 802 nüfuslu Doğanyurt ilçeleri de aynı şekilde kasaba olarak kabul edilmektedir (DİE Genel Nüfus Sayımı, 1990,18-22). Bu farklı yaklaşım ve tanımlara rağmen kasaba kavramını gerek idari ve hukuki, gerekse toplumsal açıdan ele alarak inceleyenlerin hemen hepsinin, kasabanın köy ile kent arasında geçiş tipi bir yerleşim birimi olduğu konusunda birleştikleri görülmektedir. Fakat toplumların yerleşim kademelenmesinde köy ile kent arasındaki geniş geçiş kuşağında geçiş tipi bir yerleşim birimi olarak görülen kasabanın sosyal yapısının ortaya konmasında salt bir sınır belirlemek de oldukça güçtür. Bundan dolayı kasabayı, köy ve kent ile kıyaslayıp göreceli olarak ele alarak, kasabanın kendine özgü niteliklerini göz önünde bulundurup, kasaba yaşamını belirleyen bütün etmenleri hesaba katarak genel kabul gören bir tanım yapmak gerekmektedir. Sonuç olarak bu verilen bilgiler ışığında bu tez için geçerli olan şöyle bir tanım yapmak mümkündür: Kasaba; köy ile kent arasında bir geçiş toplumu niteliği gösteren, kırsal ve kentsel yapının özelliklerini birlikte yansıtmakla beraber kendine özgü özellikleri olan, muhafazakarlık yönü ağır basan, nüfusu 2 000 ile 10.000 arasında değişen, yönetim, eğitim, ticaret, sanayi gibi işlevleri yerine getirerek kırsal kesime merkezlik yapan, aynı zamanda tarımsal etkinlikleri bulunan bir yerleşim birimidir.

3. Sosyal Yapı

GAP'tan Önce Harran Kasabası'nın Sosyal Yapısı konulu bu araştırmanın temel kavramı olmasının yanısıra sosyoloji kaynaklarında da çok kullanılan ve soyolojinin temel kavramlarından biri olan "sosyal yapı" kavramı analitik açıdan birbirinden farklı, fakat aynı zamanda birbirini tamamlayan "sosyal" ve "yapı" kavramlarından türetilmiştir. Erdoğan'ın yaptığı bir analizden, "sosyal" kavramı Latince "socialis" Fransızca "sociale" olarak geçmiş olan bu kavramın İngiliz dili ile yazılmış bir sözlükte 14 ayrı anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır (Erdoğan, 1989,5).

"Sosyal" sözcük olarak "toplumla ilgili, toplumsal, içtimai" anlamlarına gelmektedir (TDK,1988,1329).

Erdoğan, çağdaş sosyologlardan Levy ve Wallace'ın görüşlerini esas tutarak "sosyal" kavramının genel bir tanımını, "bir organizmanın kendi türündeki başka bir organizma veya birden fazla organizmalar ile, bazı özellikleriyle gözlenebilen ve/veya ilgili taraflarca birer anlam ifade eden, tekrarlama ihtimali fazla olan, bir ortak faaliyet içine girmelerini yansıtan bir kavram" olarak tanımlamaktadır (Erdoğan, 1989,5).

"Yapı" teriminin de "sosyal" teriminde olduğu gibi farklı anlamlarda ele alındığı görülmektedir. TDK'nin Türkçe Sözlük adlı kaynağında "yapı" sözcüğü "...parçaları ve öğeleri arasında uygunluk, durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan dizge veya bütün" olarak tanımlanmaktadır (TDK,1988,1593). Bottomore ve Nisbet, yapı kavramının analizini ilk defa ele alan düşünürün Platon olduğunu belirtmektedirler (Bottomore, Nisbet,1990,572). Ozankaya, yapı kavramını "bir düzenin ya da bütünüün parçaları ve öğeleri arasındaki yasallık gösteren durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler" olarak açıklamaktadır(Ozankaya, 1984 a,132). Kongar, Parsons'ın görüşlerinden hareket ederek, "yapı" kavramını nispeten istikrarlı bir kalıp niteliğine sahip bir sosyal ilişki ağı olarak ele almaktadır (Kongar, 1981,148) S.Armağan ve İ Armağan'a göre, yapı kavramı "...belirli kurallara (kanunlara) göre birbirine bağlanmış nesnelere (objeler) bütünü" anlamına gelmektedir (S. Armağan,İ. Armağan,1988,74).

Sosyal ve yapı kavramlarıyla ilgili yukardaki analizden sonra sıra bu iki terimden oluşan "sosyal yapı" kavramının tanımlanmasına ve açıklanmasına gelmiş bulunmaktadır: Bottomore'un yaptığı bir tespite göre; sosyoloji tarihinde "sosyal yapı" kavramını ilk defa Herbert Spencer kullanmıştır. Bottomore, Spencer'in sosyal yapı kavramını açıklarken biyolojik benzetmelerin, organik modelin büyük ölçüde etkisinde kaldığını ve bu kavrama uzun süre açıklık getirilemediğini, Spencer'den sonra sosyal yapı kavramı üzerinde duran Durkheim'in dahi bu kavrama açıklık kazandıramadığını belirtmektedir (Bottomore, 1984,

112). Eserpek'in de bu konuda Bottomore ile aynı görüşü paylaştığı görülmektedir (Eserpek,1981a, 213). Bozkurt, sosyal yapı kavramını sosyolojide ilk kullananların Spencer ve Marx olduğunu yazmaktadır. Bu yazar, sosyal yapı kavramını sosyolojideki ana düşünce akımları açısından dört kısma ayırarak incelemektedir. Burada sözü geçen dört analitik bakış açısı şunlardır:

- "1) A.R. Radcliffe-Brown'ın öncülüğünü yaptığı İngiliz Antropoloji Okulu,
- 2) Saussure ile başlayıp Troubetzkoy, Chomsky ve Miller ile devam eden Levi—Strauss'un adı etrafında toplanan yapısalcı akım,
- 3) Gestalt Psikoloji Akımı
- 4) "Marxgil, toplum teorisi konusundaki tartışmalardır" (Bozkurt,1972,14-15).

Radcliffe-Brown sosyal yapı terimini "kısımlar ve parçalar arasındaki bir tür düzenli sıralanış" olarak düşünmüştür. S.F.Nadel, yapı kavramını "...değiştirilebilir... olarak kabul edilen parçaların düzenli bir tertibi..." olarak görmektedir (Bozkurt,1972,20- 24). Lewi-Strauss, yapısalcı akımın savunucusu olarak toplumun yapısını dilin yapısına benzetmiş, kendisine dil ile toplum arasında bir özdeşlik sağladığı şeklinde eleştiri yönetenlere; o,"toplumun ya da kültürün dile indirgemeksizin toplumun bütünü içinde bir alış-veriş ... kuramının fonksiyonu olarak yorumlamak" gerektiğini belirtmektedir. O, ekonomideki ve evlilikteki alış-veriş gibi dilde de mesaj alış-verişi olduğunu ifade etmektedir (Bozkurt,1972,26).

Bottomore, sosyal yapı kavramını nispeten kalıcı, sürekli ve örgütlü ilişkileri ifade eden bir anlamda kullananlar olduğunu, örneğin, M.Ginsberg'in sosyal yapıyı "toplumu oluşturan temel grupların ve kurumların meydana getirdiği kompleks olarak" anladığını açıklamaktadır. Bottomore, "bu noktadan bakıldığında toplumsal yapı incelemelerinin, kurumsal düzenlemeler ya da toplumsal gruplar arası ilişkiler ya da hem toplumsal düzenleme hem de gruplar arası ilişkiler" olarak ele alınabileceğini belirtmektedir (Bottomore, 1984, 112-113).

Bottomore, sosyal yapı kavramıyla ilgili çeşitli anlayışlar içinde uygulanabilirlik ve açıklık bakımlarından en elverişli tanımın "toplumsal yapıyı temel kurumların ve grupların bir kompleksi olarak" kabul eden tanım olduğunu belirtmektedir. Bu yazar sözü geçen grup ve kurumları şöyle açıklamaktadır:

- "1) bir haberleşme sistemi;
- 2) üretim ve dağılımla ilgili bir ekonomik sistem;
- 3) yeni kuşakların sosyalizasyonları için (aile ve eğitim dahil) birtakım düzenlemeler;

4) otorite sistemi, erklerin (iktidar) bölüşmesiyle ilgili sistem;

5) ve belki de, toplumsal tutumunu ... oluşturan ya da sürdüren ve doğum, sünnet, evlilik, ölüm gibi kişisel olaylara toplumsal bir değerlilik kazandıran ritüeller sistemi" (Bottomore,1984,114-115).

Eserpek, Bottomore'un görüşlerini benimseyerek sosyal yapı kavramının açıklanmasında aşağıdaki temel unsurların bulunması gerektiğini yazmaktadır:

1) Sosyal yapı, "bütünle olan düzenli ilişkiler içermektedir".

2)"Bu ilişkiler üst üste gelecek biçimde yapılaşmış olmalıdır".

3)"İlişkiler devamlılık göstermelidir". Eserpek, sosyal yapı kavramının insanların toplum hayatında "nasıl davrandığını anlamak için geliştirilmiş analitik bir araç" olduğunu belirtmektedir (Eserpek, 1981a, 215- 216).

Erkal, Stanley'in açıklamalarını esas alarak sosyal yapıyı oluşturan öğeleri ve işlevleri beş ayrı grupta toplamıştır:

1)"Fert yapıyı tamamlayıcı nitelik taşır".

2)"Bir 'sosyal grup' aynı görevi yerine getirebilir"

3)"Nüfusun fiziki yapı özellikleri (yerleşme, iskan, barınma) morfolojik bir tamlama şeklinde ele alınabilir"

4)"Sosyal rolleri gerektiren farklı faaliyet dalları sistemli tamlamaya yol açabilir"

5)"Yapıyı kültürel tamamlayıcılar olarak paylaşan ve fertten ferde intikal eden normlar, değer hükümleri, inançlar meydana getirirler"(Erkal, 1987,162-164).

Çağdaş sosyoloji döneminde sosyolojide yapısal-fonksiyonel düşünce akımının öncüleri ve geliştiricileri olarak bilinen Parsons ve Merton sosyal yapıyı kültürel ve sosyal özellikleriyle fonksiyonel bir çerçevede içinde ele almaktadır (Erdoğan, 1987,145). Erkal'ın da belirttiği gibi Merton, sosyal çevreyi "kültürel yapı" ve sosyal yapı" olmak üzere iki açıdan ele alarak incelemekte, bu sosyolog, kültürel yapıyı, normatif yapı, yani değerleri, normları inançları ifade eden bir anlamda; sosyal yapıyı ise, sosyal ilişkiler ile sosyal organizasyonların işleyiş temeli üzerine oturtulmuş etkileşim kalıplarını yansıtan bir anlamda kullanmaktadır (Erkal, 1987, 162-164).

Kongar'ın naklettiğine göre, Parsons, sosyal yapıyı, "aktörlerin toplumsal ilişkilerinin kalıplaşmış sistemi" olarak açıklarken; Merton aynı kavramı "...bir toplumun ya da grubun üyelerinin çeşitli şekillerde içinde buldukları örgütlenmiş bir seri toplumsal ilişkiler" olarak tanımlamaktadır (Kongar,1981;148,154). Erkal, sosyal yapının "bireyler arası kurumsallaşmış ilişkiler bütünüdür" biçimindeki tanımını benimseyerek yapısal fonksiyonel yaklaşımı savunulara katılmaktadır(Erkal, 1983,

393). Duvarger de benzer bir yaklaşımla sosyal yapı kavramını "tıpkı bir bedenin yapısında olduğu gibi bir topluluğun (global toplum ya da grup) parçalarının kendi aralarındaki düzenleniş tarzıdır" biçiminde tanımlamaktadır (Duvarger, 1975,184).

Ereğli Kasabası araştırmasında fonksiyonalist yaklaşımdan hareket eden ve amacının kasabanın sosyal yapısını tespit etmek olduğunu belirten Kıray'a göre, "sosyal yapı, bu yapıyı meydana getiren sosyal kurumların, insan ilişkilerinin ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden doğan sosyal değerlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bir bütündür" (Kıray, 1964,1-8). Kıray, sosyal yapıya şeklini veren değişken ve özellikleri dört büyük grupta toplamaktadır. Bu değişken ve özellikler şunlardır:

- 1)"Doğal kaynaklar ve bunları işlemek için kullanılan teknoloji
- 2)"Belli özellikleri olan nüfus"
- 3)"Sosyal örgüt"
- 4)"Bunların etkileşiminden doğan değerler sistemi" (Kıray,1974,3).

Çağatay, konuya tabakalaşma açısından yaklaşarak sosyal yapıyı yan yana ve üst üste sıralanmış tabakalardan oluşmuş bir toplum yapısı olarak görmekte, Nirun ise sosyal yapıyı daha çok toplumun şekil ve çerçevesi ile ilgili dış görünüşü olarak düşünmektedir ((Çağatay,1968,50-51 ve Nirun,1969,125).

Doğu Anadolu'nun sosyal yapısını inceleyen DPT'nin yapı çalışmalarından hareket ederek sosyal yapı kavramını açıklamaya çalışan Türkdoğan, bu kavramın, "...oldukça geniş ilişkiler ağını, toplum sistemindeki kurumlaşmayı ve değişmeyi içeren bir anlam" taşıdığını, toplumun birlikte yaşayan ve faaliyette bulunan fertlerin oluşturdukları gruplar bütününden oluştuğunu belirtmektedir. Türkdoğan'a göre, sosyal yapı bir grubun kendi iç yapısını yansıtan bir örgüt, ilgili grup ile o grubun üyeleri arasında ilişkilerini ifade eden bir kavramdır (Türkdoğan, 1986,137-138).

İbrahim Yasa, bir toplumun incelenmesinde yapısal özelliklerinin bilinmesinin önemini vurgulayarak, bir topluluğun "yapısı ve görevi"ne göre analiz ve tasvir edilebileceğini belirtmektedir. Yasa, kültür ve sosyal yapı ilişkilerini de incelemekte. aradaki bağı belirlebilmesi için şu iki görüşü ileri sürmektedir: 1)"Toplumsal yapıya esas özelliğini kazandıran hakim kültür unsurlardan sadece biridir", 2)"Toplumsal yapıya şeklini ve özelliğini kazandıran çeşitli kültür öğeleridir". Ona göre "toplumsal yapı bu öğelerinin bütünüdür" (Yasa, 1967;114,198 ve Bozkurt,1972,35-36). Sonuç olarak Yasa'ya göre, sosyal yapı ya hakim kültür öğelerinden sadece birinin ya da çeşitli kültür öğelerinin şeklini ve özelliğini kazandırdığı bir değişkendir. Yasa bir başka eserinde de sosyal yapının hem küçük hem de büyük gruplara uygulanabileceğine işaret

ederek şöyle bir tanım yapmaktadır: "Sosyolojik açıdan toplumsal yapı, bir topluluğun toplumsal düzeni, kuruluşu, kuruluşun işleyişi ve birtakım görevleri yerine getiriş yoludur"(Yasa, 1973,2).

Sosyal yapı kavramını bütüncül ve genel bir çerçeve içinde ele alan Kurtkan, bu kavramı, bir toplumu oluşturan grupların özelliklerini, fertlerin grup içinde ve dışındaki ilişkilerini belirleyen ve düzenleyen organizasyon tiplerini, fiziki çevre ile toplum arasındaki karşılıklı etki ve ilişkileri ifade eden bir anlamda kullanmaktadır. Kurtkan, sosyal yapıyı fiziki ve kültürel yapı olmak üzere ikiye ayırmakta, nüfusun yerleşme biçimiyle bu yerleşme biçimlerine göre sosyal yaşayışın aldığı şekilleri fiziki yapının; "meslek, cinsiyet ve sosyal sınıf farkları gösteren fertlerin milli kültürü farklı suretlerde ve farklı derecelerde taşımaları"nın da sosyal yapının kültürel öğelerini oluşturduğunu belirtmektedir (Kurtkan, 1976,103-148 ve Kurtkan, 1980 52-63).

Nirun ise, sosyal yapıyı bir bütün olarak düşünerek, sosyal hayat içinde aile, komşuluk, köy, şehir, dernek, devlet gibi binlerce bütünlüklerin bulunduğunu, bunların her birisinin kendi içinde birer sosyal yapıyı yansıttığını, bir araya gelip birleşerek de en büyük sosyal yapı olan toplumu meydana getirdiklerini ileri sürmektedir (Nirun ve Erdoğan, 1976,93). Bazı sosyologlar da sosyal yapının "toplumsal küme ve kurumlardan" oluştuğunu ileri sürerek bu kavram ile "sürekli ve örgütlenmiş toplumsal ilişkileri" anlatmak istemişlerdir. Bu anlayışa göre sosyal yapının temel öğelerini, "nüfus, çevre ve yerleşim, ekonomi, toplumsal sınıflar, eğitim, siyaset, hukuk, aile, din" oluşturmaktadır (Ozankaya, 1984a,133).

Yabancı ve Türk sosyologların "sosyal yapı" başlığı altında yer alan sosyal yapı kavramının tanımı ile ilgili yukardaki görüşlerinin açıklanmasından sonra sıra bu görüşlerin genel bir değerlendirmesini yapmaya gelmiş bulunmaktadır. Burada açıklanan tanımlarda, fiziki çevre, sosyal çevre, kültürel yapı-sosyal yapı, aile, din, dil, evlilik, doğum, sünnet, ölüm, komşuluk, akrabalık, kültür, kurum, örgüt, organizasyon, ekonomi, alış-veriş, sistem, siyaset, sosyalleşme, eğitim, hukuk, kitle iletişimi, uyuşma, nüfus, yerleşme biçimi gibi oldukça farklı değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu farklılığa rağmen, yukarda adı geçen sosyologların genel kabul görebilen ortak bir sosyal yapı kavramının tanımında birleşebildikleri söylenebilir. Ayrıntıları ve farklı değişkenleri bir tarafa bırakacak olursak, bu sosyologların sosyal yapı kavramını kültürel yapıdan soyutlamadan belirli bir fiziki çevreye yerleşmiş bir toplumun tamamının ya da bu toplumu oluşturan gruplardan, örgütlerden, kurumlardan veya organizasyonlardan birinin veya bir kaçının kendi içindeki ya da kendi aralarındaki nispeten devamlı, anlamlı ve belirli ölçütlere

göre kalıplaşmış sosyal ilişkileri, yaptırımları, kuralları, fonksiyonları ve sosyal hayat tarzlarını ifade eden bir genel kavram olarak algılayarak kullandıkları söylenebilir.

Bir çok kavramda görüldüğü gibi, tanımların da görelilik ilkesine göre yapılabileceği görüşünü dikkate alarak, bu araştırmada, sosyal yapı kavramı için yukarıda açıklanan değerlendirme sonunda varılan genel tanım benimsenmiş bulunmaktadır. Bu genel tanımdan hareketle bu araştırmada, sosyal yapı kavramı, GAP'tan önce Harran kasabasının tarihi, coğrafi konumu, yerleşim biçimi, nüfusunu ve nüfus hareketlerini, ekonomisini, aile yapısını, aşiret yapısını, akrabalık yapı ve ilişkisini, dini hayatını, eğitim durumunu, kitle iletişimini, siyasi kültürünü, yönetimini ve boş zamanların değerlendirilmesi gibi yapısal öğeleri içine alan bir genel kavram olarak ele alınmaktadır.

4. Sosyal Değişme

GAP'ın, araştırmaya konu olan Harran kasabasında önemli sosyal değişmelere neden olacağı tahmin edilmekte, bu nedenle araştırmada "sosyal değişme" kavramı sık sık kullanılmaktadır. Dolayısıyla konunun daha iyi anlaşılabilmesi için "sosyal değişme" kavramının kısaca açıklanmasında ve tanımlanmasında yarar vardır.

Sosyal terimi, daha önce belirtildiği gibi sözcük olarak "toplumla ilgili, toplumsal, içtimai" anlamındadır (TDK, 1988,1329). Değişme ise, sözcük olarak "başka bir biçim veya duruma girmek", "dönüşme", "dönüşüm" anlamlarına gelmektedir (TDK, 1988,346).

Sosyal ve değişme sözcüklerinin birleşmesinden oluşan "sosyal değişme" kavramı, sosyal bilimciler tarafından değişik şekillerde ele alınarak farklı kavramlarla ifade edilmekte ve tanımlanmaktadır. (Bkz. Freyer,1957,49-50; Zimmerman, 1964, 10-13; Kösemihal,1968,13; Gürkan, 1969,457; Armağan, 1974,193; Nirun ve Erdoğan, 1976,122-123; Türkoğan, 1977a, 41; Turhan, 1980,13; Berkes,tarihsiz,17; Kongar,1981, 52-56; Bottomore, 1984, 298-328; Ozankaya, 1984 b, 121; Tezcan 1984, 2; Kurtkan, 1988, 221).

Sosyal bilimcilerin bu konudaki görüşlerinin ortak yönlerini yansıtan ve bu araştırma için geçerli olan şöyle bir tanım yapmak mümkündür: Sosyal değişme; ilerleme, gelişme, kalkınma, modernleşme, evrimi, devrim gibi değişimin sadece belli bir yönde oluşunu açıklayıp özel bir değişimi ifade eden kavramları da içine alan. değişimin bütün yönlerini kapsayan, evrensel, önyargılardan uzak, nesnel özelliğe sahip, sosyolojinin tarih süreci içerisinde gelişerek bugün, sosyologlarca genel kabul görmüş ve sosyolojinin temel kavramlarından biri haline gelmiş bilimsel bir kavram olarak, toplumun yapısında, sosyal kurumlarda, bu kurumlar arasındaki ilişki ağında belirli bir başlangıç noktası veya hareket noktasından itibaren meydana gelen farklılaşma ve başkalaşmaları ifade eden bir anlamda kullanılmaktadır.

5. Geleneksellik ve Modernleşme

Gelenek, sözcük olarak bir toplumda eskiden kalmış ve kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıntıları, alışkanlıklar, anane, töre, bilgi ve davranışlar anlamında kullanılmaktadır (TDK, 1988,534). Modern, çağa ve zamana uygun, çağa ve zamana ait, asri anlamlarına gelen Latince "modernus" sözcüğünden alınmıştır. "Modernus" sözcüğü de "moda"dan türetilmiştir. "Moda" eski Latince "hemen şimdi" anlamındadır. Modern toplum ise günümüzdeki toplum anlamına gelmektedir (Kongar,1981,218).

Geleneksellik ve modernleşme kavramları sosyal bilimciler tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınarak çeşitli tartışmalara neden olmuş dolayısıyla farklı biçimlerde tanımlanmış ve yorumlanmıştır. (Bkz. Magneralla, 1974,6; Hozelitz,1976,208; Türkdoğan, 1977b, 278-280; Kağıtçıbaşı, 1977,277; Kili, 1978,3; Berkes, tarihsiz,17; Eserpek, 1981a, 13; Eserpek, 1981 b, 14; Kongar, 1981 215-218; Tezcan, 1984, 88; Atay, 1985,50-52; Türkdoğan, 1988 a, 73-77; S. Armağan ve İ. Armağan, 1988, 222; Gökalp,1990, 60-63; Akkayan, 1990, 15-16).

Bu araştırmada geleneksellik ve modernleşme kavramları şu anlamlarda kullanılmaktadır:

Modernleşme; fert ve toplum düzeyinde meydana gelen iki aşamalı bir değişimdir. Modernleşme ile fert geleneksel hayat tarzından özellikle teknolojinin gelişmesi sonucu değişerek karmaşıklaşan bir hayat tarzına yönelmektedir. Modernleşme, teknolojik gelişme, sanayileşme, kentleşme, tarımsal yapıdaki gelişme, eğitim seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının yoğun bir biçimde kullanılışı, halkın siyasal hayata katılımının yoğunlaşması ve sosyal hareketlilik gibi nedenlerle toplumda bir taraftan farklılaşma ve çatışmanın bir taraftan bütünleşmenin doğmasını sağlayan, faydalı ve zararlı yönleri olabilen, sadece Batılılaşma anlamında olmayıp eski ve yeni yolların bir bileşimi olan, bir çok ögenin karşılıklı etkileşimi sonucu meydana gelen bir süreçtir. Modern toplum da bu süreç içinde bulunan toplumdur.

Geleneksellik ise; modernleşmenin tam karşıtı olarak alınamaz. Bir çok toplumda geleneksel özellikler ile modern özellikler içiçedir. O halde geleneksel toplum, teknolojinin gelişmediği, sanayileşme ve kentleşmenin sağlanamadığı; ekonominin tarım ve hayvancılığa dayalı, eğitim seviyesinin düşük, kitle iletişim araçlarının nitelik ve nicelik yönünden yetersiz olduğu; halkın siyasal hayata etkin biçimde katılamadığı, ferdin davranışının geleneklerle yönlendirildiği kapalı bir toplumdur.

6. Toprak - İnsan İlişkileri

Gelişen tarih süreci içinde çok eski çağlardan beri insanın yaşama biçimi ile arazi şekilleri, iklim ve tabii kaynaklar gibi coğrafi çevre arasında bir ilişki olduğu sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Toprak ile insan arasındaki ilişkiye ilk değinen düşünürün Aristo olduğu belirtilmektedir (Dönmezer,1984,67).

Toplumbilim alanında toprak-insan ilişkilerini sistemli bir şekilde ilk ele alan düşünürlerden biri İbn Haldun'dur. İbn Haldun, coğrafi şartların sağladığı bolluk ve kıtlığın insanın bedensel gelişimine ve davranışlarına etki yaptığını; sıcak ve soğuk iklimlerin

uygarlığın gelişmesine engel olduğunu bunun yanında ılıman iklimlerin ise uygarlığın gelişmesine uygun bir zemin hazırladığını belirterek coğrafya okulunun müjdecisi olmuştur (İbn Haldun,1986,207-215).

Montesquieu, iklim ile hürriyet arasında ilişki kurmuş, Button çeşitli kıtalardaki insanlara tenlerinin rengini iklimin verdiğini ileri sürmüştür (Dönmezer, 1984,67). Le Play ise, geliştirdiği sosyal bilimin temelini coğrafi esaslara dayandırarak sosyolojide coğrafya okulunun öncülüğünü yapmıştır. Ona göre, Asya steplerinde aşiret hayatı hüküm sürmekte ve cemaatçı bir aile tipi görülmekte, Norveç kıyılarında ise bireyci aile tipine rastlanmaktadır. Ona göre, sosyal yapı gibi ekonomik ve siyasi yapı da coğrafi çevrenin eseridir (Fındıkoğlu,1971,28). Howard W. Odum, F. Ratzel, T.Buckle ve Huntington da bu okulun temsilcileridir (Dönmezer, 1984,68).

Boran, insan ilişkilerini; 1)toplum-tabii çevre ilişkilerinin insanlar arasında doğurduğu ilişkiler sistemi, 2)doğrudan doğruya toplum-tabiat ilişkilerinden doğmayan insanlar arası ilişkiler sistemi olmak üzere iki başlık altında ele almaktadır. Boran, toplum- tabiat, diğer bir ifadeyle toprak-insan ilişkilerinin üç açıdan ele alınabileceğini ileri sürmektedir: "(1)Tabiatı işletme işinde kullanılan vasıtalar-aletler, teknikler, aletlere tatbik edilen enerji çeşidi ve miktarı; (2) tabiatı işletme faaliyetlerinin topluluğu teşkil eden insanlar arasında nasıl bölündüğü ve teşkilatlandığı, üretim organizasyonu şekilleri iş bölümü sistemi; (3)kullanılan doğal kaynakların ve işletme vasıtalarının topluluğu teşkil eden insanlar arasında nasıl dağıldığı-mülkiyet ilişkileri" (Boran,1945,2-4). Yasa, Hasanoğlan Köyü araştırmasında toprak-insan ilişkisine değinerek. Hasanoğlan ile komşu köyler arasında kalan arazinin köyün iş alanı olduğunu, bu alan içindeki küçük bir dere ve pınarın bile herkesce tanındığını; her köylünün kafasında bu alan içinde bulunan canlı veya cansız her varlığın bir hayali resminin mevcut olduğunu; köylülerin çobanlığını, çiftçiliğini, burada geçirdiğini, bu çevre içinde acı tatlı hatıraların, efsanelerin ve ümitlerin saklı olduğunu; "köyün manevi bekçileri sayılan yatırlar ve azizler"in orada yattığını; ayrıca ağılların, tarla ve bahçelerin orada bulunduğunu anlatmakta bundan dolayı her ağaca, taşa ve dereye ayrı adların verildiğini ifade etmektedir. İlbaharda hangi çiçeğin ilk olarak nerede açtığının, kaybolan bir hayvanın nerede bulunabileceğinin, komşu köylerle sınır anlaşmazlıklarının nerede olabileceğinin, köyden mal çalan bir hırsızın nerede saklanabileceğinin köylülerce bilindiğini,"herkesin kafasının içinde köyün bütün varlıklarıyla, bu varlıkların yerleri ve birbirleriyle ilişkilerinin" sanki bir haritasının var olduğunu belirten Yasa, özellikle kırsal kesimde insanın hayatı boyunca toprakla nasıl içiçe olduğunu bir kır yerleşim biriminin sosyo-ekonomik yapısını belirlemeye çalışırken,

toprak-insan ilişkilerinin öncelikle belirlenmesi ve işe buradan başlanması gerektiğini önemle vurgulamaktadır (Yasa, 1955,34-35).

Burada bir hususu belirtmek yararlı olacaktır. Coğrafi çevre sosyal olaylar üzerinde etkili olmakla birlikte tek etken değildir. Bu faktör, diğer bir çok etkenle birlikte sosyal yapıyı etkilemektedir.

a.Toplum Kalkınması ve Tarımsal Kalkınma

İnsanlar yaşayabilmek ve hayatlarını devam ettirebilmek için bir çok şeye ihtiyaç duymaktadırlar. İnsanın ihtiyaçlarının başında beslenme, giyinme ve barınma gelmektedir. İnsan bu ihtiyaçlarını karşılamak için ömür boyu çalışmakta ve üretim yapmaktadır. Üretim, emek, toprak ve sermaye etkileşiminin bir sonucudur. Üretimin gerçekleşmesinde ikinci önemli unsur olan toprak sanayileşmesini gerçekleştirememiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ekonomisi için büyük bir önem arz etmektedir. Bu ülkelerde nüfusun büyük bir kısmı geçimini topraktan temin etmekte, "milli gelirin önemli bir bölümü toprak ürünlerinden elde edilmekte ve toprak döviz getirici üretim için imkan sağlamaktadır". Kalkınmakta olan ülkeler için sanayileşme sürecinin başında tarım sektörüne, sanayiye tarımsal hammadde temin edilmesi, yatırım malları ithali için gerekli dövizin sağlanması, üretilen malların pazarlanması, sanayiye kaynak transfer edilmesi gibi önemli görevler düşmektedir (Saylan,1989,1).

Barkan, Türkiye'nin ekonomisinin büyük ölçüde toprağa dayandığını, Türkiye'de ekonomik bakımdan köylünün kalkınmasına dayanmayan bir kalkınma hareketinin her türlü esastan yoksun olacağını belirtmektedir. Barkan, kültürel ve endüstriyel gelişmenin ve Türkiye'nin refaha erişme durumunun tarımsal kalkınmaya bağlı olduğundan, tarımın ekonomik varlığımızın temeli ve "milli davamız"ın başı olduğundan kimsenin şüphe edemeyeceğini dile getirmektedir (Barkan,1980,450). Bundan dolayı, tarım Türkiye'de sürekli gündemde kalmış ve bu amaçla çok büyük yatırımlar yapılmıştır. GAP, Cumhuriyet döneminde ele alınmış ve otuz yılda bitirilmesi planlanmış, 7 trilyon yatırım giderleri ile 1986 bütçesine denk olan en büyük yatırımlardan biridir (Saylan,1989,1-2). Bu projenin gerçekleşmesiyle hem Türkiye'nin, hem de o bölgenin sosyo-ekonomik yapısında "yeşil devrim" (green revalation) diyebileceğimiz büyük değişmelerin olması beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için tarımsal kalkınmanın stratejik önemini vurgulayan Ozankaya, tarımsal kalkınmayı,"bir toplumda tarım kesiminde çalışan işgücünün ve başta toprak olmak üzere tarımsal üretim girdilerinin verimliliğinin çağdaş düzeye çıkması" biçiminde tanımlamaktadır (Ozankaya,1985,8-11). Bu konuyu derinlemesine irdeleyen Türkdoğan, tarımsal kalkınmanın gelişmiş toplumlar kadar az gelişmiş toplumlar için de

ekonomik kalkınmanın temeli olduğuna işaret etmekte tarımsal kalkınmayı zorunlu kılan sebepler üzerinde durmaktadır. Türkdoğan, nüfusun hızla arttığını, köylü nüfusun zor şartlar altında yaşadığını, tarımın en büyük sektör olması sebebiyle büyük vergi geliri sağladığını, tasarrufa yardımcı olduğunu belirtmekte; tarımın yerli sanayii geliştireceğini, tarımsal kalkınma olmazsa diğer sektörlerin frenlenebileceğini açıklamaktadır. Tarımsal kalkınmayı "teknik bilgi ve yeniliklerin çiftçiye yönelmesi ve kabulü" veya "çiftçinin değişmeye olan olumlu davranışı" kazanması biçiminde tanımlayan Türkdoğan çiftçinin yenilikleri kabulü konusunda zorlanmamasını bunun faydalarının ve zaruretinin anlatılarak kavratılması gerektiğini vurgulamaktadır (Türkdoğan,1977 a,346-348).

Toplum kalkınmasının çeşitli tanımları yapılmıştır. Türkdoğan, yapılan bu çeşitli tanımlardan bir sonuca giderek şöyle bir tanım geliştirmiştir: "Toplum kalkınması; halkı müşterek problemlerini tayin ve kabul için techiz eden, bu problemlerin çözümü için, demokratik yoldan gereken bilginin verilmesini sağlayan ve onları başarılı bir sonuca götüren bir faaliyet şeklidir" (Türkdoğan, 1977 c;13).

b.Feodalite ve Feodal Sistem Tartışmaları

Feodalite veya Feodal Sistem, IX. ve XVI. yüzyıllar arasında Batı Avrupada hüküm süren sosyal ve askeri örgütlenme biçimlerini belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Farklı uygulama şekilleri olmasına rağmen, feodal sistemin belli başlı özellikleri;1)toprak sistemine dayalı bir sosyal hiyerarşinin olması(senyör-serf), 2)toprak sahiplerinin serfleri yargılama yetkisine sahip olmaları, 3)"belirli hizmetler karşılığında toprak verilmesi, bu hizmetlerin senyörlere veya krallara" yapılması şeklinde özetlenebilir. Son yıllarda bu kavram saptırılarak ideolojik bir anlamda da kullanılmaya başlanılmıştır (Sezal, 1981,58-59).

Ozankaya, feodalite kavramı yerine derebeylik kavramını kullanmakta ve derebeyliği, "...toprak köleliğine dayalı toprak beyliği düzeni" olarak tanımlamaktadır (Ozankaya,1984 b,32). Erkal da Feodalite'nin "Ortaçağın Batı ve Orta Avrupasında yaşayan sosyo-ekonomik bir düzenin adı" olduğunu belirtmektedir (Erkal, 1990, 187).

Feodal sistemin, Batı Avrupada yaşandığı şekilde, doğuda İslam ülkelerinde ve Osmanlı İmparatorluğunda yaşanıp yaşanmadığı hususu sosyal bilimciler arasında sürekli tartışma konusu olmuştur. Örneğin, Pollak,İslam toplumlarında ve Osmanlı toplumunda feodalizm döneminin yaşandığını iddia etmiş, doğudaki derebeyliğin ortak özelliklerini belirleyerek Avrupa ortaçağ feodalizminden ayrılan yönlerini açıklamaya çalışmıştır (Pollak, 1942, 250-270). Boran, Osmanlı Devletinin merkezi bir feodal devlet olduğunu ileri sürerken (Boran, 1968,4-5); Erdost, "Osmanlı İmparatorluğu askeri feodal devletti"demektedir

(Erdost, 1968,66). Silier de, "Doğu Anadolu'da feodal sosyal yapı"nın hakim olduğunu savunmaktadır (Silier, 1976,31-35).

Bazı sosyal bilimciler ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda daha sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da feodalitenin yaşanmadığını savunmaktadırlar. Osmanlı toprak sistemi konusunda çalışmalarıyla tanınan Barkan, Batıda olduğu gibi Doğuda da aynı özellikleri taşıyan bir feodal yapının oluşmadığını, Osmanlı toprak sisteminin bunu ispatladığını, toprak meselelerini devletin düzenlediğini, köleliğin oluşmasına izin ve fırsat verilmediğini, toprak sahibi ile köylü arasında çıkan ihtilafları Batıda olduğu gibi derebeylerin değil kadıların çözdüğünü açıklamaktadır (Barkan,1962,50-56). Barkan, bir başka eserinde konu ile ilgili şu görüşlere yer vermektedir: "Türk timar sistemini, yabancı ülkeleri istila ve işgal eden bir devletin insafsız bir sömürü için feodal müesseseler yaratması şeklinde izah etmek doğru değildir. Bu rejimde eski feodal ilişkilerin özelliklerini aksettiren bazı kurallar bir müddet devam etmiş olabilir. Fakat bu kurallar hakiki mana ve muhtevaları artırmış şekiller olarak yaşamışlardır. İmparatorluğun kendisine mahsus bir sosyal düzeni kuvvetle kurabildiği bölgelerde özel imtiyaz ve adetleri, kendi aralarındaki örgütlenmeleriyle dışarı karşı kapalı bir soylular sınıfının hukuk yönünden özerk ve tam olarak teşekkül edememiş olması bu durumun neticesidir" (Barkan,1980,890).

Sosyolog Sezer de, aynı görüşü destekleyerek konuyu şöyle açıklamaktadır: "Feodalizm, Batının kendi dışındaki toplumlarda olan çekişme ve çatışmasında aldığı özel bir biçimdir. Özel koşulların ürünüdür. Bu koşullardan soyutlayıp bütün Batıya yaygınlaştırmamız bile mümkün değildir. Bizans bu gelişmenin dışında kalmıştır. Feodalizm belli bir bölge ve dönemde görülmüş tarihi bir olgudur. Benzetme ve yakıştırma ile feodalizmi bütün dünya tarihine ve bütün ülkelere yaygınlaştırmak tarih gerçeklerine ters düştüğü gibi toplumların açıklamalarını tarih dışında aramak anlamına da gelmektedir" diyen Sezer, açıklamalarına şöyle devam etmektedir: "Osmanlı İmparatorluğunu feodal olarak nitelendirmek tarihi olaylara ters düştüğü gibi feodalizm ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kendilerine özgü niteliklerinin gözden ırak tutulmasına da yol açmaktadır. Batı ile farklılık inkar edilemez biçimde karşımıza çıktıkça feodalizmden de vazgeçilmediği için Osmanlı düzeni merkezi feodalizm olarak tanımlanmak istenmiştir. Oysa feodalizmle merkezîyetçilik asla uyumsuz iki olaydır. Yine askeri feodalizmden söz edenler çıkmıştır. Gerçekte askeri olmayan feodalizm biçimine tarihte rastlanılmamaktadır. Bu nedenle bu olay kendi deyimleri ile Doğu Feodalizmini ayıran bir özellik olamaz" (Sezer,1988,52).

Gürtürk, feodalizmin Batıya özgü olduğunu başka yerlerde benzerinin olabileceğini fakat kendisinin olamayacağını ileri sürerek, feodalite ile derebeyliğin farklı olduğunu

Osmanlıda tam anlamıyla feodal bir düzenin oluşmadığını, toprağı işleyen köylülerinde Batıdaki serfler gibi köle olmadığını, Batıda küçük toprak beyi olan "vasal"ın da Türkçe'de karşılığının bulunmadığını ifade etmektedir (Gürtürk, 1974,63-64).

Feodal sistem ile Osmanlı toprak rejimini karşılaştıran Erkal "feodalitenin kendine has hukuki bir sistem" olduğunu, Batının medeniyet tarihinde ortaya çıkan bir dezenin bütün insanlık için genelleştirilemeyeceğini, bu nedenle feodalitenin ancak batının sosyal ve ekonomik gerçekleri içinde bir anlam kazanacağını belirterek; Osmanlı sosyo-ekonomik yapısı ve özellikle toprak düzeanı ile feodalitenin taban tabana zıt olduğunu açıklamaktadır (Erkal, 1990,187-188). Aynı şekilde Batının feodal sistemi ile Osmanlı Tımar Sistemini karşılaştıran Öksüz, iki sistemin birbirinden çok farklı yapıda olduğunu göstererek, "o halde Türkiyede Batılı ve Marxist anlamda bir feodal sistem olmamış ve yaşanmamıştır. Ancak Devletin zayıflaması ile doğan toprak işgalleri ve bunların sonradan elinde bulunduranlara terkedilmesi sonucu büyük toprak sahipleri türetilmiştir" demektedir (Öksüz,1980,85-87).

Yukardaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi gerek Osmanlı döneminde, gerekse Cumhuriyet dönemlerinde Türk toplumunda Batılı anlamda bir feodal yapı oluşmamış ve yaşanmamıştır. Ancak devletin otoritesini hissettiremediği, gücünü gösteremediği, müşfik elini uzatıp adaleti tam sağlayamadığı dönemlerde, otorite boşluğundan yararlanan "ağa" denilen bazı kişiler ortaya çıkmış büyük toprak parçalarını ele geçirerek kırsal bölgelerde etkinliğini artırmıştır. Bu durum Türk toplumunun kendi yapısına özgü olup, bunu feodalite kavramı ile açıklamak güçtür.

1) Ağa

Toprak-insan ilişkilerinde ve feodal yapı tartışmalarında açıklanması gereken önemli bir kavram da "ağa" kavramıdır. Silier,"ağa" terimini, "pazara geniş çapta açılmamış, tarımda feodal bir altyapının varlığını sürdürdüğü, kişisel bağımlılığa, serbest ekonomik ilişkiler dışı geleneksel ve örfi baskılara ve kontrole, artı ürünün bu ilişkiler içinde alınmasına dayanan bir yapıdaki büyük toprak sahibi" olarak tanımlamakta ve bu terimi dar anlamda kullandığını belirtmektedir. Silier, "kapitalist tarıma geçmiş veya önemli ölçüde geçmekte olan büyük işletmeciler için 'ağa' terimi yerine 'büyük toprak sahibi' terimi"ni kullanmaktadır (Silier,1976,125).

Doğu Anadoludaki araştırmalarıyla tanınan Türkdoğan, "Doğuda ağalık, beylik, şeyhlik, seyyitlik, tarikatçılık gibi" kavramların toplum yapısının odak noktasını belirlediğini, ağanın "hakim olduğu kırsal alanda halkın yaşayış tarzını, tutum ve davranışlarını yönlendiren bir kimliği" yansıttığını, yenilik hareketlerinin ağanın liderlik rolü ile uyum

sağlamadan benimsenmediğini, ağanın grup hayatı içinde sürekli olarak "fertlerin sorunlarını çözümleyen bir insan" olarak bilindiğini açıklamaktadır. Türkdoğan, son zamanlarda iletişim araçlarının gelişmesi ve köylerin kısmen dışa açılması sonucu ağanın sosyal rolünün değiştiğini veya şekil değiştirerek ağanın bu rolünü kasabada bir tampon fonksiyon olarak devam ettirdiğini açıklamaktadır (Türkdoğan,1985, 53-54).

Erkal, ağalığı, "devlet otoritesinin fazla hissedilmediği, bölgeye çeşitli sosyal ve iktisadi hizmetlerin götürülemediği dönemlerde" sosyal yapının ortaya çıkardığı bir kurum olarak görmektedir. Erkal, ağanın Bölgede oynadığı olumlu ve olumsuz rolleri açıkladıktan sonra "Orta Çağın feodalitesini, derebeyi ve senyör sıfatını bugünkü anlamda sosyal yapının doğurduğu şartlardan ötürü elindeki imkan ve mevki kötüye kullanmak suretiyle topluluğu ekonomik ve sosyal baskı altına sokan bir istismarcı", ya yakıştırmanın her şeyden önce bir terminoloji hatası olacağını ve kavram anarşisine neden olacağını açıklamaktadır (Erkal 1978, 144-150).

Doğu Anadolu'da araştırmalar yapan Arvasi de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde görülen ağalık, şeyhlik ve beylik gibi kurumların tarih boyunca hiçbir zaman Batıdaki anlamda bir "feodal yapı" görünümünde olmadığını, "dinimizin ve törelerimizin asla 'senyörlerin' ve 'serflerin' doğmasına ve oluşmasına fırsat" vermediğini dile getirmektedir. Ağalık, beylik ve eşraf baskısının 'devlet otoritesi' güçlenirse azalacağını belirten Arvasi, "bir yerde 'devlet' kendini, hizmetleri ve otoritesi ile hissettiremezse, orada, küçük de olsa, kendiliğinden başka otoriteler" in ortaya çıkacağını, durumun Doğu ve Güneydoğu Anadolu için de aynı olduğunu ifade etmektedir. Arvasi, "bir devletin müşfik, adil ve güçlü otoritesini götüremediği havzaları, ister istemez oradaki 'toplum liderlerinin insafına' bırakmış" olacağını, "bu durumda, iş o çevrede bulunan 'toplum liderlerinin' şahsiyetine, mizacına, kültürüne ve vicdanına" kalacağını, bunların yöreye gönderilen 'resmi görevliler' gibi iyisinin de kötüsünün de olabileceğini, tek çarenin devletin "müşfik, adil ve güçlü otoritesi"ni burada hissettirmesi olduğunu vurgulamaktadır. Arvasi, sosyal hareketlilik ve eğitim sebebiyle bugün artık köylerin "kapalı toplum" yapısından açık topluma dönüşmeye başladığını ve geleneğe dayalı otoritelerin zayıfladığını, aşiret hayatında yavaş yavaş bir çözülmenin meydana geldiğini, dünün aşiret reislerinin, beylerinin ve ağalarının eski otoritelerini kaybettiğini ve yerine "devlet otoritesi" nin geçmeye başladığını açıklamaktadır (Arvasi, 1986, 37-38,40).

c. Güneydoğu Anadolu'da Arazi İşletme Şekilleri

Güneydoğu Anadolu'daki arazi işletme şekillerini; 1)arazinin doğrudan doğruya mülk sahibi tarafından işletilmesi, 2)arazinin mülk sahibinden başka kişiler tarafından işletilmesi olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bu işletme şekillerinden birincisi; arazinin bizzat toprak sahibi tarafından işletilmesi ve kahya ile işletilmesi; bu işletme şekillerinden ikincisi ise, kirayla işletme, ortakçılıkla işletme olmak üzere ikişer alt bölümde ele alınmaktadır. Arazinin mülk sahibi veya mülk sahibini temsil eden bir kimse tarafından işletilmesinde mülk sahibi arazi ile ilgisini tamamen veya kısmen devam ettirmektedir. Kira ile işletme şeklinde mülk sahibi belli bir ücret ve kira karşılığında araziye başkalarının yararına terk etmektedir. Arazi sahibinin işletmenin idaresi ile ilgisi yoktur. Ortakçılıkta ise arazi sahibi işletmenin gayri safi ürününden belli bir pay almaktadır. Alınan payın oranına göre ortaklığın çeşitli bölgelerde farklı uygulama şekilleri vardır. Güneydoğu Anadolu'da ortakçılıkla arazi işletmenin dört şekli bulunmaktadır. Bunlar; (1)yarıcılık, (2)icare (kiracılık), (3) çariyek (dörtte bircilik) ve (4)marabacılıktır (Aras, 1956, 57-58,64).

Şimdi bu ortakçılıkla arazi işletme şekillerini kısaca açıklamaya çalışalım:

(1) Yarıcılık: Mal sahibi üreticiye tarla, bina, tohum, bazı durumlarda borçlandırma yoluyla bir miktar işletme sermayesi vermekte, diğer üretim giderleri üreticiye ait olup çıkan ürün yarı yarıya paylaşılmaktadır. Yarıcılıkta yetiştirilen, genellikle, buğday, arpa, darı, mercimek, nohut ve burçak gibi ürünlerdir. Bazı sulu tarım yapılan yerlerde pamuk, susam ve sebzeçilikte de yarıcılık yapılmaktadır (Aras, 1956,64). Ancak pamuk gibi kültür ürünlerinde yapılan yarıcılıkta çıkan ürünün üçte biri üreticiye verilmektedir. Erkuş, bazı yarıcılık uygulamalarının yukarıda belirtilen geleneksel yarıcılıktan farklı olduğunu, traktör sahiplerinin az topraklıların arazilerini işletmeleri şeklinde uygulandığını, tohumun toprak sahibinden, diğer giderlerin ise traktör sahibinden sağlandığını ve çıkan ürünün yarı yarıya paylaşıldığını belirtmektedir (Erkuş, 1989,8).

(2) İcare (kiracılık): İcarıcı, belli bir para karşılığında mal sahibinin arazisini kiralamaktadır. Arazi ve bina sermayesi hariç diğer bütün üretim araçları ve işletme giderleri icaracıya aittir. Yarıcılıktan en önemli farkı, tohumun icaracıya ait olması ve arazi sahibine icaracı tarafından belli bir kira ödenmesidir (Aras, 1956, 66).

(3)Çariyek (dörtte bircilik): Bu tarz işletmede toprak ile tohumun yarısı mülk sahibine tohumun diğer yarısı ile işletme giderleri işletmeciye aittir. Çıkan üründen önce dörtte bir mülk sahibine, dörtte bir de ortakçıya ayrılmakta, geri kalan dörtte iki ürünün sekizde biri icar ücreti olarak ayrılmakta, geri kalan da üretici ile mal sahibi arasında yarı

yarıya paylaşılmaktadır. Bu usül yörede fazla yaygın değildir (Aras, 1956,67).

(4) **Marabacılık:** Bu tarz işletmecilikte bütün üretim araçları mal sahibine ait olup maraba yalnız kol kuvveti ile çalışmaktadır. Her marabaya yüz dönümlük arazi ektilmekte, elde edilen ürünün üçte biri ya da dörtte biri marabaya verilmekte, samandan da ayrıca ona pay verilmektedir. Marabacılıkta arazi değil hizmet kiralanmakta, maraba mülk sahibinin bütün şahsi işlerini de yapmaktadır (Aras,1956, 67).

Özer, Doğu Anadolu'daki toprak işletme biçimlerini kiracılık, marabacılık, yarıcılık ve gündelikçilik olmak üzere dört kısımda incelemektedir (Özer, 1990,63).

(5) **Gündelikçilik:** Yukarda belirtilen arazi işletme şekillerine Özer'in belirttiği gündelikçiliği de eklemek mümkündür. Gündelikçilik, kol gücünden başka hiç bir şeyi olmayan "toprak sahibi ailelerin topraklarında günlük olarak belli bir ücret karşılığında" çalışarak geçimini sağlamaya çalışan kasabanın en fakir ve alt tabakasını oluşturan kişi ve ailelerin geçim tarzıdır (Özer, 1990,63).

d.Toprağın Dağılımı

Tarımın temel geçim kaynağı olduğu bir yörede toprağın mülkiyet dağılımının toprak insan ilişkilerinin belirlenmesinde önemli bir yeri vardır. Toprak mülkiyetini analitik açıdan incelerken çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür. Bunlardan en yaygın olanı ve gelenek haline geleni Silier'in de belirttiği gibi, şu dörtlü sınıflandırmadır:1)Topraksızlar, 2)küçük topraklılar, 3)orta topraklılar, 4)büyük topraklılar (Silier,1976, 37).

Özer, Burhan Kartal'ın görüşlerini esas alarak şöyle bir sınıflandırma yapmaktadır: 1)Topraksızlar, 2)az topraklılar, 3)geçimlik toprağı olanlar, 4)orta büyüklükte toprağı olanlar, 5)büyük toprak sahibi olanlar (Özer, 1990,62).

Yukardaki sınıflandırmalardan yararlanılarak ve Harran Ovasının şartları göz önünde bulundurularak bu araştırma için aşağıdaki sınıflandırma geliştirilmiştir:

1)Topraksızlar: Toprağına sahip olmayıp, başkasının arazisinde ortakçılık ve tarım işçiliği yaparak geçinenlerdir.

2)Küçük topraklılar: 100 dönüme kadar toprağına sahip olup, fakat bu toprak ile geçimini sağlayamayıp, başkalarının toprağında ortakçılık ve tarım işçiliği yaparak geçinenlerdir.

3)Orta topraklılar: 101 ile 200 dönüm arasında toprağına sahip olup, geçimlerini sağladıkları gibi pazar için üretim yapabilen çiftçilerdir.

4)Büyük topraklılar: 200 dönümden daha fazla toprağına sahip olup, makineli tarım yapabilen, ortakçı ve tarım işçisi çalıştıran ve pazar için üretim yapan büyük çiftçilerdir.

e. Toprak ve Tarım Reformu

Akyüz ve Ertel, "tarım reformu" kavramının "toprak reformu" kavramıyla eş anlamlı olduğunu, bunun 1960'dan sonra benimsendiğini belirtmekte, toprak ve tarım reformu kavramlarını birlikte; "tarımın kurumsal yapısının belirli siyasal amaçlar doğrultusunda değiştirilmesi amacıyla, devlet tarafından toprak mülkiyeti ve toprağın işletme düzenine çeşitli biçimlerde yapılan müdahale" olarak tanımlamaktadırlar (Akyüz ve Ertel, 1987,362).

Saylan ise, bu kavramları ayrı ayrı ele alıp,"toprak reformu" teriminin daha dar, "tarım reformu" teriminin ise, daha geniş anlamlı olduğunu belirterek, bu kavramları şu şekilde açıklamaktadır: "Toprak reformu toprak üzerindeki mülkiyet hakkının küçük çiftçiler ve tarım işçileri lehine yeniden düzenlenmesidir". Saylan'a göre "tarım reformu ise tarımsal yapının düzeltilmesi yönünde ele alınabilecek her türlü tedbiri ifade etmektedir. Tarım tekniğindeki gelişmeler, tarım girdilerinin kullanımındaki artış, arazi muhafaza tedbirleri, tarımsal yerleşimlerin düzenlenmesi, pazarlama şartlarının düzeltilmesi, kredilendirme, kooperatifleşme, eğitim ve araştırma gibi destekleyici tedbirler 'tarım reformu' içinde ele alınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, tarım reformu tarımsal yapıdaki bozukluklardan kaynaklanan ve ekonomik gelişmeyi engelleyen sebepleri ortadan kaldıracak tedbirlerin bütünüdür (Saylan, 1989,7).

Toprak ve tarım reformu konusunda bu tanım ve açıklamaları verdikten sonra konuyla ilgili yöredeki uygulamaları ve gelişmeleri kısaca açıklamak yararlı olacaktır.

Tarih boyunca toprak-insan ilişkilerini düzenlemek isteyen devletler "arazi mülkiyet ve tasarruf rejimi"yle yakından ilgilenmişlerdir. Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde "önceleri sağlam temellere dayanan toprak rejimi daha sonra bozulmuş ve Cumhuriyet dönemine bu bozuk toprak düzeniyle girilmiştir". Yakın tarihimizde toprak rejimini düzeltmek amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır (Saylan, 1989,7). Balaban'ın belirttiği gibi, GAP'ın temel amaçlarından biri de "toprak-insan ilişkileri ve gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi"dir (Balaban, 1986,8). Bu amacı gerçekleştirecek en önemli meselelerden biri şüphesiz toprak reformudur. Bugün "bölgede yaşayan ailelerin %40'ının topraksız ya da az topraklı olduğu, buna karşılık, küçük bir azınlığın toprakların büyük bir kısmına sahip olduğu" bilinmektedir (Zeren, 1988, 579). Bazı araştırmacılar tarafından ise, bölgede arazi sahibi ailelerin %53'ünün toprağın %8'ine; ailelerin %7'sinin de toprağın % 5'ine sahip olduğu belirtilmektedir (Sönmez, Balaban ve Karadeniz, 1985,2,24-31). Aksoy ve arkadaşları GAP'tan mümkün olduğu kadar çok sayıda kişinin adil bir biçimde yararlanabilmesi için bölgede dengeli bir toprak mülkiyeti dağılımının şart olduğunu ileri

sürmektedirler (Aksoy v.d, 1986,61). Bu suretle, GAP'tan verimli bir sonuç alabilmek için Türkddoğan'ın ifadesi ile "toprak ve tarım reformu bölge için hayati önemi haiz" bir mesele olarak görülmektedir (Türkddoğan, 1988 b, 603). Ayyıldız da "tarımsal faaliyetlerde insan onuruna yaraşır bir hayatı garanti etmek için" yeterli gelire sahip aile işletmelerinin teşkilinin şart olduğunu, bunun da "ancak gerçekleştirilebilecek toprak ve tarım reformu sayesinde" olabileceğini belirterek bu gerçeği teyit etmektedir (Ayyıldız, 1975,160-161).

Bu gerçek yöneticilerce de bir ölçüye kadar bilindiği için, Cumhuriyet döneminde toprak reformu ilk olarak 1945 tarih ve 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" ile uygulamaya konulmuş, ancak daha sonra yasa 1973 de yürürlükten kalkmıştır. 19.7.1973 tarihinde 1757 sayılı Tarım ve Toprak Reformu Kanunu çıkarılmış, 15.10.1973 tarih ve 7/1334 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de Şanlıurfa uygulama bölgesi ilan edilmiştir. 1978 de Anayasa Mahkemesi'nin 1757 sayılı kanunu iptalinden sonra 1.12.1984 tarih ve 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu" yürürlüğe girmiştir. 3083 sayılı kanuna göre de 16.10.1986 tarihinde Şanlıurfa tekrar uygulama alanı ilan edilmiştir (Saylan, 1989,8-9). Fakat, bu uygulamalardan Harranlılar umduğunu bulamamıştır. Doğan, 1977 de Şanlıurfa'da topraksız köylülere toprak dağıtıldığını, kurdelalı tapu verildiğini fakat köylülerin karınlarını doyuramadığını, onların karınlarını yine ağanın doyurduğunu yazarak bu uygulamanın başarılı olamadığını belirtmektedir (Doğan, 1980, 81-82).

Aksoy ve arkadaşları, 1757 sayılı kanuna göre tespit edilen "toprak normu"nun (dağıtılacak veya toprak sahibinde kalacak toprak miktarı) 3083 sayılı kanunla değişmesi sonucu kamulaştırılan toprakların eski sahiplerine tekrar dağıtıldığını belirterek, "toprak reformunun çeşitli tanımlarını biliyoruz. Ancak kamulaştırılan toprakların eski sahiplerine geri verilmesi işleminin reform olması olayını ilk kez yaşıyoruz" diyerek bu uygulamayı eleştirmektedirler (Aksoy vd., 1986,58-59).

Kapaklı, Harran'da 1757 ve 3083 sayılı kanunların uygulamaya konulduğundan günümüze kadar geçen olayları, gelişmeleri topraksız bir köylünün şahsında bir roman tekniğine uygun olarak ve bir gazateci gözüyle gözlemleyip "Türedi Ağa" adlı eserinde yorumlamıştır. Konusunu gerçek olaylardan aldığını belirten bu yazar, adı geçen eserini, Harranlı'nın toprak ümidinin ve sonunda düştüğü hayal kırıklığının romanı olarak nitelemektedir. Toprak reformu yörede ağalığı kaldıracağı yerde uygulamadaki yanlışlardan dolayı Kapaklı'nın ifadesi ile yeni "Türedi Ağa" lar çıkartmıştır (Kapaklı,1989).

Görüldüğü gibi toprak insan ilişkilerinde toprağın dengeli dağılımı GAP'tan alınacak verimli sonucun ön şartlarından biri olarak bölgede karşımıza çıkmaktadır.

7. GAP'in Tanıtımı

Daha önce de değinildiği gibi GAP, yurdumuzun yedi bölgesinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Doğu Toroslar'ın oluşturduğu yayın güneyinde kalan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinin topraklarını kısmen veya tamamen içine alan 74 000 km²'lik bir alanı kapsayan, sulama ve enerji elde etmeye yönelik bir projedir(DSİ, 1980, I-1). GAP, önceleri Aşağı Fırat Planlaması'yla ortaya atılmış, uzun bir süre Aşağı Fırat Projesi olarak anılmış, daha sonra Dicle Havzası'ndaki projeler de bu projeye eklenmiş, böylece "su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla yönelik projeler bölgenin ekonomik ve sosyal hayatını büyük ölçüde etkileyici nitelikte olmaları, arkalarından bir çok sektörleri de gelişmeye zorlayıcı karakterde bulunmaları nedeniyle 'Güneydoğu Anadolu Projesi' veya kısa adıyla 'GAP' olarak adlandırılmaya başlanmıştır" (Fakioğlu, 1988, 35). 1976 yılında inşasına başlanmış olan bu projenin 30 yılda tamamlanması planlanmıştır. Projenin gerçekleşmesi ile "1 800 000 hektar alan sulanabilecek ve 22 milyar kwh hidroelektrik enerji üretilebilecektir" (DSİ,1980, I). Proje alanı; Türkiye topraklarının %10.0'unu (1/10) kapsamakta, nüfus olarak Türkiye nüfusunun %9.0'unu (1/11) üzerinde barındırmaktadır. Doğal kaynak potansiyeli yönünden Türkiye'nin petrol ve fosfatının tamamı; yer altı sularının, hidroelektrik enerji ve sulanabilir arazinin %25.0'(1/4)i bu bölgede bulunmaktadır (Balaban,1986, 3'deki tablo1). 1986 yılı verilerine göre, bölgenin "Türkiye tahıl üretimindeki payı %10-12, yemelik baklagil üretimindeki payı %37.0'dir". "...Türkiye buğday üretiminin %10.0'u, mercimek üretiminin %74.0'ü bu bölgeden sağlanmaktadır" (Kün , vd., 1986, 109).

Bölgede "karasal bir step iklimi hakimdir" (DSİ, 1986, 19). Tarımsal işletmelerin ana faaliyet kolları bitkisel üretimle birlikte hayvansal üretimdir (Girgin, vd., 1986,68). Tarımsal üretimi kısıtlayan en büyük etmen yetişme dönemindeki yağış eksikliği olmaktadır (Balaban,1986, 4). Bölgede "işlenen arazinin %89.0 gibi büyük bir bölümünü oluşturan tarla arzisinin" hemen tamamına yakınında (%96.0'sında) ancak kuru tarım yapılabilmektedir. "Kuru tarım alanının %97.0'sinde ise, nem yetersizliği yüzünden nadaslı kuru tarım yapılmakta; 2.5 milyon hektarlık tarla arzisinin yarısı her yıl üretim dışı kalmakta, ekili alanlardan ise düşük verim alınmaktadır" (Kün, vd., 1986, 119). Mesala proje alanının Şanlıurfa'daki işletmelerinde kuruda yapılan tarımdan 79 kg./dk, suluda ise 193kg/dk. verim alınmaktadır. Bu suluda yapılan tarımdan sağlanan verim bile "Türkiye ortalaması olan 198kg/dk.'ın altındadır "(Aksoy vd., 1986,56). Bu yüzden yörede yalnız geçimlik tarım yapılabilmektedir (Şeker, 1987,35). "Bir ülkenin çeşitli tabii kaynakları

ve zenginlikleri arasında su zenginliği ile hidroelektrik potansiyeli ayrı bir önem" taşımaktadır. Kömür, doğal gaz ve petrol gibi doğal kaynaklar kullanılmazsa gelecek nesillere kalabilir. Fakat bir damla su boşa akarak denize giderse onun enerjisi ebedi bir kayıp olmaktadır. Su tükenmez bir enerji olup, barajlar; elektrik enerjisi üretimi, sulama, su taşkınlarından koruma, iklim üzerinde olumlu etki, çevre güzelliği gibi sayısız yararlar sağlamaktadır. Türkiye su ve elektrik enerjisi yönünden oldukça zengin bir ülkedir. Türkiye'de yıllık yağış ortalaması, 653mm, Şanlıurfa'da ise yıllık yağış ortalaması 468.3 mm'dir. "Adana'da sulama suyu ihtiyacı 630-850 mm iken Şanlıurfa'da 960-1350 mm" yani yaklaşık iki katı kadardır. Kısaca bölgede "yağış akışı ile ihtiyaç bölgeleri arasında büyük farklar vardır" (Çeçen, 1988,104-105). Türkiye'nin en büyük nehirleri olan Fırat ve Dicle yıllık yağış miktarı en az olan bu bölgeden geçmektedir (DSİ,1986,20). "Türkiye'nin su potansiyelinin %42.0'si, enerji potansiyelinin %43.0'ü Fırat ve Dicle nehirlerindedir". Yukarıda belirtildiği gibi Türkiye yüksek bir hidroelektrik potansiyeline sahip olup, bu açıdan Avrupa'da üçüncü sırayı teşkil etmektedir. Fakat bu potansiyelin ancak %11-12'si kullanılabilir. GAP'ın tamamlanmasıyla bu değer %35.0 olacağı tahmin edilmektedir (Çeçen, 1988,107). İşte böyle yüksek bir su ve enerji potansiyeline sahip Fırat ve Dicle nehirlerinden gerektiği gibi yararlanmak, suya ve enerjiye en çok ihtiyacı olan Güneydoğu Anadolu Bölgesini kalkındırarak bölgesel dengesizlikleri gidermek amacıyla Cumhuriyet döneminin en büyük projesi olan GAP hazırlanmıştır. GAP, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde inşası öngörülen "barajlar, hidroelektrik santraller ve sulama tesislerinin yanında her çeşit alt yapı, tarımsal yapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerin gelişme tesislerini ve hizmetlerini kapsayan entegre bir gelişme projesidir" (DSİ, 1980,1). Türkiye'nin nüfusu hızla artarken enerji ve gıda ihtiyacı fazla bir artış göstermemektedir. GAP'ın tamamlanmasıyla Türk toplumu bu ihtiyaçlarını karşılayacak, büyük çapta ülkenin kalkınması gerçekleşecektir (Çeçen, 1988,107-108).

GAP, yedisi Fırat, altısı Dicle Havzası'nda olmak üzere enerji ve sulama amaçlı toplam 13 alt projeden oluşmaktadır. Bu projeler içinde, Çeçen'in tespitine ve 1988 verilerine göre, 15 baraj, 18 hidroelektrik santrali ile sulama tesisleri ve ara depolama tesisleri bulunmaktadır (Çeçen, 1988, 105). Yine 1988 verilerine göre, Gökçen ve Altun baraj sayısını 21, hidroelektrik santrali sayısını 17 olarak belirtmiştir (Gökçen, 1988, 14 ve Altun, 1989,289). Son olarak 25.7.1992 tarihinde Atatürk Barajı'nın birinci ve ikinci ünitelerinin açılışında yapılan konuşmalarda ve ertesi günü basına yansıyan haberlerde baraj sayısının 22, hidroelektrik santrali sayısının 19 olduğu açıklanmıştır (Yüce, 1992, 14).

GAP' in birimlerini şu şekilde göstermek mümkündür:

GAP'ın Fırat Nehri üzerindeki birimleri:

<u>Pojenin adı</u>	<u>Sulanan arazi ha</u>	<u>Güç MW</u>	<u>Yıllık üretim milyon Kwh</u>
1-Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali Şanlıurfa Tüneli Şanlıurfa Hidroelektrik Santrali Şanlıurfa- Harran, Mardin, Ceylanpınar, Siverek- Hilvan, Bozova sulamaları	843 000	2400	8900(8100)
2-Karakaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali		1800	7354
3- Sınır Fırat Projesi a-Birecik Barajı ve HES b-Karkamış Barajı ve HES		672 180	2518 652
4-Suruç-Baziki Projesi	146 500		
5-Adıyaman-Kahta Projesi	77 409		509
6-Adıyaman-Göksu-Araban Projesi	71 600		
7-Gaziantep Projesi	89 000		

GAP'ın Dicle Nehri üzerindeki birimleri:

	<u>Sulanan arazi ha</u>	<u>Güç MW</u>	<u>Yıllık üretim milyon Kwh</u>
1-Kıralkızı Barajı ve HES Dicle Barajı ve HES Kıralkızı ve Dicle Sulamaları	126 000		142 298
2-Batman Projesi	38 000	185	483
3-Batman-Silvan Projesi	213 000	160	1150
4-Garzan Projesi	60 000		183
5-İlisu Projesi		1200	3830
6-Cizre Projesi	89 000	240	1208

(Kaynak: Çeçen, 1988,110-tablo-II).

II. METODOLOJİ

A. Metodolojik Yaklaşım

İnsanlığın kültür ve medeniyet yönünden gelişerek bilgisayar çağını yakalaması, bilim adamlarının büyük bir emek sarfederek gerçekleştirdiği araştırmalar sayesinde olmuştur. Milletlerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmesinde araştırma temel etkindir. Bilimler kendi gelişmelerini araştırmalara dayandırmışlardır. Her bilim gelişmesini uzmanlarınca yapılan araştırmalara borçludur. Yapılan araştırmalardan bilimsel bir sonuç çıkarılabilmesi için her araştırmacının bilimsel bir yöntemle dayanması gerekmektedir. Sencer'in ifadesi ile "bilimsel araştırma en genel anlamıyla uygun yöntem ve teknikler kullanarak bilimsel bilgi üretme işidir" (Sencer, 1989,20).

Konuya açıklık getirebilmek için burada bazı terimleri tanımlamakta yarar vardır.

Metodoloji: Metodoloji kavramını, Erdoğan, "bilimsel araştırmaların mantık çerçevesi içinde düzenlenmesini, yürütülmesini ve sonuca bağlanmasını yansıtan strateji veya genel yaklaşım" olarak tanımlamaktadır (Erdoğan, 1977,56).

Sosyolojide metodoloji konusundaki tartışmaların sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıktığı dönemlerden beri devam ettiğini belirten Erdoğan, sosyologların metodolojik görüşlerini kalitatif (niteliksel) metodoloji ve kantitatif (niceliksel) metodoloji olmak üzere iki genel kısma ayırmanın mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Erdoğan, kantitatif metodolojinin "istatistiki ölçme, analiz ve değerlendirmeye" ağırlık verdiğini ve bu metodoloji taraftarlarının "tabii bilimlerde kullanılan 'sebeb-sonuç' ilişkisi ile 'kontrol' mekanizmasına dayalı metodolojik modeli kendilerine temel kaynak ve rehber" edindiklerini yazmaktadır. Erdoğan, kalitatif metodolojinin ise 1950'li yıllardan itibaren hızla geliştiğini ve bugün de "hızla gelişmekte olan 'Etnometodoloji' (ethnomethodology) sosyoloji okulu, çağdaş kalitatif metodolojinin tipik bir misali" olduğunu, "kaynak ve desteğini Fenomenologlardan, Max Weber'in 'verstehen' (anlama) yaklaşımından, özellikle Alfred Schutz'un çalışmalarından alan 'etnometodoloji', araştırmacının herhangi bir peşin hükümlü araştırma planına ve bu araştırma planının gerektirdiği istatistiki ölçme, analiz ve değerlendirmeyle bağımlı kalmaksızın alana gitmesini; araştırma yaptığı şahısların 'aktörlerin' araştırma konusuna verdikleri anlamı bulup aydınlatmasını temel şart olarak görmekte" olduğunu açıklamaktadır (Erdoğan, 1977, 9-10).

Bu araştırma, Erdoğan'un G.C.Homans'tan alıntı yaptığı, Kağıtçıbaşı ve Atay'ın da benimsediği, "metodoloji bir moral meselesi değil bir stratejidir. Metodolojinin iyisi ya da

Sakıncı
}

kötüsü olamaz. Her araştırmacı kendi amacına uygun bir metodoloji kullanmalıdır" ğeklindeki görüşü ile bilimsel araştırmalarda kullanılan metodolojinin temel ilkeleri doğrultusunda planlanmaya ve gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Erdoğmuş, 1977,II), (Kağıtçıbaşı,1977,47) ve (Atay, 1985,7) .

Bilimsel araştırmalarda kullanılan metodolojinin ağırlıklı olarak belirli hipotezleri "test etme" ya da sosyal gerçekliği "keşfetme" olmak üzere iki temel metodolojik amaca göre sınıflandırıldığı görülmektedir (Stacey, 1987, 223-225), (Riley,1963,14-15). Bu araştırmanın metodolojik amacı Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kalkındırılması için hazırlanan GAP'ın sosyal hayatta uygulamaya konulmasından önce adı geçen bölgede tarihi, coğrafi konumu ve diğer özellikleriyle önemli biryeri olan Harran kasabasının sosyal yapısının temel özelliklerini tespit etmek ve açıklamaktır. Buradaki açıklamaları bir sonuca bağlayacak olursak, bu araştırmanın metodolojik amacı keşfetmektir. Bu araştırma GAP'tan önce belirli bir zaman kesitinde Harran kasabasının sosyal yapısı hakkında bir durum tespitinin yapılmasını hedeflediği için metodolojik açıdan betimleyici araştırma türüne girmektedir. Bu araştırmada kalitatif (niteliksel) metodolojiye ağırlık verilmiştir.

B. Araştırmanın Evreni

Her yerleşim birimi gibi Harran kasabasının yerleşme dokusu hanelerden(binalardan) meydana gelmiştir. Bu araştırmada Harran kasabasının hane halkı başkanları (HHB) araştırma alanının birer birimi, görüşülen şahıs olarak düşünülmüştür. HHB listesi Harran Sağlık Ocağı'ndaki kısa adı ETF olan Ev Halkı Tespit Fişlerinden ıkarılmıştır. Listenin kontrolü için Akçakale Adliyesi'nden Harran'ın daimi seçmen kütüğü listesi istenmiş, fakat ilçe seçim memuru kendilerindeki listenin düzenli olmadığını ileri sürmüş dolayısıyla buradan sözü geçen liste temin edilememiştir. Harran Belediyesi yöneticileri ise henüz yeni bir kuruluş olduklarından kendilerinde HHB'nin sağlıklı bir listesinin bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumda en sağlıklı HHB listesinin Harran Sağlık Ocağı Ev Halkı Tespit Fişlerinden ıkarılan liste olduğu görülmüş, araştırmacı tarafından haneler bu listeye göre tek tek sayılarak kontrol edilmiş, kasabadan göç eden bazı ailelerin daha önce oturmuş oldukları konutlar hane halkı listesinden çıkarılmıştır. Alan araştırması sırasında görüşülecek HHB'nin listesi hazırlanırken önce sadece erkeklerin HHB olarak kabul edilmesi düşünülmüştür. Ancak daha sonra, araştırma evrenine kaynaklık eden Harran'daki hanelerin bir kısmında dul kadın, bekar kadın ğretmen, bekar hemşire, kocası uzun süre diğer illerde veya yurt dışında işci olarak çalışan kadınların olduğu; burada sözü geçen konutlarda bu kadınların hane halkının beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında birinci derecede yetkili ve sorumlu oldukları görülünce bu kadınlar da HHB

olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma için hazırlanmış olan görüşme cetvelinin uygulanmasına başlanılmadan kısa bir süre Harran'da ikamet etmekte olan 176 erkek ve 17 kadın olmak üzere toplam 193 HHB tespit edilmiş, araştırmanın evrenini bu 193 HHB oluşturmuştur. Araştırma evrenini oluşturan 193 HHB'nin sayıca fazla olmamasından ve Harran'daki konutların birbirine yakın olmasından dolayı bu araştırma için örneklem tespiti yoluna gidilmemiştir. Bu HHB'nin 19 kişisiyle pilot çalışma aşamasında 174 kişi ile de asıl görüşme cetvelinin uygulanması esnasında görüşülmüştür.

Bu araştırmada HHB'nin görüşülecek kişi ya da araştırma birimi olarak kabul edilmesinin gerekçesi; sözü geçen HHB'nin geleneksel toplum türündeki hane halkı içinde, diğer üyelere kıyasla karar vermede daha fazla yetkili ve etkili olmaları, hane halkı ile ilgili bilginin bunlardan daha sağlıklı ve kolay alınabileceği ihtimalinin daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

C.Araştırma veya Bilgi Toplama Teknikleri

Bu araştırmada kullanılan araştırma ve bilgi toplama tekniklerini açıklamadan önce metodoloji ile araştırma teknikleri arasındaki fark ve ilişkiyi belirtmede yarar vardır. Metodoloji, bir araştırmanın amacına ulaştırılması için kullanılan genel bir strateji veya yaklaşım; araştırma tekniği ise, ait olduğu metodoloji türü içinde yer alan bir ya da daha fazla metodolojik araç anlamında kullanılmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1977, 30),(Türkdoğan, 1989b, 167).

Bu alan araştırmasında aşağıdaki araştırma veya bilgi toplama teknikleri kullanılmıştır:

Hazırlık Çalışması

Bu başlık araştırma konusunun kesin olarak tespit edilmesinden önce araştırmacının, bu araştırmanın yapılacağı Şanlıurfa ilinde, Harran kasabasının ilçe olmasından önce bağlı bulunduğu Akçakale ilçesinde, Harran kasabasında ve Bozova ilçesinde yaptığı ön çalışmaları ifade eden bir anlamda kullanılmaktadır. Bu çalışma esnasında Harran'da alan araştırmasının yapılabilmesi için elverişli bir ortamın olup olmadığı araştırılmıştır. Bölgedeki mülki ve mahalli idare amirleri ile görüşülmüş, yapılacak araştırmanın konusu ve amacı bu yöneticilere sözlü olarak arzedilmiştir. Daha sonra yapılan resmi yazışma ile gerekli yazılı izin alınmıştır.

Dökümanter Teknik

Bu araştırma tekniği, araştırma konusuyla ilgili kitap, dergi, broşür, makale, gazete,

kamu ve özel kuruluşlardaki defter, kayıt ve belge gibi çeşitli kaynakları yansıtan bir anlam taşımaktadır.

Görüşme Cetveli

Sosyal bilimlerde metodoloji, daha önce yapılmış yayınlanmış ya da yayınlanmamış çeşitli araştırma raporları, yüksek lisans ve doktora tezleri, özellikle kasaba ve köylerin sosyal yapılarını konu edinen alan araştırma raporları incelendikten sonra açık uçlu, kapalı uçlu ve çoktan seçmeli soruları içine alan bir görüşme cetveli hazırlanmıştır. Görüşme cetveli araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Pilot Çalışma

Yukarda belirtilen görüşme cetveli hazırlandıktan sonra, araştırmacı Harran kasabasına gitmiş, basit tesadüfi örnekleme tekniğiyle seçilen 19 HHB'ye bu görüşme cetveli uygulanmıştır. Bu aşamada, görüşme cetvelindeki soruların açık olup olmadığı, içerik olarak araştırmacının amacına uygunluğu ve objektifliği gibi hususlar kontrol edilmiş, bazı sorularda düzeltmeler yapılmış, bazı sorular görüşme cetvelinden çıkarılmış, daha önce akla gelmeyen ancak pilot çalışmanın yapıldığı zaman ortaya çıkan ve dikkat çeken bazı sorular görüşme cetveline eklenmiştir. Bu aşamadan sonra asıl görüşme cetveli HHB'den 174 kişiye uygulanmıştır.

Gözlem Tekniği

Gözlem tekniği araştırmacının HHB'nin evlerine, işyerlerine, aşiret liderlerinin misafir odalarına, kamu ve özel kuruluşlara yaptığı ziyaretleri yansıtan anlamda uygulamaya konulmuş, bu ziyaretlerin sonunda araştırma konusuyla ilgili bilgi ve bulguların bir kısmının temin edilmesi mümkün olmuştur.

Kaynak Kişi

Harran kasabası hakkında geniş bilgisi ve tecrübesi olan değişik kaynak kişilerden yararlanılmasına özen gösterilmiştir.

Harran Kasabasında İkamet

Araştırmacı genel olarak aşiret liderlerinin misafir odalarında, bazen de HHB'nin davetlisi olarak onların evlerinde, kamu kuruluşlarının misafirhanelerinde ikamet ederek alan araştırmasını yapmıştır. Yöre halkı ve görevliler araştırmacıya yakın ilgi göstermiş ve araştırmacının yapılmasında yardımcı olmuştur.

Uzun Görüşme

Araştırmacı bazı kaynak kişiler ve HHB ile uzun süreli görüşmeler yapmış, bu görüşmelerde daha çok görüşme cetvelinde olmayan veya daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulan hususlar hakkında bilgi elde etmiştir.

D. Alan Araştırmasının Süresi

Araştırmacı bu alan araştırmasına 19.03.1989 tarihinde başlamış, değişik aralıklarla Harran kasabasına gitmiş, 1990 yılının Ağustos ve Eylül aylarında adı geçen kasabada sürekli olarak ikamet etmiş ve sözü geçen alandaki çalışmalarını 02. 10. 1990 tarihinde tamamlamıştır.

E. Bulguların İşlenmesi

Görüşme cetvelindeki açık uçlu sorulardan elde edilen bulgular gruplandırılarak sistemli yani kapalı uçlu sorulardan elde edilen cevaplar şekline getirilmiş, daha sonra bütün sorular bu araştırma için hazırlanan bir yönergeye göre kodlanarak bilsayara yüklenmiş ve veriler İstanbul Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezinde işlenmiştir.

III. HARRAN'IN TARİHÇESİ

Harran, sahip olduğu coğrafi konumdan dolayı sürekli bir yerleşim merkezi olmuştur. Tarihte ilk insanın toprağa yerleşim yerinin Fırat ve Dicle nehirlerinin arası, yani Mezopotamya (iki nehir arası) olduğu düşünülürse (Gugler, 1990, XII ve Kurtkan, 1988,14) Yukarı Mezopotamya'nın önemli bir antik kenti ve kuzeyden Mezopotamya'ya açılan bölgenin kapısı durumunda olan Harran'ın da insanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu söylenebilir. İslam tarihçisi Ebul Faraç'a dayanılarak ilk insan ve ilk peygamber Hz.Adem'in burada çiftçilik yaptığı rivayet edilmekte, yöre peygamberler diyarı olarak anılmaktadır (Şanlıurfa İl Yıllığı, 1988,4).

İslam coğrafyacısı El Hamavi'ye göre, Harran Arapça "harana" sözcüğünden türetilmiş olup kelime olarak huysuzluk eden at veya susuzluk anlamlarına gelmektedir (Kitapçı, 1990,195). Harran kazılarını yürüten Nurettin Yardımcı, Harran'ın eski çağlardan beri varlığının bilindiğini, kervan yollarının birleştiği yerde kurulduğu için kelime olarak "yol" anlamına geldiğini, tarihte Kral Yolu (Kings Road) denilen kervan yolunun buradan geçtiğini belirtmektedir (Yardımcı, 1989,2). Yardımcı, tarihte Babil Devrinde Harran'a pek az değinildiğini, Asurlular devrinde İ-na Ha-ra-an veya İ-Ha-ra-na/an olarak geçtiğini, Sümerce ve Akatça seyahat ve kervansaray anlamına geldiğini ifade etmektedir (Yardımcı, 1988,154). Harran, Tevrat'ta "Haran" olarak geçmektedir. Şeşen. Asur kitabelerinde "Harranu" şeklinde geçen bu kentin adının yol anlamına geldiğini belirtmektedir (Şeşen. 1988.159). Görgeç, Harran'ın kelime olarak yolların birleştiği ve toplandığı yer anlamına geldiğini yazmaktadır (Görgeç, 1983,6). Bu kente, Romalılar Carrhae, Yunanlılar ise Xaqqv adını vermişlerdir (Darkot,1950, 299).

Şeşen'in naklettiğine göre, İslam tarihçilerinden İbn Şeddat, kervan yollarının kesiştiği noktada bulunan Harran'ın kuruluşunu Nuh Peygamberin torunlarından Kaynan veya İbrahim Peygamberin kardeşi Aran veya Haran'a bağlamaktadır. Hz. İbrahim'in Filistine gitmeden önce burada bir müddet oturduğunu, onun için Harran'a Hz. İbrahim şehri denildiğini, Kuran'ın Enbiya suresinin yetmiş birinci ayetinin bazı müfessirlere göre "Biz onu ve Lut'u alemlere mübarek kıldığımız yere sığdırdık" şeklinde belirtilen yerin Harran olduğunu, Harran'da Hz.İbrahim adına bir mescit ve otururken yaslandığı bir taşın bulunduğunu açıklamaktadır (Şeşen 1988, 159). El Hamavi'ye göre, Harran şehrini ilk kuran Hz İbrahim'in kardeşi Harra olduğundan bu şehre onun adı verilmiştir. Bir başka rivayette de Nuh tufanından sonra ilk kurulan şehir Harran'dır (Kitapçı,1990,195-196). Oymak, Hz.İbrahim'in soyunda üç Harran'ın bulunduğunu, bunların onun "büyük atası,

amcası ve kardeşi" olduğunu, o dönemlerde bir şehri kim kurmuşsa oraya onun adının verildiğini, dolayısıyla Harran'ın kuruluşunun ve adının, Hz.İbrahim'in büyük atası olan Harran'dan kaynaklanabileceğini ifade etmektedir (Oymak, 1989, 30).

Görgen, Batlamyus'a dayanarak Harran'ın M.Ö. 6000-5000 yıllarında, Sümerler tarafından kurulduğunu ileri sürmektedir (Görgen, 1983,6). Arkeolojik araştırmalar Harran'ın M.Ö. 3000 yılından M.S.13. yüzyıla kadar aralıksız bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir. Harran adına ilk defa M.Ö. 1750'de Mari tabletlerinde rastlanmıştır. Ebla tabletlerinde de Harran, Ha-ra-an-ki şeklinde geçmektedir (Yardımcı, 1988,154). M.Ö. XVIII. yüzyıla ait Mari tabletlerinin birinde Hitit Kralı Şuppililiuma ile Mitani Kralı Mativaza arasında Sin (ay) tapınağında, Tanrı Sin ile Şamaş (güneş) adına yapılmış bir antlaşmadan söz edilmektedir (Yardımcı, 1988,154-155).

İlkçağda Harran'a sırasıyla Babilliler, Asurlular ve Persler'in hakim olduğu, ancak bu yerleşim biriminde sürekli olarak Aramiler'in (Süryaniler'in) oturduğu, Büyük İskender'in istilası sonucu buraya epeyce Yunanlının gelerek yerleştirildiği belirtilmektedir (Şeşen, 1988,160). Hellenistik dönemde özellikle Harran'da Yunanca eserler Aramiler yoluyla Arapçaya, Arapça eserler de Latinceye çevrilmiş ve bu kültürel faaliyetler Batıda Rönesansın doğmasına büyük etki yapmıştır (Işıltan, 1988,59-60).

VIII.yüzyılda İskenderiye Okulu'nun dağılması mensuplarının önce Antakya'ya daha sonra Harran'a göç etmeleri, burada felsefi çalışmaların gelişmesine önemli katkı sağlamıştır (Aydın, 1989,119-120).

Harran, her devirde dini bir merkez olma özelliğini sürdürmüştür. Nestorienlerin, Hıristiyanların, Müslümanların döneminde önemini korumuştur, özellikle M.S.IX.yüzyılda Sabiilerin bir kült merkezi olmuştur (Yardımcı, 1988,55).

M.S. XIII. yüzyılda Harran, İran'daki Sasaniler ile Bizanslılar arasında sürekli mücadelelere ve kanlı çatışmalara sahne olmuş, bu devirde Mudar Arapları gelip Harran'a yerleşmiş Urfa Hıristiyanlığın merkezi olmasına rağmen Harran putperestliğin ve antik kültürün merkezi olmuştur. Onun için kilise babaları Harran'a Hellenopolis adını vermişlerdir (Işıltan, 1960,4-31).

Dinler tarihi araştırmacılarına göre, insanların semavi dinlerden uzaklaşmalarının nedeni ruhçuluktur. Onlara göre, "insan Allah'la kendisi arasında nurani vasıtaların aracılık ettiğine inanmış fakat bu inanış daha sonra putperestliğe dönüşmüştür. Bu tür ruhçuluğa, Sabiilik, "görünmeyen ruhlara, meleklerle, yıldızlara, aya, güneşe ve nihayet bunlar namına yapılan şekillere tapanlara da Sabii denir". Sabiilik belirtildiği gibi daha sonra putperestliğe dönüşmüştür. Bu görüşe göre, "Sabiilik, bütün batıl din ve mezheplerin

temelini teşkil etmektedir. Bazıları da sabiilerin Zebura inanan ehli kitap olduğunu ileri sürmektedir. Sabiilik, Mezopotamya, Çin, Japonya ve Mısır'da farklı şekillerde uygulanmıştır (Kahraman, 1975, 50-52). Belirtilen yerlerden özellikle Yukarı Mezopotamya'nın bir kenti olan Harran, sabiiliğin başlıca merkezi olmakla tanınmıştır (Darkot,1950,299).

İslam tarihçilerinin El-Cezire (iki nehir arası) adını verdikleri Yukarı Mezopotamya'nın (Şeşen, 1988,159) ne zaman İslam ülkesine katıldığı konusunda çeşitli rivayetler vardır. İşıltan, Taberi'nin rivayetine dayanarak Diyar-ı Mudar'ın (Urfa ve çevresininin) halife Hz. Ömer zamanında (634-644) Suriye Valisi Ebu Ubeyde b. el-Cerrah'ın gönderdiği sahabe İyaz bin Ganm tarafından M.S. 639 yılında fethedildiğini açıklamaktadır. İşıltan, bölgenin tamamının fethinin ise ancak 640 yılında tamamlandığını belirtmektedir (İşıltan, 1988,64). Ahmet Cevdet Paşa, Harran'ın Hz. Ömer zamanında Sa'd-ı Vakkas komutasında Utban oğlu Abdulah tarafından fethedildiğini yazmaktadır. (Ahmet Cevdet, 1985,202-203). Karahan, bölgenin Hz. Ömer zamanında 640 yılında "İslamın nuru ile aydınlanmış olduğunu ifade etmektedir (Karahan, 1988,28). Şeşen, Diyar-ı Mudar'ın Hz. Ömer zamanında 640 yılında İyaz Bin Ganm tarafından fethedilerek İslam ülkesine katıldığından bahsetmektedir. İyaz Bin Ganm, kentteki ay mabedini camiye çevirmiş, sabiilere de başka bir ibadet yeri göstermiştir. Süryanice konuşan Sabiiler varlıklarını XI.yüzyıla kadar korumuş, fetihten sonra İslam dünyasında matematik, felsefe ve tabii bilimlerin yayılmasında önemli katkıları olmuştur (Şeşen, 1988, 160).

Emeviler döneminde Harran'a büyük önem verilmiş, son halife II.Mervan burada bir devlet sarayı yaptırmıştır. Bu dönemde kentte sabiilerle Müslümanlar bir arada yaşamıştır (Şeşen,1988,160). Bu kentte devlet sarayı yapıldıktan sonra II.Mervan'ın başkenti Harran'a taşınması bu yerleşim biriminin önemini daha da arttırmış, bilimsel çalışmalar ağırlık kazanmıştır (Eyüboğlu,1984, 7433). Halife II.Mervan'ın Zap ırmağı kenarında Abbasilerle yaptığı savaşta yenilmesi sonucu Harran Abbasiler'in eline geçmiş, II.Mervan'ın sarayı yıkılmıştır (Rice,1952,42).

Abbasi halifesi Harun el-Reşid zamanında, Harran'ın su kanalları tamir edilmiş, bilimsel çalışmalara hız verilmiş, şehir en parlak devrini yaşamıştır. Bu dönemde, Harran'da, başkent Bağdat'taki Beyt el Hikmet'in başkanlığına kadar yükselen Salim el-Harrani adlı bir düşünür sabii iken Müslüman olmuştur. Ünlü mütercim Sabit b. Kurra (ölümü, 901), astronomi alimi Battani (858-929), tıp, felsefe ve matematik sahalarında İbrahim b. Zahrun (ölümü, 994), Hilal b. el-Muhassin b. İbrahim (ölümü, 1087) gibi düşünürler yetişmiştir. Harran İslam'ın bir ilim merkezi haline gelmiş, hadis, fıkıh, tefsir

ve tarih alanında Ebul Hasan Mahled b. Yezid el-Harrani, Abdulhamid b.Muhammed b.Hişam el-Harrani, Ebu'l Hasan Ali b.Allan b.Abdurrahman el Harrani, Ebu Arubet el-Hasan b.Muhammed b.Ebi Ma'şar el Harrani gibi alimler yetişmiş, hadiscilerin dini hayata hakim olmaları sonucu Harran Hanbeliyye Mezhebi'nin merkezi olmuştur(Şeşen,1988,161-163). Boer, VIII-X. yüzyılda Harran'da sabiilerin matematik, astronomi, felsefe sahasında önemli çalışmalar yaptığından, tercüme ve telif faaliyetlerinin geliştiğinden söz etmektedir (Boer,1960,13). Böylece, Harran Okulu (Üniversitesi) VII-X. yüzyıl arasında önceleri tercüme sahasında daha sonra "din, gökbilim, tıp, matematik ve felsefe" olmak üzere beş konuda Müslüman, Süryani, Sabii ve Hıristiyan olmak üzere dört ayrı dine mensup bilim adamlarının beraberce çalıştıkları, devrinin en önemli bir ilim merkezi olmuş, ünlü filozof Farabi de burada eğitim görmüştür. X. yüzyılda, bu okul, Bağdat'a taşınmış ve Harran'da yapılan çalışmalar daha sonra yapılan bilimsel çalışmaların öncülüğünü yapmış, burada hazırlanan eserler birer kaynak eser olmuştur (Eyyüboğlu,1984,7433).

Abbasiler'den sonra Harran'a sırasıyla Hamdaniler, Numeyriler ve Fatimiler hakim olmuştur. 1086'da şehir Selçukluların eline geçmiş,1092 yılına kadar da Melikşah'ın tayin ettiği valilerce yönetilmiştir (Şeşen, 1988,163). Onbirinci yüzyılda Harran'a gelen İranlı seyyah Nasır-ı Husrev şehirde Mudaroğullarının oturduğunu, geniş bir vadide kurulmuş olan şehrin yörenin en önemli şehri olduğunu, şehre kanallarla su geldiğini, evlerinin kesme taşlardan yapıldığını, Harran Büyük Camii'nin duvarının beyaz ve siyah taşlardan örüldüğünü anlatmaktadır (Nasır-ı Husrev,1950,176-177). Melikşah'ın ölümü üzerine taht kavgaları çıkmış ve Harran, Selçuklu hükümdarı Tutuş tarafından ele geçirilmiştir. Tutuş, Harran'ı Urfa'ya bağlayarak valiliğine Bozan'ı atamıştır. Haçlılar 1098 yılında Ortadoğu'ya geldiklerinde Harran'da Musul yöneticisi Kürboğa'nın vekili Karaca bulunmakta idi. Haçlılar 1104'de şehri ele geçirmek istemişler fakat Belih Irmağı kenarında bozguna uğratılmışlardır. Harran, Musul yöneticisi Çökürmüş'ün ölümünden sonra Anadolu Selçuklu Sultanı I.Kılıç Arslan tarafından ele geçirilmiş, I.Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra şehir Artuklular ve Musul Atabeyleri arasında el değiştirmiştir (Şeşen,1988,163-164). Fakat 1098-1144 yılları arasında Haçlı Kontluğunu kuran Haçlılar (Demirkent, 1988,83-89), bu şehri ele geçirememişlerdir. 1127'de Musul Atabeyliği'ne atanan İmadettin Zengi Harran'ı Musul Atabeyliği'ne bağlamış ve bu şehri üs edinerek 1144'de Urfa'yı ve Fırat nehrinin doğusundaki toprakları Haçlılardan geri almıştır. Bu arada şehir, Musul Zengileri ile Halep Zengileri arasında zaman zaman el değiştirmiş, 1114 ve 1157 yıllarında meydana gelen şiddetli depremlerden büyük hasar görmüştür. Nureddin Mahmud b. Zengi ise şehri tekrar imar ettirmiştir (Şeşen, 1988, 164). Kazıcı, Abbasiler döneminde Harran'da dört

üniversite bulunduğundan sözetmektedir (Kazıcı,1989,84). 1180 yılı başlarında şehrin yönetimini Musul Atabeyi İzzettin Mes'ut, Gökböri'ye vermiş 1182 yılında da Gökböri, Sellahaddin Eyyübi'nin hakimiyetini kabul etmiştir (Şeşen,1988,164).

1184'te Harran'a gelen seyyah İbn Cübeyr, şehrin ağaçlık ve gölgelik olduğunu, şehre kanallarla su getirildiğini, her evin bir kuyusunun bulunduğunu belirtmektedir. İbn Cübeyr, Harran halkının konukseverliğini, şehrin kapalı çarşılarını, birbirini kesen geniş caddelerin kavşak noktalarındaki kubbeleri, Harran Büyük Camii'ni, kalesini ve surlarını överek anlatmakta, şehirde iki hastahane, Hanbelilere ait medreselerin ve ünlü alimlerin bulunduğunu yazmakta, Şeyh Hayat el-Harrani ve oğlu Ömer'le görüştüğünden sözetmektedir (İbn Cübeyr,1907,197-200).

Eyyübiler devrinde, Harran en parlak dönemlerinden birini yaşamış ve Harran okulu bu dönemde Şeyh Hayat el-Harrani, hadisçi Hafız Abdulkadir el Ruhavi, İbn Teymiyye, Muhammed b. Hıdr, Takiyyüddin b. Teymiyye, Hammad b. Hibetullah, Ebül-Mehasin Selamet el-Harrani gibi alimler yetişmiştir (Şeşen,1988,164). Tarihçi İzzeddin b. Şeddat, bu dönemde Harran'ın müstahkem bir kaleye ve surlara sahip olduğunu, şehrin yedi kapısının bulunduğunu, Cullab ırmağından şehre kanallarla su getirildiğini, Hanbelilere ait dört medresenin, ayrıca şehirde iki tekkenin, bir hastanenin, on dört hamamın bulunduğunu belirtmektedir. İbn Şeddat, bu devirde Harran'a bağlı sekiz yüz köyün bulunduğunu, Harran'da beş yüz memurun görev yaptığını ve şehirde bölgenin geliriyle bin süvari askerin beslendiğini açıklamaktadır (Şeşen, 1988,159-165). Baykara, XIV.yüzyılda Harran'ın Diyarbekir'e bağlı bir şehir olduğunu belirtmektedir (Baykara,1988;69,75).

Harran'ın bu devri daha fazla devam edememiş, şehir 1260 yılında Moğollar'ın istilasına uğramış, birara Moğollar ile Memlûklular arasında çatışma alanı haline gelmiştir. 1271 yılında Moğol hükümdarı Hülâgu, Harran'ı ellerinde tutamayacaklarını anlayınca şehri yakıp yıkarak geri çekilmiştir. Bundan sonra da artık Harran o eski parlak günlerine dönememiştir (Şeşen,1988,65).

Harran daha sonra 1404 te Timur'un istilasına uğramış ve ikinci defa yakılıp yıkılmıştır. Timur'un çekilmesinden sonra önce Akkoyunluların,1426'da da Memlûkluların eline geçen, zaman zaman Karakoyunlular ile Akkoyunlular arasında el değiştiren Harran, XVI.yüzyıl başında İran Safavilerinin egemenliği altına girmiştir. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılan Harran, Urfa ile birlikte Diyarbekir eyaletine bağlanmıştır (Şanlıurfa İl Yıllığı,1988,5-6). 1535 yılında Urfa vilayet yapılmış, Harran da bir kaza olarak Urfay'a bağlanmış ve uzun süre bir kaza olarak kalmıştır (Görgeç, 1983,6).

Şanlıurfa ve yöresi XVI.yüzyıl sonlarında Celali isyanlarına sahne olmuştur. Orhonlu,1691-1696 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda aşiretlerin belirli yerlere iskan edildiğini, bu arada Urfa sancağına bağlı bir nahiye durumunda bulunan Harran'a da Cirid, Yab-altun, Köçekli, Harbendelü oymaklarının yanı sıra Harran kalesinin Rakka'ya açılan kapısına kadar, batıda Cullab nehri, doğuda Sülüklü yolunun iki tarafına Badılı (Badili) ve ona bağlı Çimkanlı, Mamavi, Arşuvanlu, Hacıkırlı ve Osmanlı oymaklarının yerleştirildiğini belirtmektedir (Orhonlu,1987,61). 1818'de Şanlıurfa ve yöresi Halep eyaletine bağlanmıştır. Bu yöre, 1839'a kadar dört yılda Kavalalı Mehmet Ali Paşanın yönetiminde kalmış, daha sonra yine Halep vilayetine bağlanmıştır (Şanlıurfa İl Yıllığı,1988,6). Evliya Çelebi, o yıllarda Harran'ın bir kadı nahiyesi olduğunu belirtmektedir (Evliya Çelebi,1977,222-223).

Cuinet,1890'larda Harran'ın, Halep vilayetinin Urfa sancağına bağlı bir nahiye merkezi olduğunu, Harran'da Ben-i Zeyd adlı bir Arap kabilesinin oturduğunu, kasabanın nüfusunun 30.000'i aştığını, halkın geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayandığını ifade etmektedir. 1892 devlet salnamesinde, Urfa'nın Halep vilayetine bağlı bir sancak, Harran'ın da Urfa'ya bağlı bir kaza merkezi olduğu belirtilmektedir.1897 Halep vilayet salnamesindeki bilgilerden de Harran'ın, Halep vilayetine bağlı Urfa sancağındaki bir kazanın merkezi olduğu, Harran'a bir nahiye ile 248 köyün bağlı bulunduğu anlaşılmaktadır (Yurt Ans.,1984,7376-7377).

1903 tarihli Halep vilayet salnamesinde ise Harran'ın bir nahiyesi, 248 köyü,1790'ı erkek, 2287'si kadın olmak üzere 3968 nüfuslu Halep'e bağlı bir kaza merkezi olduğu görülmektedir (Salname-i Vilayet-i Halep,1903,347). Akçakale nüfus müdürlüğünden alınmış 1905 tarihli bir nüfus cüzdanından o dönemde Harran'ın Halep vilayetine bağlı bir kaza merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

1908 Halep vilayet salnamesinde de Harran'ın Halep vilayetine bağlı Urfa sancağının bir kaza merkezi olduğu, buraya üç nahiye ile 248 köyün bağlı bulunduğu görülmektedir. Bu salnamede o günkü Harran kazasının başlıca gelir gider kalemleri şöyle belirtilmektedir:

Tablo 1: 1908 Halep Vilayet Salnamesine Göre, Harran Kazasının Gelir-Gider Kalemlerinin Dağılımı

Gelir kalemlerinin dağılımı		Gider kalemlerinin dağılımı	
Emlak, temettü	40.000 krş.	Şer'iyeye	1.641 krş.
Bedel-i askeriye	60 krş.	Dahiliye	24.000 krş.
Koyun, deve vergileri	253.000 krş.	Adliye	.....
Aşar bedeli	285.000 krş.	Maliye	34.000 krş.
Diğer gelirler	3.600 krş.	Çeşitli	.....
Toplam	581.660 krş.	Toplam	59.661 krş.

(Kaynak: Yurt Ans. , 1984, 7378)

Urfa, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra bağımsız bir sancak haline gelirken, Harran da bu sancağa bağlı bir kaza merkezi olmuştur (Yurt Ans.,1984,7376).1910 tarihli Osmanlı Devlet Salnamesinde de, Harran, Urfa sancağına bağlı bir nahiye ve 248 köyü olan bir kaza merkezi olarak yer almıştır (Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1910, 787). 1913 tarım sayımında Urfa Sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Harran'ın 14.063 ton tahıl (buğday), 8 ton da baklagil yetiştirdiği belirtilmektedir. Belirtilen sayım sonuçlarına göre yörede ekim alanlarının yaklaşık % 95.0'de tahıl üretimi yapılmaktadır (Yurt Ans.,1984,7395). 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi günlerinde Harran, Urfa bağımsız sancağına bağlı bir kaza merkezi olmaya devam etmiştir. Mütareke imzalandıktan sonra İtilaf Devletleri, Osmanlı topraklarından paylarına düşeni almaya başlamış (Yurt Ans.,1984,7381), Urfa ve çevresini 7 Mart 1919'da önce İngilizler işgal etmiş, 1 Kasım 1919'da da yöre Fransızlara devredilmiştir. Kuvve-i Milliye'nin mücadelesi sonucu 11 Nisan 1920'de Urfa ve yöresi düşmandan temizlenmiştir (Hacıkamiloğlu, Tarihsiz, 25,27,76). 21 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile Urfa ve çevresi Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalmıştır (Şanlıurfa İl Yıllığı,1988,6). 24 Nisan 1924 tarihinde Urfa sancağı il olmuştur (Yurt Ans. 7384). 1927 Urfa Vilayet Salnamesine göre Harran, Urfa vilayetine bağlı 200 köyü, bir nahiyesi bulunan bir ilçe merkezi olarak gözükmektedir (Urfa Vilayet Salnamesi, 1927, 216-323).

1946 yılında Akçakale ilçe olmuş (Yurt Ans.,1984, 7384), Harran bir nahiyeye dönüştürülerek Akçakale ilçesine bağlanmıştır. Harran, 1987'de tekrar 19.6.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla ilçe olmuştur (4 Temmuz 1987 tarih ve 19507 sayılı Resmi Gazete). Bugün Harranlılar, eski parlak günlerine dönmenin heyecanı ve ümidi ile ilçe olarak kuruluş çalışmalarını devam ettirmektedir.

IV. HARRAN'IN COĞRAFI KONUMU

Harran, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kendi adı ile anılan büyük ve geniş bir ovanın ortasında kurulmuş, Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe merkezidir. Kasabanın doğusunda Ceylanpınar ilçesi, kuzeyinde Şanlıurfa merkez ilçesi, batısında Suruç ilçesi, güneyinde Akçakale ilçesi bulunmaktadır.

Harran Ovası'nın, denizden yüksekliği ortalama 375 (Bengisu,1968,35) ile 400 m (DSİ,1980,IV-2) arasında olup Şanlıurfa ilinin en düşük rakımlı ovasını oluşturmaktadır. Bengisu, ovanın yüzölçümünün 2750 km² olduğunu belirtmektedir (Bengisu, 1968,35). DSİ araştırmacılarına göre, ise bu rakam biraz farklı olup, ova toprakları 225 109 ha alanı kaplamaktadır (DSİ,1980,IV-2). Ova doğudan Tektek dağları, batıdan Cudi dağları, kuzeyden Germüş dağları, güneyden Türkiye-Suriye devlet sınırı ile çevrilidir. Bu sınırlarla çevrili "ovanın en geniş yeri 60 km, en dar yeri ortada Tektek dağları ile Cudi dağları arasındaki bölgede 30 km, uzunluğu ise kuzey güney" doğrultusunda 65 km'dir (Özer ve Dağdeviren,1986,6). Harran Ovası o kadar düzdür ki, herhangi bir yerden kilometrelerce uzaktaki köyler görülebilmektedir. Ovada, yer yer bazı tepelere rastlanılmaktadır. Bengisu, bu tepelerin sel felaketine karşı ve savunma amacıyla sun'i olarak yapıldığını belirtmektedir. Harran Ovası'nın toprağı kırmızı renktedir. Bengisu'nun tespitine göre bu rengi demir-oksit vermektir. Toprağın bileşiminde kil, silis ve demir-oksit bulunmaktadır. Ovanın toprağı yıkanmış toprak grubuna girmektedir. Fakat bu yıkanma yağışlı bölgelerdeki gibi fazla olmadığından toprak tarıma son derece elverişlidir (Bengisu, 1968,35-36). Şanlıurfa ili topraklarının %66 gibi büyük bir kısmı kırmızı-kahverengi, tarıma elverişli topraklardan oluşmaktadır (Şanlıurfa İl Yıllığı,1988,15). Harran ilçesi topraklarının ise %95'nin kırmızı- kahverengi topraklardan oluştuğu söylenebilir. Özer ve Dağdeviren'in incelemelerine göre, Harran Ovası'nın toprak yapısını alluviyol ve resudial topraklar oluşturmaktadır. Harran Ovası polikültür tarıma müsait olup, ovada polikültür tarımı kısıtlayıcı yegane faktör yağış noksanlığıdır" (Özer ve Dağdeviren, 1986,23-24). "Ova topraklarının %80'inde toprak kalınlığı 150 cm den daha derin olup, %20'sinde ise 0-120 cm arasında kum, çakıtaşı, taban kayası ve kireçtaşı ile sınırlıdır. Ova toprakları profil boyunca genellikle ağır bünyeli olup, geçirgenliği iyidir. Topoğrafik bakımdan düzgün bir dağılım" görülmekte, "genel eğilim % 0-2 arasında" değişmektedir. Fırat Nehri sularının ova topraklarının sulanması için çok uygun olduğu, sulanan bu toprakta "toprak ve iklim uyabilen her türlü bitkinin" yetişebileceği tahmin edilmektedir (DSİ,1980,IV-2,IV-3).

İşte bunun için pek haklı olarak, Harran Ovası, "Münbit hilal"(Kurtkan, 1988,14) veya "verimli hilal"ın (Erinç-1980,66) kuzey parçası; "bereketin diğer adı","bereket timsali", "Halil İbrahim Sofrası" (Şanlıurfa İl Yıllığı,1988,16-17,32-33); "Türkiye'nin ekmek sepeti", "buğday anbarı" (Bağış,1989,66-67) gibi adlarla adlandırılmaktadır.

Yöre için sıkca kullanılan "verimli hilal" kavramı hakkında coğrafyacı Sırrı Erinç şu bilgileri vermektedir: Güneydoğu Anadolu, Amanos ve Güneydoğu Toros yaylalarının önünde Suriye platformuna doğru giderek alçalan, yeryüzü şekilleri bakımından yeknesak bir bölgedir. "Dış kenarından doğal orman yetişme ortamına ait daha nemli dağlık alanlar, iç kenarından da Suriye Arabistan çölünün kuzeye doğru sokulmuş kesimleri ile sınırlanan bu bölge, hilale benzer bir yayılım alanı göstermektedir". Bir taraftan öbür tarafa güneydeki çölü çevreleyerek "yaklaşık 1500 km uzunluğunda bir yay çizen", tarih boyunca yolların ilk güzergahı, ilk büyük uygarlıkların ve "ilk etkili tarımcılığın gelişme alanı" olmuş hilal biçimindeki bu bölgeye tarihçiler ve arkeologlar "verimli hilal" adını vermiştir (Erinç, 1980,66).

Bu yörenin en önemli dağları Tektek dağlarıdır. Harran'la Viranşehir ovalarını birbirinden ayıran 801 m yükseklikte olan bu dağlar, kuzeyden güneye doğru uzanan "kıvrımlı bir dağ silsilesidir" (Bengisu, 1968,-27).

Harran Ovası'nda önemli bir akarsu yoktur. Sadece Cullab ve Belih diye iki küçük akarsu bulunmaktadır. Cullab suyu Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda bulunan Diphisar ve Gürpınar köyleri yakınlarından doğmakta, Harran yakınlarından geçerek, Belih çayı ile birleşip Suriye' de Fırat nehri'ne kavuşmaktadır. Bu çayın uzunluğu 60 km dir. Belih suyu ise, Harran'ın güneyinde bulunan Akçakale yakınlarındaki Aynelaruz denilen yerden doğmakta, Tektek dağlarından gelen bazı kollarını da alarak Cullab suyu ile birleştikten sonra Suriye'de Fırat Nehri'ne kavuşmaktadır (Bengisu,1968; 46,51).

Harran'da kara iklimi hüküm sürmekle beraber, Akdeniz ikliminin de etkisi görülmektedir. Harran'da yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçmektedir (DMİ,1974, Meteoroloji bülteni). Deniz etkisinden uzak olmasından dolayı Harran'da günlük ve yıllık sıcaklık farkları oldukça yüksektir. Yaz aylarında sıcaklığın 43-45 C°'yi aştığı görülmektedir. Yörede sıcaklığın çok yüksek olmasının nedeni, güneyinde çöl ikliminin etkisinde kalması, kuzeyinden gelen serin hava dalgalarını engelleyen dağlarla kaplı olmasındandır (Altun, 1989,15). İl genelinde yağışın mevsimlere göre yıllık ortalama dağılışı miktarı, yaklaşık olarak; kış % 56, ilkbaharda %29, yaz %1, sonbahar ise %14'tür (DMİ,1974, Meteoroloji bülteni). Harran'da ortalama yıllık yağış miktarı 381.8 mm'dir (DSİ,1980, Çizelge-III-1). "Şanlıurfa'da 23 yıllık buharlaşma rasatlarına göre; yıllık

ortalama buharlaşma miktarı 2047,7 mm'dir. Şanlıurfa Türkiye'nin en az bulutluluk gösteren bölgesidir... Ortalama yağışlı gün sayısı 72'dir" (Özer ve Dağdeviren, 1986; 6,9). Şanlıurfa'da kış mevsimi 3.5 ay (Aralık, Ocak, Şubat, Mart 12 gün), ilkbahar 1,5 ay (Mart 10 gün, Nisan), yaz beş ay (Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül), sonbahar 2 ay (Ekim, Kasım) sürmektedir (Bengisu, 1968,64-65).

Yörenin doğal bitki örtüsü çok zayıftır. "Yaygın bitki örtüsü steptir, ilkbahar yağmuruyla yeşeren, yazın kavurucu sıcaklarıyla ortadan kalkan cılız ve seyrek ot toplulukları" görülmektedir. "... Step ortadan kalktıktan sonra yöre bir çöl manzarası" arz etmektedir. Kavak, söğüt gibi ağaçlara da ancak bazı su kenarlarında rastlanmaktadır (Bengisu, 1968,77). Bugün Harran Ovası, Fırat'ın hayat suyuna kavuşabilmek için, Şanlıurfa Tünelleri'nin açılmasını beklemektedir.

V. YERLEŞİM BİÇİMİ

Harran, yaklaşık 3000 yıllık bir yerleşim merkezidir (Lloyd ve Brice,1951,77). Daha önce de değinildiği gibi, Harran kendi adıyla anılan büyük ve verimli bir ovanın ortasında 20 m (Lloyd ve Brice,1951,77) veya 22 m (Yardımcı,1988,157) yükseklikte bir höyüğün- etrafında kurulmuştur. Höyüğün etrafı yaklaşık 4 km uzunlukta ve 3 m genişliğindeki surlarla kaplıdır. Bu surların büyük bir kısmı yıkılmıştır. Surların yıkılmayan yerleri 7 m'ye varan yükselişini hala korumaktadır (Yardımcı,1988,156). Antik kentin dışı açılan altı kapısı vardır. Bugün bu kapılardan antik kentin doğusunda Musul Kapısı, batısında Halep Kapısı, kuzeyinde Anadolu Kapısı, güneyinde Rakka Kapısı, kuzeydoğusunda Aslanlı Kapı ve güney doğusunda da Bağdat Kapısı bulunmaktadır (Bkz.Harita 4 : Harran'ın planı). Bu kapılardan Halep kapısının üzerinde H. 588 (M.1192) tarihli hala özelliğini kaybetmemiş bir kitabe bulunmaktadır (Lloyd ve Brice,1951,78). Antik kentin surlarının dışında surları çepeçevre saran savunma ve sulama amaçlı olduğu sanılan, çok eski yıllarda yapılmış ama bugün susuz, bazı yerleri kapanarak kaybolmuş bir kanal uzanmaktadır. Tarihi iç kale, antik kentin güneydoğusundadır. Harran'ın simgesi olan Ulu Cami veya El-Firdevs Camisi, minaresi ve diğer kalıntıları höyüğün kuzey kısmında yer almaktadır.

Harran, dağınık yerleşme tipinde bir yerleşim birimi olup, temel olarak Merkez Harran ve Dibeç olmak üzere iki mahalleden oluşmaktadır. Dibeç'e bağlı Yetimiye, küçük bir mezra niteliğindedir. Merkez Harran mahallesi, höyüğün güney ve güneydoğusunda surların içinde, iç kalenin batı kısmında kurulmuştur. Surların dışında da bir kaç konut vardır. Merkez Harran mahallesinde toplam 136 hane bulunmaktadır. Dibeç mahallesi ise, höyüğün kuzey batısında, surların dışında düz bir arazide kurulmuştur. Dibeç'e bağlı Yetimiye mezrası ise surların içindedir. Dibeç mahallesi, Yetimiye mezrası ile birlikte 48 hanedir. Ancak belirtilen bu mahallelerin muhtarlıkları henüz ayrılmamış olup, Harran henüz tek muhtarla yönetilmektedir. Harran'a Şanlıurfa'dan gidildiğinde kasabanın batısında, surların dışında, Halep kapısının önündeki düzlükte kasabaya giden asfaltın iki tarafında yapılmış yeni binalar görülmektedir. Harran'ın üzerinde kurulduğu höyük ve çevresi, surlara kadar "sit alanı" ("Sit :Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal,ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları,önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış özellikleri ile korunması gerekli alanlarıdır"."Sit alanı: Eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya illerde meydana çıkarılacak korunması gerekli

alan" dır.Buna "Arkeolojik Sit"de denilmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 23.7.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazete) ilan edildiğinden yeni ilçenin hazine arazisi olan bu düzlük alana kurulması düşünülmüştür. Ancak belediye başkanının bütün çabalarına rağmen, imar planı çıkartılamamış, yapılan binalar plansız yapılmıştır. 19.3.1989 tarihinde hazırlık çalışması için, Harran'a ilk defa gittiğimizde, burada caddenin sağında bir karakol binası, solunda da geleneksel Harran halk mimarisini yansıtan kubbeli turistik bir büfe ile henüz yeni yapılmış, fakat içinde öğretim yapılmayan bir ortaokul binası bulunduğu tespit edilmiştir. 20.5.1989 tarihinde Harran'a ikinci defa gidişimizde yukarıda belirtilen tespit ile ilgili herhangi bir değişikliğe rastlanmamıştır. Harran'a 19.3.1990 tarihinde üçüncü gidişimizde bu alanda 9 ayrı binanın yapılmakta olduğu görülmüştür. 20. 10.1990 tarihindeki bir tespitimize göre burada sözü geçen binaların dördü hariç, diğerlerinin inşaatının tamamlandığı görülmüştür. Bu inşaatlardan kasabaya girişte yolun sağındaki ilk inşaatın petrol istasyonu binası, ikincisinin bir konut inşaatı, üçüncünün ise jandarma bölük komutanlığı inşaatı olduğu belirlenmiştir. Kasabaya girişte yolun sol tarafında inşaatı tamamlanan binaların ise, soldan itibaren kaymakamlık lojmanı, memurlar lojmanı, dört katlı hükümet konağı, bu konağın arkasında üç katlı ilköğretim okulu, ondan sonra daha önce yapılmış olan tek katlı ortaokul, kubbeli turistik büfe ve Dibeç'e ayrılan yolun kenarındaki binanın da İl Özel İdaresinin yaptırdığı ilçe tarım müdürlüğü binası ve lojmanı olduğu tespit edilmiştir. Bu binaların arka kısmında mezarlığın kenarında inşaatı devam eden bir binanın da ilçe müftülüğü için yapıldığı belirtilmiştir. Bu yeni yerleşim alanının su ihtiyacını karşılamak için binaların kuzey tarafında bir de sondaj çalışmasının yapıldığı görülmüştür. Bu hızlı yapılaşma buranın hızlı bir yerleşim yeri haline geleceğini göstermektedir. Ancak bu yerleşimin planlı yapılması bir çok kişinin genel arzusudur. O dönemde bu yeni yerleşim alanında üç hane bulunduğu belirlenmiştir. Harran'da kiralık ev bulunmadığı için ilköğretim okulu müdürü ve bir öğretmen Şanlıurfa'da, bir hizmetli ise Akçakale'de oturduklarını, sabah kasabaya işlerine gelip, akşam mesai sonunda evlerine döndüklerini belirtmişlerdir. Bu yeni yerleşim yerinde Halep kapısının önünde sola ayrılan, surların dışında mezarlığı takip ederek Dibeç mahallesine giden stabilize bir yol bulunmaktadır. Bu yola Şeyh Hayat el-Harrani'nin türbesinin ve camisinin yanından geçmesi ve bu zatın yörede çok sevilen bir kişi olması nedeniyle Şeyh Hayat el-Harrani Caddesi adı verilmiştir. Halep kapısının önünde surların dışından bir stabilize yol da sağa ayrılmaktadır. Harran'ın çevre yolu niteliğindeki bu yollar höyüğün iki tarafından geçerek höyük sonunda birleşmektedir. Halep kapısından antik kente giren bir ham yol batıdan höyüğe tırmanmakta, höyüğün güneydoğusundan Merkez

Harran mahallesine inmektedir. Yolun mahalleye girişinde sağda tarım kredi kooperatifi, belediye, solda da sağlık ocağı binaları bulunmaktadır. Höyükten mahalleye inen yol sağlık ocağının önünde ikiye ayrılmakta, doğuya ayrılan yola yakın köydeki bir yatırım adına izafeten İmam Bakır Caddesi, güneye ayrılan yola da Cumhuriyet Caddesi denmektedir. İmam Bakır Caddesi Musul Kapısı'nda, Cumhuriyet Caddesi de Bağdat Kapısı'nda çevre yoluna kavuşmaktadır. Adı geçen bu yollar, cadde olmaktan ziyade basit birer sokak niteliğindedir. Antik kentin, "sit alanı" olması dolayısıyla yolların asfaltlanmasına izin verilmediği belirtilmektedir. Bu yollar kışın çamurlu, yazın aşırı derecede tozlidir.

Höyüğün doğu tarafında, surların dışında Musul kapısının önündeki düzlük alanda yeni bir yerleşim merkezi oluşmaktadır. Burada oturan üç konut, Şanlıurfa Müze Müdürlüğü'ne ait bir kazı evi, bir kaç tane de henüz yapılmakta olan konut inşaatı bulunmaktadır. Halk buraya yeni mahalle demektedir. Höyüğün kuzey kısmında Lezge (Çavlı) denilen yerde dağınık halde dört hane bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi Harran 4 km uzunlukta surları bulunan bir höyüğün etrafına serpiştirilmiş dağınık bir yerleşim birimidir. Harran'ın çok eski bir yerleşim birimi ve yönetim merkezi olmasına rağmen, Akçakale ve Şanlıurfa'nın çok yakın olması, ulaşımın çok kolay sağlanması, dolayısıyla halkın ihtiyaçlarını bu kentlerden temin etmesi ve kasabanın 1946'da ilçeliği kaybetmesi gibi sebeplerle burada çarşı ve pazar yapı olarak henüz oluşmamıştır. İş yeri olarak Merkez Harran mahallesinde iki siyasi partinin ilçe merkezi binaları (ANAP, DYP), üç bakkal, Dibeç mahallesinin Yetimiye mezarında bir değirmenle iki oto kaynakçı atölyesi, yeni ilçe merkezinde ise, yukarıda değinildiği gibi bir turistik büfe bulunmaktadır. Harran'da birkaç tane de halkın "çerçi" dediği seyyar satıcı vardır. Harran'da kahvehane yoktur, fakat aşiretin ileri gelenlerine ait olan, halkın toplanıp sohbet ettiği, oyun oynadığı, çay ve kahve (mırra) içtiği, gazete okuduğu, haber dinlediği, bazı sorunlarını tartıştığı, konuklarının ağırlandığı dört adet oda bulunmaktadır. Bu yerleşim özellikleri bakımından Harran kasabadan ziyade büyük bir köy niteliğini taşımaktadır.

VI . KONUT

A.Harran Evlerinin Tarihçesi

Harran'ın ilgi çeken yönlerinden biri külâh biçimindeki konik kubbeli evleridir. Tarihi 150-200 yıl öncesine kadar uzanan bu evler, doğal çevrenin etkisiyle oluşmuş birer halk mimarisi ürünüdür. Bu binalar insanları yazın serin, kışın sıcak tutmaktadır (Kürkçüoğlu,1990,43). Akın, bu kubbeli evlerin tarihinin çok eskilere gittiğini; Musul, Tiflis ve Kıbrıs'ta M.Ö. VI.yüzyılda bu tip evlere rastlanıldığını; Mezopotamya, Transkafkasya ve Ege de M.Ö. III.yüzyıla kadar oldukça yoğun bir biçimde bu evlerin yapımının sürdüğünü; ayrıca İspanya, Güney Fransa, Kuzey Afrika gibi "Akdeniz Neolitik Kültürü" etkisindeki ülkeler ile İngiltere ve İrlanda'da, Kuzey Denizi kıyısında aynı kültürün devamı olarak bu tip evlerle karşılaşıldığını açıklamaktadır. Güney İtalya'da bu şekildeki bindirme kubbeli evlere "Trullo" dendiğini, tarihlerinin XVI.yüzyıla kadar uzandığını, çoğunun ise XIX.yüzyıla kadar varlıklarını koruduğunu, XX.yüzyıl başlarında da bazı yerlerde bu tip yapılara rastlanıldığını belirten Akın, Dolmaçya Balear Adaları, Sardunya, Sicilya, İskandinavya, İrlanda, Fransa, İspanya ve Portekiz'de taş bindirmeli kubbeli geleneğin XX.yüzyıla kadar sürdüğünü, İran, Afganistan, Çin, Bolivya ve Peru'da da kerpiçten yapılmış kubbeli evlerin mevcut olduğunu yazmaktadır. Akın, Harran evlerinin bulunduğu bölgenin, yeryüzünde en eski kubbeli ev geleneğine sahip olduğunu. XX.yüzyılın başında da Türkiye'de Urfa-Akçakale-Harran ile Urfa-Birecik arasında ve Suruç çevresinde bu evlere rastlanıldığını belirtmektedir. Akın, bulunduğu bölgede Harran evlerini benzersiz kılan temel değişkenin, kubbelerin kerpiçten değil,"sit alanı" ndan devşirme tuğlalardan yapılmış olması olduğunu açıklamaktadır (Akın,1984,7437).

Çetiner, Harran evlerinin 150 yıllık bir tarihi bulunduğunu, eski Türk evlerinin farklı, iklim şartlarının bir ürünü olduğunu, yazın serin, kışın sıcak tuttuğunu, onun için Yemen'den Harran'a kadar uzanan sıcak bölgede çevre şartlarına uygun olarak ve denenerek geliştirildiğini ileri sürmektedir. Çetiner, bu evlerin benzerlerinin Suriye'de Hama ve Humus'ta hala varlıklarını koruduğunu, Güney Fransa'da Gordes kasabasında, İtalya'da Bori civarında Alberobella'da vaktiyle denendiğini fakat çoğaltılmadığını yazmaktadır (Çetiner, 1986, 20).

Harran'da konik kubbeli evler daha çok surun iç kısmındadır. Evlerin arasından geçen tozlu, eğri-büğü yolların birbiriyle kavuştukları yerlerde küçük meydancıklar bulunmaktadır. Kubbeli evlerin aralarına daha sonraki yıllarda toprak düz damlı evler de

yapılmıştır. Fakat genel görünüm olarak kasabada konik kubbeli evler egemendir. Bu evlere höyüğün yüksek bir yerinden ve kaleden bakıldığında ilginç bir görünüm oluşturmaktadır. Hikayeci Bekir Yıldız, Harran harabelerini ve kubbeli evlerini görünce hayretini gizleyemeyerek, "küçük küçük, insan boyundan küçük kubbeli evler... Sanki yüzlerce yıl öncesine ait tarihi bir film çevirmek için kurulmuş...Taşlar müzesi...Dünyanın en bereketli toprağında buğday denizinde, yüzlerce yıl öncesini yaşayanların müzesi...İnsanın insana neler edebileceğini apaçık gösteren ibret müzesi..." demektedir (Yıldız,1985,90).

B. Konutların Özellikleri

1.Konutların Mülkiyet Durumları

Harran'da HHB'nin büyük çoğunluğu tablo 2'de görüldüğü gibi kendi evinde oturmaktadır.

Tablo 2: Konutların Mülkiyet Durumuna Göre Dağılımı

	Sayı	%
Oturduğu ev kendisinin olanlar	146	83.9
Kiralık evde oturanlar	4	2.3
Bakasının evinde kira vermeden oturanlar	12	6.9
Başka	12	6.9
Toplam	174	100.0

HHB'nin %83.9'u kendi evinde oturmaktadır. Harran'da kiralık ev bulunmamaktadır. Kiralık evde oturduğunu söyleyen %2.3 oranındaki HHB'nin memur olup, Akçakale ve Şanlıurfa'da oturdukları tespit edilmiştir. Bunlar Harran'daki işlerine Akçakale ve Şanlıurfa'dan dolmuşla gelip gitmektedirler. Harran'ın yeni ilçe olması ve kasabada yeni ilçe çalışmalarının devam etmesi nedeniyle, buraya yeni atanan memurlar, kiralık oturacak ev bulamadıkları için ilçeye gelememekte, Şanlıurfa il merkezinde görevlendirilip işleri oradan takip etmektedirler. Nitekim alan araştırması için gidildiğinde ilçe kaymakamı il merkezinde vali yardımcılığı görevini de yaptığından kendisiyle vilayette görüşülmüştür. Ataması yapılan diğer memurların da aynı şekilde il merkezinde görevlendirildikleri belirtilmiştir. Bunların memurlar için yapılan birkaç lojman tamamlandığında Harran'a gelebilecekleri öğrenilmiştir. Bu durum kasabada konut sıkıntısının boyutlarını açıkça göstermektedir. Tablo 2'deki verilerde bir başkasının evinde kira vermeden oturanların oranı %6.9'dur. Bunlar yeni evli ve dar gelirli HHB olup, geniş eve sahip akrabalarının ve büyük toprak sahiplerinin evlerinin bir kısmında oturmaktadır. Başka seçeneğine cevap veren %6.9'luk kesim ise memur olup, lojmanda oturanlardır.

2.Konutların Yapılış Tarzları, Yapımda Kullanılan Malzemeler ve Konut Tipleri

Harran'da binalar genel olarak tek katlı ve tek konutludur. Oturulan evlerin büyük çoğunluğu üç odalı olup üzerleri düz ve toprak damlıdır. Bu evlere orta ve ön kısmından tek kanatlı bir kapı ile girilmektedir. İlk girişte bir salon bulunmaktadır. Burası genellikle mutfak, bazen de oturma odası olarak kullanılmaktadır. Bu salondan bir kapı sağdaki bir odaya, bir kapı da soldaki bir odaya açılmaktadır. Bu odalardan biri genellikle oturma odası, diğeri ise, yatak odası olarak kullanılmaktadır. Esasen kent evlerinde olduğu gibi bu odaların yalnızca tek bir amaç için kullanımı henüz alışılmış bir gelenek değildir. Buna ne kasabalının ekonomik durumu uygun ne de bu konutların konumu ve hacmi uygundur. Bunu tablo 3'de görmek mümkündür.

Tablo 3: Konutların Oda Sayısına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Bir odalı	2	1.1
İki "	18	10.3
Üç "	112	64.4
Dört "	15	8.6
Beş "	8	4.6
Altı + "	19	10.9
Toplam	174	100.0

Harran'da oturuian konutların %64.4'ü üç odalı konutlardır. Bu evlerin etrafında diğer amaçlarla kullanılan kubbeli tek odalı binalar da bulunmaktadır. Fakat bunun yanında etrafı yüksek duvarlarla ve üzerleri kubbe ile örtülü odalar ile çevrili geniş avlulu evler çoğunluktadır. Bu tip evlerde avluya çift kanatlı büyük bir kapıdan girilmektedir. Avlunun kenarındaki üzeri kubbe ile örtülü odalar daha önce ailelerin içinde yaşadığı konutlar iken, daha sonra bu avlunun bir kenarına yukarıda belirtilen üç odalı düz toprak damlı kerpiç evler tipinde binalar yapılmış, aileler oturma yeri olarak buraları kullanmaya başlamıştır. Avlunun kenarında bulunan kubbeli odalar mutfak, kiler, samanlık, tandır, ahır, ağıl ve kümes olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Evler bu hali ile adeta eski tip bir hanı andırmaktadır. Dört veya daha fazla odalı bu tip evlerin oranı tablo 2'de görüleceği gibi %24.1'dir. Bu tip evlerin bazılarında ailenin oturduğu kısım iki katlıdır. Bunlar genellikle orta ve büyük toprak sahiplerinin evleridir. Burada oturulan kısmın baş odası aile reisine ait olup, misafir odası olarak da kullanılmaktadır.

Harran'da HHB'den fakir ve yeni evli çiftlerden %10.3'ü de iki odalı konutlarda

oturmaktadır. Bu evlerde oturanlar ya babalarının evlerinin bitişiğinde ya da büyük toprak sahibi bir ağanın evinin bir kısmında oturanlardır. Tek odalı yerde oturan yalnızca iki dul kadın bulunmakta olup, bunların oranı %1.1'dir (Tablo 3).

Harran'da genelde evler birbirine çok benzemektedir. Evlerin yapımında kullanılan tuğlalar antik kentin kalıntılarında toplanmakta, kerpiç ise surların dışında su kenarında hazırlanmaktadır. Halkın anlattığına göre, evlerin yapımına başlarken kurban kesilmekte, kanı taşlara sürülmekte ve dua edilmektedir. Çetiner'un da belirttiği gibi, kare birimler üzerine planlanarak yapılan evlerin duvarlarının kalınlığı 60-70 cm, yüksekliği 1.70-2.00 m'dir. Bu duvarların üzerine genellikle tuğlalarla örülmüş 2.50-3.00 m yüksekliğinde koni biçiminde geleneksel kubbeler oturtulmaktadır (Çetiner, 1986, 20). Akın'ın, "kubbeyi oluşturan tuğla dizilerinin sayısı 30 ile 40 arasında değişmektedir. Bunlar balçık harçla birbirine bağlanarak örülmektedir. Duvar örgüsü pek özenli değildir" (Akın, 1984, 7437) şeklindeki tespiti bu araştırmanın bulgularıyla aynı doğrultudadır. Çetiner'un işaret ettiği gibi, kubbenin tam tepe kısmında 40 cm çapında bir havalandırma ve aydınlatma penceresi bulunmakta, pencerenin önüne bir tel gerilmektedir (Çetiner, 1986, 20). Kubbelerin ve duvarların içi ve dışı balçık harçla sıvanmaktadır. Halk bu evlerde atların uysallaştığını, tavukların daha çok yumurta yaptığını, soğanların daha çabuk filizlendiğini söylemektedir. Akın'ın belirttiğine göre, 1984 de Harran'da 960 kubbe sayılmıştır (Akın, 1984, 7437). Bu araştırmanın gözlem ve tespitleri bu sayıda dikkat çekici bir artışın olmadığını göstermiştir.

3. Konutların Yenilenme Durumları

1950 'den sonra Harran'ın sit alanı ilan edilmesi ile konutların yapımında devşirme tuğla ve gereç kullanımı yasaklanmıştır (Akın, 1984, 7437). Şu anda bu kubbeli evleri yapmak sit alanını kazmamak şartı ile yasak değildir. Yeri kazmadan ev yapılamayacağına göre ev yapımı ancak sit alanı dışında mümkün olmaktadır. Harranlılar sit alanı içinde ev yapmak isteyenlerin mahkemeye verileceğini belirtmektedir. Bu konuda HHB'dan mahkemesi devam edenler de bulunduğu ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi Harran'da konut önemli bir sorundur. Yukarıda değinildiği gibi bir çok kasabalı aile üç odalı evlerde oturmaktadır. Bu yüzden tablo 4'de görüldüğü gibi HHB'nin büyük çoğunluğu yeni bir ev yapmak arzusundadır.

Tablo 4: HHB'nin Evlerini Yenileme İsteklerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Evlerini yenilemek istemeyenler	14	8.0
Yenilemek isteyip, izin alamayanlar	60	34.5
Yenilemek isteyip, ekonomik gücü yetmeyenler	26	14.9
Yenilemek isteyip, hem izin alamayıp hem de ekonomik gücü yetmeyenler	51	29.3
Başka	23	13.2
Toplam	174	100.0

Tablo 4, incelendiğinde görüleceği gibi HHB'nin %78.7'si yeni bir ev yapmayı düşünmektedir. Ancak bunlardan %34.5'i izin verilmediği, %14,9 'u ekonomik güçlerinin yetmediği, %29.3 'ü de hem izin verilmediği, hem de ekonomik güçlerinin yetmediği için evini yenileyemediğini belirtmiştir. HHB'den sadece %8.0'i evini yenilemeyi düşünmediğini söylemiştir. Başka seçeneğine cevap verenlerin çoğunluğunu memurların oluşturduğu %13.2 oranındaki bir kesim ise Harran'da ev yaptırmayı düşünmediklerini, eğer yeni bir ev yapabilecek güce erişirlerse bunu kendi memleketlerinde veya bir başka kentte gerçekleştirebileceklerini ifade etmiştir.

4. Konutların Hizmet Ve İç Donatım İmkanları

Harran'da konutların genellikle mutfağı, kileri, yıkanma yeri (banyosu) ve tuvaleti oturulan yerin dışında avlunun kenarında eskiden yapılmış kubbeli yapılar içindedir. Bunun yanında mutfağı, kileri, yıkanma yeri ve tuvaleti oturulan kısmın içinde bulunan ve evinde su tesisatı olan betonarme evler dört veya daha fazla odası olan konutlar olup, diğerlerine göre daha kullanışlı, daha modern tipli, daha çok kentlerde görülen evlerdir. Harran'da HHB'nin çoğunluğunun ev sahibi olmasına ve kendi evinde oturmasına rağmen tablo 5 ve 6 da görüleceği gibi evlerin hizmet ve iç donatım imkanlarının yeterli ve kullanıma elverişli olduğu söylenemez.

Tablo 5: Konutların Hizmet Ve İç Donatımı

Konutların hizmet ve iç donatımı	HHB'nin cevabı					
	Konutun içinde		Konutun dışında		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mutfak	30	17.2	144	82.8	174	100.0
Kiler	19	10.9	155	89.1	174	100.0
Banyo	62	35.6	112	64.4	174	100.0
Tuvalet	16	9.2	158	90.8	174	100.0

	HHB'nin cevabı					
	Var		Yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Su tesisatı	13	7.5	161	92.5	174	100.0
Elektrik tesisatı	172	98.9	2	1.1	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Bu verilere göre, HHB'nin oturduğu konutların içinde mutfakları olanların oranı %17.2, içinde kileri olanların oranı %10.2, içinde banyosu olanların oranı ise %35.6'dır. Konutlardaki banyolar, evin bir köşesinde veya oda kapısının arkasında şap çimentolu, suyun içeriye taşmaması için etrafı çevrilmiş, duvar veya kapı eşiği delinerek suyun dışarıya akması sağlanmış leğen biçiminde bir yerdir. Bunlar banyodan ziyade birer yıkanma yeridir. Kış aylarında çamaşır ve bulaşık da burada yıkanmaktadır. İçinde tuvaleti olan konutların oranı %9.2'dir. Bunlar genellikle memur lojmanları ve büyük toprak sahiplerinin evleridir. Diğer evlerde tuvaletler evin dışında üstü kulübe şeklinde kapatılarak ve yanına kuyu kazılarak yapılmıştır. İçinde su tesisatı bulunan konutların oranı %7.5 olup, bunların çoğunluğunu memur lojmanları oluşturmaktadır. Harran'da HHB'den iki dul kadının evi hariç, konutların %98.9'unda elektrik tesisatı bulunmaktadır.

Tablo 6: Konutların Su İhtiyacını Karşılama Durumu

	Sayı	%
Evinin içinde su tesisatı olanlar	13	7.5
Avlusunda içme suyu olanlar	19	10.9
Mahalle çeşmesinden su ihtiyacını karşılayanlar	142	81.6
Toplam	174	100.0

Harran'da HHB'nin oturduğu konutların %81.6'sı gibi büyük bir çoğunluğu su ihtiyacını mahalle çeşmesinden karşılamaktadır. Evleri mahalle çeşmelerine uzak yerde bulunan HHB'nin kadınları at arabalarının üzerine yükledikleri bidonlarla çeşmeye gelmekte, uzun bir müddet sıra bekledikten sonra sularını doldurarak evlerine dönmektedirler. Evleri çeşmeye yakın olanlar ise, suyu el arabası veya başları üzerinde plastik bidonlar veya kovalarla taşımaktadırlar. Bu kasabada özellikle yaz aylarında içme suyu sıkıntısı çekilmez bir hal almakta, mahalle çeşmeleri önünde büyük yığılma ve kalabalıklar oluşmaktadır. Harran'da %10.9 oranındaki varlıklı ailenin avlusunda ve yukarıda belirtildiği gibi %7.5 oranındaki memur lojmanının içinde su tesisatı bulunmaktadır. Ancak yazın kavurucu sıcaklığında bu konutlardaki suların düzenli akması mümkün olmamaktadır.

5. Harran Dışında Eve Sahip Olma İle HHB'nin Meslekleri Arasındaki İlişki

Harran dışında eve sahip olma ile meslekler arasındaki ilişki tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: HHB'nin Harran Dışında Eve Sahip Olma Durumunun Mesleklere Göre Dağılımı

HHB'nin Meslekleri		Harran dışında eve sahip olma durumu				Toplam
		Harran dışında evi olmayanlar	Akçakale'de evi olanlar	Şanlıurfa'da evi olanlar	Diğer yerlerde evi olanlar	
Çiftçi	S	83	1	0	8	92
	%	90.2	1.1	0.0	8.7	100.0
Güdümlü	S	17	0	0	1	18
	%	94.4	0.0	0.0	5.6	100.0
Memur	S	11	1	1	4	17
	%	64.7	5.9	5.9	23.5	100.0
Şoför	S	10	0	1	1	12
	%	83.3	0.0	8.3	8.3	100.0
İşçi-himmetli	S	6	0	0	2	8
	%	75.0	0.0	0.0	25.0	100.0
Doktor	S	2	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Esnaf	S	6	0	0	0	6
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Ev kadını	S	10	1	0	0	11
	%	90.0	9.1	0.0	0.0	100.0
Başka	S	7	0	0	1	8
	%	87.5	0.0	0.0	12.5	100.0
Toplam	S	152	3	2	17	174
	%	87.4	1.7	1.1	9.8	100.0

$$\chi^2 = 25.77 \quad SD = 24 \quad P < 0.05$$

Yukardaki verilerde HHB'nin %87.4'nün Harran'dan başka bir yerde evi

bulunmamaktadır. Harran dışında evi olan %12.6'lık bir kesimin ise, %5.2'sini çiftçiler, %3.5'ini memurlar, %1.2'sini şoförler, %1.1'ini işçi ve hizmetliler, %0.6'sını gündelikçiler, %0.6'sını da ev kadınları oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi Harran dışında evi olanların büyük çoğunluğu çiftçiler ile memurlardır. Memurların diğer kentlerdeki evleri, kendi ifadelerinden anlaşıldığına göre mükiyeti babalarına ait evlerdir. Çiftçilerden Harran dışında evi olanlar birkaç büyük toprak sahibi ailedir. Buna göre yüksek gelirli çiftçilik mesleği ile Harran dışında eve sahip olma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bunun dışında diğer meslek sahibi kasabalıların çoğunluğunun henüz ikinci bir ev yapacak kadar ekonomik güce sahip olmadıkları görülmektedir.

VII. ULAŞIM

Harran'ın Dışarıyla Bağlantısı

Harran'ın diğer yerleşim birimleri ile bağlantısı karayolu ile sağlanmaktadır. Harran, ismi ile özdeş olarak tarihte olduğu gibi bugün de yedi yolun birleştiği merkezi bir yerde kurulmuştur(Bkz. Harita 3). Bu yollar geçmişte olduğu kadar çok büyük değer taşımamakla beraber, Harran için günümüzde ve gelecekte büyük bir öneme sahiptir. Bu yollar Harran ile Şanlıurfa, Akçakale, Ceylanpınar gibi merkezleri ve bu merkezlerle bağlı köyleri bir ağ gibi birbirine bağlamaktadır. Harranlıların en çok ilişkiler içinde olduğu kent merkezleri Şanlıurfa ve Akçakale'dir. Harran'ın bağlı olduğu il merkezi olan Şanlıurfa, 1990 Genel Nüfus Sayımı'na göre, son beş yılda yıllık nüfus artış hızı binde 69.89 olan Türkiye'de kentleşme hızı en yüksek iller arasında bulunan GAP bölgesinin merkezi durumunda 276528 nüfuslu büyük bir kenttir. Akçakale ise daha önce Harran'ın bağlı olduğu ilçe merkezi olup, çok hızlı bir gelişme gösteren 15 211 nüfuslu bir tarım ve sınır kasabasıdır(DİE, 1990, 3-10). Gelecekte Harran'ın bir tahıl ve pamuk ambarı, Şanlıurfa'nın metropoliten bir sanayi kenti, Akçakale'nin ise, gelişen bu bölgenin Ortadoğu'ya açılan bir ticaret kapısı olacağı ihtimali vardır. O zaman Harran Ovası'ndaki yerleşim birimlerini bir ağ gibi birbirine bağlayan bu yolların bölgenin kan damarları niteliği kazanacağı ümit edilmektedir.

Bugün de yukarıda belirtilen iki kent merkezinin Harran için önemi büyüktür. ~~Harran'lı hemen bütün ihtiyaçlarını bu iki şehirden karşılamaktadır.~~ Harran'ın Şanlıurfa'ya uzaklığı 44 km., Akçakale'ye uzaklığı ise 22 km'dir. Bu üç yerleşim merkezi, büyük bir ova üzerinde kurulduklarından aralarındaki bu yollar ulaşım için oldukça elverişlidir. Harran ovasını takip eden Şanlıurfa ve Akçakale karayolu ve bu yolun 34.km'sinden ayrılan 10 km'lik Harran bağlantısı asfalttır. Harran'ı batıdan adı geçen kent merkezlerine bağlayan yol kasabanın en işlek yoludur. Harran, Gaziantep, Adana, Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerle ulaşımını da bu yol üzerinden Şanlıurfa bağlantısı ile sağlamaktadır. Diğer taraftan Harran, kuzeybatıdan Minare ve Keçikıran köyleri üzerinden 40 km olduğu belirtilen stabilize kestirme bir yolla Şanlıurfa'ya; güneybatıdan da Varlıalan ve İkizce köyleri üzerinden 17 km uzunluğunda stabilize bir yolla Akçakale'ye bağlıdır. Harran, batıdan Balkat, kuzeyden Bükdere, doğudan Gürelen, güneydoğudan Toytepe üzerinden Ceylanpınar, kuzeydoğudan İmambakır Köyü ile bu köyün çevresindeki diğer köylere stabilize yollarla bağlanmıştır (Bkz.Harita 3).

Harran'dan Akçakale'ye hergün sabah 6:00-7:00, öğlenden sonra 15:00-16:00 saatleri arasında yolcu taşıyan iki taksi dolmuş bulunmaktadır. Harran, Akçakale arası taksi

domuş 3000 TL olup yolculuk ortalama 25-30 dakika sürmektedir. Bunun haricinde Harran'dan traktör ve at arabası ile de Akçakale'ye gidilip gelmektedir.

Harran'dan Şanlıurfa'ya üç minibüs, bir de taksi dolmuş çalışmaktadır. Bunlar genellikle sabah saat 6:00-7:00 arasında Harran'dan çıkmakta, öğlenden sonra Şanlıurfa'dan Et Balık Kurumunun önünden Haşimi meydanından veya Çarhoğlu Camii yanından saat 14:00-15:00 arasında kalkarak kasabaya dönmektedir. Harran, Şanlıurfa yolculuğu minibüs ve taksi ile ortalama 45-50 dakika sürmekte, taksiler bir yolcu için 6000TL, minibüsler 4000TL ücret almaktadırlar. (Ağustos 1990)

Harran'ın Sugeldi köyünün As-Urfa Turizme bağlı bir otobüsü Harran, Şanlıurfa arasında günde üç sefer yapmaktadır. Bu otobüs yaz aylarında genellikle turist taşımaktadır. Bu otobüsün hergün Harran'dan kalkış saatleri; 7:00, 13:30, ve 19:00 dur. Şanlıurfa'dan Harran'a dönüşü ise, hergün 11:00, 16:00 ve 20:00 saatlerinde gerçekleşmektedir. Bir kişilik otobüs ücreti 4000 TL 'dir (Ağustos 1990).

Harran'ın çevresindeki bir çok köyden şehirlere minibüs kalkmakta, ancak Harran'da alış-veriş merkezi olmadığı için bu vasıtalar kasaba içinden transit geçerek Akçakale ve Şanlıurfa'ya gitmektedirler.

1.HHB'nin Harran Dışında En Sık Gittiği Yerler

HHB'nin en sık gittiği üç yerleşim birimi Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: HHB'nin Harran Dışında En Sık Gittiği Yerler

Gidilen yer	Sayı	%
Şanlıurfa	121	69.8
Akçakale	20	11.6
Yeşerti Köyü	7	4.0
Sugeidi "	4	2.3
İmambakır "	2	1.1
Bükdere "	2	1.1
Adana	2	1.1
Balkat Köyü	1	1.1
Değişik Yerler	14	8.0
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Tablo 8'deki bulgularda görüldüğü gibi, HHB'nin Harran dışında en sık gittikleri yer %69.8'lik oranla Şanlıurfa, ikinci derecede en sık gittikleri yer de %11.6 ile Akçakale'dir. Bu oranlar Harranla bu merkezler arasındaki yakın ilişkiyi açıkça göstermektedir. Bu merkezlerden sonra HHB'nin en sık gittikleri yerler Harran'ın çevresindeki Sugeldi

İmambakır, Bükdere ve Balkat köyleridir. Yukardaki tabloda gösterilen Yeşerti ise, Akçakale'ye bağlı olup, Harran'ın Dibeç mahallesinden bazılarının akrabasının bulunduğu ve pamuk ektiği bir köydür. Burası Harran halkının sıkça gidip geldiği bir yerdir. Hatta alan araştırması sırasında 7-8 HHB, bu köyde bulunarak görüşme cetveli uygulanmıştır. Adana ise Harranlıların geçici işçi olarak gittikleri bir iş yeridir. Ancak 1986'lardan sonra Harran Ovası'nda yer altı sularından faydalanma imkanı artmış, pamuk ekimi yaygınlaşmış, dolayısıyla Adana'ya gidiş gelişler azalmıştır.

2.HHB'nin Sahip Olduğu Taşıtlar

HHB'nin sahip oldukları taşıt araçları tablo 9' da gösterilmiştir.

Tablo 9: HHB'nin Bazı Taşıt Araçlarına Sahip Olma Durumu

Taşıt araçları	Var		Yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
At arabası	121	69.5	53	30.5	174	100.0
Traktör	20	11.5	154	88.5	174	100.0
Otomobil	15	8.6	159	91.4	174	100.0
Bisiklet	9	5.2	165	94.8	174	100.0
Motosiklet	8	4.6	166	95.4	174	100.0
Kamyon	7	4.0	167	96.0	174	100.0
Minibüs	2	1.1	172	98.9	174	100.0
Otobüs	0	0.0	174	100.0	174	100.0
Başka	3	1.7	171	98.3	174	100.0
Hiç birisine sahip olmayanlar	42	24.1	132	75.9	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir

Harran'da at arabasının, araziye, işyerine gidip gelmede, çevre köylere yapılan kısa yolculuklarda ve bazen Akçakale'ye pazara alış-veriş için gitmede en sık kullanılan, özellikle topraksız ve az topraklı aileler için vazgeçilmez geleneksel bir taşıt aracı olduğu bu bulguların analizinden anlaşılmaktadır. Yukardaki tabloda HHB'nin %69.5'inin at arabasının olması bunu doğrulamaktadır. Harran'da traktöre sahip olan HHB'nin oranının %10.5, binek tipi otomobile sahip olanların oranının %8.6 olması halkın satın alma gücünün zayıf olmasındandır. Traktöre ve otomobile binmek kasabada kişiye büyük bir prestij sağlamaktadır.

Halkın büyük çoğunluğunun bisikletin yararını, Adana'da görmüş olmasına, bütçelerine uygun düşmesine ve yörenin coğrafi konumunun da müsait olmasına rağmen, iktisatlı bir taşıt aracı olan bisikletin Harran'da, Adana'daki gibi yaygınlaşmamasının, HHB'den ancak %5.2'sinin bisiklete sahip olmasının, bu kasabanın geleneksel yapısından kaynaklanmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu yörede özellikle büyüklerin bisiklete binmesi hoş

karşılanmamaktadır. Harran'da HHB'ye ait otobüs yoktur. Kamyon sahibi olanların oranı %4.0'dır. Kamyoncular genellikle Irak'a nakliyecilik yaparak geçinmektedirler. Fakat Körfez Krizi'nden sonra kamyoncuların işleri bir hayli zorlaşmıştır.

Gaziantep-Bağdat demiryolu hattı Türkiye-Suriye sınırını takip ederek Akçakale'den geçmektedir. Akçakale'de büyük bir tren istasyonu bulunmaktadır. Harran'dan herhangi bir yere trenle gitmek isteyenler Akçakale istasyonuna gidip oradan trene binmektedirler.

Havaalanı, Harran'a 35 km uzaklıkta Şanlıurfa-Harran-Akçakale karayolu üzerindedir. Gelecekte bu havaalanının da Harran için büyük önem arzedeceği şimdiden söylenebilir.

VIII. NÜFUS VE NÜFUS HAREKETLERİ

A. Nüfus

Nüfus dendiği zaman genel olarak bir toplumu oluşturan bireylerin bütünü anlaşılmaktadır. Bir toplumun nüfus hacmi ve özellikleri ile o toplumun sosyal yapısı arasında sıkı bir ilişki vardır. Bottemore, nüfus büyüklüğü ile sosyal yapının arasında geçmişte olduğu gibi bugün de karşılıklı bir ilişki bulunduğunu, sosyal yapının hem nüfus değişikliklerini etkilediğini hem de değişikliklerden etkilendiğini belirtmektedir (Bottomore, 1984, 84). Nüfusun, yaş grupları, eğitim, cinsiyet ve medeni durum gibi özelliklere göre dağılımı, bir toplumun almış olduğu biçim, o toplumda önemli sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçlar doğurabilir. Bir toplumun nüfus yoğunluğunu çocuk yaştaki tüketici grupların oluşturması ile genç ve orta yaş grubundaki aktif nüfusun oluşturması çok farklıdır. Bu durumun toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyeceği söylenebilir. Bu yüzden bir yerleşme biriminin sosyal yapısını ve bu yapıdaki değişimleri incelerken nüfusun yapısal özelliklerini bilmenin yararı ve zarureti ortaya çıkmaktadır.

1. Nüfusun Genel Yapısı

Harran'ın daha önce de belirtildiği gibi tarihte, özellikle ilk ve ortaçağ da önemli bir yerleşim merkezi olduğu, ancak daha sonraki çağlarda bu önemini yitirdiği görülmektedir. Ancak, Harran'ın Cumhuriyet döneminden önceki nüfusu hakkında sağlıklı ve yeterli bir bilgi elde edilememiştir.

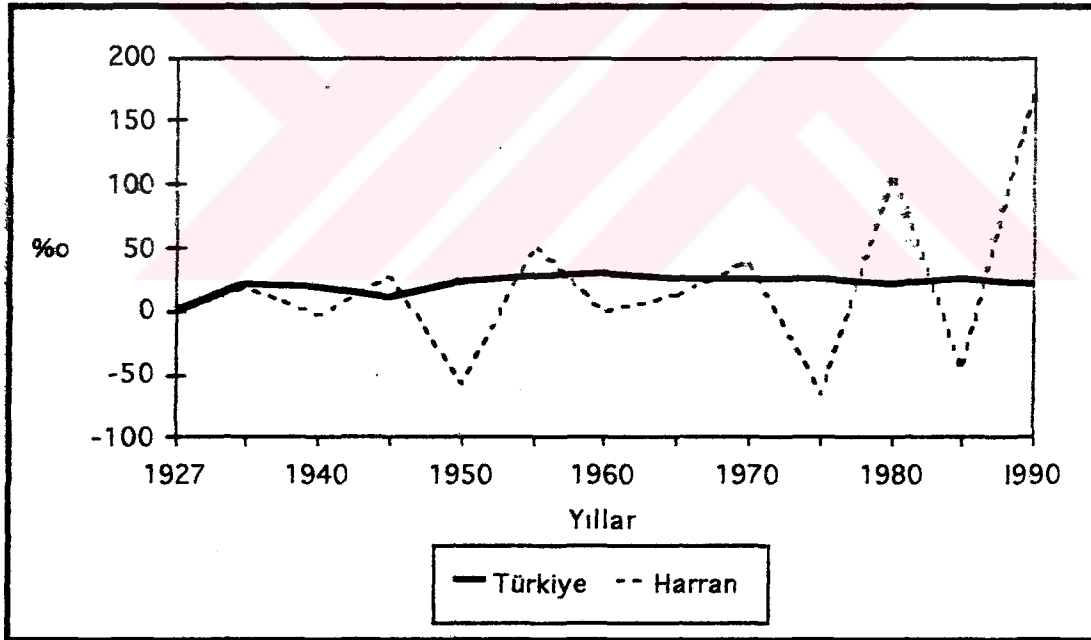
a. Nüfusun Artış Hızı

Harran'ın 1927-1990 yılları arasındaki nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, tablo 10'da ve şekil 1'de Türkiye nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı ile karşılaştırılarak verilmektedir.

Tablo 10: Yıllık Nüfus Artış Hızı Bakımından Türkiye İle Harran Nüfuslarının Karşılaştırılması

Sayım yılları	Türkiye		Harran	
	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı %	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı %
1927	13648270	00.00	573	00.00
1935	16158018	21.10	668	19.17
1940	17820950	19.59	656	-3.62
1945	18790174	10.59	748	26.24
1950	20947188	21.73	563	-56.82
1955	24064763	27.75	731	52.22
1960	27754820	28.53	731	00.00
1965	31391421	24.62	776	11.95
1970	35605176	25.19	947	39.83
1975	40347719	25.00	684	-65.07
1980	44736957	20.65	1178	108.72
1985	50664458	24.88	929	-47.49
1990	56473035	21.71	2267	178.42

Kaynak: DİE'nin 1927_1990 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Yıllık nüfus artışları $r = (\ln(P/P_0)) / n$ formülünden yararlanarak hesaplanmıştır.

Şekil 1: Yıllık Nüfus Artış Hızı Bakımından Harran İle Türkiye Nüfuslerinin Karşılaştırılması

Tablo 10, incelendiğinde Harran nüfusunun 1927-1935 yılları arasında Türkiye nüfusuna yakın bir artış gösterdiği görülecektir. Türkiye'nin bu yıllardaki yıllık nüfus artış hızı binde 21.10 iken, Harran'ın nüfusu binde 19.17 oranında artmıştır. 1935-1940 yılları arasında Harran nüfusundaki binde -3.62 lik düşüşün nedeni, İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla bazı kişilerin askere çağırılması ve kasabadan kentlere giden göç olduğu tahmin

edilmektedir. 1940-1945 yılları arasındaki artışın ise Türkiye yıllık nüfus artışının üzerinde olduğu dikkati çekmektedir. Türkiye'de o yıllarda bu oran binde 10.59 iken Harran'da binde 26.24'dür. Harran için bu artışın normal olduğu söylenebilir. Çünkü bu kasabada doğurganlık oranları oldukça yüksektir. 1945-1950 yılları arasında Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızında binde 21.73'lük bir artış gözlenirken, Harran'ın nüfusunda binde 56.82'lik büyük bir düşüş olmuştur. Bunun nedeni 1946 yılında ilçeliğin Harran'dan alınarak Akçakale'ye verilmiş olmasıdır. İlçe merkezinin Akçakale'ye taşınması sonucu ilçe teşkilatında görevli birçok memur ile jandarma bölük komutanlığı da Akçakale'ye taşınmış, dolayısıyla Harran bu yıllarda büyük bir nüfus kaybetmiştir.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminde yapılan genel nüfus sayımları ekim ayında yapılmaktadır. Ekim ayı Çukurova'da pamuğun hasat mevsimidir. Harranlıların büyük bir kısmı ise geçimlerini Çukurova'ya gidip geçici işçilik yaparak sağlamaktadırlar. Genel nüfus sayımlarının halkın büyük çoğunluğunun Çukurova'da bulunduğu sırada yapılmış olması sayımda tespit edilen nüfus sayısının güvenilirliğini tartışılır duruma getirmektedir. Nitekim 1955-1960 yılları arasında beş yıllık dönemde kasabada nüfusun hiç artmadığı görülmekte, 1970-1975 yılları arasında binde 65.07 lik, 1980-1985 döneminde de binde 47.49 oranında nüfusun yıllık artış hızında büyük düşüşün olduğu görülmektedir. Doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğu bir kasabada nüfusun hiç artmaması veya büyük bir düşüş göstermesi normal bir durum değildir. Nüfustaki bu anormal düşüşün en büyük nedeni yukarıda da değinildiği gibi Çukurova'ya yapılan mevsimlik göçtür. Özellikle bazı yıllar genel nüfus sayımı esnasında kasaba nüfusunun büyük çoğunluğunun Çukurova'da bulunması nedeniyle, nüfus artış hızındaki bu anormal iniş ve çıkışlar olmuştur. İlerde de değinileceği gibi diğer bir neden de kasabanın kentlere verdiği göçtür. Türkiye nüfus artış hızında bu yıllarda yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi böyle bir iniş-çıkış yoktur. Türkiye nüfusunda Harran'daki kadar olmamakla birlikte en büyük düşüş binde 10.59'la 1940-1945 yılları arasında, gözlenirken; Harran nüfusunda en büyük düşüş binde 65.07'le 1970-1975 yılları arasında, en büyük artış da binde 178.42'lik bir oranla 1985-1990 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1970-1975 yılları arasında birçok Harranlı'nın geçici işçi olarak Çukurova'ya gittiği, 1985-1990 yıllarında da bu mevsimlik göçün büyük ölçüde terkedildiği bu araştırmanın bulgularıyla desteklenmiş bulunmaktadır. Harran'ın 21 Ekim 1990 Genel Nüfus Sayımına göre, nüfusu 2267 dir(Tablo 10). Araştırmacı ise Eylül 1990'da Harran nüfusunu 1731 olarak tespit etmiştir. Aradaki 536 kişilik farkın Erkul (1983,110) ve Uygun'un da (1984,151) tespit ettikleri gibi sayım gününe özgü bir artış

olduğu söylenebilir. Harran belediyesine merkezi yönetimden daha fazla ödenek alabilmek amacıyla kentlere göç etmiş kasabalıların o gün kasabada bulunmasıyla bu artış sağlanmış olabilir. Nüfusun ikinci bir artış nedeni de, bu dönemde kuruluş aşamasında olan ilçeye, ataması yapılan yeni memurların gelmiş olmasıdır.

Ozankaya'nın da tespit ettiği gibi, genel olarak kol gücüne bağlı geleneksel uygulamaya dayalı tarım, "kırsal alanlarda güvenlik koşullarının kentte olduğu biçim ve ölçüde sağlanamamış olması... özellikle, çok sayıda erkek çocuk sahibi olma isteği, eğitim düzeyinin düşüklüğü, yüksek bebek ve çocuk ölümleri oranı; ... geleneksel inançlar, saygınlık, kadın-erkek eşitsizliği, erken evlenme" gibi nedenler nüfus artışını sağlayan önemli etkenlerdir (Ozankaya, 1984, 192). Burada bir hususu belirtmek gerekmektedir. Geçmiş yıllarda Harran'da yapılan nüfus sayımlarının bazı mahsurları bir tarafa bırakıldığında, 1990 Genel Nüfus Sayımı'nın da açıkça gösterdiği gibi, son beş yılda binde 178.42'lik bir artışla bu kasabada tabii nüfus artış hızının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

b.Harran ve Çevre Köylerdeki Nüfus

Tablo 11'de 1927-1990 yılları arasında yapılan genel nüfus sayımlarına göre, Harran ve Harran'a bağlı çevre köylerdeki nüfusun sayısı ve cinsiyete göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 11: Harran Ve Çevresindeki Köylerin Nüfusunun Yıllara Ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yıllar	Harran'ın merkez nüfusu			Bucak ve köyler nüfusu		Toplam nüfus		
	E	K	T	T	E	K	T	
1927	401	172	573	12551	6777	6347	13124	
1935	410	258	668	11715	6291	6092	12383	
1940	352	304	656	13269	7236	6689	13925	
1945	412	336	748	16896	9254	8390	17644	
1950	---	---	563	7176	----	----	7739	
1955	371	360	731	8995	5011	4715	9726	
1960	360	371	731	9797	5322	5206	10428	
1965	382	394	776	11237	6102	5911	12013	
1970	450	497	947	13003	6993	6957	13950	
1975	341	343	684	10753	5763	5674	11437	
1980	595	583	1178	11251	6254	6175	12429	
1985	438	491	929	18133	9524	9538	19062	
1990	---	---	2267	27325	----	----	29592	

Kaynak: DIE 'nin 1927-1990 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Harran merkez ilçe nüfusunda olduğu gibi çevre köylerdeki nüfus sayısında da 1945-1950 yılları ile 1970-1975 yılları arasında, yukarıda belirtilen nedenlere bağlı olarak azalma olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi 1946 yılında ilçe merkezi

Harran'dan Akçakale'ye taşınmış, Harran bucak olmuştur. Bu suretle Harran'a bağlı iki bucakla yüz elliye yakın köy yeni ilçe merkezi Akçakale'ye bağlanmıştır. Tablo 11'de görülen 1950 Genel Nüfus Sayımı'nda Harran ve çevre köylerdeki toplam nüfusun 17644'den 7739'a düşmesinin en önemli nedeni bu yönetim değişikliğidir. Yukardaki tabloda 1927-1945 arası dönemde yapılan nüfus sayımlarında Harran merkez ilçe nüfusunda erkeklerin kadınlara göre çok fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bunun o dönemde ilçe olan Harran'da asker nüfusun fazla olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir.

2. Nüfusun Özellikleri

a.HHB'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Harran'da HHB'nin çoğunluğu genç ve orta yaştaki aktif nüfustan oluşmaktadır. Tablo 12'nin bulguları incelendiğinde bu durum görülecektir.

Tablo 12: HHB'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
18-20	3	1.7
21-40	22	12.6
31-40	60	34.5
41-50	49	28.2
51-60	25	14.4
61-70	11	6.3
71 +	4	2.3
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda HHB'nin %89.7'sinin 21-60 yaş grubuna girdiği görülmektedir. Bu durum Erkul'un da Kemaliye için tespit ettiği gibi (Erkul, 1983,112), geniş aileden çekirdek aileye geçişin bir göstergesidir. HHB'nin en fazla yığılma gösterdiği yaş grubu %34.5'lik bir oranla 31-40 yaş grubu olup, en az yığılma olan yaş grubu ise %1.7'lik bir oranla 20 ve daha aşağı yaştakilerin meydana getirdiği yaş grubudur. Bu verilere dayanarak şunu belirtmek mümkündür. Harran'da genç yaşta özellikle askerlikten önce erkeklere aile reisliği(HHB) görevi pek verilmemekte, bu durumdaki ailelerde reisliği dul kadınlar üstlenmektedir. Öbür taraftan Harran'da geleneksel olarak genç evli çiftler ilerde de değinileceği gibi baba evinden çabuk ayrılmamaktadır. Harran'da 61 yaşın üstündeki HHB'nin oranı %8.6'dır. Bu tespit geleneksel ataerkil ailenin çözülmeye başladığına bir işarettir.

b.HHB'nin Cinsiyete Ve Medeni Duruma Göre Dağılımı

Tablo 13'de HHB'nin cinsiyete ve medeni duruma göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 13: HHB'nin Cinsiyete Ve Medeni Duruma Göre Dağılımı

Cinsiyet		Medeni durum						Toplam
		Evli	Evli ayrı yaşıyor	Nişanlı	Bekar	Dul	Boşanmış	
Erkek	S	147	2	0	6	2	0	157
	%	93.6	1.3	0.0	3.8	1.3	0.0	100.0
Kadın	S	3	0	1	4	9	0	17
	%	17.6	0.0	5.9	23.5	52.9	0.0	100.0
Toplam	S	150	2	1	10	11	0	174
	%	86.2	1.1	0.6	5.7	6.3	0.0	100.0

HHB'nin 157'si erkek, 17'si kadındır. Erkeklerin %93.6'sı evli, %3.8'i bekar, %1.3'ü dul, %1.3'ü de evli fakat ayrı yaşamaktadır. Kadınların ise, %52.9'u dul, %23.5'i bekar, %17.6'sı evli, %5.9'u da nişanlıdır. Erkek ve kadın toplam olarak HHB'nin %86.2'si evli, %6.3'ü dul, %5.7'si bekar, %1.1'i evli fakat ayrı yaşıyor, %0.6'sı da nişanlıdır. Görüldüğü gibi, HHB'nin büyük çoğunluğunu evliler oluşturmaktadır. İlerde açıklanacağı gibi yörede boşanma hoş karşılanmamaktadır. Ayrıca başlık parasının çok yüksek olması bunu etkilemekte, evli çiftler boşanmaya teşebbüs edememektedirler. Bundan dolayı HHB arasında boşanmış olan yoktur. Bu durumun kasabanın geleneksel toplum yapısından ve aşiret sisteminden kaynaklandığı söylenebilir. Harran'da atama ile bu kasabaya gelen bir hemşireden başka nişanlı HHB'ye rastlanmamıştır.

c.Harran'ın Nüfusunun Yıllara, Yaş Gruplarına Ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Harran'ın nüfusunun yıllara, yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı, Harran Sağlık Ocağı Ev Halkı Tespit Fişlerinden ve görüşme cetvellerinden yararlanılarak çıkarılmış olup tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14: Harran'ın 1988,1989 Ve 1990 Yıllarındaki Nüfusunun Cinsiyete Ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	Cinsiyet	Yaş grupları									Toplam	
		0	1-4	5-6	7-14	15-19	20-24	25-44	45-64	65+		
1988	Erkek	S	25	107	51	191	91	76	142	76	12	771
		%	3.2	13.9	6.6	24.8	11.8	9.9	18.4	9.9	1.5	100.0
	Kadın	S	17	86	57	176	68	60	150	49	15	678
		%	2.5	12.9	8.4	25.9	10.0	8.8	22.1	7.2	2.2	100.0
	Toplam	S	42	193	108	367	159	136	292	125	27	1449
		%	2.9	13.3	7.5	25.3	11.0	9.4	20.1	8.6	1.9	100.0
1989	Erkek	S	16	106	58	197	88	60	142	70	16	753
		%	2.1	14.1	7.7	26.2	11.7	8.0	18.8	9.3	2.1	100.0
	Kadın	S	13	90	48	199	68	75	172	57	36	758
		%	1.7	11.9	6.3	26.3	9.0	9.9	22.7	7.5	4.7	100.0
	Toplam	S	29	196	106	396	156	135	314	127	52	1511
		%	1.9	13.0	7.0	26.2	10.3	8.9	20.8	8.4	3.4	100.0
1990	Erkek	S	20	133	54	216	99	106	164	68	23	883
		%	2.2	15.1	6.1	24.5	11.2	12.0	18.6	7.7	2.6	100.0
	Kadın	S	18	106	69	212	97	81	165	69	31	848
		%	2.1	12.5	8.1	25.0	11.4	9.6	19.5	8.1	3.7	100.0
	Toplam	S	38	239	123	428	196	187	329	137	54	1731
		%	2.2	13.8	7.1	24.7	11.3	10.8	19.0	7.9	3.1	100.0

Bu tablonun 1988 ve 1989 yıllarına ait kısmı Harran Sağlık Ocağı Ev Halkı Tespit Fişlerinden yararlanılarak düzenlenmiştir. 1990 yılı verileri ise, görüşme cetvelindeki sorulardan elde edilen bulgulardan çıkarılmıştır.

Yaş gruplarında en fazla yığılma 7-14 ile 25-44 yaş grubu kategorilerinde görülmektedir. Nüfusun cinsiyete göre dağılımında çok belirgin bir fark göze çarpmamakla birlikte, 1988 yılı toplam erkek sayısının kadın sayısına göre çok fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bunun asker, bekar erkek memur ve işçilerden kaynaklandığı ihtimali vardır. Harran nüfusunun son üç yılda hemen yarıya yakınıni yani sırasıyla 1988'de %49.0'nu, 1989'da %48.1'ni ve 1990'da da %47.8 'ni 0-14 yaş grubundaki çocuklardan oluşan "tüketici nüfus" meydana getirmektedir. Türkiye'nin 1985'deki 0-14 yaş grubunun %37.5'lik oranına göre bu oranlar oldukça yüksektir. Ancak yukardaki tablo 14'deki verilerde de görüldüğü gibi bu oranın her yıl bir puan da olsa düşmeye başladığı, buna karşılık 65 ve daha yukarı yaş grubunun yüzde oranında son iki yılda bir puanlık bir artışın olduğu gözlenmektedir. Bu artışların oranı 1989'da %3.4, 1990'da %3.1 olup, Türkiye'nin 1985'deki 65 ve daha yukarı yaş grubunun %4.2'lik oranından düşüktür. Bu veriler yörede sağlık şartlarının iyiye gittiğinin bir işareti sayılabilir. Harran'da 15-64 yaş grubundaki nüfus, son üç yılda fazla bir değişiklik göstermemiştir. Bu yaş grubunun

oranları; 1988'de %49.1, 1989'da %48.4, 1990'da %49.0'dur. Harran'da son üç yılda 15-24 yaş grubundaki genç nüfusun oranı sırasıyla %20.4, %19.2, ve %22.1'dir. Diğer bir ifadeyle son üç yılda Harran nüfusunun yaklaşık 1/5'i gençlerden meydana gelmektedir. Böylece her üç yılda da bu kasabanın nüfusunun hemen yarısına yakınına çalışan "aktif nüfus" oluşturmaktadır. Harran Sağlık Ocağı verilerine göre; kasabanın 1988 yılı toplam nüfusu 1449, 1989 yılı nüfusu ise 1511'dir. Daha önce de değinildiği gibi görüşme cütvelindeki verilerden Harran'ın 1990 yılı nüfusu 1731 olarak tespit edilmiştir (Tablo 14).

B. Nüfus Hareketleri

1. Daimi Göçler

Son kırk yıldır sürekli Türkiye'nin gündeminde olan göç, bir çok sosyal bilimciye araştırma konusu olmuştur. Bu saha araştırmasının bulgularına geçmeden önce göç kavramını tanımlamakta ve Harran'daki göç hareketini genel olarak ele almakta yarar vardır.

Bu araştırmada, Akkayan'ın tanımı benimsenerek göç kavramı; "kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını ya da bir parçasını geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre için bir iskan ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kastıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı..." (Akkayan, 1979,21) anlamında kullanılmaktadır.

Göç konusunda araştırma yapan Tümertekin (1968,38), Erdoğan (1977,1), Sencer (1979,2-8) ve Erkul'un (1983,48) belirttiği gibi, Türkiye'de iç göçler genellikle tek yönlü olup kırdan kente doğru olan bir nüfus hareketidir. Erdoğan'un da değindiği gibi özellikle 1950'lerden sonra bu kırdan kente yapılan göçte büyük artış gözlenmiştir (Erdoğan, 1977,1). Magneralla, köylerden büyük kentlere doğru olan bu iç göçte ilk durağın kasabalar olduğunu ileri sürmektedir (Magneralla, 1974,11). Araştırmacıların belirtilen tespitlerine benzer bir şekilde araştırma sahamız olan ve büyük bir köy niteliğini taşıyan Harran'da da göç şimdiye kadar tek hedefli sadece kente yönelik bir nüfus hareketi olmuştur. Göç olayında göç edilen yer ve yerleşilen yer olmak üzere iki boyut sözkonusudur. (Erkul,1983,48). Bir yerden başka bir yere göç eden insanın mesleğinde, barınmasında, gündelik yaşamında önemli değişiklikler meydana gelmektedir (Freyer, 1957, 158). Erdoğan'un naklettiği, Ravenstein'in "göç hayat ve ilerleme demektir" (Erdoğan, 1977,3) sözü her zaman geçerli olamamaktadır. "Göçler bazı avantajlar ve faydalarının yanısıra bazı sosyal problemleri de beraberinde getirmektedir" (Erdoğan, 1985,160). Göç ettiği yerde çeşitli sorunlarla karşılaşan Harranlıların geriye dönüş yolları aradığı belirtilmektedir.

Harran'dan yapılan göçlerin yakında tersine döneceği, Harran'ın göç veren değil göç alan bir yer olacağı şimdiden tahmin edilmektedir. GAP'ın sonuçları alınmaya başlamadan bunun örnekleri görülmüştür. Adana ve Akçakale'ye göç eden bazı alileler Harran'a geri dönmüşlerdir. Göçte Erdoğan'ın da belirttiği gibi, sosyo-psikolojik faktörlerin de etkisi vardır (Erdoğan,1977,3). GAP'ın gerçekleşmesi konusunda ülke çapında oluşturulan sosyo-psikolojik ortam göç eden bazı ailelerin Harran'a dönüşlerini etkilemiştir denebilir.

a.HHB'nin Akrabalarının Kentlere Göç Etme Durumları

Harran yıllardır dışarıya göç veren bir yerleşim birimidir. HHB'nin büyük çoğunluğunun Harran'dan dışarıya göç etmiş bir veya birkaç akrabasının bulunması bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 15: HHB 'nin Daha Önce Kentlere Göç Eden Akrabalarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Kentlere göç eden akrabası olmayanlar	60	34.5
Kentlere göç eden akrabası olanlar	104	59.8
CY	10	5.7
Toplam	174	100.0

Tablo 15'deki verilerde HHB'nin %59.8'nin daha önceki yıllarda Harran dışına göç etmiş akrabası bulunmaktadır. Harran'dan dışarıya göç etmiş akrabası bulunmayan HHB'nin çoğunluğunun memurlar ve başka yerden Harran'a göç etmiş kişilerin oluşturduğu dikkate alınca hemen hemen, Harran'ın yerlisi olan her HHB'nin Harran dışına göç etmiş bir akrabasının olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Erkul, Kemaliye'de aile reislerinin %96'sının kasaba dışında akrabası olduğunu tespit etmiştir (Erkul, 1983,122). Erdoğan (1977,29) ve Uygun'unun(1984,175-176) da araştırmalarında tespit ettikleri gibi Harran'da da kente daha önce göç edenlerin, daha sonra göç edenlerin, göç etmelerinde önemli rol oynadıkları anlaşılmaktadır.

b. HHB'nin Akrabalarının Göç Ettikleri Yerler

Daha önce de değinildiği gibi, Harran en büyük göçü 1946'da ilçeliği kaybetmesinden sonra vermiştir. İlçe merkezi Harran'dan Akçakale'ye taşındıktan sonra gerek kasaba merkezinden gerekse köylerinden birçok kişi Akçakale'ye, Şanlıurfa'ya ve Adana'ya göç etmişlerdir. Göç edenlerin göç ettikleri yerler tablo 16'da görülmektedir.

Tablo 16: HHB'nin Akrabalarının Göç Ettikleri Yerler

Göç edilen yerler	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Akçakale'ye	93	53.4	81	46.6	174	100.0
Şanlıurfa'ya	44	25.3	130	74.7	174	100.0
Adana'ya	31	17.8	143	82.2	174	100.0
Gaziantep'e	6	3.4	168	96.6	174	100.0
Başka yerlere	42	24.1	132	75.9	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 16'daki bulgular HHB'nin %53.4'nün Akçakale'ye, %25.3'nün Şanlıurfa'ya, %17.8'nin Adana'ya, %3.4'nün Gaziantep'e, %24.1'nin de başka yerlere Harran'dan göç etmiş akrabası bulunmaktadır. Harran'dan Akçakale'ye ve Şanlıurfa'ya göç etmiş olanların çoğunlukta olması, bu yerleşim birimlerinin Harran'a çok yakın, ulaşımın kolay olmasından ve bu yerleşim birimleriyle Harran arasındaki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik benzerlikten kaynaklandığını düşündürmektedir. Harran'dan göç edenlerin yöreye daha yakın olan Gaziantep'i değil de Adana'yı tercih etmeleri ise Adana'da geçimlerini daha kolay sağlayacakları düşüncesi ile olduğu söylenebilir. Çünkü Harranlıların büyük çoğunluğu çiftçi ve tarım işçisidir. Bir sanayi kenti olan Gaziantep'de kendilerine uygun bir iş bulmaları ihtimali daha azdır. Adana ise, hem tarım hem de sanayi sektörleri açısından Gaziantep'e kıyasla daha geniş imkanlara sahip olmasından dolayı tarımla uğraşan Harranlıların daha çok ilgisini çekmiştir denebilir. Yukardaki bulgulardan anlaşıldığı gibi geçmişte Harran'dan diğer kentlere oldukça yoğun bir göç gerçekleşmiştir. Türkiye'de yapılmış kasaba araştırmalarının bulgularına bakıldığında, Anadolu'da bir çok küçük kasabanın kırdan kente doğru gerçekleştirilen göç gerçeği ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Erkul, göç olayının Kemaliye kasabasının "vazgeçilmez bir yazgısı" olduğunu (Erkul,1983,120), Uygun da Kalecik'in sürekli göç veren bir yerleşim birimi haline geldiğini belirtmektedirler (Uygun,1984,167). Uygun, geleneksel toplumlarda kasabaların "ne kent ne de köy özelliği göstermeyen, her ikisinin de özelliklerini yapısında barındıran bir yerleşme biçimi görünümü" aldıklarını, kentleşme süreci içinde devamlı göç verdiklerini, Vergin'in "1970-1975 yılları arasında %23.9'a ulaşan kente göç oranı içerisinde kasaba kökenli nüfusun yapısını %7.9 olarak "tespit ettiğini ifade etmektedir (Uygun, 1984, 40-41). Sencer de aynı konuya değinerek kasabalarda nüfusu göçe iten etkenlerin daha fazla bulunduğu dikkati çekmektedir (Sencer,1979, 145-146). Yazarların bu tespitleri araştırmamızın bulgularını desteklemektedir.

c. Harran'dan Göç Etmek İsteyen HHB'nin Göç Etme Nedenleri

Harran'dan göç etmek isteyen HHB'nin dağılımı tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: HHB'nin, Harran'dan Bir Başka Yere Göç Etme İsteklerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Harran'dan göç etmek istemeyenler	150	86.2
Harran'dan göç etmek isteyenler	24	13.8
	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Akçakaleye göç etmek isteyenler	4	2.3
Şanlıurfa'ya göç etmek isteyenler	3	2.9
Başka bir yere göç etmek isteyenler	17	9.8
Toplam	174	100.0

HHB içinde göç etmek isteyenlerin oranı %13.8'dir. Göç etmek istemeyenlerin oranı ise %86.2'dir. Harran'dan göç etmek istediğini söyleyen %13.8'lik kesimin ise %10.9'unu memurlar oluşturmakta, yukarıda belirtildiği gibi, bunlar atama yolu ile başka yerlere gitmeyi arzulamaktadırlar. Bunun en önemli nedenleri ise Harran'da kiralık konut ile alış-veriş merkezlerinin olmayışıdır. Harran'ın yerlisi olup da göç etmek istediğini belirtenlerin oranı sadece %2.9'dur. Bu da göstermektedir ki, bugün Harran, artık eski günlerdeki gibi dışarıya fazla göç vermemektedir. Bunun en önemli nedeni GAP'ın yörede oluşturduğu psikolojik hava ve ilerde kasabalıların geleceklerinin daha iyi olacağı ümididir. Harranlının büyük çoğunluğu GAP'ın gerçekleşmesiyle kasabada suyu tarıma geçileceğine, güç günlerin gidip, ekonomik açıdan daha iyi günlerin geleceğine inanmakta, böylece gelecekte Harran'ın göç veren değil, göç alan bir şehir olacağını ümit etmektedirler

Tablo 18: HHB'ye Göre, Harran'dan Göç Etme Nedenleri

Göç nedenleri	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Sayı	<u>Evet</u> %	Sayı	<u>Hayır</u> %	Sayı	%
Topraksızlık	8	4.6	166	95.4	174	100.0
İşsizlik	7	4.0	167	96.0	174	100.0
Çocuk okutmak için	8	4.6	166	95.4	174	100.0
Aileler arası geçimsizlik	2	1.1	172	98.9	174	100.0
Kentte daha rahat bir hayat yaşama arzusu	17	9.8	157	90.2	174	100.0
Başka	20	11.5	154	88.5	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

HHB'den Harran dışına göç etmek isteyenlere göç etme sebepleri sorulduğunda; %9.8'i

kentte daha rahat bir hayat yaşamayı, %4.6'sı topraksızlığı ve çocuk okutmayı, %4.0'ü işsizliği, %1.1'i de aileler arası geçimsizliği göç nedeni olarak göstermiştir. Başka seçeneğine cevap veren memurlar ise, %11.5'lik bir oranla Harran'dan başka bir yere atanmayı göç etme sebepleri arasında saymışlardır. Görüldüğü gibi, kasabaların göç vermelerinin çeşitli nedenleri vardır. Bu veriler kasabalarda yapılmış diğer bazı araştırmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Uygun, kasabaların neden göç verdiği konusunu ele alarak kasabalarda tarım dışı faaliyetlerin yanında tarım faaliyetlerinin de hüküm sürdüğünü, tarım dışı faaliyetlerin sınırlı bir hinterlanda sahip olduğunu ve bu alanda fazla bir insan gücüne ihtiyaç duyulmadığını dile getirmektedir. Uygun, kasabadaki hizmet sektörünü devlete ait örgütler oluşturduğunu, buralara personel alımının merkezi örgütlerce yürütüldüğünü, diğer iş yerlerinde de sadece iş yerinin sahibi ve yakınlarının çalıştığını dolayısıyla her iki kesimde de iş bulmanın çok sınırlı olduğunu, bunun da göçe neden olduğunu belirtmektedir. Uygun, bazı kasabaların endüstri ve hizmet sektörünün gelişmiş olduğu kentlere yakın olmasının da göç vermesine neden olduğuna işaret etmekte, diğer bir nedenin de kasabalardaki meslek yapısı olduğunu, buralardaki küçük esnafın mesleğini geliştirmek ve daha çok kazanmak için kentlere göç ettiğini açıklamaktadır (Uygun, 1984,40-42). Benedict ile Genççağa ve Kapil de göçü geleneksel üretim biçiminin çözümlenmesine bağlamaktadırlar (Uygun, 1984, 175-176).

Bu faktörlerin bir çok kasabanın göç vermesinde etkili olduğu, bu açıdan Harran'ın, Akçakale ve Şanlıurfa gibi iki kente yakın bir yerde kurulmuş olmasının, sosyali ve ekonomik yapısının hızla artan nüfusu barındıracak kapasitede olmamasının, kasabanın nüfus kaybetmesine yol açan önemli etkenlerden olduğu söylenebilir.

d. HHB'nin Doğum Yerleri

HHB'nin doğum yerleri tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19: HHB'nin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
İl doğumlular	7	4.0
İlçe "	60	34.5
Bucak "	69	39.7
Köy "	38	21.8
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda HHB'nin doğum yerlerine bakıldığında Harran'ın artık göç veren değil, göç alan bir yer olmaya başladığı görülmektedir. Tablodaki verilerde ilçe ve bucak

doğumlular kasabanın ilçe ve bucak olduğu dönemlerde Harran'da doğanlardır. Bunların oranı %74.2 dir. İl ve köy doğumlu olan %25.8'lik kesim Harran'a dışardan gelenlerdir. Bunların %10.9'unu memurların oluşturduğu hesaba katılacak olursa, %14,9'u bulan bir kesimin Harran'a dışardan göç ederek gelip yerleştiği sonucu ortaya çıkacaktır. (Tablo 19). Diğer bir ifade ile HHB'nin yaklaşık 1/6'sı dışardan göç ederek Harran'a gelip, yerleşmişlerdir. Bu oran, GAP'ın uygulamaya konulmadığı bir ortamda yeni kurulmakta olan bir ilçe merkezi için dikkat çekici bir değer taşımaktadır. GAP'ın sonuçları alınmaya başladıkça dışardan Harran'a göç etme oranının sürekli olarak artacağı şimdiden tahmin edilmektedir.

2. Mevsimlik Göçler

İlerde ekonomi kısmında daha ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi kasaba halkının büyük çoğunluğu topraksız (%57.5, bkz tablo 32) ve küçük topraklı (%28.2, bkz tablo 32) olup tarım işçiliği yaparak geçimini sağlamaktadır. Görüşme cetvelinde "şimdiye kadar mevsimlik işçi olarak Harran dışında bir başka yere gidip çalıştınız mı? " sorusuna HHB'nin verdiği cevaplar tablo 20'de görülmektedir.

Tablo 20: HHB'den Mevsimlik İşçi Olarak Harran Dışına Gidenler

	Sayı	%
Mevsimlik işçi olarak Harran dışına gidenler	123	70.7
Mevsimlik işçi olarak Harran dışına gitmeyenler	38	21.8
Başka	9	5.2
CY	4	2.3
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi, HHB'nin %70.7'si mevsimlik işçi olarak Harran dışına çıkmış bulunmaktadır. HHB'den sadece %29.3'lük kesim mevsimlik işçi olarak Harran dışına çıkmadığını belirtmekte olup bunlar büyük toprak sahipleri, memurlar, bazı yaşlı dul kadınlardan oluşmaktadır.

Bazı HHB ile yapılan sohbet ve uzun görüşmelerde, daha önce kısaca belirtildiği gibi, 1986 yılına kadar Harranlıların her yıl ilkbaharda pamuk çapası için, sonbaharda ise pamuk toplamak için kamyonlara eşyalarını doldurup, üzerlerine binerek Çukurova'da genellikle Tarsus'un Çiçekli ve Kargılı köyelerine gittikleri, orada arazide çadır kurarak 1,5-2 ay süre ile tarım işçisi (amele) olarak çalışıp dönüşte kışlık giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını temin ederek kasabaya geldikleri dile getirilmiştir. Bu yörede "tarım işçilerinin elcisi" veya "amele çavuşu" olarak bilinen Ali İngin, Harran'dan amele götürme işlerini kendisinin düzenlediğini Çukurova'da ağalarla temasa geçip iş bulup, Harran'dan amele toplayarak kamyonlarla götürüp orada çalıştırdığını ifade etmiştir. Murat Şeker, Çukurova'ya giden

geçici tarım işçileri üzerinde yaptığı bir araştırma ile bu yöredeki mevsimlik işçi göçü olgusunu dile getirmektedir (Şeker, 1987,59-II9). Gazeteci Kapaklı da Harran'dan Çukurova'ya yapılan mevsimlik tarım işçisi göçünü bir roman tekniği ile açıklamaktadır (Kapaklı, 1989). Fakat, bugün artık Harran'dan Çukurova'ya tarım işçisi olarak gidenlerin oranı %5'lere düşmüştür. Daha GAP'ın "hayat ve bereket suyu" gelmeden Harran Ovası'nda bir çok köyde yeraltı sularından yararlanılarak pamuk ekilmektedir. Harran halkından çoğu bu arazilerde yarıcılık yaparak pamuk ekmektedir. Görüşme cetveli uygulanırken HHB'nin bir kısmı Harran Ovası'ndaki Yeşerti, Akbilek, İmambakır, Sugeldi, Bükdere gibi köy arazileri ile Harran çevresindeki arazide pamuk tarlası başında kerpiçten ve küçük ağaç dallarından yapılmış kulübelerde bulunmuş ve görüşülmüştür. Bugün Harranlı kilometrelerce uzaktaki iş alanlarını değil, kendi çevresindeki iş alanlarını tercih etmektedir. İlerde bu mevsimlik göçün yön değiştireceği Harranlıların Çukurova'ya gittiği gibi başka yerlerden bir çok mevsimlik işçinin de Harran'a geleceği şimdiden tahmin edilmekte ve beklenmektedir.

3. Kısa Süreli Ziyaretler ve Seyahatler

a. HHB'nin Harran Dışına Çıkma Sıklığı Ve Cinsiyet İlişkisi

Gelenekçi bir sosyal yapıya sahip olan Harran'da kasaba dışındaki alış-veriş işlerini tablo 21'deki verilerde görüldüğü gibi genelde erkekler yapmakta, kadınlar ise ev işleriyle uğraşmaktadır.

Tablo 21: HHB'nin Harran Dışına Çıkma Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet		Harran dışına çıkma sıklığı						Toplam
		Hiç çıkmayan	Ayda bir	Haftada bir	Birkaç günde bir	Hergün	Başka	
Erkek	S	0	45	50	25	28	9	157
	%	0.0	28.7	31.8	15.9	17.8	5.7	100.0
Kadın	S	1	10	2	1	0	3	17
	%	5.9	58.8	11.8	5.9	0.0	17.6	100.0
Toplam	S	1	55	52	26	28	12	174
	%	0.6	31.6	29.9	14.9	16.1	6.9	100.0

$$\chi^2 = 22.94$$

$$SD = 5$$

$$P < 0.05$$

Tablo 21'deki bulgular cinsiyet ile Harran dışına çıkma sıklığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Erkek HHB'den Harran dışına hiç çıkmadığını söyleyene rastlanmazken, kadın HHB'den %5.9'u Harran dışına hiç çıkmadığını belirtmiştir. Kadın

HHB'den hergün kasaba dışına çıkan bulunmazken erkeklerin %17.8'i hergün kasaba dışına çıktığını ifade etmiştir. Kadın HHB'den en fazla Harran dışına çıkanlar %58.8'lik oranla "ayda bir" çıktığını söyleyenlerdir. Bunlar bekar kadın ve öğretmenler olup meslekleri ve statüleri gereği Harran dışına daha sık çıkmaktadırlar. Ev kadınlarında Harran dışına çıkma sıklığı töreler gereği oldukça düşüktür. Erkek HHB'den ise, en fazla %31.8'lik bir oranla "haftada bir" kasaba dışına çıktığını belirtenler gelmektedir. Bu verilerden anlaşıldığı gibi Harran'da erkekler kadınlara göre kasaba dışına daha sık çıkmaktadırlar.

b.HHB'nin Sahip Oldukları Toprak Miktarı İle Harran Dışına Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki

Tablo 22'de HHB'nin sahip oldukları arazi miktarı ile Harran dışına çıkma sıklığı arasındaki ilişki aranmış, fazla anlamlı bir ilişki bulunamamakla beraber yine de belirli bir toprak miktarına sahip olmanın nüfus hareketliliğini etkilediği görülmüştür.

Tablo 22: HHB'nin Harran Dışına Çıkma Sıklığının Sahip Olunan Toprak Miktarına Göre Dağılımı

HHB'nin sahip oldukları toprak miktarı		Hiç çıkmayanlar	HHB'nin Harran dışına çıkma sıklığı				Başka	Toplam
			Ayda bir	Haftada bir	Birkaç günde bir	Hergün		
Topraksızlar	S	0	29	35	11	16	9	100
	%	0.0	29.0	35.0	11.0	16.0	9.0	100.0
Küçük topraklılar (-100 dönüm)	S	1	23	10	8	5	2	49
	%	2.1	46.9	20.4	16.3	10.2	4.1	100.0
Orta topraklılar (101-200 dönüm)	S	0	1	2	2	0	1	6
	%	0.0	16.7	33.3	33.3	0.0	16.7	100.0
Büyük topraklılar (201 + dönüm)	S	0	2	5	5	7	0	19
	%	0.0	10.5	26.3	26.3	36.9	0.0	100.0
Toplam	S	1	55	52	26	28	12	174
	%	0.6	31.6	29.6	14.9	16.1	6.9	100.0

$$\chi^2 = 7.49 \quad SD = 15 \quad P < 0.10$$

Yukardaki tabloda büyük toprak sahipleri en fazla %36.9'luk oranla hergün, orta toprak sahipleri en fazla %33.3'lük oranla haftada bir gün, küçük toprak sahipleri ise, %46.9'luk oranla ayda bir defa Harran dışına çıktıklarını belirtmiştir. Görüldüğü gibi sahip olunan arazi miktarı azaldıkça Harran dışına çıkma sıklığı da azalmaktadır. Tarım ekonomisinin egemen olduğu Harran'da, sahip olunan arazi miktarı direkt ekonomik gücü oluşturmakta, ekonomik güç de nüfus hareketliliğini yani kente gidip gelmeleri etkilemektedir. Yalnız hiç toprağı olmayanların durumu farklılık arz etmektedir. Onlar iş bulup geçimlerini sağlayabilmek amacıyla %35.0'lik bir oranla haftada bir gün Harran dışına çıktıklarını belirtmişlerdir. Topraksızların %29.0'u ayda bir, %16.0'sı hergün,

%11.0'i de bir kaç günde bir kasaba dışına çıktığını ifade ederken, % 9.0'u da başka seçeneğine cevap vererek, kasaba dışına çıktığı günler için belli bir zaman aralığı belirtemeyeceklerini, işleri olduğu zaman kasaba dışına çıktıklarını dile getirmişlerdir. Bu bulgulara dayanarak, büyük toprak sahibi olmanın kısa süreli nüfus hareketliliğine neden olduğu, buna karşılık hiç toprağa sahip olamamanın da nüfus hareketliliğini az da olsa etkilediği söylenebilir.

c. HHB'nin Öğrenim Durumu İle Aile Üyelerini Tek Başlarına Bir Yere Geziye Gönderme Arasındaki İlişki

Türkiye'nin birçok yerinde, özellikle kırsal kesiminde görüldüğü gibi, Harran'da da dini inanç ve geleneklerin etkisiyle genellikle kadınlar tek başlarına bir yere geziye gönderilmemektedir. Harran'da yüksek öğrenim görmüş bazı kişilerin bu geleneğe bağlı kalmadığı görülmekle beraber halk arasında bu inanç ve gelenek etkili bir şekilde yaşamaktadır. Tablo 23'de HHB'nin öğrenim durumu ile aile üyelerinden herhangi birini tek başına bir yere geziye gönderme eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

Tablo 23: HHB'nin Aile Üyelerini Tek Başlarına Bir Yere Geziye Gönderme İsteklerinin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

HHB'nin öğrenim düzeyi	HHB'nin aile üyelerinden herhangi birini tek başlarına bir yere geziye gönderme durumu				Toplam
	Bekarlar ve aile üyelerinden hiç birisini geziye göndermeyenler	Eşini, kızını, oğlunu ve gelinini geziye gönderenler	Sadece oğlunu geziye gönderenler		
Okur-yazar değil	S	13	0	45	58
	%	22.4	0.0	77.6	100.0
Okula gitmeden okuma-yazmayı öğrenmiş	S	2	0	12	14
	%	14.3	0.0	85.7	100.0
İlkokul mezunu	S	26	0	55	81
	%	32.1	0.0	67.9	100.0
Ortaokul mezunu	S	1	0	4	5
	%	20.0	0.0	80.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	6	0	1	7
	%	85.7	0.0	14.3	100.0
Yüksek okul ve üni. mezunu	S	7	2	0	9
	%	77.8	22.2	0.0	100.0
Toplam	S	55	2	117	174
	%	31.6	1.1	67.2	100.0

$$\chi^2 = 63.05$$

$$SD = 10$$

$$P < 0.05$$

Yukardaki tabloda üniversite ve yüksek okul mezunları hariç(%22.2) HHB'den hiç

kimse eşini, kızını ve gelinini tek başlarına geziye göndermek istememektedir. Sadece oğlunu tek başına bir yere geziye göndermek isteyenlerin oranı; okur-yazar olmayanlarda %77.6, okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmiş olanlarda %85.7, ilkokul mezunlarında %67.9, ortaokul mezunlarında %80.0, lise ve dengi okul mezunlarında %14.3'dür. Görüldüğü gibi öğrenim seviyesi yükseldikçe bu oran düşmektedir. Buna göre bu iki değişken arasında aksi yönde bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Ancak burada şu husus dikkati çekmektedir. Bir kişi lise mezunu da olsa öğrenim esnasında içinde yaşayıp büyüdüğü toplumdan fazla uzak kalmadığı için, tutum ve davranışlarında çok belirgin bir fark görülmemektedir. Fakat, yüksek öğrenim görmüş kişiler bunların aksine farklı bir ortamda eğitim gördüklerinden farklı tutum ve davranışlar geliştirebilmektedirler. Ayrıca kasabada yüksek öğrenimli HHB'nin tamamına yakınının Harran dışından olması, farklı ortamlarda yetişip farklı geleneklere sahip olmaları da durumu etkilemektedir. Onun için yüksek öğrenim görmüş HHB'nin aile üyelerinden herhangi birini tek başına bir yere geziye göndermeleri bir sorun oluşturmamaktadır. Ancak araştırma evrenindeki lise mezunu ve yüksek öğrenim görmüş HHB'nin çoğunun bekar olup, bu soruyu cevapsız bırakması, dolayısıyla öğrenim durumu ile aile üyelerinden herhangi birini tek başına bir yere geziye gönderme eğilimi arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesini azaltmıştır, denilebilir.

d. HHB'nin Geziye Giderken Eşlerini de Beraber Götürme Durumu

Harran'da, tablo 24'de görüleceği gibi geleneklerin etkisiyle erkek geziye çıkarken genellikle eşini beraberinde götürmemektedir.

Tablo 24: HHB'nin Geziye Giderken Eşlerini de Beraber Götürme İsteklerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Eşlerini geziye beraber götürmek isteyenler	13	8.3
Eşlerini beraber geziye götürmek istemeyenler	144	91.7
Toplam	157	100.0

Tablo 24'deki verilerde HHB'nin %91.7'si "geziye giderken eşinizi de beraber götürür müsünüz"? sorusuna "hayır" cevabını vermiştir. Geziye giderken eşini de beraber götürdüğünü söyleyen %8.3'lük kesimin bir kısmı memurlardır. Diğer bir kısmı da akraba ziyaretleri dolayısıyla eşlerini bereber geziye götürdüğünü belirtenlerdir. Bu veriler, Harranlı HHB'nin büyük çoğunluğunun geziye giderken eşlerini beraber götürmeyi istemediklerini göstermektedir.

e.HHB'nin Ailece Geziye Çıkma Durumu

Harran'da ailelerin çoğunun ekonomik açıdan dar gelirli olmaları ve yörede ailece geziye çıkma geleneğinin olmaması tablo 25'de görüleceği gibi HHB'nin ailece geziye çıkmalarını engellemektedir.

Tablo 25: HHB'nin Ailece Harran Dışına Geziye Çıkma Durumu

	Sayı	%
Ailece Harran dışına geziye çıkanlar	17	9.8
Ailece Harran dışına geziye çıkmayanlar	148	85.1
CY	9	5.2
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda HHB'nin %85.1'nin ailece Harran dışına geziye çıkmadığı görülmektedir. Bu veriler Harran'da ailece geziye çıkma geleneğinin henüz oluşmadığını göstermektedir. Harran'da kadın genellikle ev işlerini yapmakta, arazide eşine yardımcı olmakta, zorunlu durumlar ve akraba ziyaretleri hariç ailesiyle geziye çıkmamaktadır.

f. HHB'nin Harran Dışına Çıkma Nedenleri

Tablo 26'de HHB'nin Harran dışına çıkış nedenleri görülmektedir.

Tablo 26: HHB'nin Harran Dışına Çıkma Nedenlerine Göre Dağılımı

HHB'nin Harran dışına çıkma nedenleri	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Alış-veriş için	168	96.6	6	3.4	174	100.0
İş bulup çalışmak için	69	39.7	105	60.3	174	100.0
Akrabalarını ziyaret için	152	87.4	22	12.6	174	100.0
Görevli olarak	29	16.7	145	83.3	174	100.0
Gezmek için	33	19.0	141	81.0	174	100.0
Tedavi için	104	59.8	70	40.2	174	100.0
Başka	4	2.3	170	97.7	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 26'daki veriler HHB'nin sadece %19.0'nun Harran dışına gezi için çıktığını göstermektedir. Bunlar da genellikle büyük toprak sahibi aileler ve memurlardır. Ekonomik gücü yetersiz olan HHB'nin çoğunluğu, gezinin anlamını tam olarak bilememektedir. Bu bulgular, yukarda ailece gezi konusunda belirtilen görüşleri desteklemektedir. Tablodaki verilere göre, Harran'da HHB en çok alış-veriş için (%96.6) ve akraba ziyareti için (%87.4) kasaba dışına çıkmaktadır. HHB, bunların yanında kasaba dışına çıkma nedenleri

olarak, tedavi için (%59.8), iş bulmak için (%39.7) ve görevli olarak gitmeyi (%16.7) göstermişlerdir. HHB'den %2.3'lük bir kesim ise daha başka nedenler ileri sürmüştür.

Uygun'un araştırmasında Kaleciklilerin kasabaya en yakın iki kent olan Ankara ve Kırıkkale'ye sürekli seyahatler yaptıkları (Uygun, 1984, 179-180) gibi, Harranlılar da benzer bir şekilde kasabaya en yakın kentler olan Akçakale ve Şanlıurfa'ya sık sık seyahat etmektedirler. Yukarıda değinildiği gibi seyahatler genellikle minibüs, taksi-dolmuş ve otobüsle yapılmaktadır. HHB'nin diğer illere yaptıkları seyahatlerde; otobüse göre kaza oranı bakımından daha emin olan trene, Harran'a oldukça yakın sayılan Akçakale istasyonunda binme imkanları olmasına rağmen, Erkul'un Kemaliye'de tespit ettiği gibi (Erkul, 1983, 105) tren seferlerinin gecikmeli olup, fazla zaman kaybına neden olması ve vagonların temiz tutulmaması gibi nedenlerle otobüsü tercih ettikleri görülmüştür.

IX. EKONOMİ

Tabiatta insanın ihtiyaçlarını karşılayan mallar kıt olarak bulunmaktadır. İnsanın ihtiyaçları ise sınırsız denecek kadar fazla ve çok çeşitlidir. İnsanın, sınırsız ihtiyaçlarını bu sınırlı mallarla karşılamak amacıyla vermiş olduğu mücadele ve diğer insanlarla karşılıklı ilişkileri ekonomik olayı oluşturmaktadır (Üstünel, 1975,8-1-1). Marshall'ın ifadesiyle "ekonomi insanlığın gündelik alışılmış iş hayatının incelenmesidir" (Lipsey and Steiner, 1969,3). Diğer bir ekonomi tanımı ise şöyledir: "Bir toplumda mal ve hizmetlerin üretilmesi, dağılımı ve tüketilmesi süreçlerinin tümü o toplumun ekonomisini oluşturur" (Ozankaya, 1984 a,265).

A. Harran' da Temel İş-Güç Biçimleri Veya Meslekler

Meslek, "başlıca gelir kaynağı olan ve az çok sürekli olarak yapılan faaliyetler dizisini ifade" etmektedir (Mills, 1965,126).

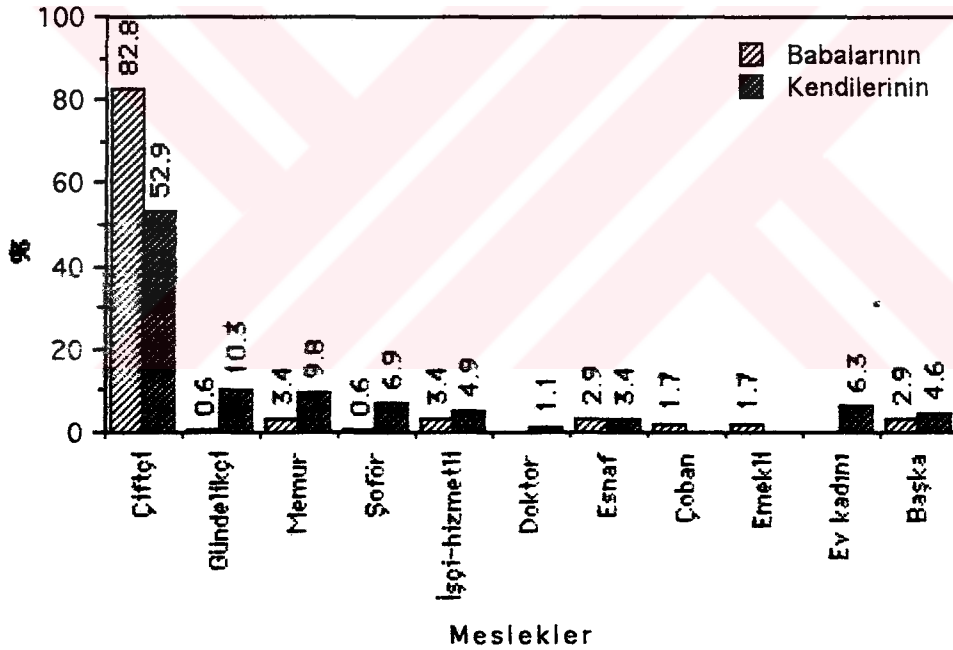
Temel iş-güç biçimlerinde farklılaşma ve uzmanlaşmanın görülmediği Harran'da hakim ekonomik faaliyet ziraattır. Büyük bir köy görünümünde olan Harran kasabasının temel geçim kaynağı, üretim gereci Yasa'nın, Fizyokratlara dayanarak belirttiği bütün kırsal toplumlarda görülen tabiattır (Yasa, 1969,144). Nitekim Harran'ın bulunduğu coğrafi konum da bunu gerektirmektedir.

1. HHB'nin ve Babalarının Meslekleri

Harran'ın temel iş-güç biçimleri çiftçilik ve gündelikçiliktir. Son zamanlarda ise memurluğun da kasabada belirgin bir meslek olarak ortaya çıkmaya başladığı gözlenmektedir. Tablo 27'de ve şekil 2'de mesleklerle ilgili bilgiler görülmektedir.

Tablo 27: HHB'nin ve Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslekler	Babalarının		Kendilerinin	
	Sayı	%	Sayı	%
Çiftçi	144	82.8	92	52.9
Geçici İşçi(Gündelikçi)	1	0.6	18	10.3
Memur	6	3.4	17	9.8
Şoför	1	0.6	12	6.9
İşçi-hizmetli	6	3.4	8	4.6
Doktor	-	-	2	1.1
Esnaf	5	2.9	6	3.4
Çoban	3	1.7	-	-
Emekli	3	1.7	-	-
Ev kadını	-	-	11	6.3
Başka	5	2.9	8	4.6
Toplam	174	100.0	174	100.0

Şekil 2: HHB'nin ve Babalarının Meslekleri

Tablo 27'deki verilerde temel iş-güç biçimi ve geçim kaynağı çiftçilik olan HHB'nin oranı %52.9'dur. Bu sonuç, bazı köy ve kasabalarla ilgili bulgularla karşılaştırıldığında bu oranın oldukça yüksek olduğu ortaya çıkacaktır. Sözgelimi Ereğli'de çiftçilerin oranı %0.8 (Kıray, 1964,67), Hasanoğlan'da %34.0 (Yasa, 1969,144), Kemaliye'de sıfır (Erkul, 1983,141), Kalecik'te %2.54'dür (Uygun, 1984,187). Hal köyünde (Elazığ) ise sadece dokuz hanenin rençber olduğu belirtilmektedir (Erdentuğ, 1968,11). Görüldüğü gibi, diğer

bazı yerlerin yıllar önceki durumlarıyla bile karşılaştırdığımızda Harran'da çiftçilerin oranı daha yüksek çıkmaktadır. Bu oranlar da Harran'da hakim ekonomik faaliyet türünün, ziraat olduğunun bir kanıtıdır. Tablo 27'deki bulgularda temel geçim kaynağı gündelikçilik olan HHB'nin oranı %10.3 olup, bunu %9.8'le memurluk takip etmektedir. İlçe teşkilatının tam olarak kurulmasıyla ilçeye atanacak yeni memurlarla birlikte memur oranının daha da yükseleceği şimdiden söylenebilir. Tablo 27'de ayrıca HHB'nin kendi meslekleriyle baba meslekleri arasında belirli bir dönüşümün ve farklılaşmanın olduğu, bir meslek hareketliliği gözlenmektedir. Baba mesleklerinde çiftçilerin oranı %82.8 iken, bu oran yukarıda belirtildiği gibi HHB'nin kendi mesleklerinde %52.9 olmuştur. Bu önemli bir değişimdir. Bunun yanında baba mesleklerinde gündelikçilerin oranı %0.6 iken, nüfusun çoğalması ve toprağın bu nüfusa yeterli gelmemesi sonucu gündelikçiliğin yaygın bir iş kolu haline geldiği, HHB'nin kendi mesleklerinde bu oranın %10.3 olduğu dikkati çekmektedir. Harran'da hizmet sektörünün gelişmesi sonucu memurluk baba meslekleri ile HHB'nin kendi meslekleri arasında üç kat kadar bir gelişme göstererek, memurların oranı %3.4 den %9.8'e çıkmıştır. Ayrıca baba meslekleriyle HHB'nin kendi meslekleri karşılaştırıldığında çobanlığın bir meslek olmaktan çıktığı, buna karşılık doktorluğun, şoförlüğün ve oto tamirciliğinin yeni birer meslek olarak kasabada görülmeye başlandığı dikkati çekmektedir. Bu durum geleneksellikten çıkıp kentleşmeye yönelişin bir belirtisi sayılabilir.

2. Alan Araştırmasının Yapıldığı Dönemde HHB'nin Yaptıkları İşler

İş-güç biçimlerini daha net olarak belirlemek ve "mesleğiniz nedir?" sorusuna verilen cevabı kontrol etmek amacıyla HHB'ye "şu anda ne iş yapıyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. HHB'den alınan cevaplar tablo 28'de görülmektedir.

Tablo 28:HHB'nin Alan Araştırmasının Sürdürüldüğü Dönemde Yaptıkları İşe Göre Dağılımı

Yapılan İşler	Sayı	%
Çiftçilik	66	37.9
Gündelikçilik (Amelelik, Geçici işçilik)	17	9.8
Memurluk	17	9.8
Şoförlük	11	6.3
İşçilik	8	4.6
Esnafılık	5	2.9
Ev işi	10	5.7
Boş	25	14.4
Başka	15	8.6
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi alan araştırmasının sürdürüldüğü dönemde HHB'nin

%37.9'u çiftçilik, %9.8'i gündelikcilik, %9.8'i de memurluk yaptığını belirtirken; %14.4'lük bir kesim de boş gezdiğini ifade etmiştir. Bu bulgularda da çiftçilik, gündelikcilik ve memurluk bu kasabanın üç temel iş-güç biçimini oluşturmaktadır. Yörenin hasat mevsiminde, boş olduğunu söyleyen HHB'nin oranının %14.4 olması ise kasabada işsizliğin önemli boyutlara ulaştığının bir kanıtı sayılabilir. Eğer bu soru HHB'ye kış aylarında yöneltilseydi, bu işsizlik oranının çok daha yüksek olacağı rahatlıkla söylenebilir. Harran'da gizli işsizlerin oranının ise çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. 1980'li yıllarda yapılmış bir araştırmadan örnekler vererek, Güneydoğu'da gizli işsizliğin çığ gibi büyüdüğünü belirten Doğan, bölgede yüz binden fazla gizli işsiz bulunduğunu, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin ve Siirt illerinde, yani GAP bölgesinde iki bini kadın olmak üzere elli bin kişinin, yurt dışına işçi olarak gitmek için yıllardır sıra beklediğini yazmaktadır(Doğan, 1980,172). Buradan da gerek bölgede ve gerekse bu kasabada işsizliğin ve gizli işsizlik oranının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3.HHB'ye Göre, Ailelerin Geçim Yolları

Yukarda da değinildiği gibi, Harran'da mesleklerde farklılaşma ve uzmanlaşma gelişmemiştir. Tablo 29 'da bunu açıkça görmek mümkündür.

Tablo 29: HHB'ye Göre Ailelerinin Geçim Yolları

	Sayı	%
Tarım	3	1.7
Tarım ve hayvancılık	57	32.8
Tarım, hayvancılık ve memuriyet	10	5.7
Tarım,hayvancılık,işçilik ve gündelikçilik	2	1.1
Tarım,hayvancılık ve ticaret	2	1.1
Tarım,hayvancılık,ticaret ve gündelikçilik	1	0.6
Tarım, hayvancılık,ticaret ve şoförlük	1	0.6
Tarım,hayvancılık ve gündelikçilik	38	21.8
Tarım, hayvancılık ve oto tamirciliği	1	0.6
Tarım ve memuriyet	2	1.1
Tarım, memuriyet,dükkan ve ev kiracılığı	1	0.6
Tarım,memuriyet, dükkan ve ev kiracılığı		
ticaret ve faizcilik	1	0.6
Tarım,işçilik ve gündelikçilik	1	0.6
Tarım ve ticaret	1	0.6
Tarım ve amelelik	9	5.2
Hayvancılık ve işçilik	4	2.3
Hayvancılık ve ticaret	3	1.7
Hayvancılık ve gündelikçilik	11	6.3
Memuriyet	17	9.8
Ticaret	1	0.6
Ticaret ve gündelikçilik	2	1.1
Gündelikçilik	5	2.9
Başka	1	0.6
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi, Harran'da tek meslekten geçimini sağlayan HHB'nin oranı sadece %14.9 'dur. Bunun dışındaki %85.1'lik kesim temel mesleğinin yanı sıra diğer bir işle de uğraşmaktadır. Bu işler arasında tarım ve hayvancılığı birlikte yürütenler %32.8'lik bir oranla ilk sırayı almakta, bunu %21.8'lik bir oranla tarım, hayvancılık ve gündelikçiliği birlikte yürütenler takip etmektedir. Üçüncü sırada ise, %9.8'lik bir oranla memurluk gelmektedir. Harran'da memuriyetle birlikte tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar da vardır. Bunların oranı %5.7'dir. Hayvancılıkla birlikte gündelikçilik yaparak geçimini sağlayanların oranı %6.3'dür. Bu veriler Harran'da hakim ekonomik faaliyet türünün tarım olduğunu göstermektedir. Ancak, tarım kasabalının geçimini sağlamada tek başına yeterli olmadığından onun yanı sıra bir başka iş de yapılmaktadır. Bu araştırmanın yapıldığı dönemde Harran'da mesleki uzmanlaşmadan söz etmek mümkün olamamaktadır.

B. Tarım Ekonomisi

1. Tarım

Daha önce değinildiği gibi, "Güneydoğu Anadolu step sahası, Basra (İran) Körfezinden başlayıp Toros eteklerine kadar uzanan ve Toroslar yayını çizerek Amanoslar ve Lübnan yolu ile İsrail'e ulaşan verimli hilal... 'in kuzey ucunu meydana" getirmektedir (Sözer, 1984, 25). Harran bu verimli hilalin kuzeyinde kendi adını verdiği büyük ve verimli bir ovanın ortasında kurulmuştur. Bu yüzden kasabalının geçimi toprağa dayanmaktadır. Fakat bugünkü durumda ovanın çoğu yerinde ancak kuru tarım yapılabilmektedir.

Akalan, Türkiye'nin Avrupa'da eski Sovyetler Birliği'nden sonra en büyük yüzey alanına sahip olduğunu, bu toprakların ancak %34'ünde (27 699 000 ha) tarımsal üretim yapılabildiğini, bu alanın 1/6'sının sorunlarının az, geri kalan 5/6'sının ise çeşitli sorunlarının bulunduğunu, topoğrafyanın 13.5 milyon hektar arazinin sulanabilmesine izin verdiğini, su potansiyelinin ise 9.5 milyon hektar araziye sulayabilecek miktarda olduğunu, bugün 3.2 milyon hektar arazinin ancak sulanabildiğini belirtmektedir. Akalan, GAP bölgesinin ise, değişik bir durum arzettiğini, burada hem yeterli suyun, hem de sulanabilen yeterli toprağın bulunduğunu, GAP bölgesinin %70-90'ında tarım yapılabildiğini ve arazilerin 1800 000 hektarının sulamaya elverişli olduğunu açıklamaktadır (Akalan, 1990, 43).

a .Harran Ovasında Tarımsal Üretim

Daha önce belirtildiği gibi, GAP bölgesi 7400 km² 'lik bir alanı kapsamaktadır. Harran Ovası ise 225 109 hektardır. 1990'lı yıllarda bu ovanın 150 000 hektarı sulanacaktır. Şu anda 150 000 ha'sı bulan Akçakale yeraltı sulama alanı dışında yukarıda belirtildiği gibi halen ovanın büyük bir kısmında kuru tarım yapılmaktadır (Zeren, 1988,577). Harran Ovası'nda tarım işletmelerinin ana faaliyet kolu ise bitkisel üretim ya da bitkisel ve hayvansal üretimdir (Girgin vd.,1986,68). Harran Ovası'nda yetiştirilen bitkisel ürün türleri tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30: Harran Ovası Tarımsal Üretim Durumu

Ürün	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/ha)
Buğday	134 000	185 000	1383
Arpa	83 000	98 000	1180
Mercimek	38 000	22 000	579
Susam	700	230	32
Pamuk	9000	18 000	2000

(Kaynak: Zeren, 1988, 577)

Tablo 30'daki bulgularda belirtilen ürünlerden elde edilen verimler Türkiye ortalamasıyla karşılaştırıldığında verimin oldukça düşük olduğu görülecektir. Nedeni ise, yaz aylarında sıcaklığın çok yüksek olması ve ovanın yeterli yağış almamasıdır (Zeren, 1988,577). Tabloda görüldüğü gibi ovada yetiştirilen bitkisel ürünlerin başında buğday gelmektedir. Onu sırasıyla arpa, mercimek, pamuk ve susam izlemektedir. Sulu tarıma geçildikten sonra bu ürün deseninde çok büyük değişiklikler olacağı tahmin edilmektedir.

b. Harran Ovasında ve Çevresinde Arazinin Mülkiyet Durumu

Daha öncede değinildiği gibi Harran Ovası ve çevresinde tarımın en büyük sorunlarından biri sosyal yapıyı da yakından etkileyen toprağın dengesiz dağılımıdır. Bu dağılım tablo 31'de görülmektedir.

Tablo 31: Harran ve Çevresinde Arazinin Mülkiyet Durumu

İşletme Grupları (ha)	Aile Sayısı		İşlenen Alan	
	Sayı	%	ha	%
1-5.0	5141	40.7	11451	6.9
5.1-20.0	5506	43.6	58062	35.1
20.1-50.0	1359	10.8	41677	25.2
50.1-100.0	489	3.9	34007	20.6
101.1 +	133	1.0	20117	12.2
Toplam	12628	100.0	165314	100.0

(Kaynak: Girgin vd.,1986,68)

Yukardaki tablo incelendiğinde görüleceği gibi işletmelerin %40.7'si 1 ila 5 hektar arasında bir toprağa sahip olup, bu işletmelerin toprak varlığı tüm alanın ancak %6.9'unu kapsamaktadır. Buna karşılık toplam işletme sayısının %4.9'unu oluşturan 50 hektar ve daha büyük işletmeler ise tarım arazisinin %32.8'ini kullanmaktadırlar. Bununla birlikte Harran Ovası'nda mevcut 24 000 çiftçi ailesinin %48.0'nin topraksız olduğu bilinmektedir" (Girgin vd.,1986,68). Bütün GAP bölgesinde ise tüm çiftçilerin %53.0'ü toprakların %8.0'ine sahipken, öbür taraftan çiftçi ailelerinin sadece % 7.0'si toprağın %51'ini ellerinde bulundurmaktadır (Zeren,1988,577). Bu veriler, Harran Ovası'ndaki toprak dağılımındaki dengesizliği açıkça göstermektedir.

c. HHB'ye Göre, Harran Kasabasında Toprağın Mülkiyet Durumu

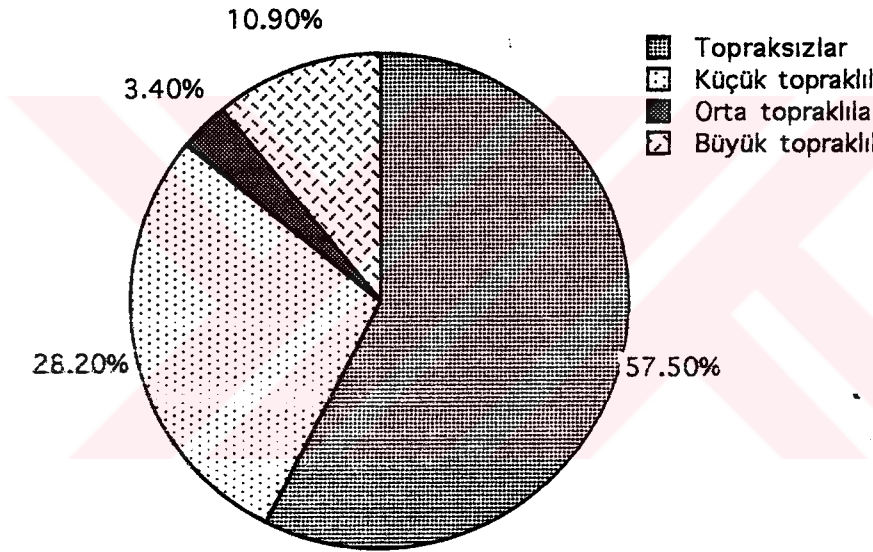
Harran kasabasında da toprak dağılımındaki dengesizlik yukarıdakinden farklı değildir. HHB'nin sahip oldukları toprak miktarı tablo 32'de ve şekil 3'de verilmiştir. Harran'da nadaslı kuru tarım yapıldığından 100 dönüme (dekar) kadar toprağı olanlar ancak

geçimlerini sağlayabilecek ürün elde edebildiklerinden küçük topraklılar olarak nitelendirilmiştir.

Tablo 32: Harran'da Toprağın Mülkiyete Göre Dağılımı

	Sayı	%
Topraksızlar	100	57.5
Küçük topraklılar (100 dönüme kadar=dekara kadar)	49	28.2
Orta topraklılar (101-200 dönüm)	6	3.4
Büyük topraklılar (201 + dönüm)	19	10.9
Toplam	174	100.0

Şekil 3: Harran'da Toprağın Mülkiyete Göre Dağılımı

Tablo 32'deki veriler incelendiğinde görüleceği gibi, Harran'daki ailelerin %57.5'inin hiç toprağı yoktur. Şanlıurfa il genelinde ise topraksızların oranı %42.3'dür (Aksoy vd., 1986,53). Harran'da ailelerin %28.2'sinin ise toprağı 100 dekardan az olup geçimini sağlayacak düzeyde değildir. Ailelerin % 3.4'lük bir kesimi geçimlik tarım yapabilecek 101-200 dönüm arasında toprağı olan orta topraklılardan oluşmaktadır. Ancak uzmanlar küçük ve orta topraklıların GAP'ın gerçekleşip ovada sulu tarıma geçildiğinde ve modern teknoloji etkin biçimde kullanıldığında yılda iki-üç ürün alınarak geçimlerini

sağlayabileceklerini tahmin etmektedirler (Balaban, 1986,4-5). Harran'da ailelerin sadece %10.9'unu büyük topraklılar meydana getirmektedir. Yaklaşık 160 ha ekilebilir arazi bulunan bu kasabada, toprağın %52.5'lik bir oranla yarıdan fazlası (yani 84 ha kadarı) % 10.9'luk kesimin elinde bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi Harran'da toprağın aileler arasındaki dağılımı büyük bir dengesizlik göstermektedir. Bu durum, yörede toprak reformunu sürekli olarak gündemde tutmakta, topraksız ve küçük topraklı aileler yıllardır bir toprak reformunun hasreti içinde bulduklarını dile getirmektedirler. Harran'daki topraksız aileler daha önce topraksız olan ailelerin, evlenip ayrılan çocukları ile bu kasabaya dışardan göç ederek gelip yerleşmiş olan ailelerdir. Büyük toprak sahipleri ise kasabada etkin olan Cümeyle ve Bin İcil aşiretlerinin önde gelen aileleridir. Bunlar yerel ve merkezi idare ile ilişki içinde olduklarından nüfuzlu ailelerdir.

d.HHB'nin Topraklarını İşletme Tarzları

Harran'da toprak sahibinin kendi toprağını kendisinin işletmesi dışında üç türlü işletme şekli vardır. Bunlar, tablo 33'de de görüldüğü gibi ortakçılık, kiracılık ve marabacılıktır.

Tablo 33: HHB'nin Topraklarını İşletme Tarzlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Topraksızlar	100	57.5
Toprağını kendileri işletenler	59	33.9
Toprağının tümünü kiraya verenler	2	1.1
Toprağının tümünü yarıcıya verenler	5	2.9
Toprağının bir kısmını kendisi işletip bir kısmını kiraya verenler	0	0.0
Toprağının bir kısmını kendisi işletip bir kısmını yarıcıya verenler	6	3.4
Başka	2	1.1
Toplam	174	100.0

Kendilerine ait toprağı olduğunu belirten HHB'nin % 33.9'u toprağını kendisi işletmektedir. Bunlar genellikle küçük ve orta topraklılardır. Ailelerin %3.4'ü toprağının bir kısmını kendisi işletip, bir kısmını yarıcıya vermekte, % 2.9'u toprağının tümünü yarıcıya vermekte, %1.1'de toprağının tümünü kiraya vermektedir. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi Harran'da toprak genellikle mülk sahipleri tarafından işletilmektedir. Ancak, bu kasabada yarıcılığın da geleneksel olarak devam ettiği, hatta Harran Ovası'nın bazı yerlerinde yeraltı sularından faydalanarak sulu tarıma geçilmesi ve verimin artması sonucu yarıcılığın daha da yaygınlaştığı özellikle pamuk yarıcığı yapıldığı gözlenmiştir.

Harranlılardan topraksız olan bir çok kişinin artık Çukurova'ya mevsimlik tarım işçisi olarak gitmeyi bıraktığı, Harran ve çevre köylerinde pamuk yarıcılığı yaptığı görülmüştür. Pamuk yarıcılığında tarla ve tohum mülk sahibine ait olup diğer giderleri üretici karşılamakta ve üretici çıkan üründen 1/3 pay almaktadır. Geleneksel tahıl yarıcılığında ise, tarla ve tohumu mülk sahibi vermekte çıkan ürün mülk sahibiyle üretici arasında eşit şekilde paylaşılmaktadır. İbrahim Yasa, aynı geleneksel yarıcılığın Sindel Köyü'nde de görüldüğünü belirtmektedir (Yasa,1960,107). Yörede yarıcılığın bu geleneksel yarıcılıktan farklı biçimlerinin de görüldüğü, bu tür yarıcılığın genel olarak traktör sahiplerinin, küçük toprak sahiplerinin arazilerini yarıcılıkla işletmesi biçiminde uygulandığı belirtilmektedir. Bu konuda araştırma yapan uzmanların, "traktör müteahhitliği" olarak adlandırdıkları bu yarıcılık biçiminde; tarla ve tohum, toprak sahibi tarafından, diğer üretim giderleri arziyi işleyen traktör sahibi tarafından karşılanmakta, elde edilen ürün toprak sahibi ile traktör sahibi arasında yarıya paylaşılmaktadır (Aksoy vd.,1986,52).

Harran'da arazi kiracılığı, çiftçilerin birbirlerinin arazilerini kiralaması şeklinde olmaktadır. Ancak şu anda daha çok rastlanılan kiracılık usulü, bazı araştırmacıların da belirttiği gibi, Toprak Tarım Reformu Müsteşarlığının dağıtmak üzere kamulaştırıp çiftçilere dağıtamadığı arazileri kasabadaki çiftçilere kiraya vermesi biçiminde olmaktadır (Aksoy vd., 1986,52).

Marabacılık, Harran'daki bazı topraksız kişilerin büyük toprak sahibi aşiret liderlerinin hizmetinde çalışıp, bütün işlerini yürütmesi ve karşılığında araziden çıkardığı ürünün 1/3 veya 1/4 'ünü alması şeklinde olmaktadır.

Bugün Harran'da nadaslı kuru tarım uygulanmaktadır. Harranlı çiftçiler bu uygulamada; buğday-nadas-buğday, buğday-nadas-mercimek veya buğday-nadas-arpa ekim nöbetinin yaygın olduğunu belirtmektedirler. Bu yüzden çiftçiler, geçimlerini sağlayabilecek kadar ürün elde edip pazar için üretim yapamadıklarını yani "geçimlik tarım"la uğraştıklarını, ancak son zamanlarda yeraltı suyundan yararlanma sonucu pazar için üretime geçtiklerini belirtmişlerdir. Bu bulguların GAP bölgesinde araştırma yapan ziraat uzmanlarının tespitleriyle desteklendiği görülmektedir. Uzmanlara göre, bugün "GAP illerinin üç milyon hektarı aşan işlenen arazisinin 2.6 milyon hektarında nadaslı kuru tarım uygulanmaktadır". Yörede "buğday -nadas- buğday, buğday -nadas-mercimek ekim nöbeti yaygın olup buğdayın yerini kısmen arpa da alabilmektedir" (Kün vd., 1986.122-123). Harranlı çiftçiler, GAP'ın uygulamadaki sonuçlarının alınması ile birlikte, Harran Ovası'nda sulu tarıma geçileceğini, nadasın kaldırılacağını, yılda 2-3 ürün elde

edilebileceğini, ekim nöbetine pamuk gibi endüstri bitkilerinin girmesiyle gelirlerinin artacağını belirtmişlerdir. Akalan da, bu konuya değinerek, GAP'ın gerçekleşmesi sonucunda; "sulunacak topraklarda nadasın kaldırılması ile yılda 2-3 ürün elde edilmesi" nin mümkün olacağını, "ekim nöbetine fazla gelir getiren endüstri bitkileri de gireceğinden, artan ürün miktarı ve kalitesi nedeni ile elde edilecek gelirden önemli artışlar" sağlanabileceğini ifade etmektedir (Akalan,1990, 43-44).

e.HHB'nin Pazar İçin Üretim Yapabilme Durumları

HHB'nin pazar için üretim yapabilme durumları tablo 34'de gösterilmektedir.

Tablo 34: HHB'nin Pazar İçin Üretim Yapabilme Durumları

	Sayı	%
Pazar için üretim yapamayanlar	59	33.9
Pazar için yalnız hayvansal üretim yapabilenler	2	1.1
Pazar için hayvansal ve tarımsal üretim yapabilenler	31	17.8
Pazar için yalnız tarımsal üretim yapabilenler	82	47.1
Toplam	174	100.0

Tablo 34'deki veriler incelendiğinde, HHB'nin %33.9'unun şu gün pazar için üretim yapamadığı ancak geçimlerini sağlamak için tarım yapabildiği görülecektir. Bu oran içinde memurların oranı % 10.9'a ulaşmaktadır. Ancak, memurların da tarımla uğraşmak zorunda kaldığı bir kasabada bu oran oldukça yüksektir. Pazar için üretim yapan HHB'nin %47.1'i sadece tarımsal ürün, %17.8'i hayvansal ve tarımsal ürün, %1.1'ide sadece hayvansal ürün, üretip satabildiklerini belirtmiştir. Bu durum kasabada geleneksel üretim tarzından ve kapalı ekonomiden, pazar ekonomisine geçilmeye başlandığının bir işareti sayılabilir. Harran'da tarımsal ürün olarak pazar için yetiştirilen ürünlerin başlıcaları; buğday, mercimek ve arpadır. Son zamanlarda özellikle yeraltı suyundan yararlanarak pamuk yetiştirilip pazarlanmaktadır. Ayrıca pamuk ekilen tarlaların bir kenarında domates, patlıcan, biber gibi sebzeler de yetiştirilip satılmaktadır. Pazar için üretilen hayvansal ürünler ise; et, süt, yoğurt, yün gibi ürünlerdir.

f. Tarımsal Makineleşme

Topografyanın gayet müsait olmasına rağmen, Harran'da tarımsal makineleşme tam olarak gelişmemiştir. Bu konu ile ilgili bulgular tablo 35'de görülmektedir.

Tablo 35: HHB'ye Göre, Ailelerin Tarım Alet ve Araçlarına Sahip Olma Durumları

Tarım alet ve araçları	HHB'nin cevabı					
	Var		Yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Traktör	20	11.5	154	88.5	174	100.0
Pulluk	17	9.8	157	90.2	174	100.0
Römork	18	10.8	156	89.7	174	100.0
Biçerdöğür	0	0.0	174	100.0	174	100.0
Harman makinası	3	1.7	171	98.3	174	100.0
Motopomp	12	6.9	162	93.1	174	100.0
Mibzer	15	8.6	159	91.4	174	100.0
Pulverizatör	11	6.3	163	93.7	174	100.0
Hiç birisi	21	12.1	153	87.9	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 35'deki verilerde HHB'nin %87.9'nun hiç bir modern tarım alet ve aracına sahip olmadığı görülmektedir. Harran'da geçmişte olduğu gibi bugün de bir çok kişi geleneksel yöntem ve araçlarla tarım yapmakta ya da ekonomik gücü yeterli gelirse toprağını işlemek ve ürününü kaldırmak için makine kiralamaktadır. Yukardaki tabloda görüldüğü gibi, Harran'da HHB'nin %11.5'nin traktörü, %9.8'nin pulluğu, %10.8'nin römorku, %8.6'sinin motopompu, %6.3'nün pulvezetörü, %1.7'sinin de harman makinası bulunmaktadır. Bu kasabada biçerdöğür sahibi olan yoktur. Çok geniş ve verimli bir ovanın ortasındaki bir tarım kasabası için bu makineleşme oranları oldukça düşüktür. Bunun nedeni, kasabada kuru tarım yapılması, halkın dar gelirli olup modern tarım araç ve gereçlerini satın alacak gücünün çok zayıf olmasıdır.

Harran'daki tarımda makineleşme oranlarını Türkiye ve bazı bölgelerin makineleşme oranlarıyla karşılaştırdığımızda Harran'daki oranların durumu çok daha iyi anlaşılacaktır. Burada sözü edilen karşılaştırmanın verileri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 36: Harran, Türkiye, Çukurova ve GAP Bölgelerinin Traktörleşme Düzeyleri

Bölgeler	Karşılaştırma Ölçütleri			
	Traktör Sayısı	Tarım Alanı(ha)	ha/tr	tr/1000 ha
Türkiye	583 974	23 994 000	41.0	24.4
Çukurova(Adana,İçel,Hatay)	370 45	949 230	25.6	39.0
GAP Bölgesi(Şanlıurfa,Diyarbakır,Mardin, Siirt,Gaziantep,Adıyaman)	26 488	2 264 416	85.5	11.7
Harran	20	160	8.0	0.02

(Kaynak: Zeren, 1988, 580).

Tablo 36'daki verilerde görüldüğü gibi tarımda makinalaşma düzeyi bakımından

Harran, Türkiye, Çukurova ve GAP Bölgesi'nin geneline göre oldukça düşüktür. Harran Ovası'nın genelinde ise ortalama 5.9 işletmeden birinde bir traktör bulunmaktadır (Aksoy vd.,1986,54). Zeren'in tespitlerine göre, Harran Ovası'nın tarımda makineleşme düzeyi yönünden Çukurova düzeyine çıkabilmesi için 1990 'lı yıllarda bir hesaba göre 8 832, bir hesaba göre de 8 854 traktörün ovada çalışması gerekecektir (Zeren, 1988,581). Ovada sulu tarıma geçilse de, tarımda makineleşme gerçekleştirilemedikçe istenilen verimin elde edilmesi düşünülemez. Bu bakımdan kredilerle kasaba çiftçisinin desteklenmesi gerekmektedir.

g. Tarımsal İşletmelerde Sun'î Gübre Kullanımı

Bu konu ile bilgi tablo 37 'de verilmiştir.

Tablo 37: HHB'nin Sun'î Gübre Kullanma Durumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Tarım işletmeciliği yapmayanlar	43	24.7
Tarım işletmeciliği yapıp tarlasında ve bahçesinde fenni gübre kullananlar	108	62.1
Tarım işletmeciliği yapıp,tarlasında ve bahçesinde fenni gübre kullanmayanlar	22	12.6
Başka	1	0.6
Toplam	174	100.0

Harran'da tarım işletmeciliği yapan HHB'nin oranı yukardaki tabloda görüldüğü gibi, %75.3 olup. bunlardan %62.1 oranında bir kesim tarlasında ve bahçesinde sun'î gübre kullandığını. geri kalan %12.6'lık bir kesim kuru tarım yaptıklarından sun'î gübre kullanamadıklarını belirtmiştir. Bir kişi (%0.6) de gübrenin pahalı olduğunu ileri sürerek satın alamadığını söylemiştir.

Görüldüğü gibi, Harran'da kuru tarım yapılması, çiftçinin dar geliri olması ve ziraat kredisinden yeterince yararlanamaması nedenleriyle tarım teknolojisi ve sun'î gübre kullanımı istenilen seviyeye yükselememiştir. Harran'da sulu tarıma geçildiğinde halkın bu konuda eğitilmesi, teşvik ve zirai kredileriyle desteklenmesi gerekmektedir.

2. Hayvancılık

Bu yörede hayvancılık mera hayvancılığına dayanmaktadır. Şanlıurfa'nın "toplam mera varlığı 2 726 986 dekar olup bunun 450 000 dekarı (%17.0'si) Urfa-Harran yöresindedir" (Düzgüneş vd., 1986, 347). Ancak yağış azlığı ve yaz mevsiminin kavurucu sıcaklığı gibi olumsuz iklim şartları nedeniyle cılız otlarla kaplı otlakların yaz aylarına henüz girmeden çok çabuk kuruması, saman kıtlığı, içme suyunun yetersizliği gibi sebepler kasabada hayvancılığın gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Pekel de, yörede tarımsal

yapı içinde ağırlıklı bir yere sahip olan hayvancılığın; kuru ve zayıf mer'a ile anızlara dayalı geleneksel niteliğini sürdürdüğünü ifade etmektedir (Pekel, 1988, 87).

Yukarda belirtilen bu olumsuz şartlara rağmen Urfa-Harran yöresinde bir çok kişinin hayvancılıkla uğraştığı, kendi geleneksel usulleriyle hayvan yetiştirdiği gözlenmiştir. Uzmanların 1986'deki araştırma verilerine göre, Urfa-Harran yöresinde; 43 090 sığır, 651 119 koyun, 83 600 kıl keçisi, 5 785 at, 3 371 merkep olduğu belirtilmektedir (Düzgüneş, 1986, 347). GAP gerçekleşip sulu tarıma geçildiğinde yörede hayvancılığın büyük gelişme göstereceği ümit edilmektedir. Yörede yapılan diğer araştırma verilerinde de belirtildiği gibi, sadece "sulamaya açılacak 142 000 ha arazinin %16.0'sının yem bitkileri ve yoncaya ayrılmasıyla elde edilecek kaba yemle Urfa-Harran yöresinde 54 000 yüksek verimli" ineğin yetiştirilebileceği tahmin edilmektedir (Düzgüneş, 1986, 345).

Harran'da hayvancılık tarımsal yapı içinde ziraatten sonra en önemli bir gelir kaynağıdır. Tablo 38'de Harran'da hanelere göre hayvan dağılımı verilmiştir.

Tablo 38: HHB'in Büyükbaş, Küçükbaş ve Kümes Hayvanı ile Arı Kovanına Sahip Olma Durumları

Hayvan Sayısı	Hane Sayısı							
	Büyükbaş Hayvanı Olan Aileler		Küçükbaş Hayvanı Olan Aileler		Kümes Hayvanı Olan Aileler		Arı Kovanı Olan Aileler	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç olmayan	52	29.9	71	40.8	54	31.0	172	98.9
1-10	121	69.5	47	27.0	75	43.1	1	0.6
11-20	1	0.6	22	12.6	27	15.5	-	-
21-30	-	-	17	9.8	11	6.3	-	-
31-40	-	-	6	3.4	3	1.7	-	-
41-50	-	-	4	2.3	1	0.6	-	-
51 +	-	-	7	4.0	3	1.7	1	0.6
Toplam	174	100.0	174	100.0	174	100.0	174	100.0

Yukardaki tabloda, 1 ile 10 arasında büyükbaş hayvanı olan ailelerin oranı %69.5, küçükbaş hayvanı olan ailelerin oranı %27.0, kümes hayvanı olan hanelerin oranı %43.1, arı kovanı olan ailelerin oranı ise %0.6'dır.

Harran'da yaşayan Cumeyle ve Bin ıçıl aşiretleri yerleşik aşiret olduklarından, göçebe ve yarı göçebe aşiretlerde olduğu gibi sürüler halinde fazla hayvan besleyememektedirler. Harran'da 20 den fazla büyükbaş hayvanı bulunan aile yoktur. En çok yetiştirilen büyükbaş

hayvanlar inek, at ve merkeptir. Harran'da önemli bir geçim kaynağı olabilecek besi ve süt sığırcılığı; saman kıtlığı, yem fiyatlarının yüksek olması, halkın alım gücünün zayıf olması ve yöre insanının bu konudaki eğitim yetersizliği gibi nedenlerle bir gelişme gösterememiştir. Bu konuda araştırma yapan uzmanların da belirttiği gibi, bu yörede genellikle "Güney Anadolu sarı kırmızısı" ve "yerli kara" sığırları (Düzgüneş vd.,1986, 347) ile bunların melezleri yetiştirilmektedir.

Tablo 38'deki bulgularda Harran'da 20'den fazla küçükbaş hayvanı olan hanelerin oranı %19.5 'dir. Herkesin yeterli miktarda toprağa sahip olamadığı bu tarım kasabasında belirtilen oranın yeterli olduğu söylenemez. 50'nin üzerinde küçükbaş hayvanı olan ailelerin oranı ise sadece %4.0'dür. Elçin ve arkadaşları da, yörede küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde küçük aile işletmelerinin yaygın olduğunu, koyun olarak, Akkaraman ve İvesi ırklarının, keçi olarak da, kıl keçisi ve Kilis keçisinin yetiştirildiğini ve küçükbaş hayvancılığın meraya dayandığını belirterek bu araştırmanın bulgularını desteklemektedirler (Elçin vd., 1986, 369-370).

Şartların gayet uygun olmasına rağmen kasabada verimli ve yeterli düzeyde kümes hayvanı da yetiştirilememektedir. Araştırmacı Akpınar'ın da ifade ettiği gibi, "tavuklarda verim gücü ve hızının çok yüksek olması nedeniyle hayvansal protein üretimimizin artırılabilmesi bakımından üzerinde en fazla durulması gereken hayvancılık faaliyetlerinin başında tavukçuluk gelmektedir" (Akpınar vd., 1986, 386). Fakat tavukçuluğun bu öneminin kasaba halkı tarafından yeterince kavrandığı söylenemez. Bu kasabada kümes hayvanı olarak geleneksel usullerle ve küçük aile sürüleri şeklinde çok az tavuk, hindi ve ördek yetiştirilmektedir.

Harran'da arıcılıkla uğraşan sadece iki aile bulunmaktadır. Bunlardan birinin on kadar, mahalle imamı olan diğer şahsın da ellinin üzerinde arı kovanı bulunmaktadır. Arıcılıkta fenni kovan kullanılmamaktadır. Arı yetiştirme geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Harran Ovası'nda sulu tarıma geçilip pamuk ekim alanları genişlediği zaman, arıcılık için ortamın daha uygun hale geleceği ve arıcılığın yaygınlaşacağı tahmin edilmektedir.

Hayvancılık konusunda veteriner ve ziraatçıların bilgi ve tavsiyelerinden yararlanıldığı, baba-dededen gelen alışılmış geleneksel usuller yerine, yeni bilimsel yöntem ve teknikler benimsendiği, yeni kültür ırkları da geliştirildiği takdirde; ovanın sulamaya açılmasıyla birlikte bu kasabada hayvancılıktan istenilen verimin alınabileceği şimdiden rahatlıkla söylenebilir.

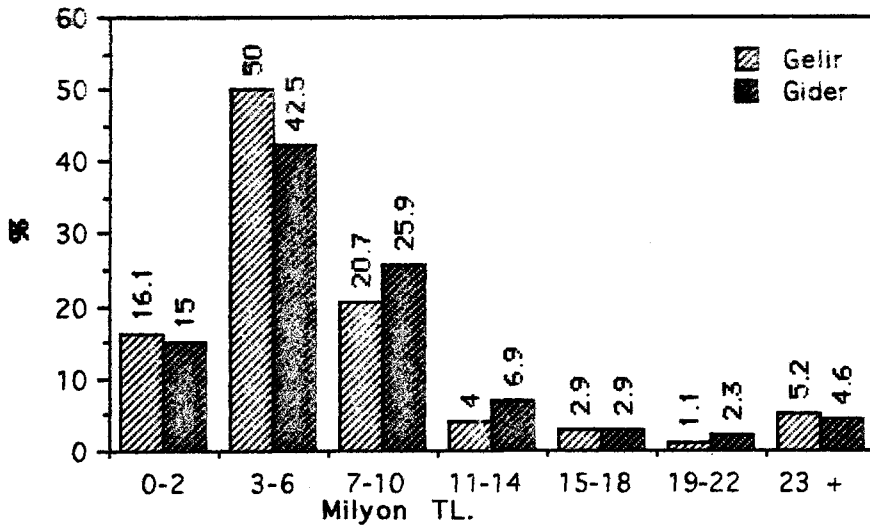
C. Ailelerin Gelir Ve Giderleri

1. HHB'ye Göre, Ailelerin Gelir Ve Giderleri

Harran'da memur ailelerinin dışındaki ailelerin gelir ve giderlerini kesin olarak belirlemek oldukça zordur. Çünkü memurların dışındaki diğer meslek sahipleri belirgin, standart bir gelire sahip değildirler. Mesela gündelikçiler bazı günler iş bulup çalışırken, bazı günler özellikle kış günlerinde boş kalmaktadırlar. Bundan dolayı bu gibi kişilerin gelir ve giderleri belirgin değildir. Ancak gözlemler, uzun görüşmeler ve kontrol edici sorularla bu sakinler asgariye indirilmeye çalışarak tablo 39'daki veriler elde edilmiştir. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılması için HHB'nin gelir ve giderleri şekil 4'de de gösterilmiştir. Görüşülen kişiler gelir ve giderlerini küsuru olmayan tam sayılarla belirttiklerinden tablo 39 ve bu konu ile ilgili diğer tablolar bu cevaplara dayanılarak küsuratsız tam sayılara göre düzenlenmiştir.

Tablo 39: HHB'ye Göre, Harran'da Ailelerin Yıllık Gelir Ve Giderleri

	Gelir		Gider	
	Sayı	%	Sayı	%
0- 2 Milyon TL.	28	16.1	26	15.0
3-6 "	87	50.0	74	42.5
7-10 "	36	20.7	45	25.9
11-14 "	7	4.0	12	6.9
15-18 "	5	2.9	5	2.9
19-22 "	2	1.1	4	2.3
23 + "	9	5.2	8	4.6
Toplam	174	100.0	174	100.0

Şekil 4: HHB'ye Göre Harran'da Ailelerin Yıllık Gelir ve Giderleri

Yukardaki tabloda Harran'daki ailelerin en çok 3-6 milyon TL gelir ve gider diliminde yığılma gösterdiği görülmektedir. 3-6 milyon TL grubunda geliri olan ailelerin oranı, bütün ailelerin %50.0'sini oluştururken, aynı grupta gideri olan ailelerin oranı ise %42.5'dir. İkinci olarak en çok yığılmanın 7-10 milyon TL gelir-gider diliminde olduğu görülmektedir. Bu dilimde geliri olan ailelerin oranı %20.7, gideri olan ailelerin oranı ise %25.9'dur. Bu kasabada geliri olmayan bir yaşlı kadın bulunmakta olup, ihtiyaçlarını komşularının yardımlarıyla sağlamaktadır. Harran'da en yüksek gelir dilimi olan 23 milyon TL nin üzerinde geliri olduğunu söyleyen ailelerin oranı%5.2 iken; yıllık gideri 23 milyonTL'sini aşan ailelerin oranı ise %4.6'dır. Bunun yanında Harran'da en düşük gelir-gider dilimi olan 2 milyon TL'sinin altında geliri olan ailelerin oranı %16.1, gideri olan ailelerin oranı ise %15.0 olup en yüksek gelir dilimindekilerin üç katı kadardır. Bu veriler Harran'daki gelir dağılımındaki dengesizliğin bir göstergesidir. Ayrıca alan araştırmasının yapıldığı 1990 yılındaki aylık asgari ücretin 250 000 TL, Harran'daki ailelerin büyük çoğunluğunun yaklaşık yıllık gelirlerinin ancak 3 milyon TL olduğu gerçeği göz önünde tutulursa, Harran'da asgari ücretin altında bir çok ailenin hayat sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır. Bu kasabadaki yoksulluğun en önemli nedenlerinin; toprağın dengesiz dağılımı, kuru tarım, arazilerin ilkel yöntem ve araçlarla işletilmesi, bu konudaki eğitimsizlik ve hızlı nüfus artışı olduğu söylenebilir.

2. HHB'nin Sahip Oldukları Arazi Miktarı İle Gelir Durumları Arasındaki İlişki

Yukarda değinildiği gibi Harran'da temel geçim kaynağı topraktır. Bu bakımdan ailelerin sahip oldukları toprakla gelirleri arasında köklü bir ilişkinin olması zorunludur. Bu ilişki tablo 40'da tespit edilmeye çalışılmış, toprak sahipliği ile gelir arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Tablo 40: Ailelerinin Sahip Oldukları Arazi Durumuna Göre Gelirleri

HHB'nin Ailelerinin Sahip Oldukları Arazi Miktarı		HHB'nin Yıllık Gelirleri							
		0-2 m.Tl	3-6 m.Tl	7-10 m.Tl	11-14 m.Tl	15-1 m.Tl	19-22 m.Tl	23+ m.Tl	Toplam m.Tl
Topraksızlar	S	23	54	15	3	3	2	0	100
	%	23.0	54.0	15.0	3.0	3.0	2.0	0	100.0
Küçük Topraklılar	S	5	25	16	0	2	0	1	49
100 Dönüme kadar	%	10.2	51.0	32.7	0.0	4.0	0.0	2.0	100.0
Orta Topraklılar	S	0	2	1	2	0	0	1	6
101-200dönüm ara.	%	0.0	33.3	16.7	33.3	0.0	0.0	16.7	100.0
Büyük Topraklılar	S	0	6	4	2	0	0	7	19
201+ dönüm	%	0.0	31.6	21.1	10.5	0.0	0.0	36.8	100.0
TOPLAM	S	28	87	36	7	5	2	9	174
	%	16.1	50.0	20.7	4.0	2.9	1.1	5.2	100.0

x²= 105.39

SD= 21

P< 0.05

Tablo 40'daki verilerde, Harran'da en düşük gelir dilimi olan, 2 milyon TL ve daha aşağı gelir dilimindeki topraksızların oranı %22.0, küçük topraklıların oranı %10.2 iken; orta ve büyük topraklılarda bu oran sıfıra düşmektedir. Düşük bir gelir dilimi olan 3-6 milyon TL gelir dilimindeki topraksızların oranı %54.0, küçük topraklıların oranı %51.0, orta topraklıların oranı %33.3, büyük topraklılarda ise, bu oran %31.6'ya düşmektedir. Öbür yandan Harran'da en yüksek gelir dilimi olan 23 milyon TL ve daha yukarı gelir diliminde, topraksızların oranı %0.0, küçük topraklıların oranı %2.0, iken; orta topraklıların oranı %16.7, büyük topraklıların oranı ise %36.8'e yükselmektedir. Bir başka ifadeyle, sahip olunan arazi miktarı arttıkça gelir de artmaktadır. Burada sahip olunan arazi miktarı ile gelir arasında doğru orantılı anlamlı bir ilişkinin olduğu açıkça görülmektedir. Bu ilişki Harran'ın bir tarım kasabası olduğunu, bütün kırsal toplumlarda olduğu gibi, geçim kaynağının toprak olduğunu da göstermektedir.

Yalnız tablo 40'daki bulgularda topraksızlar içinde 11-14 ile 15-18 milyon TL gelir dilimindeki 6 öğretmen ve 19-22 milyon TL gelir dilimindeki iki pratisyen hekimin durumu istisna teşkil edip burada sözü geçen ilişkiyi nispeten azaltmaktadır. Bunlar maaşlı olduklarından kasaba ailelerinin çoğuna göre gelirlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'de orta tabaka olarak bilinen öğretmen ve pratisyen hekimlerin gelirlerinin diğer ailelere göre yüksek olması, bu kasabadaki ailelerin çoğunun dar gelirlili olup geçim zorluğu içinde olduğunu göstermektedir.

3. Aile Bütçelerine Gelir Getiren Kaynaklar

Tablo 41 'deki veriler incelendiğinde yukarıda açıklanan HHB'nin sahip oldukları arazi miktarı ile gelir durumları arasındaki ilişki daha net olarak anlaşılacaktır. Çünkü aile bütçelerine gelir getiren kaynaklar içinde tarımın yeri açıkça görülmektedir.

Tablo 41: Aile Bütçelerine Gelir Getiren Kaynaklar

Gelir kaynakları	HHB'nin cevabı					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarımsal ürünler	130	74.7	44	25.3	174	100.0
Hayvansal ürünler	130	74.7	44	25.3	174	100.0
Günelikçilikten sağlanan gelir	68	39.1	106	60.9	174	100.0
Maaş ve ücret	39	22.4	135	77.6	174	100.0
Ticaret geliri	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Dükkan ve ev kirası	2	1.1	172	98.9	174	100.0
Faiz geliri	1	0.6	173	99.4	174	100.0
Başka	1	0.6	173	99.4	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Harran'da aileler, gelirlerinin %74.7'sini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır.

Ailelerin %39.1'nin gelirini gündelikçilikten temin etmesi, bu kasabada işsizliğin önemli bir sorun olduğunu, geçimini temin etmek için bir çok aile reisinin bir başkasının işinde gündelikçilik yapmak zorunda kaldığını göstermektedir. Ailelerin %22.4'nün gelir kaynağını maaş ve ücretin oluşturması ise yeni kurulmaya çalışılan ilçede hizmet sektörünün geliştiğini göstermekte ve kentleşmenin bir belirtisi sayılmaktadır. Öbür yandan, ailelerin gelir kaynağının ancak %2.9'unu ticaretin, %1.1'ini dükkan ve ev kirasının, %0.6'sını da faiz gelininin oluşturması, bu kasabada henüz bir çok kentsel işlevin gelişmediğini, geleneksel üretim ve tüketim ilişkilerinin devam ettiğini, kentleşmenin hizmet sektöründeki görece gelişmeye rağmen çok yavaş olduğunu göstermektedir.

4. Ailelerin Gelir Ve Giderleri Arasındaki İlişki

Toplumda bazı kişiler çeşitli kaygılarla gelirlerini az, giderlerini çok gösterebilmektedir. Bu sakıncayı giderebilmek ve HHB'nin ailelerinin gelirleri konusunda verdikleri cevapların doğruluğunu kontrol edebilmek amacıyla tablo 42'de gelirle gider arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Tablo 42: Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre Giderleri

Ailelerin Yıllık Gelirleri		Ailelerin Yıllık Giderleri								
		Hiç Gideri Olmayan	0-2 m.Tl	3-6 m.Tl	7-10 m.Tl	11-14 m.Tl	15-18 m.Tl	19-22 m.Tl	23+ m.Tl	Toplam
Hiç geliri Olmayan	S	1	0	0	0	0	0	0	0	1
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
0-2 m.Tl	S	0	21	6	0	0	0	0	0	27
	%	0.0	77.8	22.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
3-6 m.Tl	S	0	4	64	19	0	0	0	0	87
	%	0.0	4.6	73.6	21.8	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
7-10 m.Tl	S	0	0	4	25	6	1	0	0	36
	%	0.0	0.0	11.1	69.4	16.7	2.8	0.0	0.0	100.0
11-14m Tl	S	0	0	0	1	6	0	0	0	7
	%	0.0	0.0	0.0	14.3	85.7	0.0	0.0	0.0	100.0
15-18m.Tl	S	0	0	0	0	0	3	2	0	5
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	60.0	40.0	0.0	100.0
19-22m.Tl	S	0	0	0	0	0	0	2	0	2
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	100.0
23+ m Tl	S	0	0	0	0	0	1	0	8	9
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	11.1	0.0	88.9	100.0
Toplam	S	1	25	74	45	12	5	4	8	174
	%	0.6	14.4	42.5	25.9	6.9	2.9	2.3	4.6	100.0

X² = 00746.58

SD= 49 P< 0.05

Tablo 42'deki veriler, yakarda belirtilen kaygıları azaltan netelik taşımaktadır. ~~HHB'nin gelir konusunda alınır cevaplarını doğruya oldukça yakın olduğu~~ intimali vardır. Belirtilen tablodaki bulgularda, 2 milyon TL ve daha aşağı gelir dilimindeki ailelerden giderini de aynı dilimde gösterenlerin oranı %77.8, 3-6 milyon TL gelir diliminde bu oran %73.6, 7-10 milyon TL gelir diliminde ise bu oran, %69.4 'dür. 11-14 milyon TL gelir grubundakilerden giderini de aynı grupta gösterenlerin oranı %85.7, 15-18 milyon TL gelir grubunda bu oran %60.0, 19-22 milyon TL gelir grubunda %100.0, 23 milyon TL ve daha yukarı gelir grubunda ise bu oran %88.9 olmaktadır. Görüldüğü gibi HHB'nin çok büyük bir kısmı geliri ile giderini, aynı gelir-gider diliminde veya grubunda göstermektedir. Diğerlerinin de giderlerinin gelirlerine çok yakın gelir diliminde toplandığı gözlenmektedir.

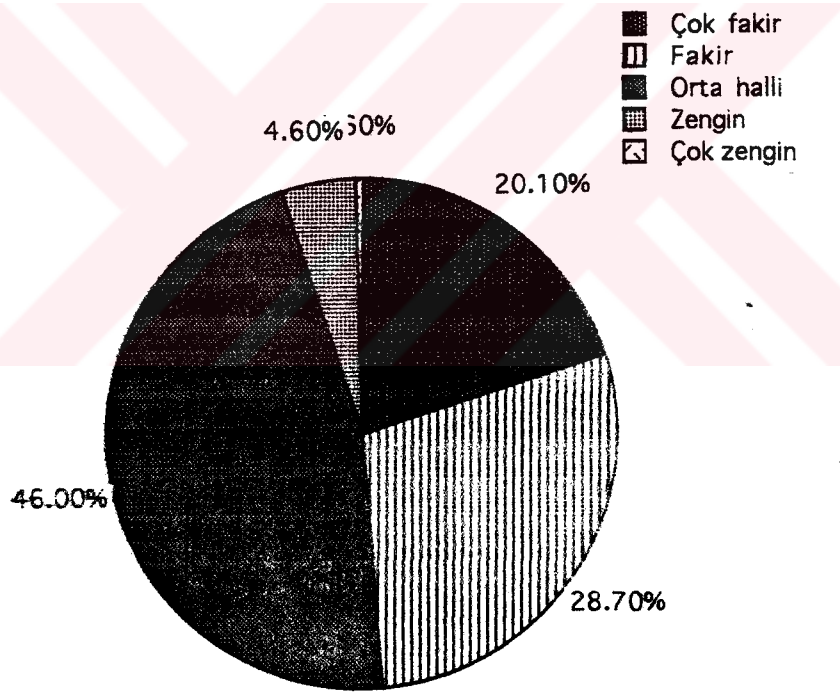
Sonuç olarak, ailelerin gelirinin arttığı oranda giderlerinin de arttığı, gelir ile gider arasında aynı yönde paralel ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu veriler aynı zamanda kasabadaki ailelerin gelirlerinin hemen tümünü, hatta bazı ailelerin gelirlerinin daha fazlasını harcayarak borçlu yaşadığını ve tasarruf yapamadığını ifade etmektedir.

5.HHB'nin Mensup Oldukları Ailelerin Harran'daki Diğer Ailelere Göre Ekonomik Düzeyi

Tablo 43'de ve şekil 5'de Harran'daki ailelerin ekonomik düzeyleri gösterilmiştir. Bu tablodaki veriler yukardaki görüşleri destekler niteliktedir.

Tablo 43: HHB'nin Mensup Oldukları Ailelerin Harran'daki Diğer Ailelere Göre Ekonomik Düzeyi

	Sayı	%
Çok fakir	35	20.1
Fakir	50	28.7
Orta halli	80	46.0
Zengin	8	4.6
Çok zengin	1	0.6
Toplam	174	100.0

Şekil 5: Ailelerin Kasabadaki Diğer Ailelere Göre Ekonomik Düzeyi

Tablo 43 'deki bulgularda HHB'nin %94.8'i Harran'da kendi ailesini diğer ailelere göre fakir ve orta halli görürken; bunlar içinden %48.8'de ailelerini Harran'daki diğer ailelere göre fakir ve çok fakir görmektedir. Bu HHB içinden de %20.1'i ailelerinin çok fakir, %28.7'si de fakir olduğunu söylemektedir. Burada HHB'nin bazılarının mensup olduğu aileyi

yoksul göstermesinin, gelecekte toprak dağıtımı gibi konularda aileye avantaj sağlayabileceği düşüncesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Tablo 43'deki verilerde %46.0'lık bir oranla en çok yığılmanın HHB'nin mensup oldukları aileleri gelir yönünden diğer ailelere göre ortahalli görenlerde olduğu dikkati çekmektedir. Burada bazı HHB'nin ailesi fakir olmasına rağmen, yörede fakirim demenin ayıp karşılanmasından ailelerini ortahalli gösterdikleri söylenebilir. Yapılan uzun görüşmelerde ve gözlemlerde bu tespiti kanıtlar bilgileri elde edilmiştir.

Harran'da HHB'den kendi ailesini diğer ailelere göre, zengin sayanların oranı %5.2'dir. Bunlar içinde ailesini çok zengin gören ise, sadece bir kişidir (%0.6). Bu da göstermektedir ki Harran'da ailelerin çoğunluğunun ekonomik düzeyi düşük alt gelir dilimindedir.

Benedict, Türkiye'de bazı yerlerde yaptığı araştırmalardan sonra, "bir çok taşra kasabası, geçmişteki önemlerine kıyasla bugün ekonomik bocalama durumundadır" (Benedict, 1971,148) diyerek önemli bir soruna dikkat çekmiştir. Erkul ise, Kemaliye'nin eski ekonomik durumu ile bugünkü ekonomik durumunu somut gerçeklerle karşılaştırdıktan sonra; Kemaliye'nin, "geçmişteki önemini yitirmiş bir çok taşra kasabasından biri olarak ekonomik bunalım içinde..." olduğunu dile getirmektedir (Erkul, 1983, 137-140).

Yukardaki veri ve örneklerde ifade edildiği gibi, bugün Harran da böyle bir ekonomik bunalım içindedir. Ancak, yine Benedict'in "Bir takım kentler, başlangıçta belirsiz köyler iken, küçük fakat görece olarak dinamik bölgesel merkezler olma yolundadır" (Benedict, 1971, 148) şeklindeki tesbitinde işaret ettiği gibi, Harran GAP'ın gerçekleşmesi ile gelecekte büyük bir kent olma yolundadır. Nitekim Karabük (Fındıkoğlu, 1962, 14), Çayırhan (Kılı, 1978, 1-3), Kırıkkale (Atalay,1983.61-63 ve Aksit 1985, 127), ve bunlara benzer örneklerde olduğu gibi, Türkiye'de küçük köylerin, bir madenin veya petrolün bulunması, ağır sanayinin kurulması, turizm merkezi olması, demir veya karayolu geçmesi gibi nedenlerle kısa zamanda büyük kente dönüştüğü bilinen bir gerçektir.

6. Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahip Olma Durumu

Tablo 44 incelendiğinde görüleceği gibi HHB'nin dayanıklı tüketim mallarına sahip olma durumu gelirleriyle paralellik arz etmektedir.

Tablo 44: Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahip Olma Durumu

Dayanıklı tüketim malları	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Var		Yok			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Televizyon	127	73.0	47	27.0	174	100.0
Video	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Müzik seti	14	8.0	160	92.0	174	100.0
Koltuk takımı	6	3.4	168	96.6	174	100.0
Yemek masası	19	10.9	155	89.1	174	100.0
Buzdolabı	110	63.2	64	36.8	174	100.0
Çamaşır makinesi	8	4.6	166	95.4	174	100.0
Fırınlı ocak	27	15.5	147	84.5	174	100.0
Telefon	99	56.9	75	43.1	174	100.0
Hiç birisi	22	12.6	152	87.4	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Yukardaki verilerde görüldüğü gibi, lüks ya da ikincil ihtiyaçlar kapsamında yer alan tüketim mallarına sahip olma oranı düşük düzeyde kalırken, daha önemli ihtiyaçlar kapsamına giren eşyalara sahip olma oranı yükselmektedir. Örneğin video, müzik seti, koltuk takımı, yemek masası ve çamaşır makinesi gibi tüketim mallarına sahiplik genelde %10.0'nun altındadır. Buna karşın bölgenin coğrafi ve iklim şartlarına bağlı olarak görülen yüksek sıcaklık buzdolabı kullanmayı zorunlu kıldığından ailelerin %63.2'sinde buzdolabı bulunmaktadır. Bununla birlikte gelişen iletişim çağının etkisinde kalınarak telefon ve televizyon da bir ihtiyaç olarak algılandığından sahip olma oranları da yüksektir. Televizyonun son yıllarda yaygınlaşan bir araç olduğunu, gerek kent, gerekse kırsal bölgelerde gözlemlemek mümkün olduğu gibi Harran'da da görmek mümkündür. Ancak ailelerin gelir durumlarına bağlı olarak televizyon alıcılarının hemen hemen tamamına yakını siyah-beyaz tipteki ucuz alıcılardan oluşmaktadır. Ayrıca taksitli satışlar alt gelir dilimindeki ailelerin de televizyon ve buzdolabına sahip olmalarını kolaylaştırmıştır. Son yıllarda devlet ülke çapında, bir yatırım başlatmış, özellikle yeni ilçe olan ve belediye bulunan yerleşim birimlerinde otomatik telefon santralleri kurmuş, ucuz maliyetle kişilerin konutlarına telefon çekmelerini sağlamıştır. Bundan dolayı, zorunlu ihtiyaçlarını teminde güçlük çeken HHB'den bazılarının siyah-beyaz televizyon, buzdolabı ve telefon gibi dayanıklı tüketim mallarına kolayca sahip oldukları söylenebilir.

Sonuç olarak, ekonomik durumu iyi olanların daha pahalı ve herkesin sahip olamadığı tüketim maddelerine sahip oldukları, daha alt gelir diliminde olanların ise daha ucuz ve geleneksel nitelikli tüketim malları ile yetindikleri söylenebilir. Ayrıca, bir tüketim

maddesinin zorunlu ihtiyaç maddesi olarak algılanıp algılanmaması da o maddeye sahip olma oranını etkilemektedir. Doğal olarak birey ihtiyaç duyduğu maddeye sahip olmak ister. Ancak geleneksel toplumlarda bireylerin uyuşmacı bir eğilim göstermesi, yani bir komşunun sahip olduğu eşyaya kendisinin de özenti duyarak sahip olmak istemesi, sözkonusu maddelere ihtiyaç olmaksızın ya da bilinçsiz bir şekilde bazı kişiler yönlendirilebilir. Fakat doğal olarak bireylerin gelir seviyelerine uygun düşen tüketim mallarına sahip olacakları kabul edilir.

D. Mesleklerle İlgili Tutumlar

I. HHB'nin Gelir Durumları İle Erkek Çocuklar İçin İstedikleri Meslekler Arasındaki İlişki

Kırsal yapı özelliği gösteren Harran'ın dışı kapalı dar çevresinde üst statüyü temsil eden ve kasabalılar tarafından yakından tanınıp model olarak benimsenen mesleklerin başında öğretmenlik, doktorluk, çiftçilik ve din adamlığı gelmektedir. Ereğli'de ise en gözde mesleğin mühendislik olduğu belirtilmektedir (Kıray, 1964,69). Kemaliye'de en çok mühendislik, doktorluk ve avukatlık gibi meslekler tercih konusu olurken (Erkul, 1983, 158-159) ; Kalecik'de, öğretmen, memur, subay, astsubay ve esnaf meslek gruplarının en çok tercih edilen meslekler olduğu görülmektedir (Uygun, 1984,205). Harran'ın bu kasabalardan farklı coğrafi konumu gereği çiftçiliğin, geleneksel ve muhafazakar yapısı gereği de din adamlığının tercih edilmiş olmasıdır. Bu kasabada HHB'nin gelir durumları ile erkek çocukları için istedikleri meslekler arasındaki ilişki tablo 45'de görülmektedir.

Tablo 45: HHB'nin Gelir Durumlarına Göre, Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler

HHB'nin Yıllık Gelirleri	Cy	HHB'nin Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler										
		Öğretmen	Doktor	Çiftçi	Hukucu	Din adamı	Memur	Mühendis	Esnaf	Başka	Toplam	
Hiç Geliri Olmayan	S	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
0- 2milyonTIS	S	1	8	6	6	0	1	1	1	0	3	27
	%	3.7	29.6	22.2	22.2	0.0	3.7	3.7	3.7	0.0	11.1	100.0
3-6 m TL.	S	2	20	17	15	4	11	4	4	3	7	87
	%	2.3	23.0	19.5	17.2	4.6	12.6	4.6	4.6	3.4	8.0	100.0
7-10 m TL.	S	6	6	5	2	2	3	4	3	2	3	36
	%	16.7	16.7	13.9	5.6	5.6	8.3	11.1	8.3	5.6	8.3	100.0
11-14 m TL.	S	1	2	2	0	2	0	0	0	0	0	7
	%	14.3	28.6	28.6	0.0	28.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
15-18 mTL.	S	1	0	2	1	0	0	0	0	1	0	5
	%	20.0	0.0	40.0	20.0	0.0	0.0	0.0	0.0	20.0	0.0	100.0
19-22 mTL.	S	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
23mTL +	S	0	0	4	2	0	0	0	1	1	1	9
	%	0.0	0.0	44.4	22.2	0.0	0.0	0.0	11.1	11.1	11.1	100.0
Toplam	S	14	36	36	26	8	15	9	9	7	14	174
	%	8.0	20.7	20.7	14.9	4.6	8.6	5.2	5.2	4.0	8.0	100.0

 $\chi^2 = 80.20$

SD=63

P< 0.05

HHB'nin %21.3'ü öğretmenliği, %20.7'si doktorluğu, %14.9'u çiftçiliği, %8.6'sı da din adamlığını erkek çocukları için ideal meslek olarak görmektedir. Yukardaki tabloda gelir durumuyta erkek çocuk için istenilen meslek arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Nitekim, 23 milyon TL ve daha yukarı gelir dilimindekiler %44.4'lük bir oranla en çok doktorluğu, %22.2'lik bir oranla da çiftçiliği erkek çocuk için ideal meslek olarak tercih etmektedirler. Bu yörede her iki meslek de gelir getiren üstün statülü meslekler olarak algılanıp kabul edilmektedir. Bu düşünce, HHB'nin tercihlerini etkilemiş olabilir. 11-18 m.TL arasındaki orta gelir grubunu oluşturan HHB için, en çok tercih edilen mesleklerin %48.6 ile doktorluk, %28.6 ile öğretmenlik, %26.6 ile hukuk mesleği olduğu görülmektedir. 10 m.TL'den az yıllık geliri olan alt gelir grubundaki HHB'nin ise, "yeterki oğlumuz bir iş, bir meslek sahibi olsun da hangi meslek olursa olsun" düşüncesinden hareketle bir çok mesleği birbirine yakın oranlarda tercih ettikleri, ancak bunlar içinde en çok benimsenen mesleğin bu yöre halkına bir model teşkil eden öğretmenlik olduğu dikkati çekmektedir. Öğretmenliği sırasıyla doktorluk, çiftçilik, din adamlığı, hukuk mesleği ve esnaflık takip etmektedir.

2. HHB'nin Meslekleriyle Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler Arasındaki İlişki

Tablo 46'da HHB'nin meslekleri ile erkek çocukları için istedikleri meslekler arasındaki ilişki görülmektedir.

Tablo 46: HHB'nin Mesleklerine Göre Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler

HHB'nin Meslekleri		HHB'nin Erkek Çocukları İçin İstedikleri Meslekler										
		Cy	Öğretmen	Doktor	Çiftçi	Hukuku	Din adamı	Memur	Mühendis	Esnaf	Diğer	Toplam
Çiftçi	S	0	19	18	21	6	9	7	5	1	6	92
	%	0.0	20.7	19.6	22.8	6.5	9.8	7.6	5.4	1.1	6.5	100.0
Günelikçi	S	1	5	4	3	1	1	0	1	1	1	18
	%	5.6	27.8	22.2	16.7	5.6	5.6	0.0	5.6	5.6	5.6	100.0
Memur	S	9	1	3	0	0	1	0	1	1	1	17
	%	52.9	5.9	17.6	0.0	0.0	5.9	0.0	5.9	5.9	5.9	100.0
Şoför	S	0	5	2	0	0	0	1	1	1	2	12
	%	0.0	41.7	16.7	0.0	0.0	0.0	8.3	8.3	8.3	16.7	100.0
İşçi-Hizmetli	S	0	2	2	0	0	1	0	0	1	2	8
	%	0.0	25.0	25.0	0.0	0.0	12.5	0.0	0.0	12.5	25.0	100.0
Doktor	S	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Esnaf	S	0	1	0	0	0	2	1	0	2	0	6
	%	0.0	16.7	0.0	0.0	0.0	33.3	16.7	0.0	33.3	0.0	100.0
Ev kadını	S	1	3	4	2	0	0	0	0	0	1	11
	%	9.1	27.3	36.4	18.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	9.1	100.0
Diğer	S	0	1	3	0	1	1	0	1	0	1	8
	%	0.0	12.5	37.5	0.0	12.5	12.5	0.0	12.5	0.0	12.5	100.0
Toplam	S	13	37	36	26	8	15	9	9	7	14	174
	%	7.5	21.3	20.7	14.9	4.6	8.6	5.2	5.2	4.0	8.0	100.0

$$\chi^2 = 144.79$$

$$SD = 72$$

$$P < 0.05$$

Tablo 46'daki verilerde HHB'nin meslekleri ile erkek çocukları için istedikleri meslekler arasındaki ilişki belirlenirken dikkat çeken önemli bir nokta, erkek çocukları için kendi mesleğini en çok tercih edenlerin % 33.3'le esnaf, %2.8'lik bir oranla çiftçiler olduğu görülmektedir. Bu iki meslek dışında erkek çocukları için kendi mesleğini tercih eden HHB'ye rastlanılmamıştır. İki doktor ile bazı memur ve öğretmenlerin çoğunluğu bekar olduklarından bu soruya cevap vermemişlerdir. Küçük çiftçiler, günelikçiler, şoförler, işçi ve hizmetliler gibi meslek mensupları düşük gelir grubundan olduklarından yukarıda değinildiği gibi "iş olsun da ne olursa olsun" düşüncesinden hareket ederek birbirlerine yakın oranlarda hemen her meslekten tercih yapmışlardır. Ev kadınları ise, çoğunlukla erkek çocukları için ideal meslek olarak, doktorluk (%36.4), öğretmenlik (% 27.3) ve çiftçiliği (%18.2) tercih etmişlerdir. Bunun başlıca nedeni kapalı bir toplum içinde yaşayan ve dışarı

ile fazla ilişki kuramayan ev kadınlarının, ancak bu meslekleri yakından tanıyabilmiş olmalarıdır.

3. HHB'nin Meslekleriyle Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler Arasındaki İlişki

Geleneksel kuralların toplumsal yapıyı büyük ölçüde etkilediği Harran'da tablo 47'de görüldüğü gibi, kız çocukları için ev kadınlığı dışında başka bir meslek tercih edenlerin oranı oldukça düşüktür.

Tablo 47: HHB'nin Mesleklerine Göre, Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler

HHB'nin meslekleri	CY	HHB'nin Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler							Toplam	
		Ev kadını	Ebe-hemşire	Öğret-Doktor	Kur'an kursu öğret.	Kızı	Diğer olanlar			
Çiftçi	S	0	69	11	3	3	1	3	2	92
	%	0.0	75.0	12.0	3.3	3.3	1.1	3.3	2.2	100.0
Günelikçi	S	1	12	3	2	0	0	0	0	18
	%	5.6	66.7	16.7	11.1	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Memur	S	9	2	0	2	1	1	2	0	17
	%	52.9	11.8	0.0	11.8	5.9	5.9	11.8	0.0	100.0
Şoför	S	0	10	1	1	0	0	0	0	12
	%	0.0	83.3	8.3	8.3	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
İşçi-hizmetli	S	0	4	1	1	0	1	1	0	8
	%	0.0	50.0	12.5	12.5	0.0	12.5	12.5	0.0	100.0
Doktor	S	2	0	0	0	0	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Esnaf	S	0	4	1	1	0	0	0	0	6
	%	0.0	66.7	16.7	16.7	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Ev kadını	S	1	5	3	1	1	0	0	0	11
	%	9.1	45.5	27.3	9.1	9.1	0.0	0.0	0.0	100.0
Diğer	S	0	5	2	0	0	0	0	1	8
	%	0.0	62.5	25.0	0.0	0.0	0.0	0.0	12.5	100.0
Toplam	S	13	111	22	11	5	3	6	3	174
	%	7.5	63.8	12.6	6.3	2.9	1.7	3.4	1.7	100.0

$$\chi^2 = 128.24 \quad SD = 56 \quad P < 0.05$$

Yukardaki verilerde dikkati çeken en önemli nokta hemen her meslekten HHB'nin %63.8'nin kız çocukları için meslek olarak ev kadınlığını tercih etmiş olmalarıdır. Bu tercihi yapan HHB ile yapılan uzun görüşmelerde onlar kız çocukları için evinin dışında bir mesleğin olamayacağı, onlar için en iyi mesleğin "evinin hanımı olmak" olduğunu dile getirmişlerdir. Aynı eğilimin Kemaliye kasabasında da görüldüğü, Erkul'un görüştüğü aile reislerinin %43.0'nün "kadının yeri evidir" düşüncesinden hareketle kız çocukları için meslek olarak ev kadınlığını seçtikleri belirtilmiştir (Erkul, 1983, 176-177). Tablo 47'de Harran'da HHB tarafından kızlar için ikinci olarak tercih edilen meslek %12.6'lık bir oranla

bu yörede statüsü ve rolü iyi tanınan, kızlar için model oluşturan ve herkesce kadın mesleği olarak bilinen ebe ve hemşireliktir. Bu iki meslekten sonra kız çocukları için en çok istenilen meslekler %6.3'le öğretmenlik, %2.9'la doktorluk, %1.7 ile Kur'an kursu öğretmenliğidir. Yukarıda belirtildiği gibi iki doktor ile bazı memur ve öğretmenlerin çoğunluğu, bekar olmaları dolayısıyla bu soruya cevap vermemişlerdir. Burada HHB'nin meslekleri ile kız çocukları için ideal kabul edilen ev kadınlığı mesleği arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

4. HHB'nin Yaş Grupları ile Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler Arasındaki İlişki

Tablo 48'de kız çocukları için istenilen meslekle HHB'nin yaş grupları arasındaki ilişki gösterilmiştir.

Tablo 48: HHB'nin Yaş Gruplarına Göre, Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler

HHB'nin yaş grupları	CY	HHB'nin Kız Çocukları İçin İstedikleri Meslekler							Diğer	Toplam
		Ev kadını	Ebe-hemşire	Öğretmen	Doktor	Kur'an kursu öğret.	Kızı olmayan			
18-20	S	3	0	0	0	0	0	0	0	3
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
21-30	S	9	6	2	4	0	0	1	0	22
	%	40.9	27.3	9.1	18.2	0.0	0.0	4.5	0.0	100.0
31-40	S	0	38	9	6	3	1	3	0	60
	%	0.0	63.3	15.0	10.0	5.0	1.7	5.0	0.0	100.0
41-50	S	0	34	5	1	1	0	2	2	48
	%	0.0	69.4	10.4	2.0	2.0	0.0	4.1	4.1	100.0
51-60	S	0	20	2	0	0	2	0	1	25
	%	0.0	80.0	8.0	0.0	0.0	8.0	0.0	4.0	100.0
61-70	S	1	9	0	0	1	0	0	0	11
	%	9.1	81.8	0.0	0.0	9.1	0.0	0.0	0.0	100.0
71 +	S	0	4	0	0	0	0	0	0	4
	%	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	13	111	22	11	5	3	6	3	174
	%	7.5	63.8	12.6	6.3	2.9	1.7	3.4	1.7	100.0

$$\chi^2 = 119.02$$

$$SD = 42$$

$$P < 0.05$$

Yukarıda işaret edildiği gibi, HHB'nin kız çocukları için en fazla ev kadınlığını (%63.8) seçtikleri görülmüştür. Ancak, bu tercihin oranı gençlerde daha düşük iken, yaşlıların daha muhafazakar olmaları nedeniyle, yaş arttıkça buna paralel olarak ev kadınlığını tercih oranı da artmaktadır. Kız çocuklarının ev kadını olmasını isteyenlerin oranı 21-30 yaş grubunda %63.3, 41-50 yaş grubunda %69.4, 51-60 yaş grubunda %80.0, 61-70 yaş grubunda

%81.0, 71 ve daha yukarı yaş grubunda ise % 100.0 dür. Görüldüğü gibi yaş oranı arttıkça kız çocuklarının ev kadını olmasını isteyenlerin oranı da artmaktadır. Bunun yanında 50 yaşın altındaki HHB belirli oranlarda kız çocuklarının ebe-hemşire, öğretmen, doktor, Kur'an kursu öğretmeni olmasını isterken; 51 ve daha yukarı yaştakilerden yalnızca bir kişi (%9.1) kızının doktor olmasını, iki kişi de (%8.0) Kur'an kursu öğretmeni olmasını istemiştir Bilindiği gibi Kur'an kursu öğretmenliği daha çok muhafazakarların tercih ettiği bir meslektir. Sonuç olarak, gençlerin, kız çocukları için daha çok kentsel meslekleri tercih ettikleri gözlenirken, yaşlıların geleneksel ve yerel meslekleri benimsedikleri söylenebilir.

5. Gelir İle Kadının Çalışması Arasındaki İlişki

Harran'da kadınların bir başkasının işinde ücret karşılığı çalışmasından genellikle tarım işçiliği yapması anlaşılmaktadır. Zaten bu kasabada henüz kadınların çalışabileceği başka bir iş türü ve yeri de yoktur. Ebe, hemşire ve öğretmenlik kadroları da sınırlı olup Harran dışından yapılan atamalarla doldurulmuştur. Bu kasabada kız çocuklarının öğrenimine olumsuz yaklaşıldığından sözü edilen kadrolara atanacak seviyede eğitim görmüş kadın da çok az bulunmaktadır. Bundan dolayı kadınların ev dışında çalışabileceği en önemli iş kollarından biri tarım işçiliği olmaktadır. Alt gelir diliminde olan ailelerin çalışabilir durumdaki üyeleri, tarım işçiliği yaparak ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduklarından tablo 49'da görüldüğü gibi, bu ailelerde kadının çalışması konusuna yüksek gelir diliminde olanlara göre daha esnek yaklaşılmaktadır.

Tablo 49: HHB'nin Eşi, Kızı ve Gelinlerini Başkalarının İşinde Çalıştırma İsteğinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

HHB'nin yıllık gelirleri		Hiç birisi	Aile üyeleri			Toplam
			Eşi kızı ve gelini	Kızı ve gelini	Sadece gelini	
Hiç geliri olmayan	S	1	0	0	0	1
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
0-2 milyon TL	S	16	9	1	1	27
	%	59.3	33.3	3.7	3.7	100.0
3-6 milyon TL	S	70	16	1	0	87
	%	80.5	18.4	1.1	0.0	100.0
7-10 milyon TL	S	32	4	0	0	36
	%	88.9	11.1	0.0	0.0	100.0
11-14 milyon TL	S	7	0	0	0	7
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
15-18 milyon TL	S	4	1	0	0	5
	%	80.0	20.0	0.0	0.0	100.0
19-22 milyon TL	S	2	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
23 +	S	8	1	0	0	9
	%	88.9	11.1	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	140	3	12	1	174
	%	80.5	17.8	1.1	0.6	100.0

$\chi^2 = 16.64$

SD = 21

P < 0.05

Tablo 20'deki verilerde görüldüğü gibi, HHB'den 2 milyon ve daha aşağı gelir diliminde olanların %33.3'ü eşini, kızını ve gelinini, %3.7'si kızını ve gelinini, %3.7'si de sadece gelinini bir başkasının işinde çalıştırmak istediğini söylemiştir. 3-6 milyon TL gelir dilimindeki HHB'nin %18.4'ü eşini, kızını ve gelinini, %1.1'i de kızını ve gelinini çalıştırmak istemektedir. 7-10 milyon TL gelir dilimindekilerin, %11.1'i eşini, kızını ve gelinini çalıştırabileceğini söylemiştir. 15 milyon TL ve daha fazla geliri olanların sadece %12.5'i eşini, kızını ve gelinini çalıştırmak istediğini ifade etmiştir. Genel olarak HHB'nin %80.5'nin kadınların çalışmasına olumsuz baktığı, gelirleri arttıkça bu konuya olumsuz yaklaşma oranında bir yükselmenin gözlemlendiği dikkati çekmektedir. Bunun nedeni yukarıda değinildiği gibi kadınların bir başkasının işinde ücret karşılığı çalışmasından tarım işçiliği yapmasının anlaşılmasıdır denilebilir.

E.HHB'ye Göre Zenginliğin Ölçütleri

Zenginlik, farklı kişiler tarafından değişik şekillerde algılanmaktadır. Sözelimi bazıları nakit paraya, bazıları geniş araziye, bazıları traktör ve arabaya ya da dükkan ve eve sahip olmayı zenginlik sayarken; bazıları da çalışan genç oğullara sahip olmayı zenginliğin ölçütü olarak kabul etmektedirler. Bazı insanlar ise konuya manevi açıdan yaklaşarak "zenginlik iman zenginliğidir", veya "zenginlik gönül zenginliğidir", ya da "zenginlik sağlıklı olmaktır" diyerek ve zenginliği manevi ölçüte ağırlık vererek ifade etmeye çalışmaktadırlar. Zenginlik konusundaki bu farklı algılamaları belirlemek için, HHB'ye "bir kişinin zengin sayılabilmesi için en başta ve her şeyden önce neye sahip olması gerekir?" sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplar tablo 50,51,52,53 ve 54'de gösterilmiştir.

1. Zenginlik Ölçütünün Cinsiyetle İlişkisi

HHB'nin zenginlik ölçütlerinin cinsiyetle ilişkisi tablo 50'de verilmiştir.

Tablo 50: Zenginlik Ölçütlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet		Zenginlik Ölçütleri							Toplam
		CY	Nakit para	Traktör araba	Geniş arazi	Dükkan ve ev	Çalışan genç oğullar	Başka	
Erkek	S	0	16	11	115	3	1	11	157
	%	0.0	10.2	7.0	73.2	1.9	0.6	7.0	100.0
Kadın	S	1	6	1	4	0	1	4	17
	%	5.9	35.3	5.9	23.4	0.0	5.9	23.5	100.0
Toplam	S	1	22	12	119	3	2	15	174
	%	0.6	12.6	6.9	68.4	1.7	1.1	8.6	100.0

$$\chi^2 = 31.31 \quad SD = 6 \quad P < 0.05$$

Tablo 50'deki veriler, HHB'nin %68.4'nün zenginliğin ölçütü olarak geniş araziye sahip olma ölçütünü kabul ettiklerini göstermektedir. Geleneksel toplumlarda taşınmaz mallar, özellikle arazi, kişinin hayat sigortası olarak kabul edilmektedir. Toprak maddi refahın yanında kişiye nüfuz ve prestij de sağlamaktadır. Bu araştırmacının yaptığı gözlemler ve uzun görüşmeler, Harran'da büyük toprak sahibi kişilerin daha güvenli, daha rahat yaşayan, nüfuz ve prestij sahibi kişiler olduğunu göstermiştir. Bunları yakından gören, bilen ve bu ortamda hayat sürdüren kasaba halkı, zenginlik ölçütü olarak geniş araziye sahip olmayı öne sürmesi beklenen bir sonuçtur. Tablo 50'deki bulgular bu durumun daha çok erkekler için söz konusu olduğunu göstermektedir. Erkeklerin %73.2'si zenginliğin ölçütü olarak geniş araziye sahip olmayı gerekli görürken, kadınlarda bu oran %23.5'e düşmektedir. Bunun yanı sıra kadınların %35.3'ü zengin olmak için nakit paraya sahip olmak gerektiğini

savunurken, erkeklerde nakit para ölçütünü savunanların oranı %10.2 kadardır. Başka seçeneğine cevap vererek zenginliği; iman zenginliği, gönül zenginliği ya da sağlıklı olmak gibi manevi kavram ve ölçütlerle açıklayan kadınların oranı %23.5 iken; erkeklerde bu oran %7.0'ye düşmektedir. Kısaca, kadınlar zenginliğin ölçütü olarak daha çok nakit parayı ve manevi zenginliği kabul ederken; erkekler zenginliğin ölçütü olarak daha çok geniş araziye sahip olmayı kabul etmektedirler. Buradan hareketle, kadınların daha çok manevi ölçütü benimsemeleri nedeniyle erkeklere göre daha idealist ve dindar oldukları, erkeklerin ise geniş arazi ölçütünü benimsemekle kadınlara göre daha realist ve gelenekçi oldukları, bu açıdan Harran'da cinsiyetle, HHB'nin zenginlik ölçütü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

2. Yaş Gruplarıyla Zenginliğin Ölçütleri Arasındaki İlişki

Tablo 51'de HHB'nin yaş grupları ile zenginlik ölçütleri arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 51: Zenginlik Ölçütlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	CY	Zenginlik Ölçütleri						Toplam	
		Nakit para	Traktör araba	Geniş arazi	Dükkan ve ev	Çalışan genç oğullar	Başka		
18-20	S	0	1	0	1	0	0	1	3
	%	0.0	33.3	0.0	33.3	0.0	0.0	33.3	100.0
21-30	S	0	9	0	10	1	0	2	22
	%	0.0	40.9	0.0	45.5	4.5	0.0	9.1	100.0
31-40	S	0	6	3	43	1	0	7	60
	%	0.0	10.0	5.0	71.7	1.7	0.0	11.7	100.0
41-50	S	0	4	3	36	1	1	4	49
	%	0.0	8.2	6.1	73.5	2.0	2.0	8.2	100.0
51-60	S	0	2	5	16	0	1	1	25
	%	0.0	8.8	20.0	64.0	0.0	4.0	4.0	100.0
61-70	S	1	0	0	10	0	0	0	11
	%	9.1	0.0	0.0	90.9	0.0	0.0	0.0	100.0
71 +	S	0	0	1	3	0	0	0	4
	%	0.0	0.0	25.0	75.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	1	22	12	119	3	2	15	174
	%	0.6	12.6	6.9	68.4	1.7	1.1	8.6	100.0

$$\chi^2 = 57.30$$

$$SD = 36$$

$$P < 0.05$$

Yukardaki veriler, zenginliğin ölçütleri ile yaş grupları arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yaş grupları yükseldikçe paranın zenginliği belirleyen temel ölçüt olduğunu söyleyenlerin oranı düşmektedir. 18-20 yaş grubunda nakit parayı zenginliğin temel ölçütü olarak kabul edenlerin oranı %33.3, 21-30 yaş grubunda %40.9, 31-40 yaş grubunda

%10.0, 41-50 yaş grubunda %8.0 ve 51-60 yaş grubunda ise bu oran %8.0'dir. Zenginliğin temel ölçütü para diyenlerde bunun aksine bir dağılım gözlenmektedir. 18-20 yaş grubunda bunların oranı %33.3, 21-30 yaş grubunda %45.5, 31-40 yaş grubunda %71.7, 41-50 yaş grubunda %73.5, 51-60 yaş grubunda %64.0, 61-70 yaş grubunda ise %90.9'dur. Görüldüğü gibi yaş ilerledikçe zenginliğin ölçütünü geniş arazi sayanların oranı da yükselmektedir. Gençler zenginliğin ölçütü konusunda yaşlılara göre, nakit paraya daha fazla önem verirken; orta yaşlılar ve yaşlılar gençlere göre geniş arazi ölçütüne daha fazla önem vermektedirler. Orta yaşlılar ve yaşlıların geleneksel yapının değer ve ölçütlerine bağlı kalarak taşınmaz malları zenginliğin ölçütü, aynı zamanda güven ve hayat sigortası kabul ettikleri gözlenirken, gençlerin bu konuda esnek, kentsel değer ve ölçütlere daha açık oldukları söylenebilir. Ayrıca bundan farklı olarak yaşlıların hiç seçmediği halde genç ve orta yaşlıların dükkan ve eve sahip olma ölçütü ile başka seçeneğine de cevap verdikleri, bunun da sebebinin genç ve orta yaşlıların, yaşlılara göre daha çok eğitim görüp, kentle daha sıkı ilişki içinde olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Burada yaş durumu ile zenginliğin ölçütü konusunda kentsel ölçütleri benimseme bakımından birbirinden farklı bir ilişkinin olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

3. Sahip Olunan Arazi Miktarı İle Zenginlik Ölçütleri Arasındaki İlişki

Tablo 52'de HHB'nin sahip oldukları arazi miktarı ile zenginlik ölçütleri arasındaki ilişki araştırılmaktadır.

Tablo 52: Zenginlik Ölçütlerinin Sahip Olunan Arazi Miktarına Göre Dağılımı

HHB'nin sahip oldukları arazi miktarı (dönüm)	CY	HHB'nin zenginlik ölçütleri						
		Nakit para	Traktör ve araba	Geniş arazi	Dükkan ve ev	Çalışan genç oğullar	Başka	Toplam
Topraksızlar	S 0	13	6	71	3	0	7	100
	% 0.0	13.0	6.0	71.0	3.0	0.0	7.0	100.0
Küçük topraklılar (0-100 dönüm)	S 1	2	4	34	0	0	8	49
	% 2.0	4.0	8.2	69.4	0.0	0.0	16.4	100.0
Orta topraklılar (101-200 dönüm)	S 0	1	1	4	0	0	0	6
	% 0.0	16.7	16.7	66.6	0.0	0.0	0.0	100.0
Büyük topraklılar (201 +)	S 0	6	1	10	0	2	0	19
	% 0.0	31.6	5.3	52.6	0.0	10.5	0.0	100.0
Toplam	S 1	22	12	119	3	2	15	174
	% 0.6	12.6	6.9	68.4	1.7	1.1	8.6	100.0

$$\chi^2 = 51.17$$

$$SD = 18$$

$$P < 0.05$$

Tablo 52'deki bulgularda sahip olunan arazi miktarı arttıkça, zenginliğin temel

ölçütünü geniş araziye sahip olma olarak görenlerin oranı düşmektedir. Öbür taraftan zenginliğin ölçütünü nakit para olarak kabul edenlerin oranı yükselmektedir. Harran'da büyük toprak sahipleri gerekli ve yeterli toprağa sahip olup, bu toprağı işleyecek insan gücüne, paraya, araç ve gerece ihtiyaç duymaktadırlar. Yukardaki tabloda gösterilen veriler bu ihtiyacın bir yansımasıdır. Onun için diğer HHB'de çalışan genç oğullara sahip olma ölçütünü seçenlerin oranı sıfırken, büyük toprak sahiplerinde bu seçeneği seçenlerin oranı %10.5'dir. Büyük toprak sahiplerinin o toprağı işleyecek, aynı zamanda diğer aşiretlere karşı koruyacak, aileyi güçlü ve nüfuzlu kılacak çalışan genç oğullara ihtiyaç duyduğu yapılan uzun görüşmelerde de görüşülenler tarafından dile getirilmiştir. Bundan başka yukarda belirtilen nedenlerden dolayı toprak sahiplerinin diğerlerine göre daha yüksek bir oranla (%31.6) nakit para ölçütünü de seçtikleri görülmektedir. Dikkati çeken bir başka nokta da hemen bütün HHB'nin, geniş arazi ve nakit para gibi, traktör ve arabayı da küçük oranlarda da olsa zenginliğin bir ölçütü olarak kabul etmeleridir. Teknolojinin gelişmesi ile toprak kadar o toprağı işleyecek teknik araç ve gereç de önem kazanmıştır. Ogburn'un belirttiği gibi; sosyal değişimde maddi kültür ögeleri, manevi kültür ögelerine göre daha çabuk değişmekte (Kongar, 1981,161-163), kasaba halkı manevi kültür konusunda daha muhafazakar davranırken, bir maddi kültür ögesi olan makinalara, çeşitli teknik araç ve gereçlere daha çabuk uyum sağlayabilmekte, bu konudaki değişimi daha çabuk kabullenebilmektedir. Bu nedenlerden ötürü, HHB'nin hemen hepsinin küçük oranlarda da olsa zenginlik ölçütü olarak, traktör ve arabayı belirttikleri söylenebilir. Ogburn'un "kültürel gecikme" teorisi tartışmaya açık bir nitelik taşımaktadır. Bu konuyu açıklamak ve tartışmak oldukça uzun zaman ve emeği gerektirdiği için burada üzerinde durulmayacaktır.

4. Gelirle Zenginlik Ölçütleri Arasındaki İlişki

HHB'nin gelirleriyle zenginlik ölçütleri arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla tablo 53 düzenlenmiştir.

Tablo 53: Zenginlik Ölçütlerinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

HHB'nin yıllık gelirleri	CY	HHB'nin zenginlik ölçütleri						
		Nakit para	Traktör ve araba	Geniş arazi	Dükkan ve ev	Çalışan genç oğullar	Başka	Toplam
Hiç geliri olmayan	S 0	0	0	1	0	0	0	1
	% 0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
0-2 milyon TL	S 0	0	3	23	0	0	1	27
	% 0.0	0.0	11.1	85.2	0.0	0.0	3.7	100.0
3-6 milyon TL	S 1	10	8	60	2	0	6	87
	% 1.1	11.5	9.2	69.0	2.3	0.0	6.9	100.0
7-10 milyon TL	S 0	6	1	21	0	1	7	36
	% 0.0	16.7	2.8	58.3	0.0	2.8	19.4	100.0
11-14 milyon TL	S 0	1	0	0	6	0	0	7
	% 0.0	14.3	0.0	0.0	85.7	0.0	0.0	100.0
15-18 milyon TL	S 0	0	0	3	1	0	1	5
	% 0.0	0.0	0.0	60.0	20.0	0.0	20.0	100.0
19-22 milyon TL	S 0	1	0	1	0	0	0	2
	% 0.0	50.0	0.0	50.0	0.0	0.0	0.0	100.0
23 + milyon TL	S 0	4	0	4	0	1	0	9
	% 0.0	44.4	0.0	44.4	0.0	11.1	0.0	100.0
Toplam	S 1	22	12	119	3	2	15	174
	% 0.6	12.6	6.9	68.4	1.7	1.1	8.6	100.0

$$\chi^2 = 51.74$$

$$SD = 42$$

$$P < 0.05$$

HHB'den "zenginliğin ölçütü geniş arazidir" diyenlerin oranı gelir seviyesi yükseldikçe düşmekte, gelir seviyesi yükseldikçe zenginliğin ölçütü nakit paradır diyenlerin oranı ise yükselmektedir. Gelir düzeyi düşük olan HHB çevrelerinde nüfuzlu, prestij sahibi, kendilerine göre daha rahat bir hayat sürdüren büyük toprak sahiplerini görmelerinden, zenginliğin ölçütü olarak geniş araziye sahip olmayı ileri sürmeleri ihtimali fazladır. Genel olarak hemen her gelir dilimindeki HHB zenginliğin ölçütü olarak en çok geniş araziye sahip olmayı göstermektedir. 11-14 milyon TL. gelir dilimindekilerin %85.7'si zenginliğin ölçütü olarak dükkan ve eve sahip olmayı öne sürmektedirler. Bunlar genelde memur ve esnaf olup, kentsel değerleri benimsediklerinden zenginliğin ölçütü konusunda, diğerlerine göre daha çok kentsel ölçütlere önem ve öncelik vermektedirler.

5. Mesleklerle Zenginlik Ölçütleri Arasındaki İlişki

Tablo 54, HHB'nin meslekleriyle zenginlik ölçütleri arasındaki ilişkiyi dile getirmektedir.

Tablo 54: Zenginlik Ölçütlerinin Mesleklere Göre Dağılımı

HHB'nin meslekleri		CY	Nakit para	HHB'nin zenginlik ölçütleri					Diğer	Toplam
				Traktör ve araba	Geniş arazi	Dükkan ve ev	Çalışan genç oğullar			
Çiftçi	S	0	7	10	68	1	1	5	92	
	%	0.0	7.6	10.9	73.9	1.1	1.1	5.4	100.0	
Günderlikçi	S	0	1	0	17	0	0	0	18	
	%	0.0	5.6	0.0	94.4	0.0	0.0	0.0	100.0	
Memur	S	0	8	0	4	1	0	4	17	
	%	0.0	47.1	0.0	23.5	5.9	0.0	23.5	100.0	
Şoför	S	0	2	0	9	0	0	1	12	
	%	0.0	16.7	0.0	75.0	0.0	0.0	8.3	100.0	
İşçi-hizmetli	S	0	0	0	7	0	0	1	8	
	%	0.0	0.0	0.0	87.5	0.0	0.0	12.5	100.0	
Doktor	S	0	1	0	1	0	0	0	2	
	%	0.0	50.0	0.0	50.0	0.0	0.0	0.0	100.0	
Esnaf	S	0	0	1	4	1	0	0	6	
	%	0.0	0.0	16.7	66.7	16.7	0.0	0.0	100.0	
Ev kadını	S	1	3	1	4	0	1	1	11	
	%	9.1	27.3	9.1	36.4	0.0	9.1	9.1	100.0	
Diğer	S	0	0	0	5	0	0	3	8	
	%	0.0	0.0	0.0	62.5	0.0	0.0	37.5	100.0	
Toplam	S	1	22	12	119	3	2	15	174	
	%	0.6	12.6	6.9	68.4	1.7	1.1	8.6	100.0	

$$\chi^2 = 90.45$$

$$SD = 48$$

$$P < 0.05$$

Yukardaki veriler incelendiğinde genellikle kırsal yapıya özgü çiftçilik (%73.9), gündelikçilik-tarım işçiliği (%94.4), hizmetli ve işçilik (%87.5) gibi meslek sahipleri zenginliğin temel ölçütü olarak geniş arazi ölçütüne ağırlık verirken; memur (%47.0) ve doktor (%50.0) gibi kentsel yapıya özgü meslek sahipleri daha çok nakit para ölçütüne ağırlık vermektedirler. Tablo 54'de geniş arazi ölçütüne %94.4'le en fazla ağırlık verenlerin gündelikçiler olduğu, daha sonra %87.5'lik bir oranla işçi ve hizmetlilerin geldiği görülmektedir. Gündelikçiler hergün büyük toprak sahiplerinin arazisinde tarım işçiliği yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. İşçi ve hizmetliler günlük işlerinin dışında kalan zamanlarında özellikle de tatil günlerinde gündelikçilik yapmaktadırlar. Bu bakımdan her iki meslek mensubu da toprağa karşı bir ihtiyaç duymaktadır. Bu meslek mensupları kendilerini çalıştıran büyük toprak sahiplerinin yaşam biçimini benimsemekte ve toprağı bir zenginlik

ölçütü olarak görmektedirler. Yukarda belirtildiği gibi, toprak geleneksel bir yapıya sahip olan Harran'da bir sigorta ve güven aracı olarak algılanmakta, kişiye nüfuz ve prestij sağlamaktadır. Bundan dolayı, hemen her meslek mensubunun zenginliğin temel ölçütü olarak geniş arazi seçeneğine ağırlık verdiği söylenebilir. Bunun yanında, Harran'da henüz belirgin bir kentleşme eğilimi görülmediğinden, dükkan ve evin değeri bilinmemekte, dolayısıyla bir kaç memur dışında, bu ölçütler çoğunluk tarafından zenginliğin ölçütleri olarak görülmemektedir.

Sonuç olarak, HHB'nin cinsiyetine, yaşına, sahip oldukları arazi miktarına, gelir durumuna ve mesleklerine göre zenginliğin ölçütleri konusunda en fazla ağırlık verilen seçeneğin geniş arazi ölçütü olduğu; bu durumun ise, bir tarım kasabası olarak Harran'ın geleneksel yapısından, coğrafi konumundan ve halkın yaşam biçiminden kaynaklandığı söylenebilir.

X. AİLE

Bu araştırmanın aile ile ilgili bulgularını yorumlamaya geçmeden önce aile kurumunu tanıtan bazı genel bilgilere yer vermekte yarar vardır.

Geleneksel toplumlarda bireyin kişiliğini bütünüyle etkileyen, sosyal ilişkilerini biçimlendiren, en önemli sosyal kurum ailedir. Bir çok sosyal bilimci aileyi toplumun "microcosmu" olarak kabul etmektedir. Örneğin, Le Play'a göre aile "toplumun temel özelliklerini içeren en basit ve evrensel modelidir" (Eserpek, 1979, 1). Gökalp, ailelerin milletin esası ve temeli olduğunu belirtmektedir (Erdoğan, 1977-1978; 315). Fındıkoğlu da, eğer toplum hayatı için bir atom lazımsa bunun aile olması gerektiğini belirterek, "birbirini akraba sayanların teşkil ettiği cemaate aile" demektedir (Fındıkoğlu, 1971; 309,320). Kıray ise, ailenin "en küçük ve en kolay ayırt edilebilen toplum birimi" olduğunu ifade etmektedir (Kıray, 1964, 113).

Çok karmaşık ve farklılaşmış sosyal gerçeklikleri bilimsel yoldan inceleyip kavrayabilmek için, Le Play'in de belirttiği gibi, toplumun en basit birimi olan ailenin ele alınması gerekmektedir (Eserpek, 1979,1). Yasa da, bu konuya değinerek ailenin, "toplumun temel taşı" olduğunu, toplumdaki değişimleri inceleyebilmek için, bu değişimlerin iyi gözlenebildiği toplumun temel birimi olan ailenin incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Yasa, 1966, 240). Bu temel gerçeklikten hareketle bu çalışmada aile konusuna ayrı bir yer verilmiştir.

Aile biçim bakımından toplumdaki topluma değişmekle beraber, cinsel ilişkilerin meşrulaştırılarak insan neslinin devamı, çocukların gelişmesi için fiziksel ve psikolojik ortam sağlayarak yetiştirilip topluma hazırlanması, bireye eğitim, statü, prestij sağlanması, dini görevleri yapabilme, eğlenme ve dinlenme imkanını vermesi (DPT- Özel İhtisas Komisyonu, 1989, 2-3), birincil grup doyumlarının sağlanıp, kadın ve erkeğin ekonomik işbirliğinin oluşturulması (Ozankaya, 1984a, 282), kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması gibi işlevleri yerine getiren temel bir sosyal kurumdur (DPT-Özel İhtisas Komisyonu, 1989, 5).

Sosyologlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte ailenin genel kabul gören bir tanımı şöyle yapılmaktadır: "Aile kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal

birimdir" (DPT-Özel İhtisas Komisyonu, 1989,3-4).

Evlenme; eşlerin birbirine, aile bireylerine, akrabalarına ve topluma karşı görev ve sorumluluklarını içeren normların ve geleneklerin belirlediği bir toplumsal düzenlemedir (Lundberg, Crag ve Larsen, 1970,110). Evlenme genel olarak sosyal bilimciler tarafından "sosyal yapı içinde mevcut normlara uygun bir şekilde, örfi veya medeni hukuk açısından, meşru bir bağın kurularak aile müessesesinin o topluluk tarafından kabulünü sağlayan" bir sözleşme olarak tanımlanmaktadır (DPT- Özel İhtisas Komisyonu, 1989, 5).

Aile Yapısı

1. Ailenin Kuruluşu: Evlenme

a. Eş Seçme

Harran'da oğlu evlenme çağına gelen ve ekonomik durumu müsait olan aileler önce yakın çevrelerinden ve akrabalarından başlayarak gelin adayını aramaya başlamaktadırlar. Yasa'nın "küfüv" (Yasa, 1960, 55) dediği kendilerine her yönü ile eşit, denk bir aile bulurlarsa, önce kadınlar giderek kızın ve annesinin görüşünü öğrenmeye çalışmaktadır. Eğer kız ailesi kızlarını vermeyi uygun bulurlarsa, erkek tarafı kasabada sözü geçen akrabalarından veya dostlarından bir kaç erkeği alarak kız evine dünür gitmektedir. Biraz sohbet yaptıktan sonra kızın babasından kız istenmektedir. Kızın babası "bir düşünelim" diyerek süre istemekte, bu arada kızına amca oğullarından ve diğer akrabalarından talipli olup olmadığını araştırmakta, aşiretin önde gelen kişilerine danışmaktadır. Damat adayı uzak bir köyden ise durumu sorulup öğrenilmektedir. Ayrıca Yasa'nın da belirttiği gibi Türkiye'de özellikle kırsal kesimde erkek tarafı dünür yollamakta, kız tarafı ilk gören dünüre hemen kesin cevap vermemektedir. "Kız evinin naz evi" olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Harran'da da aynı gelenek sürdürülmektedir. Dünürlerin daha sonraki gelişlerinde kızın babası kızını verecekse "kısmetse ne diyelim" diyerek kızını vereceğini belirtmekte ve söz kesilmektedir (KK, Ömer oğlu Mahmut Özyavuz, Ali Kızıl).

Görüldüğü gibi Harran'da eş seçiminde görücü usulü geçerlidir. Evlenecek kişilerin özellikle kızın bu evlenmeyi isteyip istemediği pek sorulmamaktadır. Bunun yanında Harran'da birbirine yakın ailelerin aynı günlerde doğan kız ve erkek çocukları arasında söz kesmesi şeklinde görülen ve "beşik kertmesi" denen uygulamalara da rastlanmaktadır (Maraş, 1986,78).

1) Cinsiyet- Evlenme Kararı ilişkisi

Tablo 55'de Görüşme cetvelinin uygulandığı HHB'nin evlenme kararını almalarında cinsiyetin rolü aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 55: Cinsiyet- Evlenme Kararı İlişkisi

Cinsiyet		CY	Eşi ile tanışıp kendileri karar verenler	Evlenme kararı			Toplam
				Büyüklerinin rızasını alarak kendileri karar verenler	Büyükleri tarafından rızası alınarak evlendirilenler	Büyükleri tarafından rızası alınmadan evlendirilenler	
Erkek	S	0	14	47	88	2	151
	%	0.0	9.3	31.1	58.3	11.3	100.0
Kadın	S	1	1	2	8	0	12
	%	8.3	8.3	16.7	66.7	0.0	100.0
Toplam	S	1	15	49	96	2	163
	%	0.6	9.2	30.1	58.9	1.2	100.0

$$\chi^2 = 24.43 \quad SD = 4 \quad P < 0.05$$

Tablo 55'deki verilerde en çok yığılma %66.7'lik bir oranla büyükleri tarafından rızası alınarak evlendirilen kadınlarda görülmektedir. Eşi ile tanışıp evlenme kararını kendisi veren kadın sadece bir kişi (%8.3) olup, o da kocası Akçakale'de çalışan bir öğretmendir. Bunun dışında evlenme kararını kendisi veren başka bir kadına rastlanılmaması, Harran'da kadının evlenmesi konusundaki kararları yaşlı erkeklerin özellikle aile reislerinin verdiğini göstermektedir. Erkeklerin evlendirilmesi konusunda da durum bundan çok farklı değildir. Erkeklerin %58.3'nün büyükleri tarafından rızası alınarak evlendirildiğini belirtmesi, eşi ile tanışıp evlenmeye karar verdiğini söyleyenlerin oranının oldukça düşük olması (%9.3) ve bunların çoğunu da memurların oluşturması, erkek çocukların evlendirilmesi konusunda da aile reislerinin etkin rol oynadığını ortaya çıkarmaktadır. Harran'ın geleneksel yapısının açıkça göstermesine rağmen, HHB'den rızası alınmadan evlendirildiğini söyleyenlerin %11.3 gibi düşük bir oranda kalması, bazı kişilerin bu gibi konuları gizlemek istemesinden ileri gelebilir. Bu veriler Harran'da evlenme çağına gelmiş çocuklar için, evlenme kararını babaların ve ailenin diğer yaşlı erkeklerinin verdiğini, bu kasabada ataerkil geniş ailenin egemenliğini sürdürdüğünü göstermektedir.

2) Öğrenim Durumu- Evlenme Kararı İlişkisi

Toplumumuzda öğrenim görmüş kişilerden kendi kendilerini yönetebilmeleri, birçok konuda bağımsız hareket edebilmeleri beklenmektedir. Bu beklenti evlenme için de geçerlidir. Öğrenim görmüş bir çok kız ve erkek gerek öğrenim sırasında, gerekse öğrenim sonrasında aralarında anlaşarak evlenme kararını vermekte, ailelerine ise daha sonra haber

vermektedirler. Aşağıdaki tabloda, HHB'nin öğrenim durumu ile evlenme kararını vermeleri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Tablo 56: Öğrenim Düzeyi- Evlenme Kararı İlişkisi

HHB'nin öğrenim düzeyi	CY	Evlenme kararı					Toplam
		Eşi ile tanışıp kendileri karar verenler	Büyüklerinin rızasını alarak kendileri karar verenler	Büyükleri tarafından rızası alınarak evlendirilenler	Büyükleri tarafından rızası alınmadan evlendirilenler		
Okur- yazar değil	S	1	3	20	34	0	58
	%	1.7	5.2	34.5	58.6	0.0	100.0
Okur-yazar	S	0	0	3	10	1	14
	%	0.0	0.0	21.4	71.4	7.1	100.0
İlkokul mezunu	S	0	8	23	48	1	80
	%	0.0	10.0	28.8	60.0	1.3	100.0
Ortaokul "	S	0	0	2	3	0	5
	%	0.0	0.0	40.0	60.0	0.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	0	1	1	1	0	3
	%	0.0	33.3	33.3	33.3	0.0	100.0
Yüksek okul ve üni. mez.	S	0	3	0	0	0	3
	%	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	1	15	49	96	2	163
	%	0.6	9.2	30.1	58.9	1.2	100.0

$$X^2 = 106$$

$$SD = 20 \quad P < 0.05$$

Yukardaki tabloda en fazla dikkati çeken nokta, yüksek okul ve üniversite mezunlarının %100.0'nün, lise ve dengi okul mezunlarının da üçte birinin (%33.3) eşi ile tanışıp evlenmeye kendilerinin karar vermeleri, diğerlerinde ise bu oranın oldukça düşük olmasıdır. Buna karşılık büyükleri tarafından rızası alınarak evlendirilenlerde en büyük yığılma %71.4' lük bir oranla okula gitmeden okuma-yazmayı öğrenmiş olanlarda ve %58.6'lık bir oranla da okur yazar olmayanlarda görülmektedir. Bunları aynı sütunda %60.0'la ilk ve ortaokul mezunları, %33.3'le de lise mezunları takip etmekte, yüksek okul ve üniversite mezunlarında bu oran sifıra düşmektedir. Bu bulgulardan anlaşıldığı gibi öğrenim seviyesi yükseldikçe evlenme kararını kendi başına alanların oranlarında bir yükselme, büyükleri tarafından evlendirilme oranında bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu verilere dayanarak öğrenimin, özellikle yüksek öğrenimin, evlenmeye karar verirken kişiye daha bağımsız hareket etme bilinci kazandırdığı söylenebilir. Ancak, Harran'da genelde geçerli olan gelenek, evlenme kararlarını aile reislerinin vermesidir.

b. Başlık Geleneği

Başlık geleneksel toplumlara özgü bir gelenek olup, Türkiye'de özellikle kırsal kesimde yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Örneğin Doğu Anadolu'nun on iki ilinde yapılan bir araştırmada örnekleme katılan 376 kişiden %32.9'u başlığın çok iyi bir gelenek olduğu tezini savunmuştur. Onlara göre başlık ödenmeden yapılan evliliklerde halk şüpheye düşmekte, çevrede "kız yaramazdı", "evde kalmıştı", "elaleme bela etti" veya "kızı güzel değildi, bakire değildi" gibi çeşitli dedikoduların yayılmasına neden olmaktadır. Türkdoğan, başlığın "bazı yörelerde grup hayatında sosyal telafi edici bir mekanizma" olduğunu "onun toplumdaki bu görevini hesaba katmadan yasaklanması"nın grup dengesini sarsacağını açıklamaktadır (Türkdoğan, 1986, 140). Başlığın bu sosyal işlevinin yanında ekonomik işlevi de vardır. Başlık veren erkek, sürekli başlık verirken çektiği ekonomik sıkıntıları düşünecek ve eşine başlık olarak ödediği büyük meblağı hesap edecek, onun değerini bilecek, kolay kolay boşanmaya yeltenemeyecek ve ailelerin istikrarı sağlanacaktır. Alınan başlık parası vasıtasıyla kadın da kendi geleceğini garanti altına almış olacak, çok eşli evlilik bir ölçüye kadar önlenecektir. Ayrıca kız baba evinden ayrılmakla iş-güç yapanlardan biri eksilmekte onun yeri de nispeten başlık ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Dar gelirli birçok ailede kızın çeyizi de başlık parasıyla hazırlanmaktadır.

Başlığın bu olumlu görünen işlevlerinin yanında; kız kaçırımları ve sonunda kan davaları, gençlerin hayatının en verimli çağını gurbette başlık parası temin etmek için harcamaları, aile bölünmeleri, kadının bir eşya gibi satılması ve statüsünün düşürülmesi, görücü usulünün devam ettirilmesi, ailelerin başlık parası ödemek için varını yoğunu vererek borç içinde yaşamaları, borç aldığı ağaya karşı ömür boyu minnet duygusu ile ezik ve güç bir hayat sürdürmeleri gibi bazı olumsuz olaylara neden olduğu da bir sosyal gerçektir.

Fakat bütün bu olumlu ve olumsuz yönleriyle başlık, ülkemizin kırsal kesiminde özellikle de Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğun bir şekilde uygulanma ortamı bulmakta ve varlığını sürdürmektedir. Tezcan, başlık parasını "evlenecek erkeğin ya da akrabalarının kız babası ve akrabalarına yaptığı, toplumlara göre değişen hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren hediye niteliğinde bir ödeme" olarak tanımlamakta konuya olumlu yönden yaklaşmaktadır. Tezcan, bu ödemenin "genellikle para, hayvan (sığır, at, keçi vs.), çeşitli süs eşyaları ya da törensel değerler" şeklinde olduğunu da belirtmektedir (Tezcan, 1981,7).

Harran'da başlık geleneklere bağlı kalınarak çok yaygın bir şekilde uygulama alanı bulmaktadır. Bir kız istenip söz kesilince kızın babası damat adayını eğer yakından

tanımıyorsa mal varlığını ve çevredeki konumunu sormakta, sonra başlık parası ve takılacak takılar konusunda pazarlığa geçilmektedir. Dünür gelenlerden birisi kız babasına "namusa değer biçilmez fakat gelen şu ağaların hatırını kırma" diyerek başlıkta indirim yapılmasını istemekte ve ısrarlar üzerine belli bir indirim yapılmaktadır. Ayrıca başlığın dışında dayı hakkı, muhtar hakkı da istenilmektedir. 1990 yılında başlık parası 10 ile 50 milyon arasında değişmekte idi. Bu para ile kıza çeyiz yapıldığı gibi, parayı kız babası kendi ihtiyaçları için de kullanabilmektedir. Başlık parasının miktarı kızın babasının zenginliğine, statüsüne, kızın güzelliğine ve en az ilkokul öğrenimi görmüş olmasına göre değişmekte, bu belirtilen nitelikleri taşıyan kızlara daha fazla başlık parası istenilmektedir.

Saha çalışması sürdürülürken kasaba gençleri araştırmacıya gelerek "başlık parası sorununu da yazın" diyerek başlık parasından yakınmışlar, başlığın yukarıda açıklanan olumsuz işlevlerini teker teker sayarak kasabadaki katı başlık geleneğini anlatmışlar, başlık parası böyle devam ederse evlenemeyeceklerini ya da başlık parası biriktirmek için senelerce gurbette çalışmak zorunda kalacaklarını dile getirmişlerdir.

Harran'daki evli ve dul HHB'nin evlenirken başlık olarak ödedikleri ve başlık yerine bir alternatif çözüm olarak geliştirdikleri "değişik" diğer adıyla "berdel" usulü ile ilgili bulgular tablo 57'de görülmektedir.

Tablo 57: Evli ve Dul HHB'nin Evlenirken Başlık Verme Durumu

	Sayı	%
Hiç başlık vermeyenler	8	5.4
Yalnız para verenler	47	31.5
Para ve canlı hayvan verenler	9	6.0
Para, canlı hayvan ve tahıl verenler	26	17.4
Para ve tahıl verenler	9	6.0
Para ve tarla verenler	1	0.7
Değişik yapanlar (berdel usulü ile evlenenler)	49	33.0
Toplam	149	100.0

Yukardaki verilerde erkek HHB'nin %61.6'sı evlenirken başlık verdiğini ifade etmiştir. Harran'da başlık olarak genellikle para verilmektedir. Tablo 57'de başlık veren HHB'nin %31.5'inin, diğer bir ifadeyle 1/3'ünün başlık olarak para verdiğini belirtmesi bunu göstermektedir. İkinci sırada %17.4'lük bir oranla para ve canlı hayvanla birlikte tahıl verenler gelmektedir. Bunu %6.0 ile para ve canlı hayvan verenler ile %6.0 ile para ile tahıl verenler takip etmektedir. Harran'da başlık olarak toprak verme usulü terk edilmiş gibidir. HHB'den yalnız bir kişinin (%0.7) para ile birlikte tarla verdiğini

söylemesi bu usulün artık terkedildiğinin bir kanıtıdır.

Başlık parasından kurtulmak için yöre halkı alternatif çözüm olarak "değişik usulü"nü geliştirmiştir. Doğu Anadolu'da "berdel" (Özer, 1990, 70), Gaziantep'in güneydoğusunda "kepir değişmesi" (Tanyol, 1952, 107-108) denilen değişik usulü Harran'da yaygın bir uygulama olup yukardaki tablo da da görüldüğü gibi HHB'nin evlenirken 1/3'ünün yani %33.0'ünün bu usulle evlendiği görülmektedir. Harran'da evlenme çağına gelmiş iki genç başlık vermemek için aile büyüklerinin de onayını alarak kız kardeşlerini karşılıksız ve parasız olarak birbirleriyle değiştirebilmektedir. Düğün yapılırken iki taraftan yola çıkan gelin alayları yarı yolda karşılaşmakta, yaşlı bir erkek gelinleri değiştirmektedir. Gelinler güveyi evine vardıktan sonra dini nikahları kıyılmaktadır. Değişik usulünde gelinlerden biri ölürse, öbür gelin de çocuğu dahi olsa babasının evine dönmek zorundadır. Eğer dönmesi istenmiyorsa kocası tarafından başlık parası ödenmesi gerekmektedir. Gelinlerden birisi herhangi bir nedenle sözgelimi dargınlık suretiyle babasının evine dönerse öbürü de dönmektedir. Bu yörede değişik usulünde; iki delikanlının kız kardeşlerini değiştirmeleri en sık uygulanan değişik usulü olmakla beraber, kızı ile diğerinin kız kardeşini, kızı ile diğerinin kızını, yeğeni ile diğerinin kız kardeşini değiştirenlere de rastlanılmaktadır.

c. Nişanlanma

Nişanlanma, iki genci evliğe yaklaştıran, evlenecek çiftlerle birlikte ailelerine de bir takım görevler yükleyen, kız ve erkeğin psikolojik olarak evlilik hayatına uyumlarını kolaylaştıran, gençlerle birlikte ailelerinin birbirini tanımalarına yardım eden kızın çeyizlerinin hazırlanmasında yardımlaşma imkanı ve zamanı tanıyan evliliğe hazırlık anlaşmasıdır (Yasa, 1960, 56-57).

Bu olumlu işlevlerine rağmen Harran'da nişanlanmaya pek önem verilmemekte, nişan için ayrı bir tören yapılmamaktadır. Yörede nişandan önce kız evine "sakal öpümü" (Maraş, 1986, 78) denen bir ziyaret yapılmakta daha sonraki bir ziyarette de davetlilere çiğköfte, tatlı, çay ve kahve ikram edilerek nişan takılmaktadır. Ancak nişanlılık dönemi Harran'da oldukça kısa olup söz kesildikten birkaç gün sonra şehre alış-verişe gidilmekte gerekli eşya alınarak on-onbeş gün içinde düğün yapılmaktadır. Nişanlılık döneminde kız ve erkek, dini nikah kıyılana kadar genellikle görüştürülmemekte, ancak kız çeşmeye, tarlaya işe giderken ve düğünlerde nişanlılar birbirini görebilmekte, hatta düğünlerde halay çekerken el ele tutuşabilmektedirler.

d. Nikah

Nikah, evlenme çağındaki bir erkekle bir kadının ömürboyu bir arada yaşamak üzere hayatlarını birleştirmek üzere yaptıkları dini ve hukuki bir akittir. Ülkemizin genelinde olduğu gibi Harran'da da nikah, dini ve resmi olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Harran'da dini nikah genellikle düğünden sonra gelinin oğlan evine indiği akşam, gerdeğe girmeden önce kız ve erkeğin kendileri veya vekilleri ya da erkeğin kendisi kızın vekiliyle iki şahit huzurunda mahalle imamı tarafından kıyılmaktadır.

Resmi nikaha Maraş'ın da belirttiği gibi bu yörede "saray nikahı" (Maraş, 1986, 79) denilmekte, düğünden önce veya sonra şehre gidilerek yaptırılmaktadır.

Tablo 58'de evli HHB'nin resmi nikahlarını yaptırma sebepleri görülmektedir.

Tablo 58: Evli HHB'nin Resmi Nikah Yaptırma Sebepleri

Resmi nikah yaptırma sebepleri	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Eşinin ve ailesinin isteğiyle	5	3.3	147	96.3	152	100.0
Kendinin ve eşinin isteği ile	124	81.6	28	18.4	152	100.0
GAP'tan önceki toprak reformundan yararlanmak için	70	46.1	82	53.9	152	100.0
GAP çalışmalarının başlamasıyla birlikte ailelere toprak verileceği söylentisi ile	9	5.9	143	94.1	152	100.0
Çocuklarını nüfusa kaydetmek için	69	45.4	83	54.6	152	100.0
Başka sebepler	15	9.9	137	90.1	152	100.0
Resmi nikah yaptırmayanlar	7	4.6	145	95.4	152	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 58'de evli HHB'den %93.4 gibi büyük çoğunluğun resmi nikahını yaptırdığı görülmektedir. HHB'nin %81.6'sı resmi nikahını kendisinin ve eşinin isteği ile, %46.1'i GAP'dan önceki toprak reformundan yararlanmak için, %46.4'ü de çocuklarını nüfusa kaydettirmek için yaptırdığını belirtmiştir. HHB'nin %5.9'u GAP çalışmalarının başlaması ile birlikte ailelerine toprak verileceği söylentisiyle %3.3'ü eşinin ve ailesinin isteği ile %9.9'u da kanuna uymak gibi başka nedenlerle resmi nikah yaptırdığını ifade etmiştir. Bu veriler toprak reformundan yararlanma, çocukları nüfusa kaydetme gibi belirli bir çıkar sağlama amacıyla da olsa bu kasaba halkının resmi nikahın bilincinde olduğunu göstermektedir. Harran'da sadece dini nikahla yapılan evlilik meşru görülmesine rağmen, evlenen kişiler dini nikahın yanında resmi nikah da yaptırmaktadır. Nitekim resmi nikah yaptırmayan kırk çift, saha araştırması yapıldıktan bir süre sonra Harran Belediyesi ile Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Şanlıurfa Şubesi'nce Harran'da ortaklaşa

düzenlenen bir törenle resmi nikahlarını yaptırmışlardır (Ersöz, 1990,3).

e. İlk Evlenme Yaşı

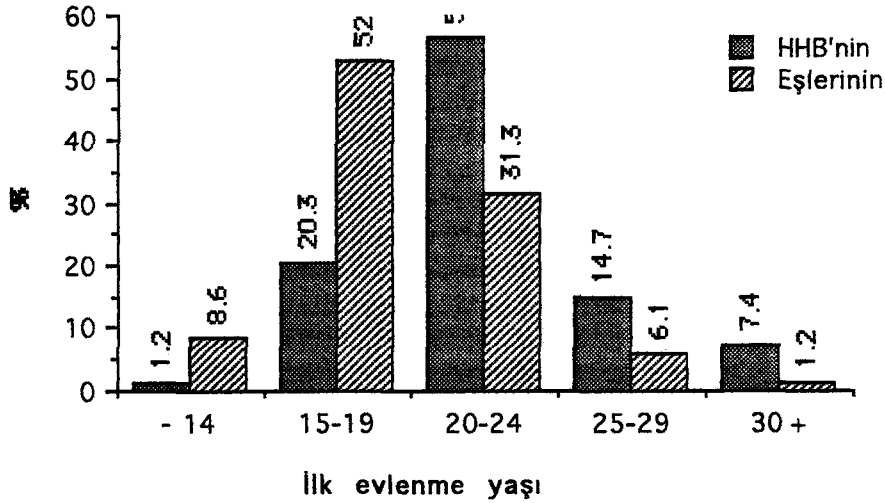
Geleneksel toplumlarda evlenme çok genç yaşlarda yapılmaktadır. Bu toplumlarda kadının en önemli görevlerinden biri de erken yaşta evlenip tarımsal işletmelerde çalışacak çocuklar doğurup yetiştirmektir (Alkan,1981,81). Ülkemizin kırsal kesiminde çocuklar ergenlik çağına geldikten sonra fazla bekletilmeden evlendirilmektedir. Yasa'nın da işaret ettiği gibi "er.evlenen döl alır, erken kalkan yol alır" atasözü belki de bu gerçeği ifade etmek için söylenmiştir (Yasa, 1969,70).

Harran'da HHB'nin ve Eşlerinin İlk Evlenme Yaşları

Harran'da kızlar, erkeklere göre daha erken yaşlarda evlendirilmektedir. Tablo 59'da ve şekil 6'da evli HHB'nin ve eşlerinin ilk evlenme yaşları görülmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde bu durum daha açık bir şekilde görülecektir.

Tablo 59: Evli HHB'nin ve Eşlerinin İlk Evlenme Yaşları

Yaş grupları	HHB'nin kendileri		Eşleri	
	Sayı	%	Sayı	%
_ 14	2	1.2	14	8.6
15-19	33	20.3	86	52.8
20-24	92	56.4	51	31.3
25-29	24	14.7	10	6.1
30 +	12	7.4	2	1.2
Toplam:	163	100.0	163	100.0

Şekil 6: HHB'nin ve Eşlerinin İlk Evlenme Yaşları

Tablo 59'daki verilerden erkek HHB'nin eşlerinin %52.8'inin 15-19 yaşları arasında kendilerinin ise, %56.4'ünün 20-24 yaşları arasında ilk evliliğini yaptığı dikkati çekmektedir. Harran'da ideal evlenme yaşı kızlar için 15-19, erkekler için ise 20-24 yaş arasındır. Erkek HHB'nin eşlerinin %8.6'sının 14 ve daha aşağı yaşlarda evlendirildiği görülmektedir. Bu durumun kasabanın geleneksel yapısından etkilendiği, halkın namus konusunda çok hassas olması dolayısıyla ergenlik çağına gelmiş bir kızı baba evinde fazla bekletmeden evlendirmek istemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca yörede iklimin çok sıcak olup kızların çok çabuk ergenlik çağına girmelerinin de bunda payı olabilir. HHB içinde 25 yaşından sonra evlenenlerin oranı erkeklerde %22.1, eşlerinde ise %7.3'dür. Harran'da HHB arasında yaş ilerledikçe evlenme oranı düşmekte olup kadınlarda bu durum daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Harran'da ortalama ilk evlenme yaşı kızlar için 20.6 erkekler için 23.4'dür. Bu veriler Türkiye'de yapılmış bazı araştırmalardan elde edilen verilerle karşılaştırıldığında Harran'da ilk evlenmelerin çok erken yaşlarda olmadığı görülecektir. Örneğin, Kemaliye kasabasında kızlar için ideal evlenme yaşı 19-21, erkekler için ise 22-25 yaşlarıdır (Erkul, 1983, 249). Manisa'nın Soma ilçesindeki maden işçilerinde çoğunlukla ilk evlilik 22-24 yaşları arasında olmakta, eşlerinde ise en fazla evlenme 18 ve daha aşağı yaşlarda görülmektedir (Özen, 1991 133). Erzurum'un Pasinler ilçesinin Velibaba köyünde ortalama evlenme yaşı 15 civarındadır (Türkdoğan, 1965, 49). Erzurum'un Büyükgeçit köyünde kızlar çoğunlukla 15-20 yaşları arasında, erkekler

askerliğini yapıp döndükten sonra evlendirilmektedir (Atalay, 1979, 48-49). Bursa'nın Keleş İlçesi İssızören köyünde ortalama evlenme yaşı erkeklerde 19, kızlarda 16'dır (Oğuzberk, 1970, 15). Ankara'nın Hasanoğlan köyünde ortalama evlenme yaşı erkeklerde 22.1, kızlarda 18.6'dır (Yasa, 1969, 71). DPT'nin tespitlerine göre Türkiye genelinde 1980'de ilk evlenme yaşı ortalaması 17.7'dir (DPT-Özel İhtisas Komisyonu, 1989, 6).

Bu örneklerden sonra şu hususu belirtmekte yarar vardır. Harran'ın geleneksel yapısının erken yaşlarda evlenmeyi gerektirmesine rağmen ilk evlenme yaş ortalamasının diğer bazı köy, kasaba, il ve Türkiye ortalamasına göre daha yüksek olmasının nedeni; başlık parasının çok yüksek olması, evlenecek delikanlıların başlık parası biriktirmek için yıllarca gurbette çalışmalarıdır, denilebilir.

f. Düğün Töreni

Harran'da düğün törenleri genellikle cuma günleri başlamakta, cumartesi ve pazar günü devam etmektedir. Cumartesi erkek tarafının aldığı çeyiz kız evine, kız tarafının aldığı elbiseler oğlan evine gönderilmektedir. Düğüne gelen davetlilere genellikle "mırza" denilen acı kahve ikram edilmektedir. Konuklara güvey evinde her yemek vakti verilen ziyafetlerden sonra acı kahve ikramı devam etmektedir. Cumartesi akşamı kız evinde kına gecesi eğlenceleri düzenlenmekte, maniler söylenerek geline kına yakılmaktadır. Şanlıurfa'nın diğer yerlerinde sıkca rastlanılan kirve ve sağdıç geleneğine Harran düğünlerinde pek rastlanılmamaktadır. Düğünlerde kadın ve erkekler birlikte davul-zurna eşliğinde "halay" denilen halk oyunları oynamaktadır. "Halay"da kızlar genellikle amca oğullarının, bazen sevdikleri bir gencin elinden tutabilmektedirler. Evli kadınlar halayda kocaları ile yan yana oynamayı sevmektedirler. Kadınlar halay arasında "hel hele", "lülü" diye sesler çıkararak müziğe eşlik etmekte, erkeklerin bu esnada özellikle 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi'nden önce silah sıkarak oyundaki coşkuyu artırdığı anlatılmaktadır.

Maraş'ın da tespit ettiği gibi, bu yörede düğün törenlerinde en sık oynanan halk oyunları; "lorke", "süse", "ağırlama", "tek ayak", "iki ayak", "kıvıllı", "düz" ve "depçe" oyunlarıdır (Maraş, 1986, 184).

Pazar günü, erkek evindeki düğün alayına katılanlar, kız evine gidip "halay" çekerek gelini arabaya bindirip çeyizini de bir kamyon, yahut traktör römorkuna yükleyerek dönmektedir. Eskiden gelinin deveye bindirilerek götürüldüğü anlatılmaktadır. Gelin güvey evine getirildikten sonra davetlilere "supha yemeği" verilmekte ve yakın akrabalar dışında herkes dağılmaktadır. Akşama doğru dini nikah kıyılmakta, yatsı namazından sonra damat gerdeğe girmektedir. Damat bir müddet sonra dışarı çıkmakta, yatak çarşafı kadınlar tarafından kontrol edilmekte, yatakta bekaret işareti olan kan tespit edilmektedir.

Pazartesi sabahı, "gelin göre" törenleri yapılmakta geline hediyeler getirilmekte, damada tatlı yedirilmektedir. Bir hafta sonra da damat, gelin, kayınbaba, kaynana ve ailesi kız evi tarafından yemeğe davet edilmektedir. Kendileri ile uzun görüşme yapılan bazı Harranlılar eskiden düğünlerin çok görkemli yapıldığını, özellikle zenginlerin prestij kazanmak için bir hafta düğün yaptırdıklarını anlatmaktadırlar(KK, Ömer Oğlu Mahmut Özyavuz ve Ali Kızıl).

g. Birden Fazla Kadınla Evlenme (Çok Karılı Veya Çokeşli Evlilik)

Birden fazla kadınla evlenme geleneksel toumlara özgü bir uygulamaya olup ülkemizde de özellikle kırsal kesimde birden fazla kadınla evlenenlere rastlanılmaktadır. 1972'de Türkiye'de evli erkeklerin %2 'sinin birden fazla kadınla evlilik yaptığı, bu oranın kent ve kasabalarda %1, köylerde ise, %3 olduğu tespit edilmiştir (Timur,1972, 93). 1985'de Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre, birden fazla kadınla evlilik yapan erkeklerin oranının %14.63 olduğu görülmektedir (Elmacı, 1990, 43).

Araştırmacılar birden fazla kadınla evliliği; kısırlık, erkek çocuğa sahip olamama (Eserpek,1979, 115), kadın-erkek eşitsizliği, evli erkek kardeşin ölmesi sonucu eşinin ve çocuklarının ortada kalması (Balaman,1982, 34-35), misafire hizmet verilmekte olan ağa evlerinde tek kadının işleri yürütememesi, aşiret düzeni, eğitim düzeyinin düşüklüğü, kadınların küçük yaşta sevmedikleri kişilerle evlendirilmeleri ve daha sonra boşanarak dul kalmaları, kadının ekonomik güvencesinin olmayıp bir erkeğin koruyuculuğuna ihtiyaç duyması, statü farklılaşması, evliliklerde resmi nikahın yapılmayıp yalnızca dini nikahla yetinilmesi gibi sebeplerle açıklamaktadırlar (Elmacı, 1990, 43-47).

1)HHB'nin Birden Fazla Kadınla Evlilik Durumu

Harran'da birden fazla kadınla evli olan HHB'nin durumu tablo 60' da görülmektedir.

Tablo 60: Evli HHB'nin Birden Fazla Kadınla Evlilik Durumları

	Sayı	%
Tek kadınla evli olanlar	144	96.6
İki kadınla evli olanlar	5	3.4
Toplam	149	100.0

Harran'da birden fazla kadınla evli olan HHB'nin oranı % 3.4'dür. Bu oran düşük gibi görünmesine rağmen, Türkiye (1972) ortalamasının üzerindedir. Harran'da birden fazla kadınla evli olan erkeklere ait veriler Türkiye ortalamasının bir buçuk katı, kent ve kasabalar ortalamasının üç buçuk katı ve köyler ortalamasının 0.4 puan üzerindedir. Bu

bulgular Harran'da birden fazla kadınla evliliğin küçümsenemeyecek oranda yaygın olduğunu göstermektedir

Birden fazla kadınla evliliğin komşu Arap ülkelerinde çok yaygın olması (Timur, 1972, 93), aradaki coğrafi yakınlığın kültürel etkileşimi kolaylaştırması ve sosyal yapı benzerliği Harran'da birden fazla kadınla evliliğin yaygınlaşmasında etkili olmuştur, denebilir.

2) Evli Erkek HHB'nin Eşlerinin Üzerine Kuma Getirme İstekleri

Görüşülen HHB'ye Harran'da evli erkeklerin eşlerinin üzerine kuma getirmek istemelerinin sebepleri sorulmuş alınan cevapların sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir

Tablo 61: Evli Erkek HHB'nin Eşlerinin Üzerine Kuma Getirme İsteklerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Eşinin üzerine kuma getirmek istemeyenler	121	81.2
Hiç çocuğu olmadığı için kuma getirmek isteyenler	1	0.7
Erkek " " " " " "	1	0.7
Eşini sevmeyi için kuma getirmek isteyenler	2	1.3
Eşi hasta olduğu için kuma getirmek isteyenler	1	0.7
Zevk için yeniden evlenmek isteyenler	22	14.7
Toplam	149	100.0

Tablo 61'de HHB'nin %81.2 gibi büyük çoğunluğunun eşlerinin üzerine kuma getirmeyeceklerini belirtmelerine rağmen bir çok HHB'nin bu konuda istekli olduğu görüşmeler esnasında gözlenmiştir. HHB'ye "eşinizin üzerine kuma getirmeyi düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltildiğinde bazılarının hoşuna gitmiş, gülümseyerek ve "Bak hanım hoca ne diyor; bu konuda sen ne düşünüyorsun; bu soruya ne cevap verelim" diyerek eşlerine şaka yapmışlardır. Görüşülen HHB'nin bazıları kuma getirmeye istekli olduklarını ancak ekonomik durumlarının yeterli olmaması nedeniyle bu soruya olumlu cevap veremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Tablo 65'deki verilerde HHB'nin yaklaşık 1/3'ü çocuğu olmaması, eşin sevilmemesi, eşin hasta olması gibi etkenleri kuma getirme nedenleri olarak göstermiştir. HHB'nin % 14.7'si birden fazla eşle evlenmenin zevk için yapıldığını belirtmiştir.

2. Aile Tipleri

Sosyologların, aileyi farklı biçimlerde sınıflandırdıkları görülmektedir. Aile konusundaki çalışmalarıyla tanınan Le Play, "1)Patriarkal aile, 2)Kök aile, 3)Ferdî aile" olmak üzere üç temel aile tipi belirlemektedir. Zimmerman da, benzer bir sınıflama

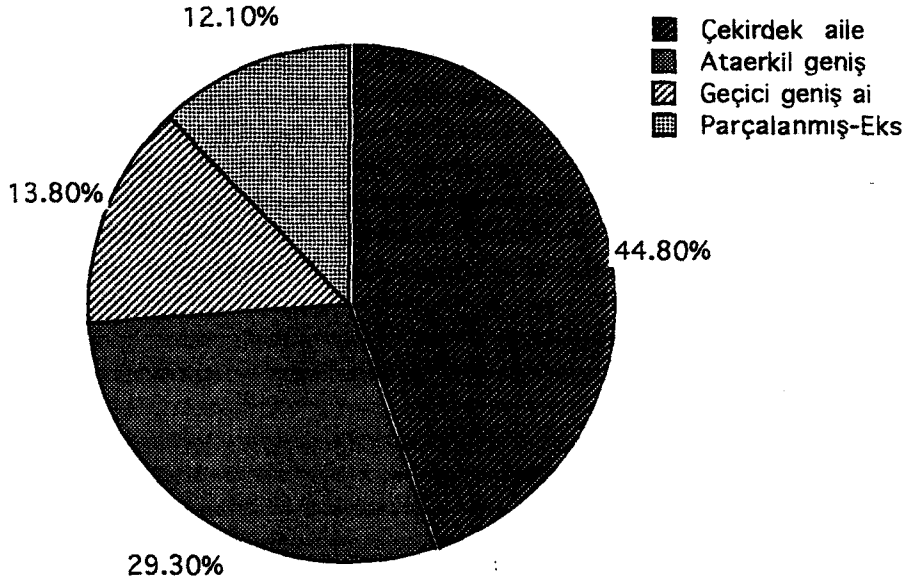
yaparak aileyi, "1) Trustee aile (Geleneksel aile), 2) Domestik aile (Hizmet ailesi), 3)Atomist aile (Çekirdek aile)" diye üç tipe ayırmaktadır. Türkdoğan'ın da bu sosyologların etkisiyle "1)Geleneksel aile (Büyük aile), 2)İntikal tipi aile(Geçiş ailesi), 3)Modern aile (Çekirdek aile)" üçlü sınıflamasını yaptığı görülmektedir. Bu sınıflamalarda temel ilke; her aile tipinin bir öncekinin evrimi sonucu biçimlenmesi ve bu evrime paralel olarak aile üyelerinin daha fazla özgürlük kazanmasıdır (Türkdoğan, 1977 a, 221-224). Ozankaya ve Armağanlar ise, yerleşim biçimlerini esas alarak bir sınıflamaya gitmişlerdir. Ozankaya Türk toplumundaki aile biçimlerini " köy, kasaba ve kent aileleri" şeklinde sınıflarken (Ozankaya, 1984a,291), S.Armağan ve İ.Armağan da yine benzer bir şekilde "köy ailesi-kırsal aile (geniş aile), gecekondü ailesi ve kent ailesi" sınıflamasını yapmaktadırlar (S.Armağan ve İ.Armağan, 1988,14).

Aile üyelerinin aile başkanına yakınlık ve akrabalık ölçütünden hareket eden Eserpek, "1)bileşik aile", "2)yaygın aile", "3)bağımlı çekirdek aile", "4)çekirdek aile", "5)parçalanmış aile" şeklinde bir sınıflamaya gitmektedir (Eserpek, 1979, 67-91). Aynı şekilde aile üyelerinin aile başkanına akrabalık ve yakınlık derecesini ölçüt alan Timur ve DPT- Özel İhtisas Komisyonu, çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve parçalanmış-eksik aile olmak üzere dört temel aile biçimi olduğunu belirtmektedirler.

Bu çalışmada aile tiplerini belirlemede aile üyelerinin HHB'ye yakınlığı ve akrabalık derecesi ölçüt alınarak Timur ve DPT Özel İhtisas Komisyonu'nun sınıflandırması benimsenmiştir. Buna göre Harran'da çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve parçalanmış-eksik aile olmak üzere dört tip aile belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda ve şekil 7'de bu ailelerin kasabadaki dağılımı verilmiştir.

Tablo 62: Aile Tipleri

	Sayı	%
Çekirdek aile	78	44.8
Ataerkil geniş aile	51	29.3
Geçici geniş aile	24	13.8
Parçalanmış, Eksik aile	21	12.1
Toplam	174	100.0

Şekil 7: Aile Tipleri

Tablo 62'deki bulgularda Harran'da en yaygın olan aile biçiminin %44.8'lik bir oranla karı-koca ve evlenmemiş çocuklarından oluşan çekirdek aile olduğu gözlenmektedir. Harran'da "aile başkanı ve karısıyla, evli oğulları, gelinleri veya bir evli oğul ve diğer bekar çocukları, ya da tek bir evli oğul, gelin ve torunların birlikte oturmaları" sonucu oluşan ataerkil geniş aileler (Timur, 1972, 27-28)'in oranı %29.3; "aile başkanının kendi ana-baba (veya bunlardan biri), bekar kardeşleri, karısının bu tür yakınları ya da her ikisinin diğer akrabalarının bulunması" sonucu oluşan geçici geniş aileler (Timur, 1972, 27-28)'in oranı %13.8; "ölüm boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle karı veya kocadan birinin ya da ikisinin bulunmadığı" parçalanmış-eksik aileler (Timur, 1972,27-28)'in oranı ise, %12.1 olarak belirlenmiştir. Ancak Harran'da ailelerin çoğunun anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelmesi, yukarıda belirtildiği gibi %44.8'ini çekirdek ailelerin oluşturması burada kentsel yapı özellikleri gösteren modern ailelerin (çekirdek ailelerin) yaygın olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü adı geçen ailelerde, geleneksel kuralların hakim olduğu, aile üyelerinin eşit haklara sahip olmadığı, tek başına babanın sözünün geçtiği, çağdaş hukuk kuralları yerine geleneksel kuralların geçerli olduğu gözlenmiştir. Bu yönüyle her ne kadar bu kasabadaki aileler nicel olarak çekirdek aile

olarak gözükseler de, nitelik yönünden geleneksel aile özelliğini göstermektedirler.

b. Harran'daki Aile Tiplerinin Bazı Yerleşim Birimlerindeki Aile Tipleriyle Karşılaştırılması

Harran'daki aile tiplerinin oranının daha iyi anlaşılabilmesi için onların bazı yerleşim birimlerindeki ve Türkiye'deki aile biçimleriyle karşılaştırılması yararlı olacaktır. Bu amaçla, Türkiye'nin değişik yerleşim birimlerinde yapılmış çeşitli araştırmaların konu ile ilgili-verilerinden yararlanılarak tablo 63 oluşturulmuştur.

Tablo 63: Türkiye'de Değişik Yerleşim Birimlerinde ve Farklı Yıllarda Yapılan Araştırmalara Göre Aile Tipleri

Aile tipleri	Araştır- ma yılı	Yerleşim birimleri								
		Türkiye	Büyük kent	Kent	Kasaba	Köy	Ankara gecekon- duları	Kema- liye kasa.	Kale- cik kasa.	Harran kasabası
Çekirdek aile	1968 ¹	59.7	65.8	63.3	61.5	55.4	-	-	-	-
	1971 ²	-	-	-	-	-	72.7	-	-	-
	1980 ³	-	-	-	-	-	-	67.0	-	-
	1983 ⁴	-	-	-	-	-	-	-	61.87	-
	1983 ⁵	61.6	-	-	-	-	-	-	-	-
	1990	-	-	-	-	-	-	-	-	44.8
Ataerkil geniş aile	1968	19.0	9.7	9.5	20.0	25.4	-	-	-	-
	1971	-	-	-	-	-	10.9	-	-	-
	1980	-	-	-	-	-	-	8.0	-	-
	1983	-	-	-	-	-	-	-	10.17	-
	1983	15.1	-	-	-	-	-	-	-	-
	1990	-	-	-	-	-	-	-	-	29.3
Geçici geniş aile	1968	13.1	11.6	15.0	12.7	13.3	-	-	-	-
	1971	-	-	-	-	-	8.2	-	-	-
	1980	-	-	-	-	-	-	14.0	-	-
	1983	-	-	-	-	-	-	-	17.80	-
	1983	12.8	-	-	-	-	-	-	-	-
	1990	-	-	-	-	-	-	-	-	13.8
Parçalanmış eksik aile	1968	8.3	12.9	11.9	5.7	5.9	-	-	-	-
	1971	-	-	-	-	-	8.2	-	-	-
	1980	-	-	-	-	-	-	11.0	-	-
	1983	-	-	-	-	-	-	-	10.17	-
	1983	10.5	-	-	-	-	-	-	-	-
	1990	-	-	-	-	-	-	-	-	12.1

Kaynaklar: 1) Timur, 1972, 31, tablo 3. 2)Gökçe, 1976, 73, tablo 14. 3)Erkul, 1983, tablo VII-I. 4)Uygun, 1984,215, tablo 66. 5)DPT- Özel İhtisas Komisyonu, 1989,30, tablo 5.

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi çekirdek aile oranının %44.8'le en düşük olduğu yer Harran'dır. Sözkonusu araştırmalar geçmiş zamanda yapılmış olup, Harran'da yapılan araştırma ile belirtilen bu araştırmalar arasında büyük bir zaman farkı vardır.

Türkiye'deki ailenin genel farklılaşma biçimi göz önünde bulundurularak, aradaki bu zaman süresince bu yerleşim birimlerindeki ailelerin çekirdek aile yönünde farklılaşacakları ve bu farklılaşmanın kent ve kasabalarda Harran'daki geleneksel yapıya göre daha hızlı bir seyir göstereceği de tahmin edilirse, aradaki oransal farkın daha da yüksek olacağı söylenebilir. Bunun yanında ataerkil geniş ailenin oranının da %29.3'le en yüksek olduğu yer Harran'dır. Bu oran, 1968 Türkiye köyler ortalamasından daha yüksek olup, bu kasabada hala ataerkil geniş ailenin egemenliğini sürdürdüğünü göstermektedir.

Parçalanmış-eksik ailenin oranı 1968'de büyük kentlerde %12.9'dur. O yıllarda bazı araştırmacıların da tespit ettiği gibi, bir çok erkek eşini ve çocuklarını köy ve kasabada bırakarak iş bulabilmek için tek başına büyük kentlere gitmiştir (Erdoğan, 1977,40-41). Bu oran o dönemde büyük kentlere yapılan yoğun göç akımının bir sonucudur denebilir. Harran'daki parçalanmış-eksik ailelerin oranı ise, %12.1 olup aradaki fark sadece %0.8'dir. Bu oranın 1968'ler Türkiye'sindeki büyük kentlerin en fazla göç aldığı orana yakın olması, Harran'dan büyük kentlere yapılan göç sonucu, bazı ailelerin parçalanmış olduğunu göstermektedir. Ayrıca Harran'da HHB olarak dul kadın ve bekar memurların bulunması da parçalanmış-eksik ailenin oranının yüksek olmasında etkili olmuştur.

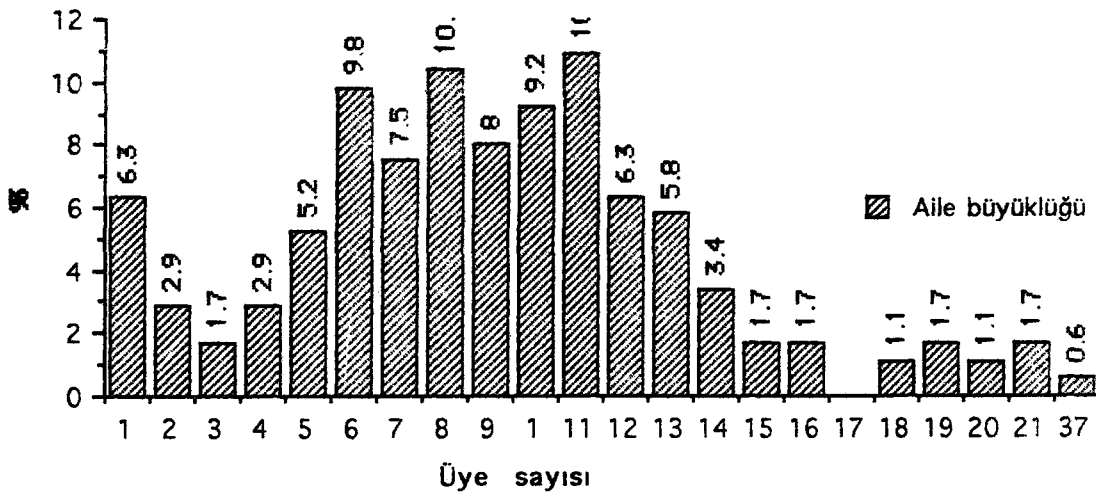
Bu verilere göre, genel olarak yerleşme birimlerinin tümünde çekirdek aile egemendir.

3. Aile Büyüklüğü

Sosyal yapının belirlenmesi için ailenin, ailenin anlaşılabilmesi için de aile tiplerinin ve aile büyüklüklerinin bilinmesi gerekmektedir. Tablo 64'deki ve şekil 8'deki veriler Harran'da üye sayısına göre aile büyüklüğünü yansıtmaktadır.

Tablo 64: Üye Sayısına Göre, Aile Büyüklüğü

Üye sayısı	Aileler	
	Sayı	%
1	11	6.3
2	5	2.9
3	3	1.7
4	5	2.9
5	9	5.2
6	17	9.8
7	13	7.5
8	18	10.4
9	14	8.0
10	16	9.2
11	19	10.9
12	11	6.3
13	10	5.8
14	6	3.4
15	3	1.7
16	3	1.7
17	-	-
18	2	1.1
19	3	1.7
20	2	1.1
21	3	1.7
37	1	0.6
Toplam	174	100.0

Şekil 8: Üye Sayısına Göre Aile Büyüklüğü

Üye sayısına göre ailenin büyüklüğünü ifade eden tablo 64'deki dağılımın modu (tepe değeri) 11'dir. Diğer bir ifade ile, %10.9'luk bir oranla Harran'da en sık rastlanan aile, 11 üyesi olan ailelerdir. Bu kasabada tek üyeli 11 aile vardır. Bunlar bekar öğretmen, hemşire, memur ve dul kadınlardır. En kalabalık aile olarak 37 üyesi olan bir aile bulunmaktadır. Bu aileyi, iki evli erkek kardeşin eşleri ve çocukları ile anneleri, bekar kız ve erkek kardeşleri ile ölmüş olan bir erkek kardeşlerinin eşi ve çocukları oluşturmaktadır. Bunlar ayrı ayrı iki evde oturmaktadır. Fakat işleri ve geçimleri bir olduğundan bir aile olarak ele alınmıştır. Harran'daki ailelerin üye sayılarının aritmetik ortalaması, yani bu kasabada ortalama aile büyüklüğü 9.2'dir.

a. Türkiye'de Çeşitli Yerleşim Birimlerinde Yapılan Araştırmalarda Tespit Edilen Aile Büyüklüğünün Harran'da Tespit Edilen Aile Büyüklüğü İle Karşılaştırılması

Harran'daki aile büyüklüğünü daha iyi anlayabilmek için diğer bazı yerleşim birimlerindeki aile büyüklüğü ile karşılaştırmak yararlı olacaktır. Bu amaçla tablo 63 düzenlenmiştir.

Tablo 65: Çeşitli Yıllarda Türkiye'de Değişik Yerleşim Birimlerinde Yapılan Araştırmalarda Tespit Edilen Aile Büyüklüklerinin Harran'da Tespit Edilen Aile Büyüklüğü İle Karşılaştırılması

<u>Yerleşim birimi</u>	<u>Araştırma yılı</u>	<u>Aile büyüklüğü</u>
Türkiye	1966 ¹	5.5
Üç büyük kent	1968 ¹	4.1
Kent	1966 ¹	4.9
Kasaba	1968 ¹	5.6
Köy	1968 ¹	6.1
Hasanoğlan Kasabası	1968 ²	5.38
Ereğli Kasabası	1962 ³	5.2
Ankara Gecekonduları	1977 ⁴	7.2
Kemaliye Kasabası	1980 ⁵	5.53
Osmaneli "	1982 ⁶	4.21
Kalecik "	1983 ⁷	4.36
Harran	1990	9.2

Kaynaklar: 1)Timur, 1972, 38, Çizelge 6. 2)Yasa, 1969,82. 3)Kıray,1964,115, 4)Kartal, 1978, 55, Çizelge 20. 5)Erkul,1983,220. 6)Akkayan, 1990, 132. 7)Uygun,1984, 221.

Tablo 65'deki verilerde dikkati çeken en önemli nokta Harran'da tespit edilen aile büyüklüğünün diğer yerleşim yerlerindeki aile büyüklüklerinden oldukça farklı hatta bazı yerleşim birimlerinde tespit edilen oranların iki katı olmasıdır. Sözelimi, Timur'un (1968) üç büyük kent (%4.1) ile bütün kentlerde (%4.9) elde etmiş olduğu bulgular,

Uygun'un (1983) Kalacık'te (%4.36) ve Akkayan'ın (1982) Osmaneli'nde (%4.21) elde etmiş olduğu bulgular birbirine çok yakın olup, Harran'daki bulguların yarısı değerindedir. Bu belirtilen aile büyüklükleri kentsel bir ailenin nicel özelliklerini yansıtırken, Harran'daki bulgular nitelik açısından olduğu gibi nicelik açısından da geleneksel ataerkil geniş ailenin kasabada egemen olduğunu ortaya koymaktadır.

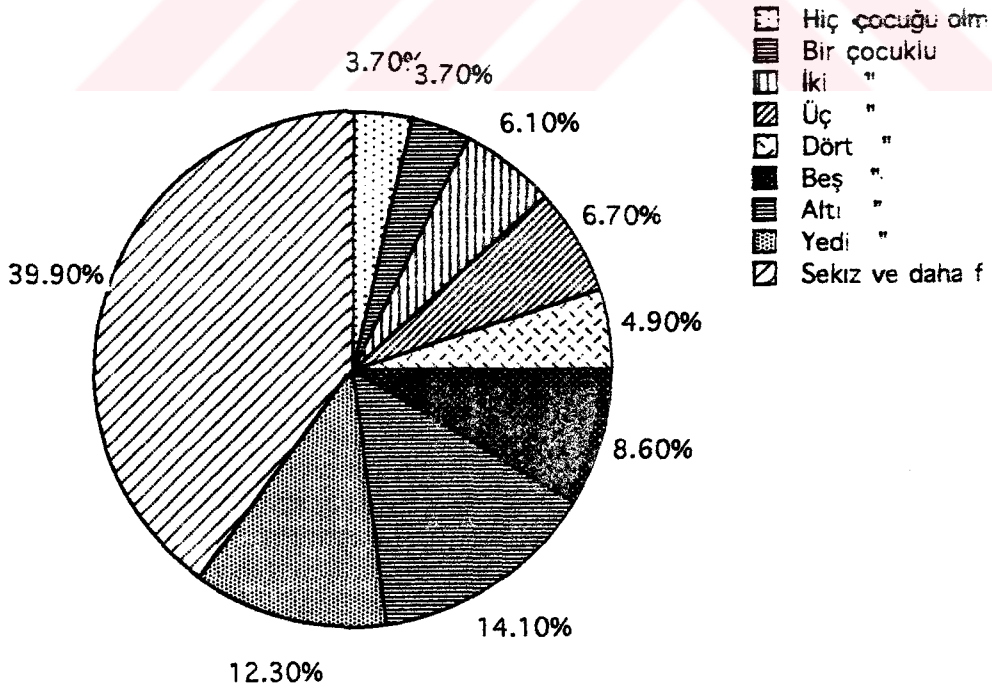
b Ailelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısı

Aşağıdaki tabloda ve şekil 9'da görüldüğü gibi Harran'daki aileler genellikle çok çocukludur.

Tablo 66: HHB'nin Sahip Oldukları Çocuk Sayılarına Göre Dağılımı

Cocuk sayısı	Aile sayısı	
	Sayı	%
Hiç çocuğu olmayanlar	6	3.7
Bir çocuklu	6	3.7
İki "	10	6.1
Üç "	11	6.7
Dört "	8	4.9
Beş "	14	8.6
Altı "	23	14.1
Yedi "	20	12.3
Sekiz ve daha fazla "	65	39.9
Toplam	163*	100.0

*Not: Bekarlar bu tabloya dahil edilmemiştir

Şekil 9: HHB'nin Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Harran'da çocuğa sahip olmayan ailelerin oranı %3.7; sekiz ve daha fazla çocuğa sahip olanların oranı %39.9'dur. Bu kasabada bir ve iki çocuklu olan ailelerin oranı ise %9.8'dir. Ailelerin %86.5'i üç ve daha fazla çocuğa sahip olup çoğunluğu çok çocukludur. Tablodaki dağılımın modu (tepe değeri) 8'dir. Ailelerin sahip oldukları ortalama çocuk sayısı ise 6.5'dir. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi Harran'da doğurganlık oranı oldukça yüksek olup aileler genellikle çok çocukludur.

c Harran ve Bazı Yerleşmelerdeki Ailelerde Çocuk Sayıları

Türkiye'nin değişik yerlerinde yapılmış araştırmalarda tespit edilen ortalama çocuk sayısı ile Harran'daki ailelerin sahip oldukları ortalama çocuk sayıları karşılaştırılmış, Harran'daki ailelerin doğurganlık oranının yüksek, ailelerin çok çocuklu olduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 67: Çeşitli Yıllarda Değişik Yerleşim Yerlerinde Yapılmış Araştırmalarda Tespit Edilen Ortalama Çocuk Sayısının Harran'da Tespit Edilen Ortalama Çocuk Sayısı ile Karşılaştırılması

Araştırma yeri	Araştırma yılı	Ortalama çocuk sayısı
Üç büyük kent	1968 ¹	2.7
Kentler	1968 ¹	3.4
Kasabalar	1968 ¹	3.8
Köyler	1968 ¹	4.2
Türkiye	1968 ¹	3.9
Sindel Köyü	1956 ²	2.3
Ankara Gecekonduları	1971 ³	4.3
Alvar Köyü (Erzurum)	1977 ⁴	3.7
Tüysüz Köyü (Erzurum)	1977 ⁴	3.0
Hasanoğlan Köyü	1968 ⁵	3.17
Ereğli Kasabası	1962 ⁶	2.4
Kırıkkale "	1981 ⁷	3.5
Osmaneli "	1982 ⁸	1.76
Kemaliye "	1980 ⁹	2.93
Soma "	1986 ¹⁰	2.5
Harran "	1990	6.5

Kaynaklar: 1) Timur,1972,39. 2) Yasa,1960,34-35. 3) Gökçe,1976,72. 4) Eserpek, 1979,67-70. 5) Yasa,1969,82. 6) Kıray,1964,115. 7) Atalay,1983, 129. 8) Akkayan,1990,133'deki tablo 10. 9) Erkul , 1983,220. 10) Özen,1991, 157'deki tablo78.

Tablo 67'deki verilerde görüldüğü gibi Harran'daki ailelerin sahip olduğu ortalama çocuk sayısı diğer yerlerde tespit edilenlerin iki katı bir değere sahiptir. Hatta Harran'daki bulgular üç büyük kent(2.7), Sindel Köyü(2.3), Ereğli(2.4) Osmaneli(1.76)ve Soma(2.5) kasabalarında tespit edilen ortamların üç katına yakın bir değerdedir. Harran

araştırmasında elde edilen sonuç yukardaki tabloda en yüksek değer olan 1968 Türkiye köyler ortalamasından 2.3 puan, 1971 Ankara gecekonduları ortalamasından ise, 2.2 puan daha yüksektir.

Diğer yerlerde yapılan araştırmaların çok önce yapılmış olması ve Harran'da yapılan araştırmayla aralarındaki zaman farkı ve bu zaman süresi içinde diğer yerleşim yerlerindeki ailelerin doğum kontrolü ile ilgili değer yargılarının ve bilgilerinin de pozitif yönde değiştiği ve bunun doğurganlık oranlarını etkileyeceği tahmin edilirse; Harran'daki ortalama çocuk sayısı değer olarak yüksek bir rakama ulaşmaktadır. Harran'daki aileler genellikle doğum kontrolünün asıl içeriğini bilmemekte, bilenlerde ayıp ve günah sayarak uygulamaktan kaçınmaktadırlar. Daha önce değinildiği gibi kasabada genel nüfus içinde 0-14 yaş grubundakilerin yani çocukların oranı oldukça yüksektir. Harran sokaklarında gezerken büyüklerden çok çocuklarla karşılaşmaktadır. Bu kasabada aşiret yapısının bir gereği olarak çok çocuğa sahip olmak esastır. Aşiretlerin ve ailelerin diğer aşiret ve ailelere karşı daha güçlü olabilmesi için özellikle daha fazla erkek çocuğuna sahip olmaları gerekmektedir. Onun için erkek çocuk istenmektedir. Hiç çocuğu olmayan veya birkaç kızı olup da erkek çocuğu olmayan kadın kocasının kuma getirmesine fırsat hazırlamış olmaktadır. Çocuğun olmamasında kusur, kadının kısırlığında aranmaktadır. Erkekte kusur aranmamakta, erkek doktora muayene olmadan yeniden evlenebilmektedir. Atalay'ın Erzurum'un Büyükgeçit köyünde tespit ettiği gibi, erkek çocuğu olmayan kadın ailede önemli bir konum elde edememektedir. Erkek çocuğu olan kadın ise cemaatte önemli bir konuma sahip olmakta, ailede ağırlığı artmaktadır. Erkek çocuk "evin direği", "nesli devam ettiren", "ocak bekçisi" (Atalay, 1979, 26-27) ve "ocağı tütüren" olarak görülmekte ailenin geleceğinin teminatı ve güvencesi olarak düşünülmektedir. Özen'in de tespit ettiği gibi ailede özellikle erkek çocuklar yaşlılıkta anne-babanın güvencesi olarak görülmektedir (Özen, 1991,162) Ayrıca Harran'da arazideki işleri genellikle erkekler yaptığından, erkek çocuklar da babalarına işgücü katkısında bulunmaktadır.

4. Aile Üyeleri Arasındaki Sosyal İlişkiler

Harran'da bütün sosyal ilişkilerde olduğu gibi aile bireyleri arasındaki sosyal ilişkilerde de geleneksel kurallar geçerlidir. Ailede kadın ve çocukların babaya mutlak itaatı istenmektedir. Kadının erkeğin sözünden çıkmaması, ona her konuda bağlı ve sadık kalması beklenmektedir. Kadın yaşlandıkça ve erkek çocuğa sahip olup çocukları büyüdükçe, aile içinde ağırlığı artmaktadır. Aile içinde genel olarak yaşlılar saygı görmekte, yaşlıların gençler üzerindeki otoritesi hissedilmektedir. Çocuklar yaşlılarla özellikle baba ile

tartışmamakta, yanında ayak ayak üstüne atıp veya ayağını uzatıp oturamamaktadırlar. Çocuklar babanın yanında sigara içmemektedir. Çocukların küçük yaştaki eğitiminden anne sorumludur. Fakat çocuklar büyüyünce baba ve ağabey de onların eğitimi ile ilgilenmektedir. Ülkemizin bir çok yerinde örneğin Yenimahalle, Kayadibi (Güçbilmez, 1972,215) ve Kemaliye'de (Erkul, 1983,234-235) görüldüğü gibi Harran'da da çocuklar ve özellikle de kız çocuklar üzerinde, aile otoritesi sıkı bir şekilde devam etmekte, evlenmeden önce iyi bir isim yapması gerekçesiyle sıkı bir şekilde disiplin altında tutulmakta, baba, anne ve ağabey onun davranışlarını kontrol etmekte, kızlar annelerinin dizleri dibinde yetiştirilerek ondan kadınlık rollerini öğrenmektedirler.

Ülkemizde kentlerde ve bazı kırsal yerleşim birimlerinde, örneğin Yenimahalle ve Kayadibi'nde (Güçbilmez, 1972,215) olduğu gibi, oğulun babasının işinden ayrı bir sanayi veya hizmet sektöründe çalışıp ekonomik bağımsızlığını kazanmasıyla üzerindeki baba otoritesinin de zayıflaması gibi bir durum Harran' da söz konusu değildir. Çünkü bu kasabada sanayi sektörü gelişmemiştir. Harran'da gençler arasında ortaöğretim ve yükseköğretim seviyesinde öğrenim görmüş çok az kişi olup kasabadaki kadrolar sınırlı olduğundan, hizmet sektöründe çalışmaları da söz konusu olamamaktadır. Bu bakımdan gerek töreler gereği, gerekse ekonomik bağımlılıktan dolayı erkek çocukların da kız çocukları gibi, her konuda babaya itaat etmeleri beklenmektedir.

a. HHB'nin Çocuklarının Eğitimi ile İlgili Görüşleri

Bu kasabada genellikle çocuklar törelere göre eğitilmektedir. Tablo 68 bunu kanıtlamaktadır.

Tablo 68:HHB'nin, Çocuklarının Hatalı Bir Davranışı Karşısında Takındıkları Tavırlar

Eğitim tarzları	HHB'nin cevabı					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Öğüt verme	131	75.3	43	24.7	174	100.0
Azarlama	141	81.0	33	19.0	174	100.0
Dövme	128	73.6	46	26.4	174	100.0
Evden kovma	29	16.7	145	83.3	174	100.0
Başka	1	0.6	173	99.4	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 68'deki verilerlerde çocuklarının hatalı bir davranışı karşısında HHB'nin %81.0'nin azarlama, %75.3'nün öğüt verme, %73.6'sının dövme, %16.7'sinin de evden

kovma yöntemine başvurması çocuk eğitiminde geleneksel kuralların geçerliliğini sürdürdüğünü, aielelerin otoriter ataerkil geniş aile karakterini taşıdığını göstermektedir.

b. HHB'nin Cinsiyetlerine Göre, Çocuk Eğitimi Konusundaki Görüşleri

HHB'nin çocuklarının hatalı bir davranışı karşısında takındıkları tavır ile cinsiyet arasındaki ilişki tablo 69'da gösterilmiştir.

Tablo 69: Çocuklarının Hatalı Bir Davranışı Karşısında HHB'nin Takındıkları Tavırların Cinsiyete Göre Dağılımı

Çocuklarının hatalı bir davranışı karşısında HHB'nin takındıkları tavırlar	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
CY	12	7.6	7	41.2	19	10.9
Öğüt verme	6	3.8	1	5.9	7	4.0
Öğüt verme, azarlama	14	8.9	3	17.6	17	9.8
Öğütverme,azarlama,dövme	79	50.3	2	11.8	81	46.6
Öğüt verme, azarlama,dövme, evden kovma	20	12.7	1	5.9	21	12.1
Öğüt verme,dövme	3	1.9	0	0.0	3	1.7
Öğüt verme,dövme,evden kovma	2	1.3	0	0.0	2	1.1
Azarlama	1	0.6	1	5.9	2	1.0
Azarlama,dövme	13	8.3	1	5.9	14	8.0
Azarlama, dövme,evden kovma	5	3.2	0	0.0	5	2.9
Azarlama, dövme	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Dövme	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Dövme, evden kovma	0	0.0	1	5.9	1	0.6
Toplam	157	100.0	17	100.0	174	100.0
$\chi^2 = 36.97$	$SD = 12$	$P < 0.05$				

Çocuk eğitiminde genel olarak erkekler daha baskıcı bir tavır gösterirken kadınların bu konuda daha esnek davrandığı gözlenmektedir. Tablo 15'deki verilerde çocuk eğitiminde erkekler daha çok öğüt vermenin yanında azarlama, dövme (%50.3) ve evden kovma (%12.7)yöntemlerine ağırlık verirken, kadınların daha çok öğüt verme ve azarlama (%17.6) yöntemlerine başvurdukları görülmektedir. Bu da annelik duygusunun etkisiyle annelerin babaya göre çocuklarına daha şefkatli davrandığını göstermektedir. Genel olarak kasabada çocuk eğitiminde anne ve babaların %46.6'lık bir oranla öğüt verme, azarlama ve dövme yöntemini benimsedikleri dikkati çekmektedir.

c.HHB'nin Yaşlarına Göre, Çocuk Eğitimi Konusundaki Görüşleri

HHB'nin çocuklarının hatalı bir davranışı karşısında takındıkları tavırlar ile yaş grupları arasındaki ilişkiyi belirten veriler tablo 70'de verilmiştir.

Tablo 70: Çocuklarının Hatalı Bir Davranışı Karşısında HHB'nin Takındıkları Tavırların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Çocuklarının hatalı bir davranışı karşısında HHB'nin takındıkları tavırlar	HHB'nin yaş grupları															
	18-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71 +	Toplam								
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
CY	3	100.0	11	50.0	1	1.7	2	4.1	0	0.0	2	18.2	0	0.0	19	10.9
Öğüt verme	0	0.0	1	4.5	3	5.0	2	4.1	1	4.0	0	0.0	0	0.0	7	4.0
Öğüt verme, azarlama	0	0.0	1	4.5	11	18.3	4	8.2	1	4.0	0	0.0	0	0.0	17	9.8
Öğüt verme azarlama, dövme	0	0.0	7	31.8	30	50.0	21	42.9	13	52.0	7	63.6	37	50.0	81	46.6
Öğüt verme, azarlama, dövme, evden kovma	0	0.0	0	0.0	5	8.3	11	22.4	5	20.0	0	0.0	0	0.0	21	12.1
Öğüt verme, dövme	0	0.0	0	0.0	1	1.7	1	2.0	1	4.0	0	0.0	0	0.0	3	1.7
Öğüt verme, dövme, evden kovma	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.0	1	4.0	0	0.0	0	0.0	2	1.1
Azarlama	0	0.0	0	0.0	2	3.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	1.1
Azarlama, dövme	0	0.0	0	0.0	3	5.0	6	12.2	2	8.0	2	18.2	12	50.0	14	8.0
Azarlama, dövme, evden kovma	0	0.0	2	9.1	1	1.7	1	2.0	1	4.0	0	0.0	0	0.0	5	2.9
Azarlama, dövme	0	0.0	0	0.0	1	1.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.6
Dövme	0	0.0	0	0.0	1	1.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.6
Dövme, evden kovma	0	0.0	0	0.0	1	1.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.6
Toplam	3	100	22	100	60	100	49	100	25	100	11	100	4	100	174	100
$\chi^2 = 112.12$			SD = 72		P < 0.05											

Tablo 70'deki verilerden HHB'nin genel olarak çocuk eğitimi konusunda öğüt verme, azarlama ve dövme yöntemini benimsedikleri ve bu eğitim yönteminin yaş yükseldikçe ağırlık taşıdığı anlaşılmaktadır. HHB arasında bu yöntemlere başvuranlar 20-30 yaş grubunda %31.8, 31-40 yaş grubunda %50.0, 41-50 yaş grubunda %42.9, 51-60 yaş grubunda %52, 61-70 yaş grubunda %63.6, 71 ve daha yukarı yaş grubunda ise %75'dir.

Görüldüğü gibi çocuk eğitiminde daha otoriter olma ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta, yaş yükseldikçe buna paralel olarak çocuk eğitiminde daha otoriter davranma oranı artmaktadır.

d. Kuşak Çatışması

Ailelerin ataerkil geniş aile niteliğine sahip olması ve ailede tek otoritenin baba kabul edilmesinden dolayı Harran'da belirgin bir kuşak çatışması görülmemektedir. Bu konu ile ilgili veriler tablo 71'de sunulmuştur.

Tablo 71: HHB'nin Çocuklarının Hangi Davranışlarından Şikayetçi Oldukları

Şikayetçi olunan davranışlar	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç şikayetçi değil	143	82.2	31	17.8	174	100.0
Saygısızlık	8	4.6	166	95.4	174	100.0
İstenilen kişi ile evlenmeme	2	1.1	172	98.9	174	100.0
Fikirlerin uyuşmaması	1	0.6	173	99.4	174	100.0
Dini görevleri yapmama	2	1.1	172	98.9	174	100.0
Törelere uygun giyinmeme	1	0.6	173	99.4	174	100.0
Kötü alışkanlıklar edinme	1	0.6	173	99.4	174	100.0
Öğrenimde başarısızlık	3	1.7	171	98.3	174	100.0
Başka	3	1.7	171	98.3	174	100.0
CY	17	9.8	157	90.2	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

HHB'nin %82.2'sinin çocuklarının hiç bir davranışından şikayetçi olmadığını belirtmesi, Harran'da belirgin bir kuşak çatışmasının olmadığını destekler niteliktedir. HHB'den çocuklarının davranışlarından şikayetçi olduğunu söyleyenlerin oranı sadece %8.0'dır. Tablo 71'de de görüldüğü gibi saygısızlık, istenilen kişi ile evlenmeme, fikirlerin uyuşmaması, dini görevleri yapmama, törelere uygun giyinmeme, kötü alışkanlıklar edinme ve öğrenimde başarısızlık gibi davranışlar HHB tarafından şikayet konusu yapılmaktadır.

Atalay'ın Büyükgeçit Köyünde (Atalay,1979,105) tespit ettiği gibi Harran'da da çok az rastlanılan kuşak çatışmasında yaşlı ve gençler arasında orta yaşlılar her iki grupla ilişki kurup, gençleri yaşlılara karşı savunarak arada çatışmayı yumuşatıcı bir rol oynamaktadırlar.

e.HHB'nin Öğrenim Düzeyine Göre, Evlenen Erkek Çocuklarının Baba Evinden Ayrılması Konusundaki Görüşleri

Evlenen erkek çocuklarının baba evinden ayrılmaması ataerkil geniş ailenin bir özelliğidir. Bu tür ailelerde evli erkek çocuklar babanın deneyimlerinden, himaye ve yönetiminden yararlanmak, güç birliği oluşturmak için genellikle baba evinden ayrılmazlar. Fakat, geleneksel bir yapıya sahip Harran kasabasında tablo 72'de de gösterildiği gibi bu durumun değişmekte olduğu gözlenmektedir.

Tablo 72: HHB'nin Öğrenim Düzeyi ile Evlenen Erkek Çocuklarının Baba Evinden Ayrılmaları Hakkındaki Görüşleri Arasındaki İlişki

HHB'nin öğrenim düzeyi		Evlenen erkek çocukların baba-evinden ayrılmaları hakkındaki görüşleri				
		CY	Evet ayrılmalıdır	Hayır ayrılmamalıdır	Başka	Toplam
Okur-yazar değil	S	1	34	22	1	58
	%	1.7	58.6	37.9	1.7	100.0
Okur-yazar	S	0	10	4	0	14
	%	0.0	71.4	28.6	0.0	100.0
İlkokul mezunu	S	0	62	19	0	81
	%	0.0	76.5	23.5	0.0	100.0
Ortaokul mezunu	S	0	4	1	0	5
	%	0.0	80.0	20.0	0.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	0	7	0	0	7
	%	0.0	100.0	0.0	0.0	100.0
Yüksek okul ve üniversite mezunu	S	0	7	2	0	9
	%	0.0	77.8	22.2	0.0	100.0
Toplam	S	1	124	48	1	174
	%	0.6	71.3	27.6	0.6	100.0

$\chi^2 = 11.42$ SD = 15   P < 0.10

HHB'nin %71.3'ü bugünün şartlarına göre evlenen erkek çocuklarının baba evinden ayrılmasını istemekte; %27.6 oranında bir kesim ise buna karşı çıkmaktadır. HHB'den evlenen erkek çocuklarının baba evinden ayrılmasını isteyenlerin oranı, bu kasabadaki ataerkil geniş ailenin oranından 1.7 puan daha düşüktür. Erkek çocukların baba evinden ayrılmasını istememe düşüncesi, genel olarak ataerkil geniş ailenin bir niteliği olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında belirtilen verilere göre, az da olsa Harran'da ataerkil geniş aileden çekirdek aileye doğru bir farklılaşmanın olduğu söylenebilir.

Tablo 72'deki bulgular HHB'nin öğrenim seviyesi yükseldikçe evlenen erkek çocuğun baba evinden ayrılmasını istemelerindeki düzeyde yükselmektedir. Bu oran, okur-yazar olmayanlarda %58.6, okula gitmeden okuma yazma öğrenenlerde %71.4, ilkokul mezunlarında %76.5, ortaokul mezunlarında %80.0, lise ve dengi okul mezunlarında %100.0, yüksek okul ve üniversite mezunlarında ise %77.8'dir. Bu veriler öğrenimin, ataerkil geniş ailenin çekirdek aileye dönüşümünde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

f.HHB'nin Meslekleri ile Evlenen Erkek Çocuklarının Baba-Evinden Ayrılmaları Hakkındaki Görüşleri Arasındaki İlişki

Bu konu ile ilgili veriler Tablo 73'de görülmektedir.

Tablo 73: HHB'nin Meslekleri İle Evlenen Erkek Çocuklarının Baba-Evinden Ayrılmaları Hakkındaki Görüşleri Arasındaki İlişki

HHB'nin meslekleri		Evlenen erkek çocukların baba evinden ayrılmaları hakkındaki görüşleri				Toplam
		CY	Evet ayrılmalıdır	Hayır ayrılmamalıdır	Başka	
Çiftçi	S	0	63	29	0	92
	%	0.0	68.5	31.5	0.0	100.0
Günderlikçi	S	0	13	5	0	18
	%	0.0	72.2	27.8	0.0	100.0
Memur	S	0	15	2	0	17
	%	0.0	88.2	11.8	0.0	100.0
Şoför	S	0	7	5	0	12
	%	0.0	58.3	41.7	0.0	100.0
İşçi-hizmetli	S	0	8	0	0	8
	%	0.0	100.0	0.0	0.0	100.0
Doktor	S	0	1	1	0	2
	%	0.0	50.0	50.0	0.0	100.0
Esnaf	S	0	6	0	0	6
	%	0.0	100.0	0.0	0.0	100.0
Ev kadını	S	1	5	4	1	11
	%	9.1	45.5	36.4	9.1	100.0
Diğer	S	0	6	2	0	8
	%	0.0	75.0	25.0	0.0	100.0
Toplam	S	1	124	48	1	174
	%	0.6	71.3	27.6	0.6	100.0

$\chi^2 = 40.98$ SD = 24   P < 0.05

Tablo 73'de memurların %88.2'sinin, işçi ve hizmetlilerin %100.0'ünün, esnafların %100.0'ünün; buna karşılık çiftçilerin %68.5'inin, traktör şoförlerinin %58.3'ünün ve ev kadınlarının %45.5'inin evlenen erkek çocuklarının baba evinden ayrılmasını istediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kentsel yapıya özgü meslek sahiplerinin büyük bir oranla evlenen erkek çocuklarının baba evinden ayrılmasını istediği; daha çok kırsal yapıya özgü meslek mensuplarında bu oranın düştüğü gözlenmektedir. Mesleklerde, kentsel mesleklere doğru bir farklılaşma meydana geldikçe buna paralel olarak ataerkil geniş aileden, çekirdek aileye dönüşümü isteyenlerin oranında da bir artış olduğu söylenebilir.

g.HHB'nin Baba Evinden Ayrılma Sebepleri

HHB'nin baba evinden ayrılma sebeplerini gösteren veriler tablo 74'de verilmiştir.

Tablo 74: HHB'nin Baba-Evinden Ayrılma Sebepleri

	Sayı	%
Ayrılmayanlar	17	9.8
Geçimsizlik sebebiyle ayrılanlar	46	26.4
Babanın vefatı " "	61	35.1
Evin küçüklüğü " "	17	9.8
Bağımsız(ayrı) yaşama isteği ile ayrılanlar	11	6.3
Başka	21	12.1
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Harran'da HHB'nin baba-evinden ayrılma sebeplerinin başında %35.1'lik bir oranla babanın vefatı gelmektedir. Bu kasabadaki ataerkil geniş aile konumundaki ailelerde evli erkek çocuklar, babaları ölünceye kadar onların yönetiminde çalışıp, arazilerini birlikte işletip gelirden ortak olarak yararlanmaktadırlar. Babalarının vefatından sonra kalan mirası erkekler aralarında paylaşarak baba evinden ayrılmaktadırlar. Bu kasabada baba evinden ayrılma sebebi olarak ikinci sırada %26.4'le geçimsizlik gelmekte, onu %9.8'le evin küçüklüğü ve %6.3'le de bağımsız (ayrı konutta yaşama isteği) yaşama isteği takip etmektedir. HHB'nin %9.8'i baba evinden ayrılmadığını belirtmiştir. HHB'nin %12.1'i ise başka seçeneğini cevaplayarak memurluğa atanmayı baba evinden ayrılma sebebi olarak göstermiştir.

HHB'nin %9.8'inin baba-evinden ayrılma sebebi olarak evin küçüklüğünü göstermesi, daha öncede değinildiği gibi HHB'nin %75.8'inin üç ve daha az odalı konutta oturması ve bu kasabada ortalama aile büyüklüğünün 9.2 olması, ciddi bir konut sorununun olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kısaca, Harran'da evlenen erkek çocukların baba evinden ayrılmalarının, babanın vefatı, geçimsizlik, evin küçüklüğü, bağımsız yaşama isteği (ayrı konutta yaşama isteği) ve memurluğa atanma gibi sebepler olduğu gözlenmekle beraber bunlar içinde bu yörenin geleneksel yapısı gereği en önemli ayrılma sebebinin babanın vefatı olduğu söylenebilir.

h.HHB'nin Önemli Meselelerde Fikir Danıştığı Kişiler

Her insan önemli meselelerle karşı karşıya kaldığında sevdiği, güven duyduğu bir başka insanın görüşlerine başvurmak ister. Harran'da önemli meselelerde bir başkasının görüşlerini alma, görüş alış-verişinde bulunma bir töre olarak sürdürülmekte olup bu konu ile ilgili veriler tablo 75'de gösterilmiştir.

Tablo 75: HHB'nin Önemli Meselelerde Fikir Danıştığı Kişiler

	Sayı	%
Hiç kimseye	16	9.2
Babasına	32	18.4
Annesine	27	15.5
Eşine	29	16.7
Oğluna	12	6.9
Aşiret reisine	7	4.0
Bir arkadaşına	6	3.4
Bir akrabasına	22	12.6
Başka	23	13.2
Toplam	174	100.0

Tablo 75'deki verilerde HHB'nin önemli meselelerini aile dışına taşırmadan genellikle aile üyelerine danışarak çözmeye çalıştığı gözlenmektedir. HHB'nin %18.4'ünün babasına, %15.5'inin annesine, %16.7'sinin eşine, %6.9'unun oğluna yani toplam olarak HHB'nin %57.5 gibi büyük bir çoğunluğunun önemli meselelerini kendi aile üyelerine danışması bu düşünceyi desteklemektedir. Bu yörede akrabalık sosyal hayatın işleminde önemli bir etkidir. HHB'nin %12.6'sinin önemli mesele ile karşılaştığında bir akrabasına danıştığını belirtmesi bunu açıklamaktadır. Aşiret yapısının egemen olduğu cemaatçi bir sosyal yapıya sahip kasabada HHB'nin %4.0'ünün önemli meselelerini aşiret reisine danıştığını belirtmesi, aslında beklenen bir sonuç değildir. Bunun yanında HHB'nin %3.4'ünün bir arkadaşına danıştığını, %9.2'sinin de hiç kimseye danışmadığını belirtmesi, Harran halkından bir kısmının, yavaş yavaş da olsa geleneksel dayanışma biçimini bırakıp bağımsız ve bireyci bir yaşama biçimini benimsemeye başladığını göstermektedir, denebilir.

5. Boşanma

HHB'ye daha önce başlarından boşanma olayının geçip geçmediği sorulmuş, alınan cevapların sonuçları tablo 76'ya işlenmiştir.

Tablo 76: Boşanma Durumu

	Sayı	%
Hiç evlenmeyenler	11	6.3
Başından boşanma olayı geçenler	2	1.2
Başından boşanma olayı geçmeyenler	161	92.5
Toplam	174	100.0

Boşanma Harran'da olağan dışı şartlarda başvuru bir uygulamadır. Tablo 76'da

HHB'nin %92.5'nin başından boşanma olayı geçmediğini belirtmesi, %6.3'nün henüz hiç evlilik yapmamış bekarlardan meydana gelmesi, yalnızca iki kişinin (%1.2) başından boşanma olayının geçtiğini ifade etmesi, bu kasabada boşanmanın gerçekten olağandışı şartlarda başvuru olan bir uygulama olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kendileriyle uzun görüşme yapılan HHB, Harran'da evlenen kişilerin iyi ve kötü günlerinde ömür boyu birbirinin yanında olmak üzere hayatlarını birleştirdiklerini, evlilikte şartlar çok olumsuz giderse dini inançları gereği boşanmanın mübah olduğunu, ancak hoş karşılanmayan bir mübah olduğunu belirtmiştir. Törelere göre bu kasabada boşanma ayıp sayılmakta, her türlü olumsuz şartlar içinde son başvurulacak bir yol olarak görülmektedir. Öte yandan başlık parasının bu yörede çok yüksek olması da boşanmayı güçleştirmektedir. Eşini boşayacak olan erkek yeniden evlenmek için, başlık parasını nasıl temin edeceğini düşünmekte boşanma yoluna gidememektedir. Bu yörede boşanma kadın açısından olumsuz, aleyhte bir olay olarak görülmektedir. Bu bakımdan boşanacak kadının babası, erkek kardeşleri ve yakın akrabaları, özellikle de sülalece güçlü olan aileler boşanma olayına karşı çıkmakta, eşini boşayacak kişi, böyle bir yola kolay kolay başvuramamaktadır.

b. HHB'ye Göre, Boşanma Sebepleri

HHB'ye göre evli çiftler arasında boşanmaya yol açabilecek sebepler tablo 77'de verilmiştir.

Tablo 77: HHB'ye Göre, Boşanma Sebepleri

Boşanma sebepleri	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Eşlerden erkeğin zina yapması	84	48.3	90	51.7	174	100.0
Eşlerden kadının zina yapması	174	100.0	0	0.0	174	100.0
Şiddetli geçimsizlik	117	67.2	57	32.8	174	100.0
Geçim sıkıntısı	9	5.2	165	94.8	174	100.0
Çocuk olmaması	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Kalıcı bir hastalık	15	8.6	159	91.4	174	100.0
Eşlerden birinin yüz kızartıcı bir suç işlemesi	58	33.3	116	66.7	174	100.0
Başka	4	2.3	170	97.7	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 77'deki verilerde HHB'ye göre, boşanmaya yol açabilecek sebeplerin başında %100.0'lük bir oranla evli çiftlerden kadının zina yapması gelmektedir. Kendileriyle uzun görüşme yapılan HHB, Harran'da şimdiye kadar belirtilen sebebe bağlı herhangi bir

boşanma olayının meydana gelmediğini, insanın namusu ve şerefi için yaşadığını, namusu lekelenmiş bir kadının sadece boşanmakla bırakılmadığını, törelere göre ölüme mahkûm edildiğini belirtmiştir. HHB, sahip oldukları inanç ve töre gereği bu konuda hiç kimsenin taviz veremeyeceğini aksi halde kimsenin yüzüne bakamayacağını ifade etmiştir. HHB'nin açıklamalarına göre, kadından kocasına karşı mutlak sadakat beklenmektedir. Fakat, Ozankaya'nın da bir köy araştırmasında tespit ettiği gibi (Ozankaya,1971,63) aynı duyarlık erkekler için gösterilmemekte ve aynı sadakat erkeklerden beklenmemektedir. Tablo 77'deki verilerde HHB'nin yarısından fazlasının (%51.7) erkeğin zina yapmasını boşanma sebebi olarak görmemesi, yalnızca %48.3'lük bir kesimin bunu boşanma sebebi olarak belirtmesi bu anlayışın bir göstergesidir denebilir. HHB kötü yola düşen erkeğin çevresi tarafından uyarılıp ikaz edildiğini, kötü alışkanlıklarını bıraktığında da affedildiğini, fakat kadın için böyle bir şeyin söz konusu olmadığını belirtmiştir.

HHB'nin büyük bir çoğunluğu, geçim sıkıntısı, çocuk olmaması ve kalıcı bir hastalığa yakalanmayı boşanma sebebi olarak görmemektedir. Kendileriyle yapılan sohbetlerde HHB, ömür boyu yaşamak üzere hayatlarını birleştiren kişilerin dar günlerinde birbirini terk etmelerinin gerek inançlarına göre, gerekse töre gereği, kabul görür bir davranış biçimi olmadığını ifade etmiştir.

6. Miras

HHB, kendi ailelerinde mirasın aşağıdaki tabloda görüldüğü şekliyle intikal ettiğini belirtmiştir.

Tablo 78: HHB'ye Göre, Kendi Ailelerinde Mirasın Geçiş Şekli

Mirasın geçiş şekli	Sayı	%
Kız ve erkek çocukları eşit pay alanlar	14	8.0
Erkekleri üçte iki, kızları üçte bir alanlar	3	1.7
Yalnız erkekler arasında paylaşanlar	156	89.7
Başka	1	0.6
Toplam	174	100.0

Harran'da genel olarak mirasın geçiş şekli törelerle belirlenmektedir. Tablo 78'de görüleceği gibi, HHB'nin %89.7'sinin ailelerinde mirasın sadece erkekler arasında paylaşıldığını belirtmesi; bunun yanında mirastan yasalara göre, yani kız ve erkeğin eşit pay aldığını söyleyen HHB'nin oranının %8.0; dini usullere göre yani erkeklerin üçte iki, kızların üçte bir aldığını belirtenlerin oranının ise, sadece %1.7 olması, bu kasabada

mirasın, hukuki ve dini kurallara göre değil, yörede geçerli törelere göre dağıtıldığını açıkca ortaya koymaktadır. Bunun yanında yapılan uzun görüşme ve sohbetlerde HHB'nin, toprak ve diğer taşınmaz malların bölünüp küçük parçalara dönüşmemesi için, sadece erkekler arasında paylaşıldığını, buna karşılık kadının hiç bir hak iddia edemediğini, hatta kadınların mirastan hak istemelerinin ayıp karşılandığını, ancak çoğu kere erkek kardeşlerin kız kardeşine altın alıp veya bir miktar para verip onların da gönlünü hoşnut ederek, rızasını aldığı, ondan sonra miras paylaşımının yapıldığını belirtmesi bu görüşleri desteklemektedir.

X1. AŞİRET VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ

A. AŞİRET İLİŞKİLERİ

Aşiret, Arapça kökenli bir kelime olup, kabile teşkilatında ilk ve en küçük cemaat anlamına gelmekte ve büyük aile yerine kullanılmaktadır. Türkçe'de ise, aşiret sözcüğü, "büyük aile anlamında değil, göçebe veya yarı göçebe hayatı yaşayan oymak veya boy" demektir. Önceleri konar-göçer olup daha sonra yerleşik hayata geçenlere de aynı ad verilmiştir (İslam Ans.,1950, 709-710). Nitekim, Halaçoğlu'nun belirttiği gibi Osmanlı XVIII.yüzyılda birçok konar-göçer aşireti iskana tabi tutmuş, bu arada Harran Ovası ve Belih çayı çevresine de bazı aşiretler iskan edilmiştir (Halaçoğlu,1988,140). Bugün o topluluklar yerleşik olduğu halde aşiret hayatını sürdürmektedirler. Diğer bir ifade ile, aşiret, "aynı asıldan gelen, birlikte yaşayan, gerekirse birlikte konup göçen insan topluluğu" veya "bir boya bağlı bir yere yerleşmiş halk topluluğu"dur (Meydan Larousse,1971, 785).

Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde aşiret kavramı, "anne veya baba yoluyla aynı atadan geldiğine inanan, aynı kültürü paylaşan ve aynı coğrafi alanı kullanan, bu yüzden de aralarında sıkı bir bağlılık ilişkisi görülen küçük insan topluluğu" olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, 1992.38). Doğu Anadolu'da araştırmalar yapan Bruinessen, aşiret kavramını; "gerçek veya zahiri soy ve akrabalığa dayalı sosyo-politik ve genel olarak teritoryal (bundan ötürü de ekonomik) bir birim" olarak tanımlamaktadır (Bruinessen, tarihsiz, 72).

Toplumunu aşiret ve millet olarak ilk önce ikiye ayıran Gökalp, Türk toplumunun soy silsilesini şöyle açıklamaktadır:

1) Türk kavmi	: Uruklardan oluşmaktadır
2) Uruk (Cil)	: İllerden "
3) İl (Şa'b)	: Kollardan "
4) Kol (Kabile)	: Boylardan "
5) Boy (Amare)	: Bölüklerden "
6) Bölük (Batın)	: Tirelerden "
7) Tire (Fahz, Semiye)	: Yarım Tirelerden "
8) Yarım Tire (Fasile)	: Soylardan "
9) Soy(Asabe)	: Ocaklardan "
10) Ocak (Ehl)	: Akevlerden "
11) Akev(Ayal)	: Baba,ana ile çocuklardan oluşmaktadır.
- (Gökalp, 1992, 20-21).

Gökalp, aşiretleri kendi arasında; 1)Tam göçebe aşiretler 2)Yarı göçebe aşiretler, 3) Yerleşik aşiretler ve 4)Ağa köyleri olmak üzere dörde ayırarak incelemektedir (Gökalp, 1992,42).

Kafesoğlu, aşiret kültürünün bozkır kültüründen kaynaklandığını, bu kültürün ismini yaşanan yerin özelliğinden aldığını, insanın çevresinden ayrı düşünülmemeyeceğini bu suretle coğrafyanın aşiret kültürünün oluşmasında temel etkenlerden biri olduğunu, bu coğrafya insanlarca değiştirilemez ve hükmedilemezse bu etkinin daha da artacağını belirtmekte, aşiret kültürünün coğrafya, insan ve toplum olmak üzere üç temele dayandığını açıklamaktadır (Kafesoğlu,1983,202). Kafesoğlu, aşiretin tarihteki hiyerarşik yapısının; oğuş(aile), urug(aile birliği), boy, bod(kabile), bodur(boy birliği=aşiret) ve il veya el (imparatorluk=devlet) şeklinde olduğunu belirtmektedir (Kafesoğlu,1983, 215-220).

Bruinessen, Doğu Anadolu'daki aşiretlerin örgütlenişini; aşiret, klan, soy, alt soy ve hane halkı biçiminde açıklamaktadır(Bruinessen, tarihsiz, 73).

Özer, aşireti "kan bağları ile birbirine bağlı, belli bir alan üzerinde kendilerine has bir yaşama tarzı ile" göçebe, yarı göçebe veya yerleşik bir hayat süren topluluklar olarak görmektedir. Özer, aşiretin devletten sonra geldiğini, aşiret yapısının "aile, zom, oba, tayfa ve kabile gibi bir sıra" izleyen öğelerden oluştuğunu ifade etmektedir (Özer,1990, 23-25).

Kısaca aşiret, belli bir coğrafi çevrede bazen göçebe, bazen yarı göçebe, bazen de yerleşik bir hayat süren, evlenme ve kan bağı akrabalığına dayalı sülalelerin birleşmesinden meydana gelen, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri törelerin belirlediği idari, ekonomik ve sosyal bir topluluktur. Aşiret reisliği ise aşiretin en güçlü sülalesinin elinde bulunan, babadan oğula geçen, aşiretin yönetimini sağlayan geleneksel bir kurumdur.

Harran'da kan ve evlilik bağına dayalı, çeşitli sülalelerden meydana gelmiş hiyerarşik bir idari birlik ve sosyal yapı oluşturan, yerleşik hayata geçmiş Cumeyle ve Beniicil adında iki aşiret bulunmaktadır.

Cumeyle aşiretinin önde gelenlerinden Mahmut Özyavuz (Ömeroğlu), Harranla birlikte Harran'ın 40-50 köyünde Cumeyle aşiretinin kollarının bulunduğunu belirtmekte ve aşireti sekiz kola ayırmaktadır:

Cumeyle Aşireti

Aşiretin kolları ve sülaleler

1. Caadne Kolu
2. Heyaşıme Kolu
3. Nevafile Kolu
4. Humeyre-Belenzin Kolu
5. Elbucindi Kolu
6. Huseyri Kolu
7. Zeyneddin Kolu
8. Huneybi Kolu

Bulunduğu Yer

- Harran merkez
Keberli ve Gözele Köyü
Balkat ve Harice Köyü
Bellitaş Köyü
Sugeldi Köyü
Buğdaytepe, Cepkenli, Birmatar köyleri
Yayvandaruk Köyü
Zenginova ve Aslankuyusu Köyleri

Harran ilçesi dışında Şanlıurfa'nın Suruç ve Siverek ilçeleri ile Suriye ve Irak'ta da Cumeyle Aşiretinin bazı kollarının bulunduğu belirtilmektedir.

Mahmut Özyavuz(Ömeroğlu), Harran'ın Dibeç mahallesinde ise Beniicil Aşireti bulunduğunu , bu aşiretin Harran dışında başta Akçakale ilçe merkezi ile Akçakale'ye bağlı Akbilek, Yeşerti ve Uzunyol köyleri olmak üzere, Akçakale ve Harran'ın yirmi kadar köyünde bu aşiretin kollarının bulunduğunu açıklamaktadır. Bu iki aşiret dışında Harran Merkez ilçesinde birkaç hane de Siyale, Fitit ve Beni Yusuf aşiretlerine mensup aile bulunduğu belirtilmektedir (K.K. Ömeroğlu Mahmut Özyavuz).

Aşiret liderlerinden Ekrem Özyavuz, Cumeyle Aşiretinin 500 ile 1000 yıl kadar önce Kuzey Irak'tan geldiğini, Harran ilçesinin Merkez mahallesinde Cumeyle, Dibeç mahallesinde de Cumeyle Aşiretinin bir kolu olan Beniicil Aşiretinin bulunduğunu belirtmiştir. Ekrem Özyavuz, kendi babasından başlayarak geriye doğru ondört göbeğe kadar Cumeyle aşiretinin reislerini şöyle sıralamıştır:

1. İsa El Hammadi (Ekrem Özyavuz'un babası) 2. Hindi 3. Şiho 4. Cıdan 5. Sincar 6. Kirep 7. Harmuş 8. İd 9. Vaher 10. Muhammet 11. Ali 12. Nevfel 13. Ali 14. Ennevfel ...

Milli Mücadele döneminde İngilizler Harran'a girmek kaleyi kuşatmak istemişler, Harranlılar Cumeyle aşiret reisi İsa El Hammadi'nin önderliğinde kahramanca kaleyi savunmuşlardır. İngilizlerden sonra yöreyi işgal eden Fransızların Şanlıurfa'dan kovulmasında da Harranlılar, İsa El Hammadi'nin önderliğinde önemli görevler üstlenerek başarılar kazanmışlardır. Bu başarılarından dolayı İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak, Cumeyle aşiret reisi İsa El Hammadi'ye İstiklal madalyası vererek ödüllendirmişlerdir (K.K. Ekrem Özyavuz, İsmail Ketboğa).

Harran halkının büyük çoğunluğuna göre, Cumeyle aşiretinin bugünkü reisi Harran Belediye Başkanı Mahmut Özyavuz(Reşatoğlu)'dur. Bazılarına göre de Cumeyle aşiretinin reisi aynı kabileden Ekrem Özyavuz'dur. Bunlardan başka yine aynı kabileden İbrahim Özyavuz(Ömeroğlu) ve Mehmet Özyavuz da aşiretin önderlerinden kabul edilmektedir. Bu dört liderin Harran'da birer köy odası bulunmakta, buralarda halka hizmet verip konuklar ağırlanmaktadır. Bu kasabadaki ve aşiret üzerindeki nüfuzu, bürokrasi ve politika ile yakın ilişkisi ve kasabaya hizmetleri bakımından Mahmut Özyavuz (Reşatoğlu)'un daha faal ve etkili olduğu görülmekte bu nedenle aşiretin fiili reisi kabul edilmektedir.

1927 Urfa Vilayet Salnamesine göre; o günkü Harran kazasındaki aşiretler Gays ve Zagbeyeyn adında iki büyük aşiret ile bunlara bağlı çeşitli kol(batın) ve küçük kabilelerden oluşmaktadır. Burada sözü geçen aşiret ve kolları 162. sayfada gösterilmiştir.

1927'de Harran Kazasındaki Aşiretler

<u>Kays Aşireti</u>				<u>Zağbeyeyn Aşireti</u>	
Seyyale <u>Kolu</u>	Cumeyle <u>Kolu</u>	Beni Yusuf <u>Kolu</u>	Hubeyt <u>Kolu</u>	Beni Muhammet <u>Kolu</u>	Ubade <u>Kolu</u>
Ceyhem kab.	Belenzin kab.	Duveykab kab.	Sukyan kab.	Seramide kabilesi	Celaite kab.
Muacile "	Nevafile "	Sayfi "	Sudan "	Cur'an "	Devagir "
Taan "	Elbucindi "	Ömer "	Dubade "	Kacar "	Huleyvat "
Nevacih "		Huleyses "	Ketakite "	Yeşacime "	Netvan "
Ebu Halas "		Haraşice "		Murabite "	
Habu "		Nuaym "		Kahkat "	
		Beni Amir "		Halave "	
		Beni İz "			
		Beni Esed "			

(Kaynak: Urfa Vilayet Salnamesi, 1927, 95-96).

1927 Urfa Vilayet Salnamesinde, yöredeki güçlü kabilelerin zayıf kabileler üzerinde hakimiyet kurarak kendi taraflarına kattıkları bundan dolayı her kabile ve aşiretin birbirine karşı varlıklarını koruyabilmeleri için eşit güç buldurmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Salnamede her aşiretin bir reisi olduğu gibi her kolun (fırka) ve kabilenin de birer reisinin bulunduğu; Gays Aşiretine Seyyale Kolu'nun, Zağbeyeyn Aşiretine de Kacar Kabilesi'nin reislik yaptığı, bu aşiretlerden %80'inin yerleşik diğerlerinin de göçebe olduğu yazılmaktadır (Urfa Vilayet Salnamesi, 1927, 96).

Ziya Gökalp, 1921-1924 yılları arasında yaptığı bir araştırmada Harran Kazası'nda beş kabileden meydana gelmiş tahminen 25 800 kadar nüfusa sahip Beni Kays Aşireti'nin bulunduğunu belirtmektedir. Bu aşireti ve kollarını(batın) şu şekilde göstermek mümkündür:

Beni Kays Aşireti

<u>Beni Muhammet Kabilesi</u>	<u>Siyale Kabile.</u>	<u>Cumeyle Kabilesi</u>	<u>Meşhur Kabi.</u>	<u>Beni Yusuf Kabiles.</u>
(Nüfusu: 10 000)	(Nüfusu:3 000)	Nüfusu: 10 000)	(Nüfusu:2 500)	(Nüfusu: 300)
Kaçar Batını(Kolu)	Nevakhce Bat.	Ebucendi Batını	Atman Batını	Naim Batını
Davut "	Muacele "	(el- Bucendi)	Siyal "	(Akim)
Sermud "	Cihem "	Nevafile "	Keysum "	Beni Zeyd "
Münif "	Ciridat "	Beznin "	Muhammet-	Beni Amre "
Fitit "	Cilat "	Binail "	(el- Meşhur)"	Düveyçat "
Muğeylat "	(Calalet) "		Ebu Süleyman"	Beni Ömer "
Secu "	Heyt "		Betakhe "	Buğisi "
Rafii "	Avamir "			
Ubade "				
Tammah "				

Kaynak: Gökalp, 1992, 52-53).

Gökalp, bu aşiretin Harran Kazası ve çevresinde Rasulayn, Habur, Hammam, Süluk, Dieyt İsa, Viranşehir tarafları ile Tektek Dağları ve Döğerli Nahiyesi'nde yaşadığını, ziraatle uğraşan yerleşik bir aşiret olduğunu, bu aşirette çok az göçebe bulunduğunu yazmaktadır (Gökalp, 1992, 53).

Aşiretlerin soy kütüğü (şeceresi) üzerinde araştırma yapan Kalkaşandi, Beni Cumeyle adında bir aşiretin kendilerine yakın soydan Curum Aşireti ile birlikte Gazze(Filistin) dolaylarında yaşadığını ve soy olarak sırasıyla Arapların Kahtan, Curumtay, Cuzeyme ve Beni Cumeyle şeceresini takip ederek bugüne geldiğini belirtmektedir. Kalkaşandi, Beni Cumeyl adında bir aşiretin, Mısır'ın Kus şehrine bağlı Esna ve Saftan kasabalarında yaşadığını ve soy olarak sırasıyla Arapların Kahtan, Ezid, Gassan, Essabır ve Beni Cumeyl şeceresini izlediğini açıklamaktadır (Kalkaşandi, 1984, 202). Kalkaşandi, Beniicil adlı bir aşiretinde Yemen'den Basra'ya kadar uzanan körfez bölgesi ile Halep yöresinde yaşadığını Arapların Adnan Koluna dayanan Bekir bin Vail'e bağlı bir aşiret olduğunu yazmaktadır (Kalkaşandi, 1984,319).

Kerküklü tarihçi Abdulhalik Bakır, Cumeyle adında bir aşiretin Musul ve çevresinde yaşadığını, bu aşiretten Irak'ta Abdüsselam Arif ve Abdurrahman Arif adında iki cumhurbaşkanı çıktığını Abdurrahman Arif'in, Saddam Hüseyin'in gerçekleştirdiği ihtilalden sonra Türkiye'de beş yıl sürgün hayatı yaşadığını anlatmaktadır (KK: Abdulhalik Bakır).

Burada bir hususu belirtmekte yarar vardır. Harran ve çevresinde yaşayan Cumeyle aşireti ile aynı adla Mısır Filistin ve Kuzey Irakt'a yaşayan Cumeyle aşiretleri; Harran'da yaşayan Beniicil aşireti ile Yemen'den Basra'ya kadar uzanan körfez bölgesinde ve Halep'te yaşayan Beniicil aşiretleri arasında bir bağın olduğuna dair herhangi bir kaynağa rastlanılmamıştır.

Türkay, Cemeli (Cemelü) adında bir aşiretin Osmanlı döneminde Sivas, Rakka, Yüregir Kazası (Adana Sancağı) ve Çorum Sancağı'nda yaşayan bir Türkmen aşireti olduğunu belirtmektedir. Türkay, Cemeli(Cemelü) adında veya Cemeli Türkmen ve Cemeli Arap olarak da adlandırılan bir cemaatin da bulunduğunu Osmanlıda bu cemaatin, "Adana, Rakka Eyaletleri, Zamantı Kazası, Karaman Eyaleti (Maraş Sancağı), Ankara Sancağı, İskilip Kazası, Kırşehir Sancağı, Muşkara, Ürgüp Kazası, (Niğde Sancağı), Çorum Sancağı. Çukurova" gibi yerlerde konar-göçer olarak yaşayan bir Türkmen cemaati olduğunu yazmaktadır (Türkay, 1979;68,320).

Türkay'ın belirttiği Cemeli (Cemelü) aşiret ve cemaati ile Harran ve çevresinde yaşayan aşiretler arasında da herhangi bir bağın olup olmadığı tespit edilememiştir. Fakat yaşanan yer, isim ve kültür benzerliğine dayanarak arada bir bağın olduğu tahminen söylenebilir.

Aşiretlerin Örf Ve Adetleri

Toplu olarak bir cemaat hayatı yaşamak zorunda olan aşiretler, aralarındaki ilişkileri düzenleyebilmek için belirli kurallar geliştirmişlerdir. Bu kuralların yaşanarak ve geliştirilerek kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla örf ve adetler oluşmuştur.

1927 Urfa Vilayet Salnamesinde o dönemde Urfa yöresinde yaşayan aşiretlerin örf ve adetleri şöyle açıklanmaktadır:

Aşirete mensup iki şahıs arasında çekişme ve kavga sonucu bir öldürme olayı meydana geldiğinde, öldüren kişinin akrabaları, öldürülen kişinin akraba ve yakınlarını diyet vererek razı etmek zorundadırlar. Aksi halde öldürülen kişinin akrabaları, öldüren kişinin akrabalarına rastladığında ve fırsat bulduğunda onları öldürebilir. Öldürme olayı meydana geldiği anda veya ertesi günü öldürülenin akraba ve oymağı, öldürenin ve akrabalarının mal ve eşyalarını yağma edebilir. Buna "kan tozu" adı verilmektedir. Yağma edenlere suçlu gözüyle bakılmaz. Çünkü bu yağmalama aşiretlerin adetine göre bir haktır. Bununla birlikte iki taraf arasında bir barış yapıldığı zaman yağmalanan eşyanın diyet yerine sayıldığı da görülmüştür.

İki aşiret arasında bir ihtilaf ve çatışma olduğunda tarafların fertleri hücum durumuna geçtikleri zaman, tarafsız aşiretlerin araya girerek kavgayı önlemeye çalışmaları bir adettir. Kavga bastırılamaz ve arada bir öldürme olayı meydana gelirse bu iki aşiret birbirine düşman olmaktadır. Diğer aşiret reislerinin aracılığıyla bir barış yapıncaya kadar, öldürülenin aşiretinin fertlerinden herhangi bir şahıs, öldürenin aşiretinden herhangi bir şahsa rastlarsa intikamını alabilir. Devletin güvenlik güçlerince öldüren yakalanıp beraat veya mahkumiyetine karar verilse bile, düşman aşiretlerin gözünde öldürenin diyeti ödenmediği sürece aralarındaki düşmanlık giderilmiş sayılmaz. Diyetin miktarı aşiretlere ve ailelere göre değişebilir. Diyetin azami miktarı 30 000 kuruş, asgari miktarı ise, 10 000 kuruştur(1927).

Aynı köyde oturan iki aile arasındaki bir kavga ölümle sonuçlanırsa, öldüren ile en yakın akrabaları başka köye veya şehre göçmekte, barış yapıncaya kadar köyelerine dönememektedir.

İki aşiretin birbirine saldırması esnasında canlı hayvan gasbı ve yağma gibi suçlar işlenmişse, yağma edilen malların iadesine kadar arada düşmanlık ve gerginlik devam etmektedir. Malı yağma edilen taraf, fırsat buldukça yağma eden tarafa karşılık vermektedir.

İki aşiret fertlerinden biri diğerine borçlu olur ve gereği gibi borcunu ödemezse, alacaklı olan kendi aşiretinin himayesi altında borçlunun aşiretinden herhangi birinin

malını rehin alarak elinde tutabilir. Aşiretler arasında bu gasp sayılmaz, borç ödendiği zaman rehin alınan eşya geri verilir. Buna "vesge" denilmektedir.

Aşiret bireylerinden biri diğerini herhangi bir şikayetle tutuklattırır, o da eceli ile hapishanede ölürse, ölenin akrabalarına göre şikayet eden kişi katil sayılmaktadır.

Bir köyde bir hırsızlık olayı meydana geldiği zaman, hırsızların izini takip etmek için iz sürme sanatını iyi bilen bir iz sürücü bulunmakta, iz sürücüyü korumak için de arkasından koruyucu bir kuvvet gönderilmektedir. İzin bir köye vardığı ve o köyden çıkmadığı görülürse, o köy halkı bir başka iz sürücü getirmek ve izi mümkün olduğunca köyden çıkarmak hakkına sahiptir. Köylü izi köyden çıkaramadığı sürece mal sahipleri, çalınmış malı o köy halkına ödetmekte veya o köyün bütün evlerini aramakta serbesttir. Aramayı tercih edip de çalınan eşyayı bulamazlarsa tazminat hakları kalkmaktadır.

Tarlalar, aşiret halkı arasında çoğunlukla "aralık senedi" ile veya senetsiz olarak birbirine verilmekte, satılmakta ve rehin edilmektedir. Rehini edilmiş bir tarlanın otuz kırk yıl sonrada rehini bozulabilmektedir. Mürur-u zamana itibar edilmemektedir. Tarlalar gerektiği zaman diyet ve silah karşılığında da senetsiz olarak verilebilmektedir. Bir aşiretin bireyleri birbirinden olan alacaklarından kendi kendilerine vazgeçebilirler. Alacaklı alacağına karşılık borçlunun canlı hayvanlarından bir kaç tane alacak olursa buna kimse itiraz etmemektedir.

Aşiret mensuplarından biri bir cinayet işledikten sonra - ister hükümetin, isterse aşiretin muhtemel takibinden korkarak - diğer bir aşirete sığınır, sığındığı aşiret onu korumak durumunda kalmaktadır.

Aşirete mensup bir kız, bir delikanlıya gönül vererek onunla kaçacak olursa, kız tarafına göre kaçan kız ve erkek ölümü hak etmektedir. Aralarında nikah yapılırsa bile kızın akraba ve yakınlarına başlık verilmediği ve bir barış sağlanmadığı takdirde kızı kaçırana katillere tatbik edilen yöntem uygulanmaktadır. Evli bir kadın bir erkekle kaçarsa, her ikisi de gözden uzak bilinmeyen bir yerde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Bunlar hem kadının akrabaları, hem de kocası tarafından takip edilmekte, ne zaman olursa olsun ele geçirildikleri takdirde ölüme mahkum edilmekte, ele geçmedikleri sürece aşiretin onları öldürme faaliyeti devam etmektedir.

Aşiret mensuplarından birinin ölümünden sonra bıraktığı mal ve mülke yalnız erkek çocukları mirasçı olabilmektedir. Ölenin erkek çocuğu olmadığı takdirde, mirasa ölenin yakın akrabaları el koymaktadır. Bu kanunsuz uygulamayı kabul etmeyip mahkeye başvuran kız çocukları aşiret nazarında istenmeyen kişi sayılmakta, bazen de razı edilmek suretiyle

kızların davadan vazgeçmesi sağlanmaktadır.

Evlendirilen bir kızın mihri ve başlığı babası yoksa velisininindir. Bundan kıza hiç bir şey sarfedilmemekte veya pek az bir şey sarfedilmektedir. Evlenecek kızın elbisesi ise erkek evi tarafından alınmaktadır.

Şanlıurfa ili genelinde yaşayan aşiretlerin örf ve adetleri ile ilgili atmış beş yıl kadar önce belirlenmiş yukardaki ilkelerin, gözlemler ve bazı kaynak kişilerle yapılan uzun görüşmeler sonucu bugün de fazla bir değişim göstermeden yaşadığı görülmüştür. Bu genel ilkelerle birlikte, bugün Şanlıurfa ilinin bir ilçe merkezi ve aşiret geleneğinin özünden pek birşey kayıp etmeden yaşayıp süregeldiği önemli bir yurt köşesi olan Harran'da yaşayan Cumeyle, Beniicil ve diğer aşiretler ile ilgili şu örf ve adetler tespit edilmiştir:

Aşiretlerde namus, dürüstlük, sözünde durma, eline-diline-beline sahip olma, yiğitlik, mertlik, cesaret, dostluk, şan ve şeref gibi duygular önemli birer kutsal değerdir.

Konukseverlik, cömertlik C.Allah'ın verdiği nimetlere şükür ve kanaatkarlık aşiretlerin temel özelliklerinden biridir. Harran'a gelen konuklar aşiret liderlerine ait odalarda ağırlandmaktadır. Odalar eski çadır geleneğine uygun olarak döşenmiş olup odanın kenarları halı kaplı yastıklarla ve halı yolluklarla donatılmış, orta kısım sergisiz bırakılmıştır. Gelenler kenarlara diz çöküp oturmakta büyüklere saygı duyulup yanlarında adaba uygun davranılmaktadır. Burada konuklara "mırra" denilen acı kahve ikram edilip sohbetler yapılmaktadır. Bu odaların eskiden destanların okunduğu, menkıbelerin anlatıldığı, aşiret kültür mirasının genç kuşaklara aktarıldığı birer eğitim ocağı olduğu, ancak televizyonun kasabaya girip odanın baş köşesinde yerini almasıyla bu odaların eski özelliklerini kaybetmeye başladığı anlatılmaktadır.

Her aşiretin fertleri kendi aralarındaki karşılıklı ilişkiler yönünden büyük bir ailenin üyeleri gibidir. Aşiretlerde baba tarafı akrabalığı geçerli olup bir aşirette herkes uzaktan veya yakından birbirine akrabadır. Soy-sop, asalet, kan bağı akrabalığının korunması gereken önemli hasletlerdir. Aşiretlerde biz duygusu hakim olup herhangi bir olay karşısında birlikte hareket edebilmektedirler. Örneğin bir cenaze olayında ve hasta bir kişiye yardım etmede ya da bir başka aşiretle yapılan çatışmalarda aşiretin hemen her ferdi kendi aşiret fertlerine yardımcı ve taraf olup topluca saldırıya veya savunmaya geçebilmektedirler. Aşiretin bir ferdine başka bir aşiretten herhangi bir zarar verildiğinde aşiretin bu ferdine yapılan saldırı, aşiretin bütününe yapılmış sayılmakta ve saldıran aşiretin bütün fertleri düşman olarak kabul edilmektedir. Aşiretler kan bağına dayalı kabilelerin birleşmesi ile oluşmuş sosyal, siyasi ve idari bir cemaat niteliğindedir. Her

aşiretin bir reisi olduğu gibi, aşireti oluşturan her kabilenin de bir reisi bulunmaktadır. Aşiret reisi aşiretin şanını, şerefini ve asaletini korumak, diğer aşiretlere karşı kendi aşiretinin üstünlüğünü devam ettirmek ve aşireti yönetmek ile sorumludur. Aşiretler veya aynı aşiret üyeleri arasında çıkan çatışma ve sürtüşmeleri örfi hukuk kurallarına göre çözümlenmede dargınları barıştırmak; borçluların borcunu zamanında gerektiği gibi ödemelerini sağlamak; yöneticiler ve siyasetçilerle yakın ilişki içine girerek aşiret üyelerinin bürokratik sorunlarını çözümlenmek onun için önemli bir görev addedilmektedir. Reisler aşiretin soyca en köklü ve kalabalık, geniş araziye sahip; yani ekonomik, siyasi ve sosyal yönden en güçlü kabilelerinden ve ailelerinden çıkmaktadır.

Aşiretler arasında çıkan bir çatışma sonucu bir öldürme olayı meydana geldiğinde, öldüren taraf, kendi aşiretindeki erkeklerden belirlenen miktardaki parayı toplayarak öldürülenin yakınlarına ve karşı tarafın aşiret reisine diyet olarak vermek zorundadır. Aksi halde ölenin akrabaları öldürenin beş göbeğe kadar yakın bir akrabasına rastladığında onu öldürebilirler. Fakat bu gibi durumlarda çoğu kere tarafsız aşiret ve şahısların araya girmesi ile diyet verilerek barış sağlandığı ifade edilmektedir.

Aşiretler arasındaki kan davalarının genellikle namus meselesinden ve arazi anlaşmazlığından çıktığı, bunun yanında eğitim seviyesinin düşüklüğü, şan ve şöhreti koruma, senlik-benlik davası, intikam alma duygusu, intikamını alamayanın dışlanıp itibarını kaybetmesi gibi nedenlerin de kan davasına kaynaklık ettiği belirtilmektedir .

Yukarda değinildiği gibi çatışmaların genellikle barışla sonuçlandığı, barışta diyet olarak para, canlı hayvan verildiği, bazen de karşılıklı kız alıp verilerek, akraba olunarak barışın sağlandığı görülen kaynak şahıslar tarafından açıklanmıştır. Harran merkezindeki aşiretlerin herhangi bir aşiretle süregelen bir kan davasının olmadığı tespit edilmiştir. Aşirette örf ve adetlere uygun yaşamak esas olup, aileler de bu töresel ilkelere uygun olarak kurulmaktadır. Yukarda belirtildiği gibi evliliklerde başlık parası geleneği ve değişik usulü yaygındır. Evlenecek kızın beğendiği erkeği açıklaması törelere aykırıdır. Kız kaçırma olaylarına yörede pek rastlanmamaktadır. Kaçan kızın ve zina yaptığı tespit edilen bir kadının törelere göre cezasının ölüm olduğu söylenilmektedir. Evli kadının işlediği bir suçtan kocasından daha çok babası ve erkek kardeşleri sorumludur. Kadının mirastan pay istemesi hoş karşılanmamaktadır. Kadının doğum yaptıktan, özellikle erkek çocuk doğurup biraz büyüttükten sonra ailedeki konumu değişmekte ve değeri artmaktadır. Erkek çocuğa çok değer verilmekte, çocuğu sünnet ederken kucağında tutan kirve, ilerde değinileceği gibi tasavvuri olarak akraba sayılmaktadır.

B. AKRABALIK İLİŞKİLERİ

Akrabalık, kan ve evlilik bağlarıyla birbirine bağlanmış ve aralarında yakın sosyal ilişkiler geliştirmiş aileden sonra gelen insan topluluğudur (Sezal, 1981,17). Ülkemizde özellikle kırsal kesimde aileden sonra en yakın ve en sıkı sosyal ilişkilerin geliştiği en geniş faaliyet grubu akrabalıktır (Erdentuğ, 1977, 55).

Harran'da akarabalık genel olarak kan bağına dayanmakta ve baba tarafından geçmektedir. Aynı aşiretten olan kişiler aynı soydan geldiklerine inandıklarından birbirini akraba saymaktadır. Beş göbeğe kadar olanlar yakın akraba, diğerleri uzak akraba kabul edilmektedir. Eğer bir ailede kadın tarafı erkekle aynı aşiretten değilse genellikle akraba sayılmamakta, sayılsa bile çok uzak akraba gibi görülmektedir. Sözelimi, aynı aşiretten değilse dayı ve teyze akraba olarak bilinmemekte, aynı aşiretten olmayan bir dayı veya teyze oğlu ile kendi aşiretinden olan amca oğlu kavga edecek olsa töreye göre amca oğlunun tarafı tutulmaktadır (KK. Ekrem Özyavuz, Salih Alma).

1. Akraba Evliliği

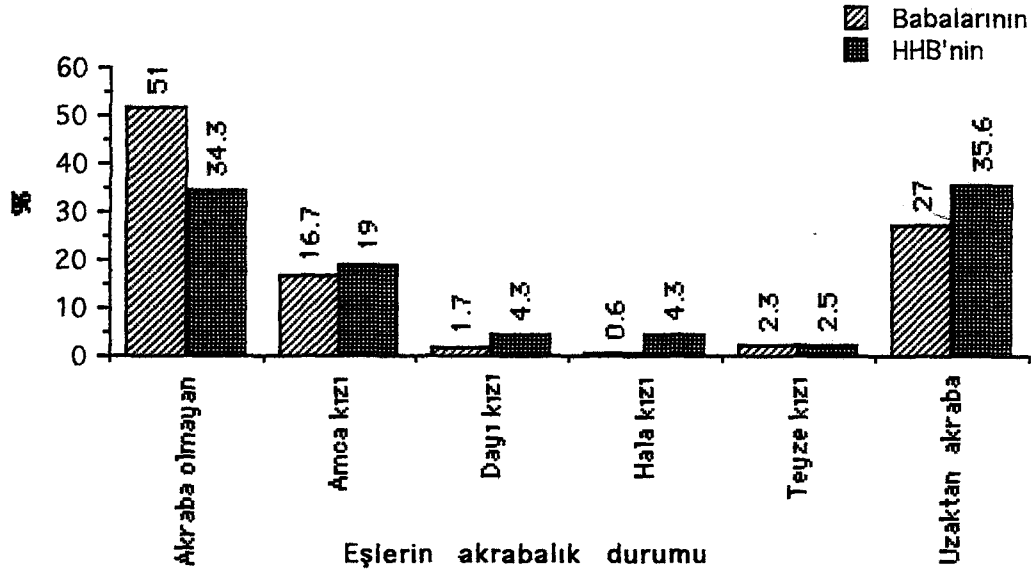
a. HHB'nin Babalarının Ve Kendilerinin Eşleriyle Akrabalık Durumu

Geleneksel kuralların egemen olduğu cemaatçı bir yapı özelliği gösteren Harran'da grup içinden yani mensubu oldukları aşiret ve akraba çevresinden evlenme oldukça yaygındır. HHB'nin babalarının ve kendilerinin eşleriyle akrabalık durumu aşağıdaki tabioda ve şekil 10 'da görülmektedir.

Tablo 79: HHB'nin Babalarının Ve Kendilerinin Eşleriyle Akrabalık Durumu

Akrabalık durumu	Babalarının		Kendilerinin	
	Sayı	%	Sayı	%
Akraba olmayanlar	90	51.7	56	34.3
Amca kızı	29	16.7	31	19.0
Dayı kızı	3	1.7	7	4.3
Hala kızı	1	0.6	7	4.3
Teyze kızı	4	2.3	4	2.5
Uzaktan akraba	47	27.0	58	35.6
Toplam	174	100.0	163*	100.0

Not:*Bekarlar bu tabloya dahil edilmemiştir.

Şekil 10: HHB'nin Babalarının ve Kendilerinin Eşleriyle Akrabalık Durumu

Tablo 79'daki verilerde görüleceği üzere HHB'nin %61.5'nin akraba evliliği yaptığı, babalarında ise bu oranın %48.3 olduğu, toplumun değişimi sonucu akraba kızı ile evlenme törelerinin zayıflaması gerekirken törelerin daha fazla yaygınlaştığı, bunun artan enflasyon karşısında başlık parası vermede zorlanan halkın akraba kızını tercih ederek başlık parasını biraz olsun hafifletme düşüncesinden kaynaklandığı ihtimali bulunduğu söylenebilir. Yukardaki tabloda gerek HHB arasında (%17.8), gerekse babalarında (%16.7) yakın akraba evliliğinde en fazla amca kızının tercih edildiği dikkati çekmektedir. Bu yörede töreler amca kızının amca oğluna verilmesi gerektiğini, eğer amca oğlu talip olmazsa başka birisine verilebileceğini emretmektedir. İşte Harran'da bu töre gereği, bunun yanında başlığın hafifletilmesi, arazinin bölünmemesi, asaletin devamı, akraba kızının ailenin yaşlılarıyla daha iyi geçinip onlara daha iyi bakabileceği düşüncesi gibi nedenlerle çoğunlukla evliliklerde akraba kızı özellikle de amca kızı tercih edilmektedir. Harran'da akraba evliliğinden sakat doğan çocuğun olmaması da bu evliliği teşvikte rol oynayan etkenlerden biridir denebilir.

b. Akraba Evliliği- Öğrenim Düzeyi İlişkisi

Harran'da evlilikler törelere göre yapılmakta, yukarda tabloda görüldüğü gibi çoğunlukla akraba evlilikleri tercih edilmektedir. Yalnız kasabada öğrenim görmüş kişiler tablo 80'de görüleceği gibi bu geleneğe uymamaktadırlar .

Tablo 80: Akraba Evliliği- Öğrenim Düzeyi ilişkisi

HHB'nin öğrenim düzeyi	CY	Akraba olmayan	HHB'nin Eşleriyle akrabalık durumu					Toplam	
			Dayı kızı	Amca kızı	Teyze kızı	Hala kızı	Uzaktan akraba		
Okur-yazar değil	S	0	24	1	12	1	1	19	58
	%	0.0	41.4	1.7	20.7	1.7	1.7	32.8	100.0
Okur-yazar	S	0	4	0	2	1	0	7	14
	%	0.0	28.6	0.0	14.3	7.1	0.0	70.0	100.0
İlkokul mezunu	S	1	24	5	14	2	5	30	81
	%	1.2	29.6	6.2	17.3	2.5	6.2	37.0	100.0
Ortaokul mezunu	S	0	1	1	2	0	0	1	5
	%	0.0	20.0	20.0	40.0	0.0	0.0	20.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	4	1	0	1	0	0	1	7
	%	57.1	14.3	0.0	14.3	0.0	0.0	14.3	100.0
Yüksek okul ve üniversite mezunu	S	6	2	0	0	0	1	0	9
	%	66.7	22.2	0.0	0.0	0.0	11.1	0.0	100.0
Toplam	S	11	56	7	31	4	7	58	174
	%	6.3	32.2	4.0	17.8	2.3	4.0	33.3	100.0

$$\chi^2 = 112.46$$

$$SD = 30$$

$$P < 0.05$$

Tablo 80'deki verilerde; lise ve üniversite öğreniminin kişinin akraba evliliği ile ilgili tutumunda değişikliğe yol açtığı, evlilik yapan üç yüksek okul ve üniversite mezunu HHB'den birisinin (%11.1), evli olan üç lise mezunundan da yine yalnızca bir kişinin(%14.3) yakın akraba kızı ile evlilik yaptığı görülmektedir. Ortaokul mezunu HHB arasında akraba evliliği yapanların oranı %80.0, ilkokul mezunlarında %69.0, okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmiş olanlarda %71.4, okur-yazar olmayanlarda ise bu oran %58.6'dır. Bu verilere göre, ortaokul ve ilkokul öğrenimi kişinin evlilik konusundaki törelere karşı tutumunda bir tavır değişikliği meydana getirmemektedir. Yukardaki verilere dayanarak lise ve daha yukarı seviyede öğrenim görmüş HHB'nin bu konudaki tutumlarında az da olsa bir değişikliğin görüldüğü söylenebilir. Lise öğrenimi ve yüksek öğrenim görmüş HHB'nin az sayıda olması nedeniyle bu yargının tam olarak netleşmediği, daha fazla sayıda lise ve yüksek öğrenimli HHB olsa idi bu tutum farkının daha net olarak görüleceği öne sürülebilir.

c.HHB'nin Yaş Grupları ve Çocukları İçin Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri

Yukarda görüldüğü gibi, HHB kendileri için, büyük bir çoğunlukla akraba evliliğini tercih ederken, tabloda 81'de görüleceği gibi çocukları için de akraba evliliğini uygun

görmektedirler.

Tablo 81: HHB'nin Yaş Grupları - Çocukları için Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri

HHB'nin yaş grupları		HHB'nin çocukları için akraba evliliği isteyip istemedikleri				Toplam
		CY	Çocuğum akraba evliliği yapmalı	Çocuğum akraba evliliği yapmamalı	Başka	
18-20	S	3	0	0	0	3
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
21-30	S	9	6	7	0	22
	%	40.9	27.3	31.8	0.0	100.0
31-40	S	1	31	21	7	60
	%	1.7	51.7	35.0	11.7	100.0
41-50	S	2	34	12	1	49
	%	4.1	69.4	24.5	2.0	100.0
51-60	S	0	15	4	6	25
	%	0.0	60.0	16.0	24.0	100.0
61-70	S	0	7	3	1	11
	%	0.0	63.6	27.3	9.1	100.0
71 +	S	0	2	2	0	4
	%	0.0	50.0	50.0	0.0	100.0
Toplam	S	15	95	49	15	174
	%	8.6	54.6	28.2	8.6	100.0

$$\chi^2 = 87.31$$

$$SD = 18$$

$$P < 0.05$$

Tablo 81, incelendiğinde HHB arasında yaş grubu yükseldikçe çocukları için akraba evliliği isteyenlerin oranının da yükseldiği dikkati çekmektedir. HHB'nin yaş grupları içinde çocukları için en az akraba evliliği isteyen %27.3'lik bir oranla 21-30 yaş grubu; en fazla akraba evliliği isteyenler ise, %69.9'lik bir oranla, 41-50 yaş grubudur. Orta yaşlıların ve yaşlıların akraba evliliğini gençlere göre daha fazla savunmalarının nedeni törelere daha fazla bağlı olmalarından, hayatları ve geçimleriyle özdeş oldukları topraklarının bölünmelerini istememelerinden ve başlığı temin etme sorunu ile bizzat karşı karşıya bulunmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 81'deki verilerde genel olarak HHB'nin %54.6'sının çocukları için akraba evliliğini uygun gördüğü, %28.2'sinin ise buna karşı çıktığı, %8.6'sının da başka seçeneğine cevap verdiği görülmektedir. Başka seçeneğini tercih edenler çocuklarını akraba ile evlendirme konusunda kadere bağlı bir tutum sergileyerek "Allah kısmet ederse ne diyelim", "Allah yazmış ise bizim yapacağımız bir şey yok" gibi cevaplar vermiştir. Kısaca, HHB'nin %63.2 gibi bir çoğunluğu çocukları için akraba evliliğinden yana bir tavır ortaya koymuştur.

d. HHB'nin Gelir Durumu ve Çocukları için Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri

HHB'nin gelir durumları ile çocukları için akraba evliliği isteyip istemedikleri tablo 82'de görülmektedir.

Tablo 82: HHB'nin Gelir Durumu - Çocukları için Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri

HHB'nin gelir durumu	CY	HHB'nin çocukları için akraba evliliği isteyip istemedikleri				
		Çocuğum akraba evliliği yapmalı	Çocuğum akraba evliliği yapmamalı	Başka	Toplam	
Hiç geliri olmayan	S %	0 0.0	1 100.0	0 0.0	0 0.0	1 100.0
0-2 milyon TL	S %	1 3.7	17 63.0	5 18.5	4 14.8	27 100.0
3-6 "	S %	3 3.4	50 57.5	27 31.0	7 8.0	87 100.0
7-10 "	S %	6 16.7	19 52.8	8 22.2	3 8.3	36 100.0
11-14 "	S %	1 14.3	2 28.6	3 42.9	1 14.3	7 100.0
15-18 "	S %	1 20.0	2 40.0	2 20.0	0 0.0	5 100.0
19-22 "	S %	2 100.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	2 100.0
23 + "	S %	1 11.1	4 44.4	4 44.4	0 0.0	9 100.0
Toplam	S %	15 8.6	95 54.6	49 28.2	15 8.6	174 100.0

$$\chi^2 = 36.94$$

$$SD = 21$$

$$P < 0.05$$

Tablo 82'deki veriler, düşük gelir dilimindeki HHB'nin, yüksek gelir dilimindeki HHB'ye kıyasla çocukları için akraba evliliğine daha fazla taraftar olduğunu göstermektedir. En düşük gelir dilimindeki HHB arasında çocukları için akraba evliliğine taraftar olanların oranı %63.0 iken, gelir dilimi yükseldikçe bu oranların da düştüğü, hatta en yüksek gelir diliminde bulunan HHB'de bu oranın %44.4'e indiği dikkati çekmektedir. Töreyle bağlı etkenlerin yanında, bunun en önemli nedenlerinden biri yukarıda da değinildiği gibi, dar gelirli kişilerin başlık parasını temin etmede zorlanmaları, akraba kızını tercih ederek başlığın olumsuz etkisini hafifletmeleridir.

Gelir seviyesi 14 milyon TL ve daha az olan HHB arasında, başka seçeneği belirli oranlarda seçilirken, gelir seviyesi 15 milyon TL ve daha yukarı olanlarda bu oranın sıfır

olduğu gözlenmektedir. Başka seçeneğine cevap veren gelir seviyesi düşük olan HHB, "Allah kısmet ederse biz ne diyelim", "Allah yazmış ise bizim yapacağımız bir şey yok" diyerek törelere bağlı mütevekkil bir tavır sergilemektedirler. Gelir seviyesi yüksek olanların kentle daha sıkı ilişki içinde bulunup, dışa açık olmalarının ve iletişim araçlarından daha yoğun bir biçimde yararlanmalarının bu konuda düşük gelir dilimindekilere göre farklı bir tutum geliştirmelerine neden olduğu, bu suretle geleneksel kalıpların uygulanmasında daha esnek davranma imkanının bulunduğu söylenebilir.

e. HHB'nin Öğrenim Durumu ve Çocukları İçin Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri

Öğrenim görmüş kişilerin geleneksel tutumlarını değiştireceği düşüncesinden hareketle, öğrenim seviyesi değişkeni ile HHB'nin çocukları için akraba evliliğine taraftar olup olmadıkları arasındaki ilişki araştırılmış elde edilen bulgular tablo 83'e işlenmiştir.

Tablo 83: HHB'nin Öğrenim Düzeyi - Çocukları İçin Akraba Evliliği İsteyip İstemedikleri Hakkındaki Görüşleri

HHB'nin öğrenim düzeyi		HHB'nin çocukları için akraba evliliği isteyip istemedikleri				Toplam
		CY	Çocuğum akraba evliliği yapmalı	Çocuğum akraba evliliği yapmamalı	Başka	
Okur-yazar değil	S	0	43	9	6	58
	%	0.0	74.1	15.5	10.3	100.0
Okur-yazar	S	0	12	2	0	14
	%	0.0	85.7	14.3	0.0	100.0
İlkokul mezunu	S	5	36	34	6	81
	%	6.2	44.4	42.0	7.4	100.0
Ortaokul mezunu	S	0	3	0	2	5
	%	0.0	60.0	0.0	40.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	4	0	2	1	7
	%	57.1	0.0	28.6	14.3	100.0
Yüksek okul ve üni. mez.	S	6	1	2	0	9
	%	66.7	11.1	22.2	0.0	100.0
Toplam	S	15	95	49	15	174
	%	8.6	54.6	28.2	8.6	100.0

$$\chi^2 = 96.08$$

$$SD = 15$$

$$P < 0.05$$

Tablo 83'deki veriler incelendiğinde görüleceği gibi, HHB'nin öğrenim düzeyleri ile çocukları için akraba evliliği isteme durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Okur-yazar olmayan HHB arasında çocukları için akraba evliliği isteyenlerin oranı %74.1, okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmiş olanlarda %85.7, ilkokul mezunlarında %44.4, ortaokul

mezunlarında %60.0, lise ve dengi okul mezunlarında ise bu oran sıfırdır. Yüksek okul ve üniversite mezunları arasında sadece bir kişi çocukları için akraba evliliğini istemektedir. Görüldüğü gibi çocukları için akraba evliliğini isteyenlerin oranı, HHB'nin öğrenim düzeyi yükseldikçe düşmekte, öğrenim düzeyi düştükçe de yükselmektedir.

2. Akrabalar ve Komşular Arası Sosyal Dayanışma,

Ülkemizde özellikle kırsal kesimde; akrabalar günlük işlerinde, düğün ve sünnet gibi törenlerde, hastalık ve ölüm anında, ölen akrabaların öksüzlerine, dul karısına ve askere giden akrabanın eşine bakmada, babası ölmüşse ağabeyin kardeşlerini büyütüp evermesinde, borç alınıp verilmesinde vb. konularda birbirleri ile dayanışma sağlayarak yardımlaşmaktadırlar. Törelere önemli bir özelliği de yardımlaşırken akraba ve komşular arasında bir ayırım yapılmamasıdır (Erdentuğ, 1977; 55-59).

Yukarıda belirtildiği gibi Harran'da sosyal yapıya egemen olan bir aşiret sistemi vardır. Aşiret sisteminin en belirgin özelliklerinden biri Tönnies'in cemaat, Durkheim'in mekanik dayanışmacı toplum (Tiryakiyan,1990, 208), Redfield'in folk toplum ve Lerner'in gelenekçi toplumunda (Kıray,1964,1-2) gözlenen sosyal dayanışmadır. Tablo 84'deki veriler bunu açıklamaktadır.

Tablo 84: Akraba ve Komşuların Yardımlaşmaları

Yardımlaşma şekilleri	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ürün ekip kaldırmada	91	52.3	83	47.7	174	100.0
Hastalık anında	134	77.0	40	23.0	174	100.0
Cenazenin kaldırılmasında	171	98.3	3	1.7	174	100.0
Düğünlerde	166	95.4	8	4.6	174	100.0
Ev yaparken	109	62.6	65	37.4	174	100.0
Borç alıp - vermede	119	68.4	55	31.6	174	100.0
Başka	29	16.7	145	83.3	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 84'deki verilerde HHB'nin bir çok konuda akraba ve komşularıyla sosyal bir dayanışma içinde olduğu gözlenmektedir. Harran'daki HHB'nin en fazla %98.3'lük bir oranla cenazenin kaldırılmasında, ikinci olarak %95.4'le düğünlerde, üçüncü olarak da %77.1'le hastalık anında birbiriyle yardımlaşmaları dikkati çekmektedir. Yani Harran halkı, cemaat tipi bir topluluk olarak üzüntülü ve güç günlerinde olduğu kadar mutlu günlerinde de birbirinin yardımına koşmaktadırlar. Bu belirli günlerin dışında günlük işlerinde de birbirine destek oldukları, HHB'nin %62.4'nün ev yaparken, %68.4'nün herhangi bir

ihtiyaç anında borç alıp vermede, %52.3'nün de ürün ekip kaldırmada, %16.7'sinin ise diğer konularda birbiriyle yardımlaşmaları görülmektedir. Kısaca aşiret yapısının egemen olduğu Harran dayanışmacı bir toplum modeli oluşturmaktadır.

3. Aileler ve Aşiretler Arası Çatışma

Geleneksel toplumların bir özelliği de dayanışmanın yanı sıra yapısında çatışmayı da beraber bulundurması, bu çatışmalarda özellikle fiziki güç gösterisinin önem kazanmasıdır. Harran'daki aileler ve aşiretler arası bazı çekişme ve çatışmaların olduğu HHB tarafından belirtilmekte, konu ile ilgili bulgular aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 85: Aileler ve Aşiretler Arası Çatışma

Çatışmanın varlığı ve sıklığı	Sayı	%
Hayır hiç olmaz	85	48.9
Evet senede bir kaç defa	81	46.6
Evet hemen hemen her ay	4	2.3
Başka	2	1.1
CY	2	1.1
Toplam	174	100.0

Yukardaki tabloda HHB'nin %48.9'u Harran'da aileler ve aşiretler arasında hiçbir zaman çatışma olmadığını belirtirken, %50.0'si çeşitli zamanlarda kasabada çatışmanın olduğunu ifade etmektedir. Çatışma olduğunu öne sürenler içinde %46.6 oranında bir kesim bu çatışmaların çok seyrek olduğunu, yılda ancak bir kaç defa rastlanıldığını, %2.3 oranındaki çok küçük bir kesim ise hemen hemen her ay çatışma olduğunu açıklamıştır. HHB'den iki kişi de (%1.1) başka seçeneğini seçerek çatışmaların olduğunu ancak bunlar için belirli bir zaman verilemeyeceğini ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi dayanışmacı ve cemaatçı bir toplum örneği gösteren Harran'da dayanışma ile beraber çatışma da olmakta, ancak bu çatışmalara oldukça az rastlanılmaktadır. Bu çatışmaların bir çoğunun, bazı aşiretlerin kendilerini dışı karşı güçlü ve kuvvetli kılmak, cesaret ve mertliklerini gösterebilmek amacıyla meydana getirildiği belirtilmektedir.

4. Kirvelik

Harran'da dini ve töresel bir kurum olan sünnetin ayrı bir yeri vardır. Sünnet kız çocuğuna göre daha önemli görülen erkek çocuğunun ilk mürüvvetidir. Sünnet, bazen düğün bazen mevlit törenleri ile yapılmakta, aile ve aşiret için bir güç ve prestij meselesi sayıldığından özellikle varlıklı aileler sünnet sırasında gösterişli törenler düzenlemekte,

toplana akraba ve dostlara ziyafetler vermektedir. Sünnet esnasında ailenin gücüne göre evler süslenmekte, sünnet yatağı işlemelerle ve süslerle bezenmektedir. Bu yörede oğlunu sünnet ettirecek veya evlendirecek kişi, sevdiği bir kişiye at, koyun ve halı gibi hediyeler götürerek kirvelik teklifinde bulunmakta, kirvelik bir onur ve itibar vesilesi olduğu için de teklif genellikle kabul görmektedir (KK. Ali Kızıl). Harran'da sünnet olan çocuğu sünnet esnasında kucağında tutarak sünnetciye yardım eden, sünnet harcamalarını karşılayıp çocuğa hediyeler alan başka bir ailenin büyüğüne kirve, iki aile arasında kurulan tasavvuri(sanal) akrabalığa da kirvelik denmektedir. Kirve olan aileler, birbirini yakın akraba ve dost gibi görmekte, iki akraba gibi aralarında çok yakın ilişkiler geliştirmektedirler. Kirve, bir ailenin kirvesi olduğu için aile ile kirvenin ailesi arasında kan bağı gibi çok sıkı bir bağ kurulmakta, iki aile birbirine kız alıp vermemekte, eğer önemli bir sorun çıkmazsa kirvelik kuşaktan kuşağa devam etmektedir. Ancak komşusunun çocuğunu sünnet olurken kucağına alıp kirvelik yapan kişinin oğlu olmazsa bu iki aile arasında kirvelik sona ermektedir(Şanlıurfa İl Yıllığı, 1988,76). Örnek, kirveliğin aileler arasında çok yakın bir ilişki geliştirdiğini, kan davalarını bile sona erdirdiğini belirtmektedir(Örnek, 1977, 183). Yukarıda değinildiği gibi bu yörede sünnette kirve olmanın yanında, bir de düğünün bütün giderlerini üstlenerek düğünde kirve olma töresi bulunmaktadır. Düğünde kirve olan kişi aynı zamanda damada sağdıçlık da yapmaktadır. Ancak düğünde kirve olma töresine Harran'da pek az rastlanılmaktadır.

a. HHB'ye Göre Kirveliğin Gerekliliği

Kirveliğin yöredeki önemini belirlemek amacıyla HHB'ye "Size göre kirvelik gerekli midir?" sorusu sorulmuş, elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 86: HHB'ye Göre Kirveliğin Gerekliliği

Kirveliğin gerekliiği	Sayı	%
Hiç gereği yoktur	8	4.6
Gereklidir	148	85.1
Çok gereklidir	17	9.8
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Yukarıdaki tabloda HHB'nin %94.9'u kirveliğin gerekli olduğunu, bunların içinden %9.8 oranında bir kesim ise, çok gerekli olduğunu belirtmiştir. Sorulan soruyu bir kişi(%0.6) cevapsız bırakırken, HHB'nin yalnızca %4.6'sı, bu kurumun gereksiz olduğunu ileri sürmüştür. Kirveliğin gereksizliğini savunan bu kişilerin Harran'a dışardan gelen

memurlar olduğu ve bu kasabanın kültürüne yabancı oldukları tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi bu kasaba kültürüne yabancı çok az bir kesimin dışında kirvelik, Harran halkı tarafından benimsenerek kurumlaşmış bir sosyal gerçekliktir.

b. Kirvenin Seçiminde Aranan zellikler

HHB'ye göre kirvede aranan özellikler tablo 87'de gösterilmiştir.

Tablo 87 Kirvenin Seçiminde Aranan zellikler

<u>Kirvede aranan özellikler</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Zengin olması	9	5.2
İtibarlı olması	4	2.3
Akraba olması	4	2.3
Dürüst ve temiz bir insan olması	98	56.3
Büyük bir aşirete mensup olması	8	4.6
Baba ve dededen intikal etmesi	50	28.7
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

HHB'nin %56.3 oranındaki çoğunluğu çocuklarına kirve olacak kişiyi seçerken onun dürüst ve temiz bir insan olmasına önem verdiği dikkati çekmektedir. İkinci sırada %5.2'lik oranla kirvenin zengin olmasına, üçüncü sırada %4.6 ile büyük bir aşirete mensup olmasına önem verenlerin geldiği görülmektedir. HHB'nin %28.7'si de kendilerinin kirve seçmediğini, kirvenin kendilerine baba-dededen kaldığını ifade etmiştir. Bu verilerde görüldüğü gibi doğruluk, dürüstlük ve temizlik Harran'da kirvelikte aranan en önemli özelliklerdir. Bu zellikler yukarda da değinildiği gibi Harran'daki aşiretlerin önem verdiği birer değerdir. Bunun yanında kirvenin, büyük bir aşirete mensup olması, akraba olması, itibarlı biri olması gibi geleneksel yapıya özgü özellikler geri pianda kalmaktadır. Bu verilerden çıkarılan bir önemli husus da, tıpkı kan akrabalığı gibi kirveliliğin de bu yörede, ailelerarası sosyal ilişkilerde geçmişten geleceğe uzanan tasavvuri(sanal) bir akrabalık olarak varlığını devam ettirmiş olmasıdır.

XII. DİN

Bu konudaki bulgulara geçmeden önce din kurumu hakkında genel bir açıklama yapmak yararlı olacaktır. Din, insanla beraber var olmuş ve insanla beraber varlığını sürdürmekte olan bir sosyal kurumdur. Tarihi süreç içinde herhangi bir dine mensup olmayan insanlara rastlamak mümkündür, fakat dini olmayan bir toplum bugüne kadar görülmemiştir. Toplumlar her zaman kendilerinin üstünde bir gücün bulunduğunu kabul etmiş, ihtiyaçlarını temin etmek için yüce bir kudrete inanmanın zarureti duymuştur. Din duygusu insanlarda doğuştan gelmektedir. Müller yaptığı araştırmalarda dinin doğuştan bir duygu olduğunu göstermiştir (Tümer ve Küçük, 1988, 34-35).

Din kelime olarak; "ceza, mükafaat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, adet, hal..., kanun, yol, mezhep, millet gibi anlamlara gelmektedir (Tümer ve Küçük, 1988,13).

Din sosyal bilimciler tarafından farklı açılardan ele alınarak farklı şekilde tanımlanmakta ve yorumlanmaktadır. Örneğin, Vernon, dinin sosyolojik açıdan kültürün bir ögesi olduğunu; Frazer, dini düşüncenin esasını insan hayatı ve tabiatüstü kudrete inanmanın oluşturduğunu; Spencer, dinin her yerde mevcut olan esrarlı inançlardan meydana geldiğini (Türkdoğan, 1977a; 257-258); Otto, dinin "insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisi"; Tylor, "ruhu varlıklara olan inanç"; Ames ise, dini en yüksek sosyal değerlerin bilincinde olma olarak görmektedir (Tümer ve Küçük, 1988;16-17). Durkheim. dini "kutsal ve pratiklerin tutarlı bir sistemi" biçiminde tanımlamaktadır (Kösemihal, 1974,195). Durkheim'in diğer bir din tanımı ise şöyledir: "Din toplumun minyatürleşmiş modelini veren bir kurumdur" (Mardin, 1990,37). Glock ve Stark da Durkheim'e benzer bir yaklaşımla dini, "sembollerin inançların, değerlerin ve değişik alanlardaki pratiklerin kurumlaşmış bir sistemi" olarak tanımlamaktadır(Dursun, 1989.61). İslam düşünürleri, dini "akıllı insanları kendi istekleriyle doğru yola götüren (peygamberlerin vahiy ve ilhamına dayanan) ilahi bir kanundur" biçiminde tanımlamaktadırlar (Türkdoğan, 1977a;258).

Radcliffe-Brown'ın belirttiği gibi "...din ve sosyal yapı arasında dolaysız ve yakın bir ilişki vardır". Wach, dinin teoride toplum hayatını düzenleyici normlar koyduğunu, "uygulamada ise ötedenberi varolan toplumun içine nüfuz etmek suretiyle onu bir dereceye kadar yeniden" düzenlediğini açıklamaktadır (Wach, 1987, 7).

Din, insana zihniyet kazandırma (Weber 1985), sosyal dayanışma ve cemaatleşme yoluyla birleşme ve örgütlenmeyi sağlama (Fraye, 1964,32), "düzenleyici normlar sistemi" ni gerçekleştirerek "sosyal yapıyı koruma", sosyal ilişkileri ve kurumları

"meşrulaştırma", insanların davranışlarını "denetleme", geçmişin kültür mirasını bugünkü ve gelecek nesillere aktarma (Dursun,1989;68-75), Malinowski'nin de değindiği gibi insana psikolojik moral verme (Mardin,1990; 38-39) gibi toplumda bir çok sosyal işlevi yerine getiren, yeri her hangi bir kurum tarafından doldurulamayacak olan bir sosyal yapı ögesidir Bu nedenle bazı sosyologlar dini inanç ve kurumların insanların davranışlarını çok derinden etkilediğini, bu yüzden üzerinde önemle durulması gerektiğini belirtmektedirler (Lundberg, Schrag ve Larson, 1970,137).

Yukardaki tanım ve açıklamaların ışığında din, genel anlamda tanrının elçileri aracılığıyla bildirdiği, bir cemaatin sahip olduğu, inanç, ibadet ve ahlaki kurallar bütünü olan bir sosyal kurumdur denebilir.

Görüldüğü gibi din, sosyal yapıyı oluşturan temel kurumlardan biridir. Türkdöğün'ün da belirttiği gibi "... geleneksel toplumlarda dinsel hayat, ekonomik, sosyal ve siyasi kurumlar ile kültürel normların özünü" teşkil etmektedir (Türkdöğün,1977a; 201). Bu bakımdan geleneksel bir yapıya sahip bir kasabanın sosyal yapısının iyi anlaşılabilmesi için, sosyal yapının en önemli öğelerinden biri olan din kurumunun ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

A. Dini Hayat

1. HHB'nin Dine Olan İlgi Ve Bağlılıkları

Harran'da dini inanç, değer ve kurumlara büyük saygı duyulmaktadır. Halk, Allah, peygamber, Kur'an, namaz, oruç, cami ve imam gibi dini inanç, kurum ve değerlere olan bağlılığını sözleriyle ve davranışlarıyla açıkca belirtmektedir. Bu saygı ve bağlılığa rağmen bazı dini uygulamaların geleneksel bir biçim aldığı görülmektedir. Dinin gelenekselleştirilmesi ile ilgili olarak Mardin, "volk İslam" (Mardin,1990,116), Atalay, geleneksel din (Atalay, 1979, 124-127) tabirini kullanmaktadır. Harran'da dinin bazı kuralları temel kaynaklara inilerek öğrenilemediği için, kaynaklarda belirtilenlerden farklı biçimde, halk tarafından gelenekselleştirilerek uygulanmaktadır. Dinin bazı emir ve kurallarına büyük ilgi duyulurken, bazıları da kaynaklara göre aynı değerde olduğu halde önemsenmektedir. Sözelimi, zekat vermeye, Kur'an okumaya İslam dinine göre birer farz olan ibadet olmasına rağmen, vacip bir ibadet olan fitre verme kadar değer verilmemektedir. HHB'nin gelenekselleştirdikleri bu dine ne derece bağlı olduklarını niceliksel olarak belirtebilmek amacıyla, "siz kendinizi dine ne derece bağlı görüyorsunuz?" sorusu sorulmuş, elde edilen bulgular tablo 88'de gösterilmiştir.

Tablo 88: HHB'nin Kendilerini Dine Ne Derece Bağlı Gördükleri

Dine bağlılık dereceleri	Sayı	%
Hiç	0	0.0
Pek az	5	2.9
Orta derecede	58	33.3
Çok	110	68.2
CY -	1	0.6
Toplam	174	100.0

Tablo 88'deki bulgularda görüldüğü gibi, HHB içinde dine bağlı olmadığını söyleyen bir kişi çıkmazken, bunun yanında dine çok bağlı olduğunu söyleyenlerin oranı %68.2'yi bulmuştur. Dine orta derecede bağlı olduğunu belirten HHB'nin oranı %33.3, pek az bağlı olduğunu söyleyenlerin oranı ise %2.9'dur. Dine orta derecede ve pek az bağlı olduğunu söyleyen bu HHB'nin aslında inanç açısından dine bağlı oldukları, ancak dini ibadetleri yerine getiremedikleri için bu seçenekleri cevapladıkları ihtimali vardır. Bu veriler ve yapılan gözlemler, Harran'da dini değer ve normlara karşı saygı ve bağlılığın güçlü olduğunu göstermektedir.

2. HHB'nin Dini Eğitimi

HHB'nin dine bağlılıklarında olduğu gibi, dini bilgileri edinme yolları da gelenekseldir. Geleneksel bir toplum özelliği gösteren ülkemizin özellikle kırsal kesiminde çocuğa dini bilgileri öğretme görevi genellikle anne-baba ve imamdan beklenmekte. Öğretmen ikinci planda kalmaktadır. Aynı durum tablo 89'da görüldüğü gibi küçük bir kasaba olan Harran'da da söz konusudur.

Tablo 89: HHB'nin Dini Bilgileri Öğrendikleri Kaynaklar

Dini bilgileri öğrenme kaynakları	HHB'nin cevap:				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evde büyüklerinden	156	89.7	18	10.3	174	100.0
Camide imamdan	124	71.3	50	28.7	174	100.0
Okulda öğretmenlerden	61	35.1	113	64.9	174	100.0
Kitaplardan	44	25.3	130	74.7	174	100.0
Eşinden	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Şeyhden veya bir alimden	20	11.5	154	88.5	174	100.0
İletişim araçlarından	31	17.8	143	82.2	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 89'daki verilerde Harran'da HHB'nin %89.7 gibi büyük bir çoğunluğu bilinçli ve örgütlü bir dini eğitim yerine, dini bilgilerini evde büyüklerinden duyarak, onların

yaptığını taklid ederek öğrendiklerini belirtmiştir. HHB'den %71.3 oranındaki bir kesim de dini bilgilerini imamdan öğrendiklerini söylemiştir. Dini bilgilerini öğretmen (%35.1), kitaplar (%25.3) ve iletişim araçları (%17.8) gibi modern toplumlara özgü eğitim kaynaklarından öğrendiğini söyleyenlerin oranı oldukça düşüktür. Bu veriler Harran'da dini eğitimin geleneksel usullerle yapıldığını göstermektedir.

3. HHB'nin Dini Görev Ve İbadetleri Yerine Getirebilme Durumu

HHB'nin bazı dini görev ve ibadetleri yerine getirebilme durumları tablo 90'da belirtilmiştir.

Tablo 90: HHB'nin Bazı Dini İbadetleri Yerine Getirilebilme Sıklığı

Dini görev ve ibadetler		Dini görev ve ibadetlerin HHB'ce yerine getirilebilme sıklığı				Toplam
		Devamlı ve düzenli	Arasıra	Pek az	Hiç yapamıyor	
Beş vakit namaz	S	107	26	20	21	174
	%	61.5	14.9	11.5	12.1	100.0
Cuma namazları	S	131	19	7	17	174
	%	75.3	10.9	4.0	9.8	100.0
Bayram namazları	S	155	1	0	18	174
	%	89.1	0.6	0.0	10.3	100.0
Ramazanda oruç tutma	S	163	7	1	3	174
	%	93.7	4.0	0.6	1.7	100.0
Zekat verme	S	26	5	3	140	174
	%	14.9	2.9	1.7	80.5	100.0
Kurban kesme	S	32	44	16	82	174
	%	18.4	25.3	9.2	47.1	100.0
Kur'an okuma	S	18	18	7	131	174
	%	10.3	10.3	4.0	75.3	100.0
Fitre verme	S	163	4	0	7	174
	%	93.7	2.3	0.0	4.0	100.0
Başka	S	4	5	0	165	174
	%	2.3	2.9	0.0	94.8	100.0

Ülkemizin bir çok yerinde olduğu gibi, Harran'da da Dini uygulama açısından Ramazan ayının ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ramazan orucu bu kasabada büyük bir yoğunluk tarafından tutulduğu gibi, bu ayda diğer ibadetleri yerine getirmede de bir yoğunluk, dine ilgi ve bağlılıkta bir artış gözlenmektedir. Yukardaki tabloda HHB'nin %93.7 gibi büyük bir çoğunluğu, Ramazanda orucunu tuttuğunu, aynı oranda bir kesim de fitresini verdiğini belirtmektedir. Az bir kesim tarafından da olsa zekatı (%14.9)'nı düzenli ve devamlı verenler bu ibadeti Ramazanda yerine getirmektedirler. Ramazanda beş vakit namazı yerine getirme ve Kur'an okuma gibi dini görevlerde bir artış gözlenmektedir. Fakat genel olarak diğer ibadetlere göre, devamlı ve düzenli yerine getirilmesi bakımından en az ilginin

Kur'an okumaya (%10.3) gösterildiği tespit edilmiştir. HHB tarafından devamlı ve düzenli olarak yerine getirilen ibadetlerin içinde; %89.1'lik bir oranla bayram namazları üçüncü sırayı, %75.3'lük bir oranla da cuma namazları dördüncü sırayı almaktadır. HHB'nin %9.8'inin kadın olduğu, kadınların dini açıdan bayram ve cuma namazlarından sorumlu olmadıkları, dolayısıyla bu namazlara iştirak etmedikleri düşünülürse; erkeklerin tamamına yakınının bayram ve cuma namazlarını kıldıkları ortaya çıkacaktır. Kurban ve Ramazan bayramı günleri, belirli bir ibadet günleri olması yanında, toplumumuzda sevgi, barış, birlik, dayanışma ve sevinç günleridir. Bu kutsal günleri Harranlılar da büyük bir sevinç ve heyecanla kutlamaktadır. Bu kasabada bayram günleri kadar olmasa da, cuma günleri önem arzetmekte, iki dini bayramda olduğu gibi, halk cuma gününü haftalık bayram kabul edip belirli bir hazırlık yapıp yeni elbiselerini giyerek camiye gitmektedir.

Harran'da HHB'nin %61.5'i de beş vakit namazını devamlı ve düzenli bir şekilde kıldığını belirtmiştir. Namaz kılanların büyük çoğunluğu, namazlarını camide kılamadıklarını ifade etmiştir. İş-güç için araziye giden kişiler bazı vakit namazlarını arazide kıldıklarını, akşam da evlerine yorgun döndüklerinden diğer namazları da evde kılmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Şeyh Hayat el-Harrani Camii imamı yaz aylarında günde ortalama 5-6 kişinin beş vakit namazı kılmak için camiye geldiğini, kış aylarında bu sayının 15-20'ye ulaştığını ifade etmiştir. İmam cuma namazına ise, yaz mevsiminde ortalama 100-150 kişinin, kış mevsiminde de 150-200 kişinin geldiğini belirtmiştir (KK. İsmail Ketboğa). Bu veriler HHB'nin beş vakit namazı çoğunlukla kıldığı, ancak bazı kişilerin cami yerine evlerinde veya arazide işlerinin başında kılmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Harran'da kadınların erkeklere, yaşlıların da gençlere göre, namaza daha çok ilgi gösterdikleri öğrenilmiştir.

Harran'da HHB'nin beş vakit namaza karşı ilgisi ve beş vakit namazı kılma oranları ile diğer bazı yerlerde yapılmış araştırmalarda tespit edilmiş oranlarla benzerlik arzetmektedir. Beş vakit namazı kılanların oranını, Uygun, Kalecik' te %51.70 (Uygun, 1984,245); Ayyıldız, Erzurum'un Büyükdere köyünde %75.37 (Ayyıldız, 1975, 45) olarak tespit etmiştir. Bu oranlar Harran'da tespit edilen ve tablo 90'da görülen verilerle az bir farkla uygunluk göstermektedir. Yalnız nedenini bilemediğimiz Erkul'un Kemaliye'de %23.0 olarak tespit ettiği oranın (Erkul, 1983,340) bunlardan farklı olduğu görülmektedir.

Harran'da zekat ve kurban kesme gibi belli bir ekonomik gücü gerektiren ibadetlerin, halkın büyük çoğunlunun dar gelirliliği sebebiyle devamlı ve düzenli bir şekilde yerine getirilmediği tespit edilmiştir. HHB'nin devamlı ve düzenli olarak ancak %18.4'nün kurban kesebildiği, %14.9'unun zekat verebildiği gözlenirken; HHB'nin %80.5'nin hiç zekat

veremediği, %47.1'inin de hiç kurban kesemediği görülmektedir.

Tablo 91'de HHB'nin Hac ibadetini yerine getirebilme durumları gösterilmiştir.

Tablo 91: HHB'nin Hacca Gitme Durumu

Hacca gitme durumu	Sayı	%
Hiç gidemeyenler	154	88.5
Bir defa gidenler	11	6.3
İki defa gidenler	6	3.4
Üç defa gidenler	2	1.1
Başka	1	0.6
Toplam	174	100.0

Tablo 91'deki bulgularda HHB'nin %88.5 gibi büyük bir çoğunluğunun hac görevini yapamadığı görülmektedir. Bilindiği gibi hac ibadeti belli bir ekonomik gücü gerektirmektedir. Harranlıların, çoğunun dar gelirli olması, bu ibadeti yapmalarını güçleştirmiştir. HHB'den bir çok kişi hacca gitmek istediğini ancak ekonomik güçlerinin buna fırsat vermediğini belirtmiştir. Fakat ellerindeki kısıtlı imkanlara rağmen HHB'nin %10.8'inin bu görevi yerine getirebildiği, bir kişinin de gitmeye hazırlandığı (%0.6) fakat engel çıkması sonucu gidemediği anlaşılmıştır.

Bu verilere dayanarak; Harran'ın muhafazakar bir yapıya sahip olduğu, bu nedenle dini değer ve normlara bağlılığın etkin olduğu, bu bağlılığın geleneksel bir özellik gösterdiği, halkın dini ibadet ve görevleri yerine getirmede istekli görüldüğü, fakat bazı ibadetlerin belli bir ekonomik güç gerektirmesi, halkın çoğunluğunun dar gelirli olması nedeniyle yerine getirilemediği söylenebilir.

Harran'da dini kuruluş olarak Merkez Harran Mahallesi Camii ve Şeyh Hayat el-Harrani Camii olmak üzere iki cami bulunmaktadır. Belirtilen camilerde birer imam görev yapmaktadır. Bu alan araştırmasının yapıldığı dönemde ilçe müftüsünün atanmasının yapıldığı, ancak müftülük binası inşaatının tamamlanmaması nedeniyle müftünün görevine başlayamadığı öğrenilmiştir.

B. Halk İnanışları

I. HHB'nin Bazı Halk İnanışlarına Karşı Tutumları

Dini bir değer ve norm olmadığı halde kasaba halkı tarafından bazı inanışlar, dini bir uygulama gibi kabul edilmektedir. İslam dininde bu inanışlara "bit'at" denilmektedir. Tablo 92'de bu tür inanışların örnekleri görülmektedir.

Tablo 92: HHB'nin Bazı Halk İnanışlarına Karşı Tutumları

Bazı halk inanışları	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Nazarlık takma	13	7.5	161	92.5	174	100.0
Fala baktırma	9	5.2	165	94.8	174	100.0
Kurşun döktürme	19	10.9	155	89.1	174	100.0
Türebelerde kurban kesme	74	42.5	100	57.5	174	100.0
Mevlit okutma	154	88.5	20	11.5	174	100.0
Hiç birisini yapmama	13	7.5	161	92.5	174	100.0
Başka	4	2.3	170	97.7	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin birçok yerinde görüldüğü gibi Harran'da da halkın mevlit okutmaya karşı büyük bir ilgisi vardır. Bu kasabada bazıları düğün ve sünnet törenlerini mevlitle yapmaktadır. HHB'nin oğlunu askere gönderirken, asker oğluna kavuştuğunda, kutsal gecelerde ölülerinin ruhu için mevlit okuttukları gözlenmiştir. Harran'da mevlit dinin çok önemli bir unsuru olarak görülmekte, mevlit okutan kişi kendini bir çok yönden dini yükümlülüğünü yerine getirmiş olarak görmektedir. Yukardaki tabloda da görüldüğü gibi HHB'nin %88.5'inin mevlit okuttuğunu belirtmesi bu görüşleri desteklemektedir.

Dinin yasaklamasına rağmen Harran'da HHB'nin yarıya yakınının (% 42.5) türbeleri ziyaret ederek oralarda adak kurbanı kestiği görülmektedir. Bu kasabada yeni ilçe merkezindeki mezarlığın yanında bulunan Şeyh Hayat el-Harrani Türbesi ile Harran'ın doğusunda Harran'a çok yakın olan adını türbeden alan İmam Bakır Köyündeki İmam Bakır Türbesi'ne çok büyük saygı duyulmakta ve ilgi gösterilmektedir. Şeyh Hayat el-Harrani Camii imami, caminin yanındaki türbeye dilek, yemin, hastalık ve yalnızca ziyaret gibi amaçlarla kasaba dışından günde ortalama 20-25 kişinin geldiğini bunların bir kısmının türbede kurban da kestiğini ifade etmiştir. İmam eskiden kurban kesenlerin daha fazla olduğunu fakat kendisinin uyarıları sonucu bunun nispeten azaldığını belirtmiştir (K.K. İsmail Ketboğa).

Harran'da HHB'nin %10.9'unun hastalarına kurşun döktürdüğü, %7.5'inin nazardan korunmak için nazarlık taktığı, %5.2'sinin de herhangi bir olayı iyiye ya da kötüye yorumlamak için fala baktırdığı tablo 92'deki verilerden anlaşılmaktadır. Tablo 92'de halk

inanişlarının hiç birini yapmadığını söyleyen HHB'nin oranı %7.5'dir. Bunlar genellikle Harran'a dışardan gelmiş memur ve öğretmenlerdir. Bu duruma göre, Harran halkının büyük bir çoğunluğu halk inanişlarını uygulamaktadır. Bu veriler de, dinin halk katında daha çok gelenekselleşmiş formlarıyla yaşadığını, asli ve gerçek unsurlarının halkın dinsel pratiği içinde ideal ölçülerde yer almadığını göstermektedir.

2. Öğrenim Düzeyi -Halk İnanışları İlişkisi

HHB'nin öğrenim düzeyleriyle inandıkları bazı halk inanişları arasında bir ilişkinin olup olmadığı tablo 93'de gözlenmektedir.

Tablo 93: Öğrenim Düzeyi -Halk İnanışları İlişkisi

HHB'nin öğrenim düzeyi		Bazı halk inanişları							Toplam
		CY	Nazar- lık ta- kanlar	Fala baktı- ranlar	Kurşun döktü- renler	Türbede kurban kesenler	Mevlit okutan- lar	Başka	
Okur-yazar değil	S	5	5	3	5	27	51	1	97
	%	5.2	5.2	3.1	5.2	27.8	52.6	1.0	100.0
Okur-yazar	S	1	2	0	0	4	13	0	20
	%	5.0	10.0	0.0	0.0	20.0	65.0	0.0	100.0
İlkokul mezunu	S	3	5	3	12	40	78	1	142
	%	2.1	3.5	2.1	8.5	28.2	54.9	0.7	100.0
Ortaokul mezunu	S	0	0	1	1	1	4	0	7
	%	0.0	0.0	14.3	14.3	14.3	57.1	0.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	0	1	2	1	2	6	1	13
	%	0.0	7.7	15.4	7.7	15.4	46.2	7.7	100.0
Yüksek okul ve üniversite mezunu	S	4	0	0	0	0	4	1	9
	%	44.4	0.0	0.0	0.0	0.0	44.4	11.1	100.0
Toplam	S	13	13	9	19	74	156	4	288*
	%	4.5	4.5	3.1	6.6	25.7	54.2	1.4	100.0

Not: Bu tabloda birden fazla seçenek cevaplandırılmıştır.

Bireyin kalıtım yoluyla getirdiği, aile, okul ve toplum hayatında kazandığı; duygu, düşünce ve davranışlar onun kişiliğini oluşturur. Özellikle örgün eğitimin kişinin düşünce ve davranışlarının oluşmasında etkisi inkar edilemez. Kavramsal olarak düşünüldüğünde eğitim, bireyin doğru ve gerçeği bulmasına rehberlik eden bir işleve sahiptir. Belirli bir eğitimden geçmek kişiye inandığı bazı şeylerin doğruluğunu ve gerçekliğini sorgulama bilincini güçlendirecektir. Eğitim gören kişi, daha gerçekçi düşündüğünden herkesin bilinçsizce inandığı batıl inançları da kolayca kabullenemez. Fakat bazen kamu oyunun etkisi ile bazı halk inanişlarını kabul etmek zorundadır. Yukardaki tabloda görüldüğü gibi, hemen her öğrenim seviyesindeki HHB'nin mevlit okutmaya karşı büyük ilgi duyduğu bu

oranın lise öğrenimi (%46.2) ve yüksek öğrenim görmüş olanlar (%44.4) hariç diğerlerinde % 50.0'nin üzerinde olduğu gözlenmektedir.

Tablo 93'deki verilerde, türbelerde kurban kesme ile öğrenim düzeyi arasında aksi yönde bir ilişki görülmekte, öğrenim seviyesi yükseldikçe bu halk inancını kabul edenlerin oranı düşmektedir. Bu verilerde dikkati çeken önemli bir nokta; diğer eğitim birimlerinde öğrenim görmüş olanlara göre, farklı ve daha yüksek seviyede öğrenim görmüş olan yüksek okul ve üniversite mezunlarının mevlit dışındaki diğer halk inanışlarına ilgi duymamalarıdır. Bu durum öğrenimin, kişinin inanç, düşünce ve davranışlarını etkilediğini, yüksek öğrenim görmüş kişilerin halk inanışlarını fazla önemsemediğini göstermektedir.

XIII. EĞİTİM

Bu konudaki bulgulara geçmeden önce eğitim kavramını kısaca açıklamakta yarar görülmüştür. Eğitim sosyal bir kurumdur. Sosyal bir kurum olarak eğitimin uygulanması ancak grup içinde mümkün olmaktadır. Bu yönüyle eğitim bir sosyal etkileşme olayıdır. Birey, bütün öğrendiklerini aile, okul ve çevreden öğrenmekte olup bir grup ve toplum içinde kazanmaktadır. Toplum bireyin kişiliğini kazandığı eğitim alanıdır. Bir çok düşünür eğitimi bireyin, toplumsallaşma süreci olarak ele almakta ve değerlendirmektedir. Örneğin; Carter, eğitimi "bireyin toplumsal yeteneğinin ve en elverişli düzeyde kişisel gelişmesinin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi özellikle okulu içine alan toplumsal bir süreç" olarak tanımlamaktadır (Tezcan, 1976,2). Baltacıoğlu, eğitimi bir toplumsallaşma süreci olarak görmektedir (Baltacıoğlu,1339,5). Ertürk, benzer bir yaklaşımla "eğitim bireyin davranışına kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir" demektedir (Ertürk, 1975, 12) .

Bazı düşünürler, eğitimi bir toplumda yetişmiş neslin, yeni yetişmekte olan nesle toplumun kültür mirasını aktarma olayı olarak düşünmektedirler. Gökalp, bu düşünceden hareketle eğitimi "bir cemiyette yetişmiş neslin, henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi" biçiminde tanımlamaktadır (Gökalp,1973,321). Kurtkan. Durkheim ve Gökalp'e dayanarak "eğitim, yetişkin nesiller tarafından sosyal hayata henüz hazır olmayanlara tatbik edilen bir tesirdir" demektedir (Kurtkan, 1972.4). Canan da, aynı yaklaşımdan hareket ederek ve konunun psikolojik yönünü de ele alarak eğitimi, "gelişen ve biriken beşer kültürünü, yetişmekte olan nesillere aktarma ve doğuştan getirilen kabiliyetleri geliştirme ve şekillendirme faaliyeti" olarak tanımlamaktadır (Canan.1980,30-31). Bayraktar ise, eğitime daha genel olarak bakarak konuyu "bilenin bilmeyene doğru yolu göstermesi onun elinden tutmasıdır" şeklinde özetlemektedir (Bayraktar,1984,3).

Eğitim toplumlarda kullanılan amaçlarına göre, çeşitli işlevleri yerine getirmekle beraber eğitimin toplumdan topluma değişmeyen genel amaçları da bulunmaktadır. Eğitim; toplumun kültür mirasının birikimi ve kuşaktan kuşağa aktarılması; toplumsallaşma; fırsat eşitliği oluşturarak yenilikçi ve değişimi sağlayan eleman, devlete sadık insan ve siyasal önderler yetiştirme; nitelik ve nicelik yönünden kalkınmada gerek duyulan insan gücü ihtiyacını karşılama gibi açık toplumsal işlevleri yerine getirmektedir. Eğitim aynı zamanda toplumda eş seçme, tanıdık sağlama, statü kazandırma, geçici olarak işsizliğe çare olma , çocuk bakıcılığı, suç işleme ve sosyal sapmayı önleme gibi gizli işlevleri de yerine getiren sosyal bir kurumdur (Tezcan, 1976, 39-51).

Buraya kadar verilen tanım ve açıklamalar ışığında, bu araştırma için geçerli olan şöyle bir tanıma gitmek mümkündür: Eğitim, toplumun kültürel mirasının yeni kuşaklara aktarılmasını, bireylerin doğuştan getirmiş oldukları yetenekleri geliştirip biçimlendirerek toplumsallaşmalarını sağlayan sosyal bir kurumdur.

A. Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Burada konunun daha iyi anlaşılması için eğitim kavramına göre daha dar anlamlı olan ve eğitimin içinde yer alan öğretim kavramını da kısaca açıklamak yararlı olacaktır. Öğretim en genel anlamıyla "bilenin bilmeyene bilgi, beceri, alışkanlık ve değerler kazandırmak için yapmış olduğu etkilerin tümüdür". Bu genel öğretimin yanında bir de okulda verilen düzenli, yeterli ve amaçlı bir öğretim vardır. Bu tür öğretimi ise Alicıgüzel, şu şekilde tanımlamaktadır: "Öğretim, öğrencilerin öğrenmelerini en iyi biçimde gerçekleştirmek için öğretmenin öğrencilere yaptığı düzenli etkilerdir" (Alicıgüzel,1979,13-14). Bu genel tanımdan sonra Harran'da öğretimin yani okul, öğretmen ve öğrenci durumunu tarihi süreç içinde ayrıntıları ile ele alıp inceleyebiliriz.

Tarihte bir üniversite şehri olarak bilinen "... Harran'da 13 yüzyıl önce Abbasiler döneminde bir üniversite kurulmuş, bu üniversitede matematik, astronomi, fizik, kimya ve tıp gibi "fen bilimlerinin yanısıra çeşitli din bilimleri de okutulmuştur. Harran'daki üniversiteye doğu ve batıdaki bir çok ülkeden özellikle Bizans, İtalya ve İspanya'dan çok sayıda öğrenci gelmiş ve öğrenim görmüştür. Ünlü İslam düşünürü Farabi'nin de Harran Üniversitesinde öğrenim gördüğü rivayet edilmektedir. Üniversite Selçuklular döneminde daha da geliştirilerek Darül-Fünun Külliyesine dönüştürülmüştür. Timur tarafından kentle birlikte yakılıp yıkılan üniversite, Yavuz Sultan Selim zamanında yeniden canlandırılmaya çalışılmışsa da daha sonraki dönemlerde önemini yitirmiştir (Şanlıurfa İl Yıllığı, 1988,52 ve Bağış. 1989, 40). Ancak, bugün Şanlıurfa'nın rüyası gerçekleşmiş. 1352 yıl aradan sonra Harran Üniversitesi aynı adla 27.5.1992 tarihinde yeniden açılmıştır (Doğru ve Kürkçüoğlu, Türkiye Gazetesi, 27.5.1992, 16).

Tarihi bir eğitim ve kültür merkezi olan Harran'da, ilkokul, üç yıllık okul olarak ilk defa 1927'de açılmış, ilk mezununu 1930'da vermiştir (K.K. Av. Hüseyin Kürkçügil). Okul kayıtlarından anlaşıldığına göre, ilkokul 1956 yılında beş yıllık ilkokula dönüştürülmüş ve ilk mezunlarını 1960-1961 öğretim yılı sonunda vermiştir.

Araştırmacı 1989 yılında Harran'a gittiğinde kasabada bir anaokulu, bir ilkokul, bir de ortaokul olduğunu tespit etmiştir. 1989-1990 öğretim yılında anaokulunun Harran'ın doğusunda tarihi kalenin önündeki bir binada ilkokula bağlı olarak öğretim yaptığı, bir bayan öğretmenin, 8'i erkek, 15'i kız olmak üzere 23 öğrencisinin olduğu gözlenmiştir.

İlkokulun ise, Harran merkez mahallesinde höyüğün önündeki bir binada öğretim yaptığı, bir müdürü, biri erkek üçü bayan olmak üzere dört öğretmeni, 140'ı erkek 39'u kız olmak üzere toplam 179 öğrencisi ile eğitimini sürdürdüğü belirlenmiştir. Harran'da ortaokul, 1989-1990 öğretim yılında açılmıştır. İlk açıldığı yıl ortaokulun bir müdür, bir hizmetli ve 50 erkek öğrencisinin olduğu, eğitim ve öğretimini ilkokul öğretmenlerinden yararlanarak devam ettirdiği öğrenilmiştir.

1990-1991 öğretim yılı güz döneminde anaokulunda bir bayan öğretmenin bulunduğu ve 25 öğrencinin eğitim gördüğü tespit edilmiştir. Aynı öğretim yılında ilkokul yeni ilçe merkezinin kurulduğu alandaki yeni binasına taşınmış, eski bina belediyeye devredilmiş, ilkokul ortaokul ile birleştirilerek ilköğretim okuluna dönüştürülmüştür. Bu öğretim yılında ilköğretim okulunda bir müdür, bir müdür yardımcısı, dördü bayan, ikisi erkek olmak üzere toplam altı öğretmen ve iki hizmetli görevlendirilmiştir. İlköğretim okulunda kadrosu ortaokul öğretmenliğine ait olan sadece iki öğretmen bulunduğu görülmüştür. Derslerin büyük çoğunluğunun ilkokul öğretmenleri tarafından verildiği anlaşılmıştır. Bu öğretim yılının ilköğretim okulundaki öğrenci sayısı tablo 94'de verilmiştir.

Tablo 94: 1990-1991 Öğretim Yılında Harran İlköğretim Okulundaki Öğrencilerin Cinsiyete Ve Okuldaki Sınıf Durumlarına Göre Dağılımı

Sınıflar	Cinsiyet			Toplam
	Kız	Erkek		
<u>Birinci kademe (ilkokul)</u>				
Birinci sınıf	S	10	32	42
	%	23.8	76.2	100.0
İkinci sınıf	S	9	42	51
	%	17.6	82.4	100.0
Üçüncü sınıf	S	9	20	29
	%	31.0	69.0	100.0
Dördüncü sınıf	S	14	28	42
	%	33.3	66.7	100.0
Beşinci sınıf	S	4	24	28
	%	14.3	85.7	100.0
<u>İkinci kademe (ortaokul)</u>				
Altıncı sınıf	S	0	25	25
	%	0.0	100.0	100.0
Yedinci sınıf	S	0	45	45
	%	0.0	100.0	100.0
Sekizinci sınıf	-	-	-	-
Toplam	S	46	216	262
	%	17.6	82.4	100.0

Tablo 94'de görüldüğü gibi, Harran ilköğretim okulunda 1990-1991 öğretim yılında, 192'si birinci kademe (ilkokul), 70'i ikinci kademe (ortaokul) olmak üzere toplam 262 öğrencinin öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Bu tabloda dikkati çeken en önemli nokta;

hemen her sınıfta kız öğrencilerin oranının erkek öğrencilere kıyasla çok düşük seviyede kalması ve bu oranın hiç bir sınıfta üçte biri geçmemesi, hatta ortaokul kısmında hiç bir kız öğrencinin bulunmamasıdır. Bu veriler Harran'ın muhafazakar bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. İlköğretim okulunun ortaokul kısmında normal öğretim yapılmakta, ilkokul kısmında ise, birinci ve ikinci sınıflar sabahleyin, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar öğleden sonra gelmek şartı ile ikili öğretim uygulanmaktadır. Yeni ilköğretim okulu binasında bir müdür, bir müdür yardımcısı, bir öğretmen ve bir hizmetli odası ile yedi dersane, bir tuvalet bulunmaktadır. Okulun binası yeterlidir, fakat öğretmen ve memur atamaları henüz tamamlanmadığından personeli yeterli değildir.

1. Harran İlkokulu'ndan Mezun Olan Öğrenciler

Harran ilkokulundan 1961-1990 yılları arasında mezun olan öğrenciler, ilköğretim okulu kayıtlarından yararlanılarak çıkarılmış ve elde edilen veriler tablo 95'e işlenmiştir.

Tablo 95: 1960-1990 Yılları Arasında Harran İlkokulundan Mezun Olan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Öğretim yılı	Mezun öğrenciler			Toplam
	Kız	Erkek		
1960-1961	S	0	8	8
	%	0.0	100.0	100.0
1961-1962	S	0	2	2
	%	0.0	100.0	100.0
1962-1963	S	0	3	3
	%	0.0	100.0	100.0
1963-1964	S	0	5	5
	%	0.0	100.0	100.0
1964-1965	S	0	10	10
	%	0.0	100.0	100.0
1965-1966	S	1	6	7
	%	14.3	85.7	100.0
1966-1967	S	3	8	11
	%	27.3	72.7	100.0
1967-1968	S	0	7	7
	%	0.0	100.0	100.0
1968-1969	S	1	14	15
	%	6.7	93.3	100.0
1969-1970	S	0	23	23
	%	0.0	100.0	100.0
1970-1971	S	0	10	10
	%	0.0	100.0	100.0
1971-1972	S	0	6	6
	%	0.0	100.0	100.0
1972-1973	S	0	8	8
	%	0.0	100.0	100.0
1973-1974	S	0	6	6
	%	0.0	100.0	100.0
1974-1975	S	3	15	18
	%	16.7	83.3	100.0
1975-1976	S	0	16	16
	%	0.0	100.0	100.0
1976-1977	S	0	11	11
	%	0.0	100.0	100.0
1977-1978	S	0	14	14
	%	0.0	100.0	100.0
1978-1979	S	0	13	13
	%	0.0	100.0	100.0
1979-1980	S	2	18	20
	%	10.0	90.0	100.0
1980-1981	S	0	9	9
	%	0.0	100.0	100.0
1981-1982	S	0	12	12
	%	0.0	100.0	100.0
1982-1983	S	2	8	10
	%	20.0	80.0	100.0
1983-1984	S	1	13	14
	%	7.1	92.9	100.0
1984-1985	S	1	4	5
	%	20.0	80.0	100.0
1985-1986	S	0	17	17
	%	0.0	100.0	100.0
1986-1987	S	1	18	19
	%	5.3	94.7	100.0
1987-1988	S	2	23	25
	%	8.0	92.0	100.0
1988-1989	S	2	22	24
	%	8.3	91.7	100.0
1989-1990	S	2	25	27
	%	7.4	92.6	100.0
Toplam	S	21	354	375
	%	5.6	94.4	100.0

Harran'da, doğurganlık oranının çok yüksek olması ve her dönemde, ilkokul çağında daha önce tablo 14'de belirtildiği gibi, örneğin; 1988'de 176, 1989'da 199 ve 1990'da

212, 7-14 yaş grubunda kız çocuğunun bulunmasına rağmen, 30 yıl gibi uzunca bir sürede ilkokuldan sadece 21 kız çocuğunun mezun olması, her yıla ortalama bir kız öğrencinin bile düşmemesi bu kasabada geleneksel kuralların geçerliliğini sürdürdüğünün bariz bir göstergesidir. Tablo 94'de görüldüğü gibi ilköğretim okulunun ikinci kademesinde (ortaokul kısmında) kız öğrencinin hiç bulunmaması, Harran'da kız çocuklarının öğrenim görmelerine karşı velilerin olumsuz tutumlarının halen devam ettiğini göstermektedir. Bu yörede bazı söylentilere göre okuyan kızların erkek arkadaşlarına duygusal yakınlık duyacağı, onlara mektup yazacağı, giyim konusunda aşırılığa kaçacağı, gelenekleri çiğneyeceği ve asi olacağı düşüncesi yaygındır. Bir başka ifadeyle halk kız çocuğunu öğrenim için teslim etme konusunda okula tam bir güven duymamaktadır. Bu durum kız çocuklarının öğrenimini engellemektedir. Bu konuda dikkat çekici bir başka nokta; geleneksel toplumlarda erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha önemli görülmesidir. Çok çocuğa sahip ve dar gelirli aileler, okul giderlerini karşılayamadıklarından yalnızca erkek çocuklarını okutmakta, kız çocuklarını okula göndermemektedirler. Bu durum bazı ailelerde erkek çocukları için de geçerlidir. Harran'da genellikle erkek çocuklar, ailenin hayvanlarının bakımını üstlenip çobanlık yaparak, tarlada babalarına yardımcı olarak aileye iş gücü katkısında bulunmaktadır. Çok erkek çocuğa sahip dar gelirli aileler, çocuklarının bir kaçını okula göndermekte, bazılarını ise, okula göndermeyerek onların hayvanlara bakmalarından ve tarlada iş gücünden yararlanmaktadır. Otuz yılda sayıları yüzlere varan daha önce tablo 14'de verildiği gibi örneğin: 1988'de 367, 1989'da 396, 1990'da 428 okul çağındaki çocuğun bulunduğu Harran'da her yıl ortalama 13 çocuğun mezun olması da bu görüşleri desteklemekte, bu kasabada okul çağındaki çocukların özellikle de kız çocuklarının çoğunun okula gönderilmediğini ve bu kasabanın en önemli sorunlarından birinin eğitim sorunu olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Harran'daki resmi kuruluşlarda sınırlı sayıda personelin çalıştırılıp, tarıma ve hayvancılığa dayanan halkın günlük yaşam biçiminde öğrenim görmüş insan gücüne fazla ihtiyaç duyulmaması, bu kasaba halkının Arapça konuşması nedeniyle okula giden çocukların dil güçlüğü çekmesi gibi etkenler de halkın okula olan ilgisini azaltmış olabilir.

2. Babaların Çocuklarının Öğrenimiyle İlgilenme Durumu

HHB'nin ve babalarının eğitime karşı tutumlarını belirleyebilmek için öğrenim gören çocuklarının sorunlarıyla ilgilenme dereceleri araştırılmış, elde edilen bulgular tablo 96'de gösterilmiştir. Tablo 96'deki bu bulgular, tablo 94 ve 95'deki bulguları destekler ve tamamı niteliktedir.

Tablo 96: Babaların Çocuklarının Öğrenimiyle İlgilenme Durumu

	HHB'nin Babaları		Kendileri	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç ilgilenmeyenler	49	28.2	21	12.1
Bazen ilgilenenler	52	29.9	53	30.5
Her zaman ilgilenenler	50	28.7	75	43.1
Başka	23	13.2	10	5.7
CY	0	0.0	15	8.6
Toplam	174	100.0	174	100.0

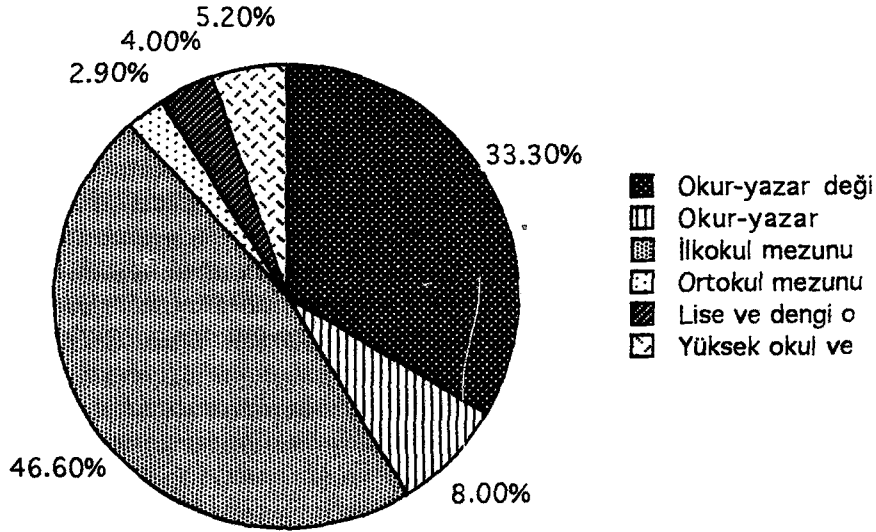
Yukardaki tabloda HHB'nin çocuklarını okula göndermeme nedenlerinden birinin velilerin eğitim ve öğretime karşı ilgisizliklerinden kaynaklandığı görülmektedir. Çünkü gerek HHB'de (%12.1), gerekse babalarında (%28.2) çocuğunun öğrenimiyle ilgilenmeyenlerin oranı oldukça yüksektir. Bu oranlara bazen ilgilenebildiğini belirtenleri, başka seçeneğine cevap vererek ekonomik yönden aile bütçelerinin öğrenim giderlerini karşılayacak yeterlilikte olmadığını, dolayısıyla onların öğrenimi ile değil ancak onların karınlarını doyurmakla meşgul olabildiklerini söyleyenleri de katarsak, HHB' den %56.9 oranında bir kesimin, HHB'nin babalarında ise, %81.1 oranında büyük çoğunluğun, çocuğunun öğrenimiyle ya hiç ilgilenmediği, ya da çok az ilgilenebildiği sonucu ortaya çıkacaktır. Yukarda da işaret edildiği gibi, bu ilgisizliğin en büyük nedeni ailelerin çok çocuklu ve dar gelirli olmalarıdır. Buna halkın eğitimin bilincinde olmaması, kasabasının günlük yaşam biçiminde eğitilmiş insan gücüne fazla ihtiyaç duyulmaması, bu kasabada aşiret yapısının egemen olup, bu yapıda toplumsal statüyü eğitimin değil asaletin belirlemesi yani statünün doğuştan olması gibi nedenler de eklenebilir.

B. HHB'nin Öğrenim Durumları

Aşağıdaki tabloda ve şekil 11'de HHB'nin öğrenim durumları verilmiştir.

Tablo 97: HHB'nin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Okur-yazar değil	58	33.3
Okur-yazar	14	8.0
İlkokul mezunu	81	46.6
Ortaokul mezunu	5	2.9
Lise ve dengi okul mezunu	7	4.0
Yüksek okul ve üniversite mezunu	9	5.2
Toplam	174	100.0

Şekil 11: HHB'nin Öğrenim Durumları

HHB arasında %46.6'lık bir oranla ilkokul mezunları çoğunluğu oluşturmaktadır. HHB'den %9.2'lik oranı oluşturan lise ve yüksek öğrenimliler bu kasabadaki memur ve öğretmenlerdir. Tablo 97'deki verilerden HHB'nin 1/3'nün yani %33.3'nün okuma yazma bilmediği anlaşılmaktadır. 1927'den bu yana ilkokula sahip bir kasaba merkezi için bu okuma-yazma bilmeme oranı oldukça yüksek bir orandır. Bu oranı diğer bazı kasabalarda tespit edilen okuma-yazma bilmeme oranlarıyla karşılaştırdığımızda Harran'daki eğitim seviyesinin düşüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin, Kemaliye'de okuma-yazma bilmeyen aile reislerinin oranı %6.0 (Erkul,1983,114), Kalecik'de ise, %14.41'dir (Uygun, 1984,162). Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi Harran'da okuma-yazma bilmeyenlerin oranı bir okuma yazma seferberliği gerektirecek düzeydedir. Bir çok araştırmacının da belirttiği gibi, bugün gelişmekte olan ülkeler, gelişmelerini sağlayabilmeleri için insan gücüne yatırım yapmanın artık bir zorunluluk olduğunu anlamışlardır. Eğitim "bir ülkedeki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmelerin bir ön koşulu niteliğindedir" (Yıldırım, 11991,327). Kalkınmak toplumu yabancılaştırmadan çağdaştıran eğitimle mümkündür (Arvasi, 1877-78;28). Ülkemizde kalkınmada öncelikli yörelerde özellikle Güneydoğu Anadolu'da nitelikli insan gücünü yetiştirmede, eğitime çok büyük iş düşmektedir. Sosyal yapının belirlenip, bölge kalkınmasının gerçekleştirilmesi için, bu bir zarurettir. Alınacak tedbirler insan bazına oturtulmalıdır. "Bu temel unsur tam olarak ele alınıp, tam olarak tanınmadan, ne yapılması gerektiği buna göre değerlendirilmeden çıkacak tedbirler hatalı ve yanlış sonuçlara götürebilir" (Karacan, 1988, 4). GAP'ın gerçekleşmesine adım adım yaklaşıırken bu bölgede bilhassa sulu tarım eğitimine duyulan ihtiyaç kendini hissettirmektedir. Bu yörede araştırma yapan uzmanların da vurguladığı

gibi, gerek yaygın, gerekse örgün eğitim yoluyla bu yöre ve araştırma alanı Harran kasabasında; "sulamanın ve sulama ile uygulanabilir duruma gelen yeni teknolojilerin çiftçilere tanıtılması ve teknoloji uygulayımının öğretilmesi, çiftçilerin yeni teknolojileri benimsemeye motive edilmesi ve çiftçilere kendi üretim ortam amaçlarına göre en uygun teknoloji kullanımına ilişkin işletmecilik bilgi ve becerisinin kazandırılmasına yönelik tarımsal yayım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması", "çiftçi ailesine hizmet götürecektir kuruluşların eşgüdümü" (Tezcan, 1988,4); balık yetiştiriciliğinin geliştirilmesi (Atay, 1986, 445-450), endüstri bitkileri ekiminin yaygınlaştırılması (Er ve Aslan, 1986,151), yöre şartlarına uygun sebze türlerinin yetiştirilmesi (Abak vd. 1986, 242-246), ve bütünüyle tarımsal mekanizasyonun kavratılması(Balaban ve Tekinel 1989,1-13) için halkın eğitilmesi gerekmektedir. "...Eğitimle ilgili tedbirlerin iktisadi bakımdan verimli bir ortama yöneltmesinin sosyal yapıya dayalı olması, eğitimin sosyolojik önemini de ortaya" koymaktadır (Erkal, 1990,81). Harran'da belirgin bir ihtiyaç olarak görünen halkın sulu tarıma uyumu konusunda eğitilmesinden daha da önemlisi toplumsal yaşamda gerçekleşebilecek hızlı değişime bu yöre ve kasaba insanının uyum sağlayabilmesi, değişimin sağlıklı olabilmesi, oluşabilecek bir anomi ortamının daha önceden alınabilecek tedbirlerle önlenmesi için halkın özellikle yaygın eğitim yoluyla eğitilmesi zorunluluğu kendisini hissettirmektedir. Bu zarureti önceden gören Akçakale Birlik, yerel gazete çıkararak bu yörede bir faaliyet başlatmış bulunmaktadır. Diğer yaygın eğitim araçlarının da bu konuyu bir görev bilip, destek olmaları arzu edilmektedir.

C. HHB'nin Çocuklarının Öğrenimi Konusundaki Tutumları

I.HHB'nin Meslekleriyle Erkek Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Toplumda bazı meslek sahipleri çocukları için öğrenim görmeyi bir zaruret olarak görürken, bazı meslek sahipleri ise bunu mesleğin gereği pek önemsememektedirler. Harran'da hangi meslek mensuplarının eğitimle daha fazla ilgili olduklarını tespit etmek amacıyla, HHB'nin meslekleri ile erkek çocukları için istedikleri öğretim düzeyi arasındaki ilişki araştırılmış ve elde edilen veriler tablo 98'de gösterilmiştir.

Tablo 98: HHB'nin Meslekleriyle, Erkek Çocukları için İstedikleri Öğrenim Düzeyleri

HHB'nin meslekleri		HHB'nin erkek çocukları için istedikleri öğrenim düzeyleri						Başka Toplam
		İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Nereye kadar okuyabilirse		
Çiftçi	S	12	3	16	41	19	1	92
	%	13.0	3.3	17.4	44.6	20.9	1.1	100.0*
Günderlikçi	S	1	0	4	11	1	1	18
	%	5.6	0.0	22.2	61.1	5.6	5.6	100.0
Memur	S	0	0	1	7	9	0	17
	%	0.0	0.0	5.9	41.2	52.9	0.0	100.0
Şoför	S	0	2	0	7	2	1	12
	%	0.0	16.7	0.0	58.3	16.7	8.3	100.0
İşçi-hizmetli	S	0	0	0	4	4	0	8
	%	0.0	0.0	0.0	50.0	50.0	0.0	100.0
Doktor	S	0	0	0	1	1	0	2
	%	0.0	0.0	0.0	50.0	50.0	0.0	100.0
Esnaf	S	0	0	1	2	3	0	6
	%	0.0	0.0	16.7	33.3	50.0	0.0	100.0
Ev kadını	S	2	0	2	5	1	1	11
	%	18.2	0.0	8.2	45.5	9.1	9.1	100.0
Diğer	S	1	1	0	5	1	0	8
	%	12.5	12.5	0.0	62.5	12.5	0.0	100.0
Toplam	S	16	6	24	83	41	4	174
	%	9.2	3.4	13.8	47.7	23.6	2.3	100.0

$$\chi^2 = 47.79663$$

$$SD = 40$$

$$P < 0.05$$

Erkek çocuklar için "hiç okumamalı", "okuma yazmayı öğrense yeterlidir" diyerek çocuklarının öğrenimine karşı olumsuz tutum sergileyen HHB'ye rastlanmamıştır. HHB erkek çocukları için en azından bir ilkokul öğrenimini gerekli görmektedir. HHB içinde, belli bir öğrenimi gerektiren ve maaş dışında başka bir geliri olmayan doktorluk, memurluk, işçilik ve hizmetlilik gibi meslek mensupları, bir HHB hariç erkek çocuklar için en az üniversite seviyesinde bir eğitim arzulamaktadırlar. Bu yönde HHB'nin meslekleri ile erkek çocukları için istedikleri eğitim düzeyleri konusunda anlamlı bir ilişkinin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Diğer meslek mensupları da erkek çocukları için yüksek düzeyde öğrenim arzu etmektedirler. Ancak, HHB'den bazıları ekonomik güçlerinin yeterli olmadığını ileri sürerek çocuklarına öğrenim yaptıramadıklarını belirtmiştir.

2.HHB'nin Meslekleriyle Kız Çocukları için İstedikleri Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Genel olarak belli bir öğrenimi gerektiren meslek mensuplarınca erkek çocuğunun öğrenim görmesine olumlu yaklaşıldığı gibi kız çocuğunun öğrenim görmesine de olumlu yaklaşılmaktadır. Bu durum tablo 99'da görülmektedir.

Tablo 99: HHB'nin Meslekleriyle, Kız Çocukları için İstedikleri Öğrenim Düzeyleri

HHB'nin meslekleri		HHB'nin kız çocukları için istedikleri öğrenim düzeyleri									
		Hiç oku- ma- malı yeterli	Okuma- yazma öğren- mesi yeterli	İlk- okul	Orta- okul	Lise	Üniver- site	Kadına uygun bir mes- okuya- lekte okumalı	Nereye kadar bilirlirse	Başka	Toplam
Çiftçi	S	16	0	51	8	6	6	3	2	0	92
	%	17.4	0.0	55.4	8.7	6.5	6.5	3.3	2.2	0.0	100.0
Günderlikçi	S	2	0	11	0	2	1	2	0	0	18
	%	11.1	0.0	61.1	0.0	11.1	5.6	11.1	0.0	0.0	100.0
Memur	S	0	0	2	1	1	4	1	8	0	17
	%	0.0	0.0	11.8	5.9	5.9	23.5	5.9	47.1	0.0	100.0
Şoför	S	2	0	7	1	1	1	0	0	0	12
	%	16.7	0.0	58.3	8.3	8.3	8.3	0.0	0.0	0.0	100.0
İşçi-hizmetli	S	1	0	3	0	1	1	1	1	0	8
	%	12.5	0.0	37.5	0.0	12.5	12.5	12.5	12.5	0.0	100.0
Doktor	S	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	50.0	0.0	50.0	0.0	100.0
Esnaf	S	0	0	4	0	0	1	0	1	0	6
	%	0.0	0.0	66.7	0.0	0.0	16.7	0.0	16.7	0.0	100.0
Ev kadını	S	2	1	6	0	0	1	0	0	1	11
	%	18.2	9.1	54.5	0.0	0.0	9.1	0.0	0.0	9.1	100.0
Diğer	S	3	0	1	0	1	3	0	0	0	8
	%	37.5	0.0	12.5	0.0	12.5	37.5	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	26	1	85	10	12	19	7	13	1	174
	%	14.9	0.6	48.9	5.7	6.9	10.9	4.0	7.5	0.6	100.0

$$X^2 = 121.07933$$

$$SD = 64$$

$$P < 0.05$$

Tablo 99'da doktorların, memurların ve esnafın, kız çocuklarının öğrenim görmesi konusunda "hiç okumamalı", "okuma-yazma öğrenmesi yeterlidir" gibi konuya olumsuz yaklaşan seçenekleri hiç seçmezken; "kız çocukları üniversite öğrenimi görmeli" (%23.5, %50.0, %16.7) veya "nereye kadar okuyabilirse okumalıdır" (%47.1, %50.0, %16.7) gibi konuya olumlu yaklaşan seçenekleri diğer meslek mensuplarına göre çok daha yüksek oranda tercih ettikleri görülmüştür. Bu meslekler diğerlerine göre değişime açık, nispeten kentsel meslek olduklarından kız çocuklarının öğrenimine daha olumlu yaklaşmaktadırlar denebilir. Tablo 99'da kız çocukları için hemen her meslek mensubunca en çok istenen öğrenim, ilköğretim düzeyinde bir öğrenimdir. Genel toplam içinde bunların oranı %48.9'u bulmaktadır. HHB içinde kız çocuklarının öğrenimine en çok karşı çıkan meslek mensupları ise, ev kadınları (%18.2) çiftçiler (%17.4), şoförler (%16.7) ve diğeri seçeneğinde yer alan değişime kapalı, kasabanın sosyal yapısı içinde daha muhafazakar olan meslek mensupları (%37.5)'dir. Bu veriler ışığında Harran'daki nispeten kentsel sayılan mesleklerle kız çocuklarının öğrenim görmesi arasında aynı doğrultuda anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Buna karşılık, diğerlerine göre daha fazla muhafazakar olan

ev kadınlığı, çiftçilik gibi meslek mensuplarıyla kız çocuklarının öğrenim görmesi arasında aksi doğrultuda bir ilişkinin olduğu ileri sürülebilir.

3.HHB'nin Yaş Gruplarıyla Kız Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 99'deki verilerde de belirtildiği gibi Harran'da genelde kız çocuklarının öğrenimine olumsuz yaklaşılmaktadır. Tablo 100'deki veriler bu durumun gençlere kıyasla yaşlılarda daha belirgin olduğunu göstermektedir.

Tablo 100: HHB'nin Yaş Grupları- Kız Çocukları İçin İstedikleri Öğrenim Düzeyleri

HHB'nin yaş grupları		HHB'nin kız çocukları için istedikleri öğrenim düzeyleri									
		Hiç okuma-yazma-mali yeterli	Okuma yazma öğrenmesi yeterli	İlk- okul	Orta- okul	Lise	Üniver- site	Kadına uygun bir mes- okuyal- te okumalı	Nereye kadar bilirlerse	Başka	Toplam
18-20	S	0	0	1	0	0	1	0	1	0	3
	%	0.0	0.0	33.3	0.0	0.0	33.3	0.0	33.3	0.0	100.0
21-30	S	0	0	7	1	2	6	1	5	0	22
	%	0.0	0.0	31.8	4.5	9.1	27.3	4.5	22.7	0.0	100.0
31-40	S	6	0	30	3	7	4	4	6	0	60
	%	10.0	0.0	50.0	5.0	11.7	6.7	6.7	10.0	0.0	100.0
41-50	S	8	1	26	4	3	4	2	1	0	49
	%	16.3	2.0	53.1	8.2	6.1	8.2	4.1	2.0	0.0	100.0
51-60	S	7	0	13	2	0	3	0	0	0	25
	%	28.0	0.0	52.0	8.0	0.0	12.0	0.0	0.0	0.0	100.0
61-70	S	4	0	5	0	0	1	0	0	1	11
	%	36.4	0.0	45.5	0.0	0.0	9.1	0.0	0.0	9.1	100.0
71 +	S	1	0	3	0	0	0	0	0	0	4
	%	25.0	0.0	75.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	26	1	85	10	12	19	7	13	1	174
	%	14.9	0.6	48.9	5.7	6.9	10.9	4.0	7.5	0.6	100.0

$$X^2 = 64.30533 \quad SD = 48 \quad P < 0.05$$

Tablo 100'deki verilere genel olarak bakıldığında HHB'nin kız çocuklarının öğrenim görmesi konusundaki eğilimleri arasında yaş değişkenine göre belirgin bir farklılaşmanın olduğu dikkati çekmektedir. Daha genç yaşta (30 yaş ve altı) HHB'nin kız çocuklarının eğitilmesi konusunda daha esnek ve daha iyimser oldukları gözlenmektedir. Buna karşın HHB'nin yaşları yükseldikçe, kız çocuklarının eğitilmesi konusunda daha muhafazakar tavır takındıkları ve kız çocuklarının öğrenimine olumsuz yaklaşıtları görülmektedir. Buradan yaş ilerledikçe HHB'nin eğitim konusunda cinsiyet etkenini ön plana aldıkları ve geleneksel hayat içinde kadına ayrılan yere paralel olarak bir tercih yaptıkları, kadını ev içinde

tutma gibi bir tutum sergiledikleri dolayısıyla geleneksel anlayışın bu konuda belirleyici rolü olduğu söylenebilir.

4.HHB'nin Öğrenim Düzeyleriyle Kız Çocukları için İstedikleri Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Toplumda öğrenim görmüş kişiler, genel olarak eğitim ve öğretimin değerini kavradıklarından, en az kendi gördükleri eğitim ve öğretim kadar hatta daha fazlasını çocukları için arzu etmede daha bilinçli görülmektedirler. Bu eğilimi aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 101: HHB'nin Öğrenim Düzeyleri- Kız Çocukları için İstedikleri Öğrenim Düzeyleri

HHB'nin öğrenim düzeyleri	HHB'nin kız çocukları için istedikleri öğrenim düzeyleri									
	Hiç okuma-yazma yeterli	Okuma yazma öğrenmesi yeterli	İlk- okul	Orta- okul	Lise	Üniver- site	Kadına uygun bir mes- lekte okumalı	Nereye kadar okuya- bilirlerse	Başka	Toplam
Okur-yazar değil	S 21	1	26	1	3	4	0	1	1	58
	% 36.2	1.7	44.8	1.7	5.2	6.9	0.0	1.7	1.7	100.0
Okur-yazar	S 2	0	9	0	0	0	2	1	0	14
	% 14.3	0.0	64.3	0.0	0.0	0.0	14.3	7.1	0.0	100.0
İlkokul mezunu	S 3	0	45	8	8	10	4	3	0	81
	% 3.7	0.0	55.6	9.9	9.9	12.3	4.9	3.7	0.0	100.0
Ortaoku mez.	S 0	0	5	0	0	0	0	0	0	5
	% 0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S 0	0	0	1	1	1	1	3	0	7
	% 0.0	0.0	0.0	14.3	14.3	14.3	14.3	42.9	0.0	100.0
Yüksek okul ve üniversite mez.	S 0	0	0	0	0	4	0	5	0	9
	% 0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	44.4	0.0	55.6	0.0	100.0
Toplam	S 26	1	85	10	12	19	7	13	1	174
	% 14.9	0.6	48.9	5.7	6.9	10.9	4.0	7.5	0.6	100.0

$$\chi^2 = 119.01300 \quad SD = 40 \quad P < 0.05$$

Tablo 101'deki verilerde lise öğrenimi görmüş HHB'den kız çocuğu için ortaokul öğrenimi görmesini isteyen bir kişi hariç, diğerlerinin tamamı kız çocukları için en az lise öğrenimi gerektiğini ileri sürerken; yüksek okul ve üniversite mezunu HHB'nin tamamı kız çocuklarının üniversite bitirmesi(%44.4) veya nereye kadar okuyabilirse okuması gerektiğini (%55.6) belirtmiştir. Bir başka deyişle HHB içinde kız çocuklarının öğrenimine en olumlu yaklaşanlar lise ve yüksekokul mezunu olanlardır.

HHB içinde kız çocuklarının öğrenimine olumsuz yaklaşanların oranı okuma yazma bilmeyenlerde %36.2'lere ulaşırken, ortaokul ve daha yukarı seviyede öğrenim görmüş olanlarda bu oran sıfıra düşmekte, öğrenim düzeyi yükseldikçe kız çocuklarının öğrenimine

olumsuz yaklaşımların oranı da o nispete azalmaktadır. Burada HHB'nin öğrenim durumu ile kız çocukları için istedikleri öğrenim düzeyi arasında aynı doğrultuda anlamlı bir ilişkinin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu bulgularda lise ve yüksek öğrenimliler dışında HHB'nin büyük çoğunluğu tarafından kız çocukları için en çok arzu edilen öğrenim düzeyi ilkokul öğrenimidir.

Genel olarak Harran'daki HHB'nin çocuklarının öğrenimi konusunda cinsiyet faktörünü gözönünde tutarak bir tercih yaptıkları, geleneksel hayat biçiminin gereği kadının sosyal hayattaki rolünün ev kadınlığı olduğu düşüncesinin bu konudaki tercihleri belirlediği, erkek çocuğu daha üstün görülüp onun öğrenimine olumlu yaklaşıırken, kız çocuğuna karşı aynı hoş görünün gösterilemediği, bunun altında daha önce yukarıda değinildiği gibi halkın kız çocuklarını eğitim kurumlarına teslim etmedeki güvensizliğinin yattığı belirtilebilir. Ancak, öğrenim görmüş, genç ve kentsel yapıya özgü meslek mensubu HHB'nin bu konuda farklı bir tutum ortaya koydukları, çocuklarının öğrenimine cinsiyet ayrımı gözetmeden yaklaştıkları söylenebilir.

XIV. KİTLE İLETİŞİMİ

İnsanlar genel olarak aralarındaki iletişimi yüzyüze ilişkilerle sağlamaktadırlar. Ancak toplumlar karmaşık bir nitelik kazanınca yüzyüze iletişim yetersiz kalmakta, insanlar tanımadıkları insanlara mesajlar vermeyi, istek ve dileklerini birbirine iletmeyi iletişim araçlarıyla gerçekleştirmektedirler. Buna "ikinci tür iletişim" denmektedir. Bu nitelikteki iletişimin "bazı tekniklerle belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp güçlendirilerek çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi", kullanılan araçlara da "kitle iletişim araçları" denmektedir. Bu araçların başlıcaları; televizyon, radyo, kitap, dergi, gazete, mektup ve telefondur. Bu araçların kullanımıyla toplumda bir değişim süreci başlatılarak devam ettirildiğinden, onların toplumun sosyal yapısına etkileri sosyoloji açısından incelenmeleri önem kazanmaktadır (Dönmezer, 1984, 408).

Saha araştırmasının yapıldığı süre içinde Harran kasabasında tespit edilen iletişim araçlarından televizyon, radyo, gazete, dergi, kitap, mektup ve telefon ile ilgili bulgular bu bölümde ele alınarak yorumlanmaktadır.

A. Televizyon

İletişim çağı olarak da adlandırılan çağımızda, sosyal yapıya etkileri açısından televizyon çok etkili bir iletişim aracı olarak dikkati çekmektedir. Bugün televizyonun, haber verme, eğitme, eğlendirme, dinlendirme, reklam ve çeşitli yollarla mal ve hizmetleri tanıtmaya (Aziz,1982,51), ticareti hızlandırma, toplumsal mirası kuşaktan kuşağa aktarma, çeşitli sosyal sorunlara alternatif çözümler sunma (Lundberg, Scrag ve Larsen, 1985; 256-257), gelişmekte olan ülkelerde sosyal kültürel gelişmeye ve ekonomik kalkınmaya yardımcı olma, yenileşmeyi sağlama (Oskey,1971;73-74), sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirme (Dönmezer, 1984, 408), siyasete ve kamusal yaşama katılımı geliştirme (Tan, 1977,66-68), seyretme yoluyla spora ilgiyi artırma, kahve, kulüp, gazino gibi yerlere gitmeyi azaltma (Dönmezer,1984,419-420) gibi bir çok olumlu işlevi yerine getirdiği ileri sürülmektedir.

Bu olumlu etkilerinin yanı sıra televizyonun; seks, şiddet, tutku ve suç filmlerinin gösterilmesiyle bunları seyredenlerde aşırı uyarımı körüklediği ve sosyal sapma davranışına ittiği (Tan,1977,68), eleştiri gücünü zayıflattığı, boş zamanları israf ettiği, kitap okuma ve spor yapmadan alıkoyduğu, özellikle çocukların oyun ve uyku saatlerini azalttığı, aile içi karşılıklı ilişkileri zayıflattığı(Tan ,1977; 62-63), insanı gerçeklerden

uzaklaştırıp hayal dünyasına ittiği (Şenyapılı,1981,119), zevkleri tek biçim kıldığı ve insanın özgürlüğünü kısıtladığı (Lundberg, Scrag ve Larsen, 1985;257-258) gibi olumsuz etkileri de tartışılmaktadır. Burada belirtilen olumlu ve olumsuz etkileriyle televizyon, gerek modern toplumlarda, gerekse geleneksel toplumlarda çok büyük insan kitlelerinin vazgeçemeyeceği bir kitle iletişim aracı olmuştur.

Bugün gelişmekte olan ülkemizde en büyük kentlerden en küçük yerleşim birimlerine kadar elektriğin gitmesiyle birlikte televizyonun da girmediği yer kalmamıştır. Örneğin; Erkul'un 1980'de Kemaliye'de yaptığı araştırmada aile reislerinin %47.0'sinin(Erkul, 1983;288-289), Atay'ın 1982'de Elazığ'ın1800 Evler Mahallesinde yaptığı araştırmada HHB'nin %65.4 'nün (Atay,1985, 123-124), Özen'in 1987'de Soma'da yaptığı araştırmada ise görüşülen maden işçilerinin %98'inin televizyon alıcısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Konuk'un 1991'de Malatya'da yaptığı bir araştırmada görüşülen kişilerin %49.9'u televizyonu vazgeçilmez bir araç olarak görmektedir (Konuk,1991;77-78). Bu veriler de göstermektedir ki televizyon artık ülkemizde vazgeçilmez bir iletişim aracı olmuştur.

1. HHB'nin Öğrenim Durumlarıyla Televizyon Seyretme Sıklığı Arasındaki İlişki

Harran kasabasında bu saha araştırmasının yapıldığı süre içinde, HHB'nin %73.0'nün televizyon alıcısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu oran televizyonun geleneksel bir yapıya sahip olan Harran kasabasında da yaygınlaştığının bir göstergesidir. Toplumda televizyona sahip olma oranı arttıkça buna paralel olarak televizyon seyretme sıklığı da artmaktadır. İnsanlar artık günlerinin önemli bir kısmını televizyon karşısında geçirmektedirler. HHB'nin öğrenim durumlarıyla televizyon seyretme sıklığı arasındaki ilişkiye ait bulgular tablo 102'de görülmektedir.

Tablo 102: HHB'nin Öğrenim Düzeyi- Televizyon Seyretme Sıklığı İlişkisi

HHB'nin öğrenim düzeyi		Televizyon seyretme sıklığı				Hergün	Toplam
		Hiç seyretmeyenler	Ayda bir	Haftada bir	Birkaç günde bir		
Okur- yazar değil	S	13	3	7	20	15	58
	%	22.4	5.2	12.1	34.5	25.9	100.0
Okur-yazar	S	3	3	2	2	4	14
	%	21.4	21.4	14.3	14.3	28.6	100.0
İlkokul mezunu	S	3	4	8	16	50	81
	%	3.7	4.9	9.9	19.8	61.7	100.0
Ortaokul mezunu	S	0	0	0	1	4	5
	%	0.0	0.0	0.0	20.0	80.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	0	0	0	3	4	7
	%	0.0	0.0	0.0	42.9	57.1	100.0
Yüksek okul ve üniversite mez.	S	0	0	1	3	5	9
	%	0.0	0.0	11.1	33.3	55.6	100.0
Toplam	S	19	10	18	45	82	174
	%	10.9	5.7	10.3	25.9	47.1	100.0

$\chi^2 = 39.84$ $SD = 20$ $P < 0.05$

Bu alan araştırmasının yapıldığı süre içinde görüşülen HHB'nin %89.1'i televizyon seyrettiğini söylemiş, %10.9'luk bir kesim evlerinde televizyon bulunmadığı gerekçesiyle seyredemediklerini belirtmiştir. Hergün televizyon seyrettiğini söyleyenlerin oranı %47.1 olup HHB'nin yarısına yaklaşan bir kesimi teşkil etmektedir. Ortaokul ve daha yukarı seviyede eğitim görmüş HHB arasında televizyon seyretmeyene rastlanmazken; ilkokul mezunlarında %3.7, okur- yazarlarda (okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmiş olanlarda) %21.4, okur-yazar olmayanlarda ise, %22.4 oranında bir kesim hiç televizyon izlemediğini belirtmiştir. Hergün televizyon seyredenler arasında en yüksek oranı %80.0'le ortaokul mezunları oluşturmaktadır. İlkokul (%61.7), lise (%57.1) ve üniversite (%55.6) mezunları da buna yakın oranlarda hergün televizyon seyrettiğini belirtmiştir. Öğrenim görmemiş olanlarda (%28.6, 25.9) hergün televizyon seyredenlerin oranı oldukça düşüktür. Görüldüğü gibi, öğrenim düzeyi yükseldikçe televizyon seyretme oranı da yükselmekte, öğrenim düzeyi düştükçe televizyonu hiç seyretmeyenlerin oranı artmaktadır. Teorik olarak okuma-yazma bilmeyenlerin ya da kültürel düzeyi düşük olan izleyici kitlenin görsel öğelerin ön planda olduğu televizyona daha fazla açık olmaları varsayılabilir. Bu araştırmanın bulguları burada sözü geçen varsayımı destekler nitelikte değildir. Burada okuma-yazma oranı yükseldikçe televizyon seyreden HHB sayısı ve oranı da artmaktadır. Bu durum okuma-yazma bilmenin televizyondaki mesajların anlaşılmasında yardımcı bir öge olduğu ve bunun bireyi televizyon izlemeye yönelttiği

söylenbilir. Okuma-yazma bilmeyenler için daha kolay ve zahmetsiz bir araç olduğu varsayılan televizyonun en çok eğitim düzeyi yüksek kesimlerce izlenmesi dikkati çekmektedir. Bunun nedeni öğrenim görmemiş olanların televizyonun dilini ve televizyondaki programları iyi anlayamamalarıdır. Öğrenim görmüş olanların televizyonu daha fazla seyretmelerinin nedeni ise, bu kasabanın dışı kapalı olup eğlence ve sosyal tesise sahip olmayışıdır. Kitap okuma alışkanlığı olmayan, gezmeye ve bir eğlence yerine gidemeyen öğretmen ve memurlar televizyonun karşısına oturup programları izleyerek bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu veriler ışığında Harran'da, eğitimin televizyon programlarına karşı ilginin artmasında etkileyici bir rol oynadığı ve öğrenim değişkeni ile televizyon seyretme sıklığı arasında aynı doğrultuda anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

2. HHB'nin Sahip Oldukları Arazi Miktarı İle Televizyon Seyretme Sıklığı Arasındaki İlişki

Tablo 103'de HHB'nin sahip oldukları arazi miktarı ile televizyon seyretme sıklığı arasındaki ilişkileri yansıtan veriler verilmiştir.

Tablo 103: HHB'nin Sahip Oldukları Toprak Miktarı - Televizyon Seyretme Sıklığı

HHB'nin sahip oldukları toprak miktarı		Hiç seyretmeyenler	Televizyon seyretme sıklığı				Toplam
			Ayda bir	Haftada bir	Birkaç günde bir	Hergün	
Topraksızlar	S	15	9	12	29	35	100
	%	15.0	9.0	12.0	29.0	35.0	100.0
Küçük topraklılar (0-100 dönüm)	S	3	1	5	11	29	49
	%	6.1	2.0	10.2	22.5	59.2	100.0
Orta topraklılar (101-200 dönüm)	S	1	0	1	3	1	6
	%	16.7	0.0	16.7	50.0	16.7	100.0
Büyük topraklılar (201 + dönüm)	S	0	0	0	2	17	19
	%	0.0	0.0	0.0	10.5	89.5	100.0
Toplam	S	19	10	18	45	82	174
	%	10.9	5.7	10.3	25.9	47.1	100.0

Tablo 103'deki verilerde televizyon seyretmeyenlerin oranı topraksızlarda %15.0 iken, bu oran büyük topraklılarda sıfıra düşmektedir. Buna karşılık hergün televizyon seyredenler arasında en büyük yığılma %89.5'lik oranla büyük toprak sahibi HHB arasında görülmektedir. Büyük toprak sahibi HHB'nin %10.5'i bir kaç günde bir televizyon

seyrettiğini belirtmiştir. Büyük topraklılar arasında televizyonu hiç seyretmeyene, ayda bir ve haftada bir seyredene rastlanılmamaktadır. Orta miktarda toprak sahibi olanlar birkaç günde bir televizyon seyredenler arasında %50.0'lik bir oranla tablonun en büyük kategorisini oluşturmaktadırlar. Topraksızların içinde memurlar hariç diğerleri gündelikçi olup bir televizyon alıcısına sahip değildirler. Küçük topraklılar geçimlerini sağlayacak kadar toprağa sahip olmadıklarından gündelikçilik yapmak zorundadırlar. Orta topraklılar ise, ancak geçimlerini sağlayacak kadar bir toprağa sahip olup sürekli toprakla meşgul olmaktadır. Bu üç gruba mensup HHB çoğu zaman özellikle yaz aylarında toprakla ya da diğer ücretli işlerle sürekli olarak uğraştıklarını, eve yorgun geldiklerini, bazen televizyon seyrettiklerini bazen de seyredemediklerini ifade etmiştir. Büyük toprak sahipleri arazilerindeki işleri başkalarına veya marabalarına yaptırdıklarından günlerinin büyük çoğunu evde, köy odasında ya da kentte bir çayhanede televizyon seyrederek geçirdiklerini belirtmiştir.

3.HHB'nin Televizyon Programlarını Seyretme Durumları

HHB'nin takip ettiği televizyon programlarına ait veriler tablo 104'te görülmektedir

Tablo 104: HHB 'nin Seyrettiği Televizyon Programları

Televizyon programları	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%		
Haberler ve haber programları:	148	85.0	26	15.0	174	100.0
Dini programlar	126	72.4	48	27.6	174	100.0
Eğlence programları	86	49.4	88	50.6	174	100.0
Spor programları:	79	45.4	95	54.6	174	100.0
GAP ile ilgili yayınlar	97	55.7	77	44.3	174	100.0
Yerli dizi ve filmler	104	59.8	70	40.2	174	100.0
Yabancı dizi ve filmler	85	48.9	89	51.1	174	100.0
Beigeseller	60	34.5	114	65.5	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 104'deki veriler HHB'nin %85'lik bir oranla en çok televizyonda haber ve haber programlarını izlediklerini göstermektedir. Harran'da ev kadını ve okuma yazma bilmeyenlerin dışında HHB'nin hemen tamamına yakını televizyonda haberleri dinlemektedir. Gazete, dergi ve kitap gibi iletişim araçlarının çok az girdiği, kapalı bir toplum yapısına sahip olan bu kasabada, televizyonda görsel-işitsel olarak sunulan mesajların, verilen yurt ve dünya haberlerinin önemi büyüktür. Kişinin merak duyduğu fakat öğrenmek için erişme imkanı bulamadığı olayların, sıcağı sıcağına televizyondan verilmesi, kişinin merakını gidermekte, ufkunu genişletmekte, ona bir çok faydalı bilgi ve mesajlar sunarken tehlikelere karşı da uyarılmaktadır. Bu bakımdan televizyonun önemli

işlevlerinden olan haberlere ilginin fazla olduğu söylenebilir.

Harran'ın muhafazakar bir yapıya sahip olması televizyon programlarının seyredilmesinde de kendisini göstermektedir. Yukardaki tabloda görüldüğü gibi televizyonda haber ve haber programlarından sonra HHB'nin en çok izlediği program %72.4'lük oranla dini programlardır. Yalnız bir çok HHB, TRT televizyonundaki dini programları değil, Ortadoğu İslam ülkelerinin televizyonlarındaki dini programları izlediklerini ifade etmişlerdir. HHB'ce seyredilen televizyon programları arasında %59:8'lik oranla üçüncü sırada yerli dizi ve filmlerin yer aldığı görülmektedir. Yerli dizi ve filmlerin halkın değerlerini yansıtmaması, insanımızın kendi hayat hikayesini konu edinmesi ilgi toplamasına neden olmaktadır denilebilir. Erkul, Kemaliye'de %42.4'lük bir oranla haberlerden sonra en çok yerli yapımların izlendiğini, televizyonda en çok beğenilen yerli yapımların ise kırsal yapıya özgü değerleri yansıtanlar olduğunu ifade etmektedir (Erkul, 1983; 288-291). Erkul'un bu tespitlerinin Harran için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü bu kasaba halkı ilerde de değinileceği gibi kentsel yapıyı yansıtan dizileri örf, adet ve geleneklere ters düştüğü gerekçesiyle sevmemektedir. Yabancı dizi ve filmleri izlediğini belirten %48.9 oranındaki HHB'nin büyük çoğunluğu Ortadoğu İslam ülkelerinin dizi ve filmlerini seyrettiklerini belirtmiştir. Ortadoğu ülkelerinden sonra en çok izlenen yabancı yapımlar Latin Amerika dizileridir. Örneğin 1990'da TRT-2'de yayınlanan "Zenginler de Ağlar" dizisinin halkın çoğu tarafından izlendiği öğrenilmiştir. Televizyonda HHB'nin en az ilgisini çeken programların ise belgeseller (%34.5) olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni belgesellerin bilgi içerikli olması, halkın eğitim düzeyinin ise bu dizilerde verilen mesaj ve bilgileri anlamaya yeterli olmamasıdır, denebilir.

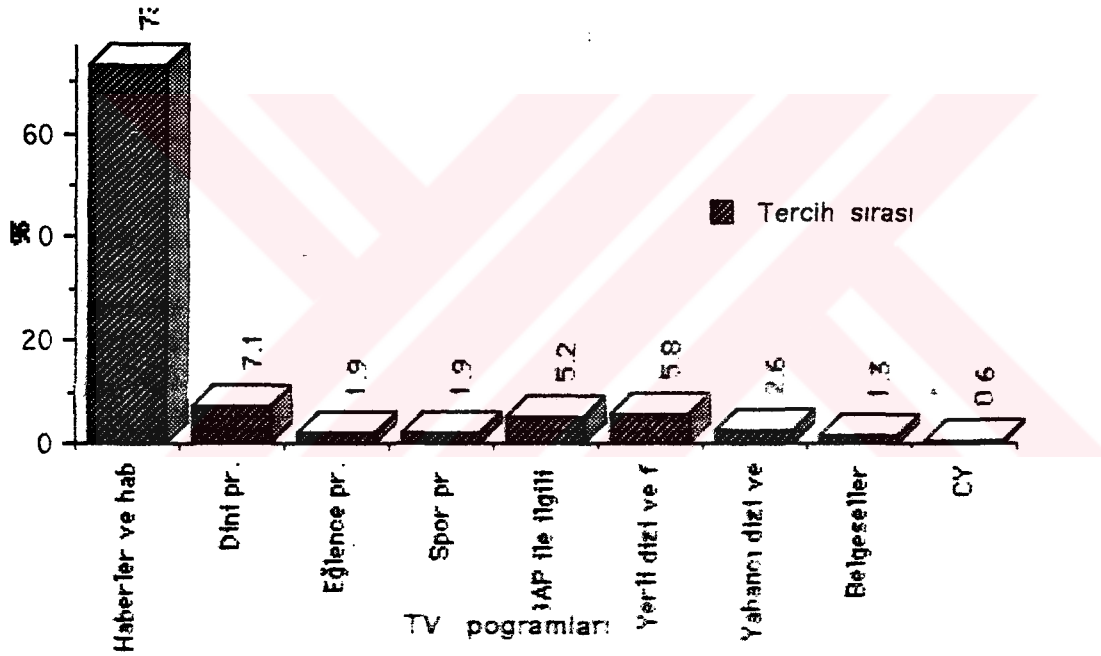
4. HHB'nin Televizyonda En Çok Seyrettiği Programlar

HHB'nin en çok seyrettiği televizyon programları hakkındaki veriler tablo 105'de ve şekil 12'de verilmiştir.

Tablo 105: HHB'nin En Çok Seyrettiği Televizyon Programları

Televizyon programı	Sayı	%
Haberler ve haber programları	114	73.5
Dini programlar	11	7.1
Yerli dizi ve filmler	9	5.8
GAP ile ilgili yayınlar	8	5.2
Yabancı dizi ve filmler	4	2.6
Eğlence programları	3	1.9
Spor programları	3	1.9
Belgeseller	2	1.3
CY	1	0.6
Toplam	155*	100.0

Not:*Televizyon seyretmediğini söyleyen 19 HHB, bu tabloya dahil edilmemiştir.

Şekil 12 : HHB'nin En Çok Seyrettiği Televizyon Programları

Tablo 105'de HHB'nin en çok seyrettiği programların başında %73.5'lik bir oranla haberlerin ve haber programlarının geldiği, onu %7.1'le dini programların, %5.8'le de yerli dizi ve filmlerin takip ettiği dikkati çekmektedir. Bu verilerden televizyon programları arasında HHB tarafından en çok seyredilen programların; haberler ve haber programları, dini yayınlar ile yerli dizi ve filmler olduğu anlaşılmaktadır. Fakat haberler dışında tercihler arasında fazla bir farkın olmaması ve saha araştırması yapılırken edinilen izlenimler, Harran halkının televizyon programlarını bilinçli bir tercihe göre

değil, televizyonun karşısına geçip hangi program olursa olsun hemen hepsini izledikleri kanaatini doğurmuştur. Bilinçli olarak belirli programları seyretmek öğrenim düzeyi nispeten yüksek olanlar için söz konusudur denebilir.

5.HHB'nin Televizyon Programlarından Memnuluk Derecesi

Tablo 106'daki bulgular HHB'nin televizyon programlarından memnuluk derecelerini bildirmektedir.

Tablo 106: Televizyon Seyreden HHB'nin, Televizyon Programlarından Memnuluk Dereceleri

	Sayı	%
Hiç memnun değil	5	3.2
Memnun değil	92	59.4
Memnun	55	35.5
Çok memnun	1	0.6
Başka	2	1.3
Toplam	155	100.0

Tablo 106'daki verilerden anlaşıldığı gibi, HHB'nin %62.6'sı televizyon programlarından memnun olmadığını belirtirken, %36.1 oranında bir kesim memnurluğunu ifade etmiştir. Bu verilerden ve halktan bazı kişilerle yapılan uzun görüşmelerden çıkan sonuç genel olarak halkın televizyon programlarından, toplumumuzun kültürel değerlerini yansıtmadığı gerekçesiyle memnun olmadığıdır.

6.Televizyon Programlarından Memnun Olmayan HHB'nin, Televizyonda Ağırlık Verilmesini İstedikleri Programlar

Televizyon programlarından memnun olmayan HHB'nin, tablo 106'daki verileri açıklar ve tamamlar nitelikte olmak üzere televizyonda ağırlık verilmesini arzu ettikleri programların dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 107: Televizyon Programlarından Memnun Olmayan HHB'nin Televizyonda Ağırlık Verilmesini İstedikleri Programlar

Programlar	Sayı	%
Dini ağırlıklı olmalı	47	48.4
Haber ağırlıklı olmalı	16	16.5
Kendi kültürümüzü, tarihimizi ve toplum yapımızı konu alan veya kültürümüzle uyumlu yerli yapımlara ağırlık verilmeli	24	24.7
Günlük yorğunluğu atıcı, dinlendirici eğlence programlarına ağırlık verilmeli	2	2.1
Vatandaşın sosyo-ekonomik sorunlarını yansıtan ve alternatif çözümler sunan programlara ağırlık verilmeli	5	5.2
Başka	3	3.1
Toplam	97*	100.0

Not:*Hiç televizyon seyretmeyen 19 kişi ile televizyon seyredip memnun olduğunu söyleyen 58 kişi olmak üzere toplam 77 kişi bu tabloya dahil edilmemiştir.

Televizyon programlarından memnun olmadıklarını belirten HHB'ye "televizyon programlarının nasıl olmasını ve televizyonda en çok neye ağırlık verilmesini istiyorsunuz?" sorusu sorulmuş HHB'nin %48.4'ü diğer bir deyimle yaklaşık yarıya yakını televizyon programlarının toplumumuzun dini inanç ve kutsal değerlerine saygılı olması gerektiğini, ahlaki bozucu, kişiyi sosyal sapma davranışına itici seks, şiddet ve suç gibi konulara yer verilmemesini istemekte, dini programların ağırlıklı olmasını önermektedirler. HHB'nin %24.7'si de konuya yukardakiler gibi yaklaşmakla beraber, konuyu daha geniş olarak ele alıp televizyon programlarında kendi kültürümüzü, tarihimizi ve toplum yapımızı yansıtan veya onunla uyumlu yerli yapımlara ağırlık verilmesini arzu etmektedirler. Tabloda görüldüğü gibi, HHB'nin ağırlık verilmesini istediği diğer konular; haberler, sosyo-ekonomik sorunlar, eğlence, sağlık ve eğitim gibi konulardır. Bu sorunun bir kültür sorunu olduğu dikkati çekmektedir. Kendileriyle yapılan sohbetlerde HHB, televizyon programlarının bir kültürel erozyona yol açtığı, bu programları izleyen toplumumuzun bir kültür emperyalizmi ile karşı karşıya olduğu düşüncesini uyandıracak açıklamalarda bulunmuşlardır.

7. HHB'nin Yaş Gruplarıyla Televizyonda Ağırlık Verilmesini İstedikleri Programlar Arasındaki İlişki

Televizyon programlarından memnun olmayan HHB'nin yaş gruplarıyla televizyonda ağırlık verilmesini istedikleri programlar ile ilgili veriler tablo 108'de verilmiştir.

Tablo 108: Televizyon Programlarından Memnun Olmayan HHB'nin Yaş Grupları ve Televizyonda Ağırlık Verilmesini İstedikleri Programlar

HHB'nin yaş grupları	CY	HHB'nin televizyonda ağırlık verilmesini istedikleri programlar							Toplam
		Dini progr.	Haber progr.	Milli kültüre dayalı progr.	Eğlence progr.	Sosyo-ekonomik sorunlara ağırlık veren programlar	Başka		
18-20	S	0	0	1	1	0	1	0	3
	%	0.0	0.0	33.3	33.3	0.0	33.3	0.0	100.0
21-30	S	13	3	0	3	0	3	0	22
	%	59.1	13.6	0.0	13.6	0.0	13.6	0.0	100.0
31-40	S	30	13	4	12	1	0	0	60
	%	50.0	21.7	6.7	20.0	1.7	0.0	0.0	100.0
41-50	S	18	16	4	7	0	1	3	49
	%	36.7	32.7	8.2	14.3	0.0	2.0	6.1	100.0
51-60	S	9	9	5	1	1	0	0	25
	%	36.0	36.0	20.0	4.0	4.0	0.0	0.0	100.0
61-70	S	4	6	1	0	0	0	0	11
	%	36.4	54.5	9.1	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
71 +	S	3	0	1	0	0	0	0	4
	%	75.0	0.0	25.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	77	47	16	24	2	5	3	174
	%	44.3	27.0	9.2	13.8	1.1	2.9	1.7	100.0
X ² =60.39		SD = 5		P < 0.05					

Tablo 108'deki bulgularda dini programlara ağırlık verilmesini isteyenlerin oranı 18-20 yaş grubunda sıfırken, 21-30 yaş grubunda %13.6, 41-50 yaş grubunda %32.7, 51-60 yaş grubunda %36.0, 61 ve daha yukarı yaş grubunda ise %54.5'dir. Görüldüğü gibi yaş yükseldikçe televizyonda dini programlara ağırlık verilmesini isteyenlerin oranı da aynı paralelde yükselmektedir. Televizyonda sosyo-ekonomik sorunlara ağırlık verilmesini isteyen HHB'nin 18-20 yaş grubundaki oranı %33.3 ve 21-30 yaş grubundaki oranı %13.6 iken; diğer yaş gruplarında böyle bir öneri sunan olmamıştır. 41-50 yaş grubundan bir kişi(%2.0) bu öneriyi ileri sürmüştür. Kendi kültürümüzü, tarihimizi ve toplumsal yapımızı konu alan veya ona uygun yerli yapımlara ağırlık verilmesini isteyenlerin oranı; gençlerde (18-30 yaş grubunda)%46.9, orta yaşlılarda (31-50 yaş grubunda) %34.3, yaşlılarda (51 ve daha yukarı yaş grubunda) ise bu oran sadece %4.0'dır. Bu verilerden, genç HHB'nin televizyonda daha çok güncel sosyo-ekonomik sorunlara ve milli konulara ağırlık verilmesini istediği dikkati çekerken, orta yaşlı ve yaşlıların daha çok dini programlara ağırlık verilmesini istedikleri anlaşılmaktadır.

8. HHB'nin TRT GAP'ı Seyretme Durumu Ve Memnunluk Dereceleri

HHB'nin Harran'ı ve kendilerini çok yakından ilgilendiren, TRT GAP'ı seyretme durumu ve memnunluk dereceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 109: HHB'nin, TRT GAP'tan Memnunluk Dereceleri

	Sayı	%
Hiç seyretmeyenler	86	49.4
Seyredip memnun olmayanlar	16	9.2
Seyredip memnun olanlar	56	32.2
Seyredip çok memnun olanlar	0	0.0
Başka	16	9.2
Toplam	174	100.0

HHB'nin %49.4'ünün kendilerini çok yakından ilgilendirmesi beklenen TRT GAP'taki programları seyretmemeleri oldukça dikkat çekici ve düşündürücüdür. Bu kanaldaki programları seyredip memnun olanlar HHB'nin 1/3'e yaklaşan bir kısmını (%32.2) oluşturmaktadır. HHB'den bu kanalı seyredip memnun olmayanlar %9.2'dir. HHB'den %9.2'lik bir kesimde başka seçeneğini cevaplayarak televizyonlarının TRT GAP'ı çekmemesi nedeniyle izleyemediklerini dolayısıyla memnun olup olmama konusunda bir fikir belirtemeyeceklerini söylemiştir. Görüldüğü gibi HHB, TRT GAP'ı diğer televizyon kanallarından farklı bir şekilde algılamamaktadır. HHB'nin yöresel yayın yapan TRT GAP'a karşı ilgisizlikleri, bu yayınların halkın beklentilerini yeterince karşılayamadığını ya da halkın ilgisini çekecek mesajlar sunamadığını göstermektedir. Nitekim, bu konu basına da yansımış, TRT GAP'ın "bekleneni vermekten uzak kaldığı" şeklindeki eleştiriler basında da yer almıştır. (Pirinççioğlu, Milliyet Gazetesi, 24.7.1990, 2-8).

9. HHB'nin TRT GAP'ı Seyretme Sıklığı ve Memnun Olma Dereceleri Arasındaki İlişki

Tablo 110'da HHB'nin televizyon seyretme sıklığı ile televizyonda TRT GAP'ı seyredip memnun olma dereceleri arasındaki ilişkiye ait veriler ortaya konmuştur.

Tablo 110: HHB'nin, TRT GAP'ı Seyretme Sıklığı ve Memnun Olma Dereceleri

HHB'nin televizyon seyretme sıklığı	HHB'nin, TRT GAP'tan memnurluk dereceleri					Toplam
	Hiç seyretmeyener	Seyredip memnun olmayanlar	Seyredip memnun olanlar	Başka		
Hiç seyretmeyener	S 19	0	0	0	19	
	% 100.0	0.0	0.0	0.0	100.0	
Ayda bir seyredener	S 6	0	4	0	10	
	% 60.0	0.0	40.0	0.0	100.0	
Haftada bir	S 9	0	6	3	18	
	% 50.0	0.0	33.3	16.7	100.0	
Birkaç günde bir	S 26	7	10	2	45	
	% 57.8	15.6	22.2	4.4	100.0	
Hergün	S 26	9	36	11	82	
	% 31.7	11.0	43.9	13.4	100.0	
Toplam	S 86	16	56	16	174	
	% 49.4	9.2	32.2	9.2	100.0	

 $\chi^2 = 40.14$

SD = 12

P < 0.05

Tablo 110'daki bulgulara görüldüğü gibi, HHB'nin televizyon seyretme sıklığı arttıkça ona paralel olarak TRT GAP'ı seyredip memnun olanların oranı da artmaktadır. Bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Genelde televizyon programlarına ilgi duyup seyredenler TRT GAP'a ilgi duymakta ve seyretmektedirler. Televizyonda TRT GAP'a olan ilgisizlik ile televizyon programlarına olan ilgisizlik arasında paralellik gözle çarpılmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi halk, yöresel yayım yapan TRT GAP'ı diğer kanallardan farklı bir şekilde algılamamakta. dolayısıyla onu diğer kanallardan ayırt ederek farklı bir şekilde izleme ihtiyacı duymamaktadır.

B. Radyo

Radyo, her ne kadar televizyonun yaygınlaşması ile birlikte geri plana itilmiş ise de, yine de ülkemizin özellikle kırsal kesiminde bir iletişim aracı olarak önemini devam ettirmektedir. Yapılan bazı araştırmalardan da anlaşıldığı gibi özellikle 1950'li ve 1960'lı yılların Türkiye'sinde (Yasa, 1969, 31 ve Kıray 1964, 154-55) bir iletişim aracı olarak çok önemli bir işlevi yerine getiren radyo, bugün yine kırsal kesimde televizyonu bulunmayanlar tarafından evlerde, tarlada işbaşında; televizyonu olanlar tarafından ise, genellikle tarlada işbaşında en çok dinlenen bir iletişim aracı olarak yerini korumaktadır.

1. HHB'nin Radyo Dinleme Sıklığı

Tablo 111, Harran'da HHB'nin radyo dinleme sıklığını göstermektedir.

Tablo 111: HHB'nin Radyo Dinleme Sıklığına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Hiç dinlemeyenler	47	27.0
Ayda bir dinleyenler	7	4.0
Haftada bir "	12	6.9
Birkaç günde bir "	28	16.1
Hergün "	77	44.3
Başka	2	1.1
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Tablo 111'deki veriler, kırsal yapı özelliği gösteren Harran kasabasında bir kitle iletişim aracı olarak radyonun yerini koruduğunu göstermektedir. HHB'nin %72.4 gibi büyük çoğunluğunun çeşitli zamanlarda radyo dinlediğini söylemesi, bunların da%44.3'nün hergün, %16.1'inin ise birkaç günde bir dinlediğini belirtmesi bunun en önemli belirtisidir. Hiç radyo dinlemediğini belirten HHB'nin oranı ise %27.0'dir. Harran'ın Suriye sınırına yakın olması nedeniyle kaçakçılar aracılığıyla kolay temin edilip, kolay alınan, maliyeti düşük, kolay taşınan, işitsel mesajlar vererek kişinin iş yapmasını engellemeyip müzik dinleterek iş başında şevki artıran bir kitle iletişim aracı olarak radyo, hemen her HHB'nin evinde bulunmakta ve büyük çoğunluk tarafından da gerek evde, gerekse tarlada işbaşında her fırsatta dinlenilmektedir.

2. HHB'nin En Çok Dinlediği Radyo İstasyonları

HHB'nin en çok dinlediği radyo istasyonlarıyla ilgili bulgular tablo 112'de görülmektedir.

Tablo 112: HHB'nin En Çok Dinlediği Radyo İstasyonları

<u>Radyo İstasyonları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Diyarbakır	42	33.1
Çukurova	34	26.8
Şam	14	11.0
Bağdat	12	9.4
Ankara (Radyo 1)	6	4.7
Ankara (Radyo 4 FM)	5	3.9
Cidde	3	2.4
Erzurum	1	0.8
Başka	8	6.3
CY	2	1.6
Toplam	127*	100.0

*Not: Radyo dinlemeyen 47 HHB, bu tabloya dahil edilmemiştir.

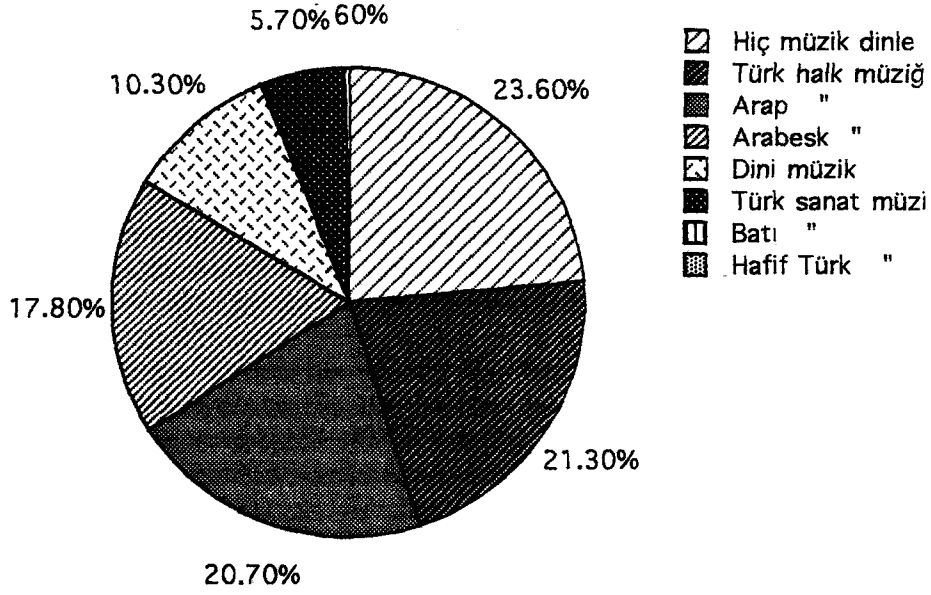
Yukarda değinildiği gibi HHB'nin büyük çoğunluğu radyo programlarını dinlemektedir. Ancak Harran'da aynı oranda Türkiye radyolarının dinlendiği söylenemez. Bu kasabada Türkiye radyolarının ne derece dinlendiğini tespit etmek için HHB'ye "en çok dinlediğiniz radyo istasyonunu söyler misiniz?" sorusu sorulmuş tablo 112'deki bulgularda görüldüğü gibi, en çok Diyarbakır(%33.1), Çukurova (%26.8), Şam (%11.0) ve Bağdat(%9.4) radyolarının dinlendiği belirlenmiştir. Bu veriler ışığında TRT'nin kendisinden bekleneni verebildiği, halkın beğenisini kazanabilecek mesajlar sunabildiği söylenemez. Halbuki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde ve milli bütünleşmenin sağlanmasında televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarının rolü bugün herkes tarafından açıkça bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla Türkiye radyolarının yöre halkının sosyal yapısına ve beklentilerine uygun yayın yapıp, yabancı radyolara göre kendisini halka daha çok kabul ettirmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir.

3. HHB'nin En Çok Dinlediği Müzik Çeşitleri

HHB'nin en çok dinlediği müzik çeşitleri tablo 113'de ve şekil 13'de görülmektedir.

Tablo 113: HHB'nin En Çok Dinlediği Müzik Çeşitleri

<u>Müzik çeşitleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Müzik dinlemeyenler	41	23.6
Türk halk müziği	37	21.3
Arap "	36	20.7
Arabesk "	31	17.8
Dini müzik "	18	10.3
Türk sanat "	10	5.7
Batı "	1	0.6
Hafif Türk "	0	0.0
Toplam	174	100.0

Şekil 13: HHB'nin En Çok Dinlediği Müzik Çeşitleri

Radyo ile birlikte Harran'daki evlerde en çok rastlanılan diğer bir iletişim aracı da teyptir. Teyp bu kasaba halkı tarafından özellikle bir eğlence aracı olarak kullanılmakta, sevilen müziğin kasetleri satın alınarak evlerde koleksiyonu yapılmaktadır. Özek'in de belirttiği gibi, Türk folklorunun canlı ve yaygın dallarından biri olan halk müziği Şanlıurfa'da makam ve usul bakımından büyük zenginlik, icra ve üslup açısından çok renklilik göstermektedir (Özbek, 1988, 127-128). Bu bakımdan ülke içinde Şanlıurfa'nın halk müziğinde ayrı bir yeri vardır. Harran'da bundan nasibini almış halkta bir müzik zevki gelişmiştir. Harran halkının sesi iletişim araçları vasıtasıyla dinlediği müzik türlerini belirlemek amacıyla HHB'ye "en çok dinlediğiniz müzik çeşidini belirtir misiniz?" sorusu sorulmuş, alınan cevaplarda %74.4 oranında büyük bir kesimin sürekli müzik dinlediği ortaya çıkmıştır. Tablo 113'deki bulgularda HHB'nin en çok dinledikleri müzik türlerinin; Türk halk müziği (%21.3), Arap müziği (%20.7) ve Arabesk müziği (%17.8) olduğu belirlenmiştir. Görüldüğü gibi, Türk halk müziği, Arap müziği ve Arabesk müziği ilk üç sırayı almaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Şanlıurfa, Türk halk müziğinin en zengin türlerine sahip bir ilimizdir. Ezgi bakımından Elazığ ve Kerkük türkülerine de benzeyen Şanlıurfa uzun hava ve hoyratları (Özbek,1988,127-128) bütün Anadolu insanının severek dinlediği halk türküleridir. Anadolu'nun ve Şanlıurfa'nın bir parçası olan Harran halkının da bunları severek dinlediği elde edilen verilerden ve yapılan gözlemlerden anlaşılmıştır. Harran halkının Arap müziğine duyduğu ilgi ise komşu Arap ülkeleriyle coğrafi yakınlıktan ve aradaki kültürel benzerliktendir. Bu yöre türkülerinin temasını

genellikle aşk, hasret ve gurbet oluşturmaktadır. Bu tema, Arap ve Türk halk müziğinin karışımı denebilecek Arabesk müziğini oluşturmuştur. Taşdelen'in de bir araştırmasında tespit ettiği gibi (Taşdelen, 1990,294) Arabesk müziği bu yörede, özellikle gençler tarafından sıkça dinlenen müzik türlerinden biri olmuştur.

C. Gazete, Dergi ve Kitap

1. HHB'nin Gazete Okuma Durumu

Harran'da gazete okuma alışkanlığı henüz gelişmemiştir. HHB'nin yarısına yakınının (%48.9) hiç gazete okumadığını belirtmesi(Tablo 114) bunu desteklemektedir. Bu kasabada bir gazete bayisinin olmaması, gazete okuma isteğini daha da zorlaştırmaktadır. Gazeteler Akçakale ve Şanlıurfa'ya gidenler tarafından getirilmektedir. Özellikle ekonomik gücü iyi olan aşiret liderleri hemen hergün misafir odaları için gazete getirmekte veya bir başkasına getirtmektedirler. Köy odalarına veya ağa odalarına oturmak ve sohbet etmek için gelen kasaba halkı oralarda gazeteleri okumaktadır.

a.Cinsiyet ile Gazete Okuma Sıklığı Arasındaki İlişki

Tablo 114, HHB'nin gazete okuma sıklığı ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi gösteren bulguları vermektedir.

Tablo 114: Gazete Okuma Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet		Gazete okumayanlar	Başkalarına okutmuş dinleyenler	Gazete okuma sıklığı:					Başka	Toplam
				Ayda bir	Haftada bir	Birkaç günde bir	Hergün			
Erkek	S	75	2	1	11	19	16	33	157	
	%	47.8	1.3	0.6	7.0	12.1	10.2	21.0	100.0	
Kadın	S	10	1	0	4	2	0	0	17	
	%	58.8	5.9	0.0	23.5	11.8	0.0	0.0	100.0	
Toplam	S	85	3	1	15	21	16	33	174	
	%	48.9	1.7	0.6	8.6	12.1	9.2	19.0	100.0	

$$X^2 = 12.15$$

$$SD = 6$$

$$P < 0.05$$

Tablo 114'de erkek HHB'nin içinde hiç gazete okumayanların oranı %47.8 iken bu oran kadınlarda %58.8'e yükselmektedir. Öbür taraftan kadınlarda hergün gazete okuyan hiç kimse bulunmazken, erkeklerde bu oran%10.2'yi bulmaktadır. Kadın HHB'den 4'ü haftada bir (%23.5), 2'si de birkaç günde bir(%11.8) gazete okuduklarını belirtmektedirler. Öğretmenlerin ve hemşirelerin oluşturduğu bu altı kadın HHB, tablonun dışında tutulduğunda, kadınlardan hiç kimsenin gazete okumadığı görülecektir. Bir kadın gazeteyi

başkalarına okutup dinlediğini (%5.9) söylemiştir. Bu durum kız çocuklarının okula gönderilmemeleri nedeniyle kadınların çoğunun okuma-yazma bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca okuma-yazma bilseler bile kadınlar köy odalarına gidip, oturup sohbet edememekte dolayısıyla gazeteleri okuyamamaktadırlar. Evlerin çok büyük çoğunluğuna gazetenin girmemesi, okur-yazar kadınların da gazete okumalarına engel oluşturmaktadır. Erkek HHB'nin 1/5 kadarı da (%21.0) başka seçeneğine cevap vererek belirli bir zaman diliminde değil de, köy odasında veya bir esnaf dükkanında ellerine geçtiği zaman gazetelere kısa bir göz gezdirebildiklerini belirtmiştir. Kadınlar için böyle bir durum da söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla, Harran'da erkeklerin kadınlara göre daha sık gazete okuduğu söylenebilir.

b. HHB'nin Öğrenim Düzeyi İle Gazete Okuma Sıklığı Arasındaki İlişki

HHB'nin gazete okuma sıklığı ile öğrenim düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirten veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 115: HHB'nin Öğrenim Düzeyi -Gazete Okuma Sıklığı

HHB'nin öğrenim düzeyi		HHB'nin gazete okuma sıklığı							Toplam
		Gazete okuyanlar	Başkalarına okutulanlar	Ayda bir	Haftada bir	Birkaç günde bir	Hergün	Başka	
Okur-yazar değil	S	57	1	0	0	0	0	0	58
	%	98.3	1.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Okur-yazar	S	11	1	0	0	0	0	2	14
	%	78.6	7.1	0.0	0.0	0.0	0.0	14.3	100.0
İlkokul mezunu	S	17	1	1	10	13	10	29	81
	%	21.0	1.2	1.2	12.3	16.0	12.3	35.8	100.0
Ortaokul mezunu	S	0	0	0	0	2	1	2	5
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	40.0	20.0	40.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S	0	0	0	3	2	2	0	7
	%	0.0	0.0	0.0	42.9	28.6	28.6	0.0	100.0
Yüksek okul ve üniversite mezunu	S	0	0	0	2	4	3	0	9
	%	0.0	0.0	0.0	22.2	44.4	33.3	0.0	100.0
Toplam	S	85	3	1	15	21	16	33	174
	%	48.9	1.7	0.6	8.6	12.1	9.2	19.0	100.0

$$\chi^2 = 144.61$$

$$SD = 30$$

$$P < 0.05$$

Harran'da gazeteleri genellikle belirli bir seviyede öğrenim görmüş kişiler okumaktadır. Tablo 115'deki bulgularda hiç gazete okumadığını söyleyenlerin oranı okula gitmeden okuma-yazmayı öğrenmiş olanlarda %78.6, ilkokul mezunlarında %21.0 iken;

ortaokul ve daha yukarı seviyede öğrenim görmüş olanlarda bu oran sifıra düşmektedir. Öte yandan hergün gazete okuduğunu söyleyen HHB'nin oranı öğrenim düzeyi yükseldikçe ona paralel olarak yükselmektedir. Okula gitmeden okuma, yazmayı öğrenmiş olanlar%14.3, ilkokul mezunları%35.8, ortaokul mezunları%40.0 oranında, başka seçeneğine cevap verip, ellerine geçtiği zaman gazete okuduklarını belirterek gazete okuma işini raslantıya bağlarken; lise ve üniversite mezunlarının onlara göre daha sık ve daha düzenli gazete okudukları anlaşılmaktadır. Bu bulgulara dayanarak HHB'nin gazete okuma sıklığı ile öğrenim durumu arasında aynı doğrultuda anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Harran'a gelen gazetelerde genellikle yurt ve dünya haberleri gözden geçirilmektedir. Bu kasaba halkı, gazetelerin belirli sütun ve belirli köşe yazılarını okuma alışkanlığı henüz kazanmamıştır. Harran'a en çok gelen gazeteler; Türkiye, Sabah, Günaydın, Zaman, Hürriyet, Tercüman, Milliyet gazeteleridir. Bunların dışında Akçakale'de onbeş günde bir yayınlanan yerel Akçakale Birlik ile Şanlıurfa'da basılan günlük yerel Güneydoğu gazeteleri arasına bu kasabaya gelmektedir.

2. HHB'nin Dergi Okuma Durumu

HHB'den dergi okuyup okumayanların durumu tablo 116'da görülmektedir.

Tablo 116: HHB'nin Dergi Okuma Durumu

	Sayı	%
Dergi okuyanlar	22	12.6
Dergi okumayanlar	152	87.4
Toplam	174	100.0

Harran'da bazı memurların ve öğretmenlerin dışında dergi okuyana rastlanılmamıştır. HHB'nin %87.4'nün dergi okumadığını söylemesi ve %12.6 oranında küçük bir kesimin dergi okuduğunu belirtmesi bu görüşü desteklemektedir. Bu kasabada öğretmenler genellikle Milli Eğitim, Milli Kültür dergilerini, imamlar Diyanet Dergisi gibi mesleki dergileri okumaktadırlar.

3. HHB'nin Kitap Okuma Durumu

Harran'da kitap okuma alışkanlığı da yaygınlaşmamıştır. Geçmişte üniversitesi ile adını duyurmuş, birçok ilim adamı yetiştirerek çevresine kültür merkezliği yapmış, tarihi bir kentte küçük bir kütüphanenin dahi bulunmaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Kütüphanenin bulunmaması ve halkta bir türlü oluşturulamayan kitap sevgisi gibi nedenlerle kitap okuma zevki de geliştirilememiştir. Eskiden köy odalarında ve kiraathanelerde okunan kahramanlık ve cenk kitapları televizyonun kasabaya girmesiyle

terk edilmiş, okunmaz olmuştur. Köy odasına gelen halk, artık kitap okuma yerine televizyon seyretmekte, bazen de gazeteleri gözden geçirmektedir.

a. Cinsiyet İle Okunan Kitap Türleri Arasındaki İlişki

Cinsiyet ile okunan kitap türleri arasındaki ilişki tablo 117'de gösterilmektedir.

Tablo 117: Cinsiyet - Okunan Kitap Türleri

Cinsiyet		Kitap okumayanlar	HHB'ce okunan kitap türleri				Başka	Toplam
			Edebi kitaplar	Dini kitaplar	Mesleki kitaplar	Tarihi kitaplar		
Erkek	S	100	2	41	7	5	2	157
	%	63.7	1.3	26.1	4.5	3.2	1.3	100.0
Kadın	S	11	3	1	1	0	1	17
	%	64.7	17.6	5.9	5.9	0.0	5.9	100.0
Toplam	S	111	5	42	8	5	3	174
	%	63.8	2.9	24.1	4.6	2.9	1.7	100.0

$$\chi^2 = 19.41$$

$$SD = 5$$

$$P < 0.05$$

Tablo 117'deki bulgularda erkek HHB'den kitap okumayanların oranı %63.7, kadınlarda ise bu oran %64.7'dir. İlk bakışta arada %1.0 gibi çok az bir fark görülmektedir. Ancak roman ve hikaye gibi edebi türden kitaplar okuduğunu söyleyen üç kişi(%17.6), dini, mesleki ve başka türden kitaplar okuduğunu belirten birer kişi olmak üzere toplam altı kişi olan öğretmen ve hemşireler çıkarıldığında Harran'ın yerlisi kadın HHB'den kitap okuyan bulunmamaktadır. Daha önce belirtilen nedenlerle kadın ve erkek HHB eşit sayıda alınamamıştır. Eğer kadın ve erkek HHB eşit sayıda olsaydı aradaki fark çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkabilirdi. Bu kasabada kadınlarda okuma-yazma oranı erkeklere göre oldukça düşüktür.

Erkek HHB'nin en çok okuduğu kitap türü %26.1'lik oranla dini kitaplardır. İkinci olarak %4.5'le mesleki kitapların, üçüncü olarak %3.2'le tarih ve kahramanlık kitaplarının okunduğu görülmektedir. Genel toplam içinde ise, HHB'nin en çok okuduğu kitaplar; yine % 24.1'le dini kitaplar gelmekte bunu, %4.6'la mesleki kitaplar ve %2.9'la da edebi ve tarihi kitapları takip etmektedir. Dini kitapların diğerlerine göre daha fazla okunması bu kasabanın muhafazakar bir yapıya sahip olduğunun göstergelerinden biridir denebilir. Harran'da en çok okunan dini kitaplar Kur'anı Kerim, ilmihal ve mevlittir.

b. HHB'nin Yaş Grupları İle Okuduğu Kitap Türleri Arasındaki İlişki

HHB'nin yaş grupları ile okuduğu kitap türleri arasındaki ilişkiyi gösteren veriler

tablo 118'de verilmektedir.

Tablo 118: Yaş Grupları- Okunan Kitap Türleri

HHB'nin yaş grupları	Kitap okumayanlar	HHB'ce okunan kitap türleri					Başka	Toplam
		Edebi kitaplar	Dini kitaplar	Mesleki kitaplar	Tarihi kitaplar			
18-20	S	1	1	0	0	0	1	3
	%	33.3	33.3	0.0	0.0	0.0	33.3	100.0
21-30	S	7	4	6	5	0	0	60
	%	31.8	18.2	27.3	22.7	0.0	0.0	100.0
31-40	S	36	0	16	3	3	2	60
	%	60.0	0.0	26.7	5.0	5.0	3.3	100.0
41-50	S	36	0	12	0	1	0	49
	%	73.5	0.0	24.5	0.0	2.0	0.0	100.0
51-60	S	18	0	7	0	0	0	25
	%	72.0	0.0	28.0	0.0	0.0	0.0	100.0
61-70	S	10	0	0	0	1	0	11
	%	90.9	0.0	0.0	0.0	9.1	0.0	100.0
71 +	S	3	0	1	0	0	0	4
	%	75.0	0.0	25.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	111	5	42	8	5	3	174
	%	63.8	2.9	24.1	4.6	2.9	1.7	100.0

$$\chi^2 = 86.39 \quad SD = 30 \quad P < 0.05$$

Tablo 118'deki bulgulara verildiği gibi hiç kitap okumayanlar 18- 20 yaş grubunda %33.3, 21-30 yaş grubunda %31.8, 31-40 yaş grubunda %60.0, 41-50 yaş grubunda %72.0, 61-70 yaş grubunda % 90.9, 71 ve daha yukarı yaş grubunda ise %75.0'dir. Yaş yükseldikçe kitap okuma oranı da buna paralel olarak düşmektedir. En çok okunan kitap türleri daha önce de belirtildiği gibi dini, edebi ve mesleki türde kitaplar olup, bu kitaplarda daha çok genç ve orta yaş grubundaki HHB tarafından okunmaktadır. Harran'da 1927'den beri ilkökul bulunmasına rağmen gençlerin yaşlılara göre daha fazla kitap okumaları, bu kasabada eskiye göre okula ve öğrenime ilginin arttığını, Harranlıların geçmişe kıyasla dış etkilere daha açık olmaya yöneldiklerini göstermektedir denebilir.

c. Öğrenim Düzeyi İle Okunan Kitap Türleri Arasındaki İlişki

Tablo 119'da HHB'nin öğrenim düzeyi ile okudukları kitap türleri arasındaki ilişkiye ait bulgular verilmiştir.

Tablo 119: Öğrenim Düzeyi- Okunan Kitap Türleri

HHB'nin öğrenim düzeyi	Kitap okumayalar	HHB'ce okunan kitap türleri				Tarihi kitaplar	Başka	Toplam
		Edebi kitaplar	Dini kitaplar	Mesleki kitaplar				
Okur-yazar değil	S 56 % 96.6	0 0.0	2 3.4	0 0.0	0 0.0	0 0.0	58 100.0	
Okur-yazar	S 10 % 71.4	0 0.0	4 28.6	0 0.0	0 0.0	0 0.0	14 100.0	
İlkokul mezunu	S 43 % 53.1	0 0.0	31 38.3	2 2.5	4 4.9	1 1.2	81 100.0	
Ortaokul mezunu	S 1 % 20.0	0 0.0	4 80.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	5 100.0	
Lise ve dengi okul mez.	S 1 % 14.3	3 42.9	1 14.3	1 14.3	1 14.3	0 0.0	7 100.0	
Yüksek okul ve üni. mez	S 0 % 0.0	2 22.2	0 0.0	5 55.6	0 0.0	2 22.2	9 100.0	
Toplam	S 111 % 63.8	5 2.9	42 24.1	8 4.6	5 2.9	3 1.7	174 100.0	

$$\chi^2 = 189.44 \quad SD = 25 \quad P < 0.05$$

HHB'den kitap okumadığını belirtenlerin oranı; okula gitmeden okuma yazmayı öğrenenlerde (okur-yazar) %71.4, ilkokul mezunlarında %53.1, ortaokul mezunlarında %20.0. l, lise ve dengi okul mezunlarında %14.3, yüksek okul ve üniversite mezunlarında ise sıfırdır. Öğrenim seviyesi yükseldikçe kitap okumayanların oranı da buna paralel olarak azalmaktadır. Tablodaki verilerde ortaokul ve daha alt düzeyde öğrenim görmüş olanlar en çok dini kitap, lise öğrenimi görmüş olanlar daha çok roman ve hikaye gibi edebi türden kitaplar okurken, yüksek öğrenim görmüş olanlar ise, daha çok mesleki kitaplar okuduklarını belirtmiştir. Tablo 119'da dikkati çeken bir husus okur-yazar olmayıp da dini kitapları okuduğunu söyleyen iki HHB'nin durumudur. Bunlar Latin harflerini bilmediklerinden Arap harfleri ile yazılı dini kitapları okuduklarını ifade etmiştir. Harran'da lise mezunu HHB genç olduklarından edebi türden duygusal eserleri okumayı tercih etmektedirler. Yüksek okul ve üniversite mezunu doktor ve öğretmenlerin, kendilerini geliştirmek amacıyla mesleki kitapları okumayı tercih ettikleri söylenebilir.

D. Söylenti Veya Sözlü İletişim

Sosyal bilimcilere göre, "söylenti, inanılması isteği ile kişiden kişiye ve genellikle ağız yoluyla iletilerek yayılan, fakat güvenilir olmak için gerekli niteliklere sahip

bulunmayan, belirli bir öneridir" (Lundberg, Scrag ve Larsen, 1985,264).

Kitle iletişiminde önemli bir yeri olan, halk arasında "fısıltı gazetesi" denilen sözlü iletişimin kaynağını belirlemek, kitle iletişim araçlarıyla yaymak istenilen düşünce ve bilgileri alıp yorumlayarak başkalarına aktaran "kamuoyu önderleri"ni (Kışlalı, 1987, 341) tespit etmek amacıyla HHB'ye "yurt ve dünya olayları hakkında bilgi sahibi olabilmeniz için kişi olarak ilk önce kimin bilgisine başvurursunuz?" sorusu yöneltilmiş elde edilen bulgularla tablo 120 oluşturulmuştur.

Tablo 120: HHB'nin Yurt Ve Dünya Olayları Hakkında Bilgi Edinmek İçin Baş Vurdukları Kişiler

Başvurulan kişi	Sayı	%
Hiç kimseye	38	21.8
Bir öğretmene	29	16.7
Bir imama	45	25.9
Belediye başkanına	24	13.8
Şeyhe	0	0.0
Bir memura	5	2.9
Doktora	5	2.9
Aşiret reisine	5	2.9
Başka	23	13.2
Toplam	174	100.0

Yukardaki verilerde dikkati çeken en önemli nokta, HHB'nin %25.9'unun diğer bir ifadeyle 1/4'ünün yurt ve dünya olayları hakkında ilk bilgisine başvurduğu kişinin imam olduğunu belirtmesidir. Tablodaki verilerde %16.7'lik oranla öğretmenin bilgisine başvuranlar ikinci sırada gelmekte, onu %13.8'lik oranla belediye başkanının bilgisine başvuranlar takip etmektedir. Burada en fazla bilgisine başvuru yapılan kişinin imam olması bu kasabada ve bölgede, dine ve din adamına duyulan saygı ve güvenden kaynaklanmaktadır denebilir. Daha önce de değinildiği gibi bu yöre halkı dindar ve muhafazakar olup, dini değer, dini norm ve sembollere büyük saygı duymaktadır. Bu nedenle imamı yurt ve dünya olayları hakkında bilgisine başvuru yapılan önder kişi olarak görmektedir.

HHB'nin %21.8'i yani dörtte bire yakını da hiç kimsenin bilgisine başvurmadığını belirtmiştir. Bu durum bazı kişilerin bu yörenin gelenekçi davranışlarını aşarak daha bağımsız hareket etme istemelerinin bir işareti sayılabilir.

E . PTT Hizmetleri

Harran'da, Akçakale PTT Müdürlüğü'ne bağlı bir PTT şubesi bulunmaktadır. Yalnız PTT'nin kendi binası olmadığından belediye başkanının evinin bir odasında faaliyetini sürdürmektedir. Bu araştırmanın pilot çalışması için Harran'a gidildiğinde PTT'de bir

memur bir de dağıtıcı olmak üzere iki personel bulunduğu gözlenmiştir. Daha sonra görüşme cetvellerinin uygulanması esnasında tek memurun kaldığı, diğerinin başka bir yere atandığı öğrenilmiştir. Harran'ın 250 abonelik otomatik bir telefon santrali bulunmaktadır. Bu abonelerin 130'u faaliyette olup, 100'ü Harran'ın merkezinde 30'u da köylerde dir. PTT'de görevli memur, bu kasabaya günde ortalama 30 mektubun geldiğini, 30 mektubun da buradan başka yerlere gönderildiğini, taahhütlü mektubun günde gelen-giden ancak beş altı adet olduğunu, telgrafın ise ayda gidiş-geliş ortalama üç kadar olduğunu ifade etmiştir. PTT'de görevli memur, ayda ortalama beş civarında havale haber kağıdının geldiğini, ortalama onbeş civarında da havale gönderildiğini, havale paralarının Harran'da alındığını, ayda ortalama bir buçuk iki milyon havale yapıldığını açıklamıştır. Harran'ın elektriği kesildiğinde PTT'nin akülü jenaratörünün devreye sokulduğu belirtilmiştir. Harran'da telefon ve mektup hariç diğer PTT hizmetlerinden verimli bir şekilde yararlanıldığı söylenemez. Ancak daha önce de değinildiği gibi HHB'den %56.9'nun (tablo 44) telefon aboneliği olduğu ve ayda bir buçuk iki milyon telefon tahsilatı yapıldığı düşünülürse, bir iletişim aracı olarak telefonun artık bu kasabada bir ihtiyaç aracı olarak yerini aldığı rahatlıkla söylenebilir.

XV. SİYASET VE YÖNETİM

Harran'da siyaset ve yönetim ile ilgili bulguların analizine geçmeden önce bu kavramların tanımlanmasında ve bu kavramlarla ilgili bazı genel ve temel açıklamaların yapılmasında, konunun daha iyi anlaşılması açısından yarar görülmüştür.

Türkçey'e Arapça'dan geçmiş olan siyaset, sözcük olarak at talimi, at bakımı ve at eğitimi anlamlarına gelmektedir. Siyaset sözcüğü Selçuklular ve Osmanlılarda ceza anlamında kullanılmıştır. Günümüzde halk lisanında işbilirlik, kurnazlık ve manevra kabiliyeti anlamında kullanılmakta olup, terim olarak "ülke, devlet, insan yönetimi" şeklinde tanımlanmaktadır. Yunanca'dan dilimize geçmiş olan politika sözcüğü de siyasetle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Daver, 1978, 1-2). Bu konuda Kışlalı'nın da Daver'in tanımını benimsediği görülmektedir (Kışlalı, 1987,3). Ozankaya ise, siyaset kavramını, "devlet işlerine katılma ve devlet etkinliklerinin biçim, amaç ve içeriğini belirleme işi" olarak tanımlamaktadır (Ozankaya, 1984-b, 107)

Yönetim kavramı ise, Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde "bir örgütün amacını gerçekleştirebilmesi için oluşturulan formel hiyerarşi" biçiminde tanımlanmaktadır (Demir ve Acar 1992, 386).

Bu bölümde Harran'daki siyasal kültür, siyasal davranış ve kasabanın yönetimi üzerinde durulacaktır. Yalnız asıl konuya geçmeden önce siyasal kültür ve siyasal davranış kavramlarını da kısaca açıklamak yararlı olacaktır. "Siyasal kültür-bireylerin içinde yaşadıkları topluluk veya toplumun yönetimiyle ilgili algı, bilgi, değer ve eylemlerini ve bunları etkileyen maddi ve manevi şartlarını anlatır" (Ozankaya, 1971,218). Siyasal kültür kavramı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Bu kavram dar anlamıyla "vatandaşın gerek içinde yaşadığı topluluk, gerekse ülke çapındaki siyasal sorunlar hakkında haberli olması, onlarla ilgilenmesi, bu sorunların çözüm yollarını araştırması, bu eylemlerde rol alması ve oynamasıdır. Geniş anlamda siyasal kültür, uluslar arasında yer alan ve dolayısıyla ülkemizi ilgilendiren siyasal sorunlar hakkında bir kimsenin haberli olması, düşünce ve çözümünde bir kaniya varması için gösterdiği" eylem, tutum ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Yasa, 1969,170).

Toplumda "siyasal sosyalizasyon siyasal kültürü meydana" getirmekte siyasal kültür kurumları, kurumlar da siyasal sosyalleşmeyi etkilemekte, "böylece siyasal kültür üzerinde değişmeler" meydana getirmektedir. "Bütün bu etki ve tepki ilişkileri ise siyasal davranışı" oluşturmaktadır (Yücekök, 1987,13).

Bu araştırmada siyasi kültür dar anlamıyla ele alınmış, Harran kasabasındaki HHB'nin siyasi davranış ve tutumları ile bu davranış ve tutumların nitelik ve nicelikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

A. Siyasi Kültür

1. 1961-1989 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili, Cumhuriyet Senatosu yesi Ve Belediye Başkanlığı Harran Seçim Sonuçları

1946 yılından sonra Türkiye'de çok partili demokratik hayata geçiş bütün ülkede olduğu gibi Harran'da da siyasi hayata bir canlılık getirmiştir. Bazı HHB, o günün yeni kurulan siyasi partilerinin Harran'da da faaliyet göstermeye başladığını fakat ilçe merkezinin Harran'dan Akçakale'ye taşınması ile bu faaliyetlerin Akçakale'de yoğunlaştığını belirtmiştir., Türkiye'de demokratik hayata geçişten bugüne kadar Harran ile ilgili seçim sonuçlarına ait bilgiler DİE kaynaklarından derlenmiş fakat 1946 -1960 yılları arasında yapılan seçimlere ait veriler bulunamamıştır. 1961 - 1989 yılları arasında yapılan çeşitli seçimlerin Harran'daki sonuçları ise tablo 121'de verilmiştir.

Tablo 121: 1961-1989 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili, Cumhuriyet Senatosu Ve Belediye Başkanlığı Harran Seçim Sonuçlarının Siyasi Partilere Göre Dağılımı

Seçimin türü ve tarihi	Sandık sayısı	Seçmen listesinde yazılı seçmen sayısı	Oy kullanan seçmen sayısı	Seçime Geçerli katılma oranı	Seçime Geçerli oy sayısı	Seçime katılan siyasi partilerin ve bağımsızların aldığı oy sayısı ve yüzde oranı								
Milletveili genel seçimi 15.10. 1961	1	249	196	78.7	193	AP S	CHP 17	CKMP 7	YTP 10	B -				
						%	8.8	82.4	3.6	5.2				
Cumhuriyet senatosu seçimi 15.10 1961		249	196	78.7	193	AP S	CHP 15	CKMP 167	YTP -	B 9				
						%	7.9	87.4	-	4.7				
Milletvekili genel seçimi 10.10. 1965	1	300	202	67.3	185	AP S	CHP 85	TİP 77	YTP 3	B 18				
						%	45.9	41.6	1.6	9.7	1.1			
Cumhuriyet Senatosu seçimi 5.6 1966		318	250	78.6	244	AP S	CHP 217	MP 23	TİP 2	YTP 1	CKMP 1	B -		
						%	88.9	9.4	0.8	0.4	0.4 - -			
Milletvekili genel seçimi 12. 10 . 1969	1	362	180	49.7	165	AP S	CHP 118	GP 5	MP 6	MHP 1	TİP -	YTP -	BP 3	B 32
						%	71.5	3.0	3.6	0.6	- - 1.8 -19.4			

Tablo 121'in devamı:

Milletvekili genel seçimleri ¹ 14.10.1973	352	109	30.9	98	S	AP 57 % 58.2	CHP 1 1.0	CGP -	DP 24 24.5	MHP 2 2.0	MSP 14 14.3	B -
Cumhuriyet senatosu seçimi ¹ 14.10.1973	352	109	30.9	98	S	AP 51 % 52.0	CHP -	CGP 2 2.0	DP 31 31.6	MHP 2 2.0	MSP 12 12.2	TBPB - - -
Milletvekili ara seçimi 12.10.1975	408	179	43.8	156	S	AP 97 % 62.2	CHP 22 14.1	DP 4 2.6	MHP 2 1.3	MSP 31 19.9	TBPB - -	
Cumhuriyet senatosu seçimi ¹ 12.10.1975	408	179	43.8	152	S	AP 86 % 56.6	CHP 32 21.1	DP 5 3.3	MHP -	MSP 29 19.1	TBPB - -	
Milletvekili genel seçimi 5.6.1977	532	392	73.7	388	S	AP 19 % 4.9	CHP 360 92.8	CGP 1 0.2	DP 1 0.2	MHP 4 1.0	MSP 3 0.7	TBPB - - -
Milletvekili genel seçimi 6.11.1983	284	210	73.9	183	S	ANAP 34 % 18.6	HP 24 13.1	MDP 125 68.3	B -			
Milletvekili genel seçimi 29.11.1987	532	495	93.4	449	S	ANAP 230 % 51.2	DYP 71 15.8	DSP 108 24.1	IDP 7 1.6	MÇP 4 0.9	RP 20 4.1	SHPB 18 4.1
Harran belediye başkanlığı seçimi ² 26.3.1989	664	612	92.2	573	S	ANAP 205 % 35.8	DSP -	DYP 207 36.1	IDP -	MÇP -	RP -	SHPB 161 28.1

(Kaynak : DİE'nin 1961-1989 yılları arasında yapılan seçim sonuçlarıyla ilgili yayınları)

Harran küçük bir yerleşim birimi olduğundan 1983 Milletvekili Genel Seçimleri'ne kadar tek sandıkta oy kullanılmış, bu tarihten sonra sandık sayısı ikiye çıkarılmıştır. 1983 Milletvekili Genel Seçimleri'ne kadar Harran'daki seçmen sayısında düzenli bir artış gözlenirken, bu tarihte tahminen Harran'da oy kullanan bir iki köyün seçim sandığının ve seçmen listesinin ayrılmasıyla seçmen sayısında 248 kişilik bir azalma olmuştur. 1977-1987 yılları arasında seçmen sayısında artış olmamıştır. Nüfus artış hızının oldukça yüksek olduğu bu kasabada on yıllık bir sürede seçmen sayısında hiç bir artışın olmamasını anlamak son derece güç ve düşündürücüdür. Bunun nedeni yukarıda belirtilen husus olabileceği gibi, kentlere yapılan göç ve Çukurova'ya yapılan mevsimlik işçi göçü de olabilir. Harran seçmenleri içinde seçime katılanların oranında 1969 -1975 yılları arasında yapılan seçimlerde büyük düşüş olduğu, 1973 seçimlerinde seçime katılanların oranının %30.9'a düştüğü tablodaki verilerden anlaşılmaktadır. Bu durum, o yıllarda Türkiye'de

estirilen terörün etkisiyle halkın siyasetten soğumuş olması ve seçim döneminde bazı seçmenlerin daimi ya da mevsimlik işçi göçü sonucu Harran dışında bulunmaları ihtimallerini düşündürmüştür. Diğer yıllarda yapılan seçimlere katılma oranının %70.0'lerde kalması da aynı nedenden kaynaklanmış olabilir. Harran'da seçime tam olarak katılmamanın diğer bir nedeni de halkın siyasete olan ilgisizliğidir. Bu kasaba halkının büyük çoğunluğunun Çukurova'ya mevsimlik işçi olarak gitmeyi terk ettiği 1987 yılından sonra yapılan seçimlere katılma oranı %93.4'e çıkmış ve daha sonraki seçimde %92.2 ile buna yakın bir oran korunmuştur. Seçime katılma oranındaki bu artışta, seçime katılmayanlara belli bir para cezası verilmesinin de etkisi olmuştur denebilir. Bazı HHB'nin anlattığına göre, demokratik hayata ilk geçiş yıllarında Harran seçmeni CHP'yi desteklemiştir. CHP'ye olan bu aktif desteğin 1961 seçimlerinde de devam ettiği, seçmen kitlesinin 1961 Milletvekili Genel Seçimleri'nde %82.4, Cumhuriyet Senatosu Seçimleri'nde %87.4'lük bir oranla CHP'ye oy verdiği dikkati çekmektedir. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri'nde AP(%45.9) ve CHP (%41.6)birbirine yakın oranlarda oy almışlardır. 1966'dan 1975'e kadar yapılan altı seçimde AP (%88.9,%71.5, %58.2, %52.0, %62.2,%56.6) açık farkla bu kasabada birinci siyasi parti durumuna geçmiştir. Ancak 1977 seçimlerinde Kıprıs Barış Harekatı'nın etkisiyle bütün Türkiye'de gösterdiği başarıyı CHP, Harran'da da göstermiş, oy oranını %92.8'e yükseltmiştir. 1983 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Harran seçmeni %68.3'lük bir oy oranı ile MDP'yi desteklemiştir. 1987 Milletvekili Genel Seçimleri'nde %51.2 ile en çok oyu ANAP almış, oyların geri kalan kısmı ise diğer partiler arasında çok az farklarla paylaşılmıştır. 1989 Belediye başkanlığı seçimlerinde DYP (%36.1) ile ANAP (%35.8) birbiriyle yarışmış, DYP adayı iki oy farkla belediye başkanlığı seçimini kazanmıştır. Harran'da diğer ailelere kıyasla siyasette daha aktif olan kasaba ve çevresinde etkin durumda bulunan Cumeyle aşiretinin önderi durumundaki Özyavuz ailesinin olduğu öğrenilmiştir. Harran belediye başkanı ve bu kasabada ilçe teşkilatı bulunan DYP ve ANAP'ın ilçe başkanları bu ailedendir.

Bu veriler, seçmenin güçlü görünen kitle partilerinden yana bir tavır aldığını, küçük fikir partilerine fazla bir ilgi duymadığını destekler niteliktedir. Harran'da aşiretin etkili olduğu, iktidardaki kitle partisi yetkililerinin aşiret önderleriyle görüşüp yakın ilişki kurarak oyların kendi partilerine akışını sağlamış olabilecekleri düşünülebilir.

2. Cinsiyet ve Siyasetle İlgilenme İlişkisi

Geleneksel toplumlarda siyaset genellikle erkeklerin işi olarak görülmekte, kadınlar siyasete fazla ilgi duymamaktadırlar. Tablo 122'deki veriler bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 122: HHB'nin Siyasetle İlgilenme Derecelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet		HHB'nin siyasetle ilgilenme dereceleri					Toplam
		Hiç ilgilenmeyenler	Pek az ilgilenenler	Orta derecede ilgilenenler	Çok ilgilenenler	Pek çok ilgilenenler	
Erkek	S	68	33	42	2	12	157
	%	43.3	21.0	26.8	1.3	7.6	100.0
Kadın	S	11	2	2	2	0	17
	%	64.7	11.8	11.8	11.8	0.0	100.0
Toplam	S	79	35	44	4	12	174
	%	45.4	21.1	25.3	2.3	6.9	100.0

$$\chi^2 = 12.20477$$

$$SD = 4 \quad P < 0.05$$

Tablo 122'deki bulgularda erkeklerin %43.3'ü siyasetle hiç ilgilenmediğini belirtirken, kadınlarda bu oran %64.7'ye yükselmektedir. Siyasetle pek çok ilgilendiğini belirten bir kadın bulunmazken, erkeklerde siyasete pek çok ilgi duyanların oranı %7.6'yı bulmaktadır. Harran'da siyasetle az ilgilenen iki orta derecede ilgilenen iki, ve çok ilgilendiğini belirten iki kişi olmak üzere toplam altı kadın HHB'nin, öğretmen ve hemşire olduğu tespit edilmiştir. Ev kadını olan II kadın HHB'nin tamamı da siyasetle hiç ilgilenmediğini belirtmiştir.

Harran'da kadın ve erkeğin cinsiyet rolleri, onların siyasetle ilgilenme derecelerini etkilemektedir. Kadınlar daha çok ailede ev işleri ile uğraştıklarından, ev dışı bir uğraşmayı gerektiren siyasete daha az ilgi duymaktadırlar. Buna karşın erkekler, kamusal bir faaliyet olarak görülen siyasetle uğraşmayı toplumdaki cinsiyet rolleri gereği daha çok ilgi duymaktadırlar. Bu bulgular Atalay'ın Erzurum'un Büyükgeçit Köyü'ndeki tespitleriyle benzer niteliktedir (Atalay, 1979, 135-143). Bunun yanında, Yasa'nın Hasanoğlan'da tespit ettiği gibi (Yasa, 1969, 173) Harran'da da erkekler boş zamanlarında köy odalarında, dükkanlarda, cami önlerinde, meydanlarda, köşe başlarında toplanmakta, konuşulan siyasi sohbetlere katılmaktadırlar. Köy odalarında topluca televizyondan haberler dinlenilmekte, gazeteler okunarak yorumlar yapılmaktadır. Bu durum erkeklerin siyasete olan ilgisini artırmaktadır.

Genel olarak HHB'nin %54.6'sı siyasetle ilgilendiğini belirtirken %45.4 oranında bir kesim de hiç ilgilenmediğini ifade etmiştir. Bu verilere dayanarak kasaba halkının siyasete olan ilgisinin henüz istenilen seviyeye yükseldiğini söylemek oldukça zordur.

3. HHB'nin Gelirleriyle Siyasetle İlgilenme Dereceleri Arasındaki İlişki

Harran'da genellikle zenginler siyasetle daha fazla ilgilenmektedir. Bunu tablo 123'deki veriler açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 123: HHB'nin Siyasetle İlgilenme Derecelerinin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

HHB'nin yıllık gelir durumları		HHB'nin siyasetle ilgilenme dereceleri					Toplam
		Hiç ilgilenmeyenler	Pek az ilgilenenler	Orta derecede ilgilenenler	Çok ilgilenenler	Pek çok ilgilenenler	
Hiç geliri olmayan	S	1	0	0	0	0	1
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
0-2 milyon TL	S	19	2	3	1	2	27
	%	70.4	7.4	11.1	3.7	7.4	100.0
3-6 m. TL.	S	45	20	19	1	2	87
	%	51.7	23.0	21.8	1.1	2.3	100.0
7-10 m. TL	S	9	10	12	2	3	36
	%	25.0	27.8	33.3	5.6	8.3	100.0
11-14 m. TL.	S	3	2	2	0	0	7
	%	42.9	28.6	28.6	0.0	0.0	100.0
15-18 m TL.	S	1	1	3	0	0	5
	%	20.0	20.0	60.0	0.0	0.0	100.0
19-22 m TL.	S	1	0	1	0	0	2
	%	50.0	0.0	50.0	0.0	0.0	100.0
23 + m TL.	S	0	0	4	0	5	9
	%	0.0	0.0	44.4	0.0	55.6	100.0
Toplam	S	79	35	44	4	12	174
	%	45.4	20.1	25.3	2.3	6.9	100.0

$$\chi^2 = 65.07733 \quad SD = 28 \quad P < 0.05$$

Tablo 123'deki verilerden düşük gelir dilimindeki HHB arasında siyasetle ilgilenmeyenlerin oranı oldukça yüksek (% 100.0,%70.4, % 51.7) iken; bu oran gelir dilimi yükseldikçe azalmakta olup en yüksek gelir dilimindeki HHB'de sıfıra kadar düşmektedir. Bunun yanında siyasetle pek çok ilgilenenler içinde de en yüksek kesimi %55.6'ile en yüksek gelir dilimindeki HHB oluşturmaktadır.

Yüksek gelir dilimindeki kişiler toplumdaki statü ve gelirlerini koruyabilmek için siyasete daha fazla ilgi duymaktadırlar. Bu kasabadaki zenginler genellikle ağa denilen aşiret önderleridir. Bunlar içinde yaşadıkları topluma karşı belirli sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdürler. Onun için aktif siyasetin içinde bulunmak zorundadırlar. Bazı köylerde toplumsal yapı ve siyasal kültür araştırması yapan Ozankaya, köyde "iktidar sahibi olan ve ağa denilen kişilerin önder kişi değil hakim kişi" özelliğini taşıdıklarını "gelir iş-

güç, eğitim bakımından" diğer köylülerden farklı bir kişilik yapısına sahip olduklarını, yöneticilerle sıkı ilişkiler geliştirdiklerini, muhtarlığı ellerinde tuttuklarını, haberleşme kaynaklarını ellerinde bulundurduklarını, siyaseti amaçlarını gerçekleştirebilme aracı olarak gördüklerini, aktif politikaya katıldıklarını, köylülerin siyasi tercihlerini etkilediklerini hatta milletvekili seçilenler bile olduğunu yazmaktadır (Ozankaya, 1971, 224). Sahada elde edilen verilere ve gözlemlere dayanarak Ozankaya'nın bu tespitlerinin Harran'daki zenginler için de geçerli olduğu söylenebilir.

4. HHB'ye Göre Harran'da En Çok Sözü Geçenler

Harran'daki "halk oyu liderlerini" (Kongar, 1981,251), "kanaat önderlerini" (Kışlalı, 1987,174) ya da "iktidar sahiplerini" (Ozankaya, 1971; 48,224) belirleyebilmek amacıyla HHB'ye Harran'da siyasette en çok kimin sözünün geçtiği sorulmuş, elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 124: HHB'ye Göre, Harranda En Çok Sözü Geçenler

En çok sözü geçen kişi	Sayı	%
Belediye başkanı	91	52.3
Aşiret reisi	50	28.7
Aşiretin önde gelen zengin ve nüfuzlu kişileri	6	3.4
Diğer ağalar ve zenginler	8	4.6
Kendisi	2	1.1
Başka	12	6.9
CY	5	2.9
Toplam	174	100.0

Tablo 124'deki bulgularda, HHB'nin %52.3'ü, Harran' da en çok sözü geçen kişinin belediye başkanı olduğunu belirtmiştir. Tablonun ikinci sırasında %28.7 ile en çok sözü geçen kişinin aşiret reisi olduğunu söyleyenler gelmektedir. Bu kasabada HHB'den %81.0'lık bir kesim belediye başkanını aynı zamanda aşiret reisi olarak bilmektedir.

Ülkemizin kırsal kesiminde kanaat önderi olarak bilinen öğretmen, imam ve muhtarın (Kışlalı, 1987,174) yerini, aşiret yapısının egemen olduğu Güneydoğu Anadolu'da ve Harran'da aşiret reisi almaktadır. Küçük gruplarda siyasi haberlerin yorumlanıp siyasi kanaatlerin oluşturulmasında kanaat önderlerinin etkinliği büyüktür. Onun için köy veya küçük kasabalara propoganda için giden siyasi partililer tek tek bireylerle görüşmek yerine kanaat önderlerini etkileyip yakın ilişki geliştirerek istedikleri sonucu alabilmektedirler. Yukardaki bulgulara dayanarak küçük bir kasaba olan Harran'da da kanaat önderlerinin toplum içinde etkin bir role sahip olduğu ve siyasi yaşamı etkilediği söylenebilir.

5. Seçimlerde Oy Verirken HHB'nin Başkalarından Etkilenme Durumları

Bu bölümde cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, gelir ve meslek değişkenleriyle HHB'nin oy verme davranışı arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır.

a. Cinsiyet İle Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumları Arasındaki İlişki

Tablo 125'deki bulgular cinsiyet ile oy verirken başkalarından etkilenme durumu arasındaki ilişkiyi açıklamayı hedeflemektedir.

Tablo 125: HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet		HHB'nin oy verirken başkalarından etkilenme durumları				Toplam
		Sadece kendi isteğine göre oy verenler	Yakın akrabal. isteğine göre oy verenler	Aşiretin isteğine göre oy verenler	Başka	
Erkek	S	72	55	29	1	157
	%	45.9	35.0	18.5	0.6	100.0
Kadın	S	6	7	1	3	17
	%	35.3	41.2	5.9	17.6	100.0
Toplam	S	78	62	30	4	174
	%	44.8	35.6	17.2	2.3	100.0

$$\chi^2 = 21.26094$$

$$SD = 3$$

$$P < 0.05$$

Daha önce belirtildiği gibi, Harran'da siyasetle genellikle erkekler uğraşmakta ve bu konu hakkında bilgi sahibi olduklarından oy verirken kadınlara kıyasla daha bağımsız hareket edebilmektedirler. Kadınlar ise, ilgi ve bilgi yetersizliği ve geleneksel toplumlardaki cinsiyet rolleri gereği olarak bu konuda erkeklere bağımlı kalmaktadırlar. Tablo 125'deki veriler bunu açıkça ortaya koymaktadır. HHB içinde dört öğretmen ve iki hemşirenin dışında 11 ev kadınının tamamı, ya yakın akrabanın (%41.2), ya aşiretin (%5.9) ya da bir başkasının (%17.6) etkisi ile oy kullandığını belirtmiştir. Tablodaki verilerde erkek HHB arasında en çok yığılma kendi isteği ile oy verenlerde (%45.9), kadınlarda ise en çok yığılma yakın akrabanın etkisi ile oy kullananlardadır (%41.2). Genel olarak ise, erkek ve kadınlarda %55.1 gibi büyük bir kesimin yakın akrabanın (%35.6), aşiretin (%17.2) veya bir başkasının etkisi ile oy verdiği (%2.3) görülmektedir.

Bu verilerden aşiret yapısının egemen olduğu küçük gruplarda ve cemaatlerde belirli bir öğrenim görmemiş ev kadınlarının tamamına yakınının erkeğin belirlemesi ile oy kullandığı, erkeklerin oy vermede kadınlara göre biraz daha bağımsız olduğu; genel olarak

cinsiyet farkı gözetmeksizin büyük çoğunluğun, içinde yaşadıkları küçük grubun etkisinde kaldığı sonucu çıkarılabilir.

b. HHB'nin Yaş Grupları ile Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumları Arasındaki İlişki

HHB'nin yaş grupları ile oy verme davranışının bir başkasından etkilenme durumu arasındaki ilişki tablo I26 'da gösterilmiştir.

Tablo I26: HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

HHB'nin yaş grupları		HHB'nin oy verirken başkalarından etkilenme durumları				Toplam
		Sadece kendi isteğine göre oy verenler	Yakın akraba isteğine göre oy verenler	Aşiretin isteğine göre oy verenler	Başka	
18-20	S	2	1	0	0	3
	%	66.7	33.3	0.0	0.0	100.0
21-30	S	16	4	1	1	22
	%	72.7	18.2	4.5	4.5	100.0
31-40	S	30	22	6	2	60
	%	50.0	36.7	10.0	3.3	100.0
41-50	S	18	22	9	0	49
	%	36.7	44.9	18.4	0.0	100.0
51-60	S	11	7	7	0	25
	%	44.0	28.0	28.0	0.0	100.0
61-70	S	1	4	5	1	11
	%	9.1	36.4	45.5	9.1	100.0
71- +	S	0	2	2	0	4
	%	0.0	50.0	50.0	0.0	100.0
Toplam	S	78	62	30	4	174
	%	44.8	35.6	17.2	2.3	100.0

$$\chi^2 = 32.38232$$

$$SD = 18$$

$$P < 0.05$$

Cemaatçi yapının egemen olduğu küçük gruplarda, siyasi kanaati genellikle yaşlıların belirleyip gençlerin bu konuda onlara uyması beklenirken, bir cemaat özelliği gösteren Harran'da durum bunun aksini göstermektedir. Seçimlerde oy verirken gençlerin kendi isteğine göre hareket etmede yaşlılara göre çok daha bağımsız hareket ettiği, kendi isteğine göre oy verenlerin oranı gençlerde oldukça yüksek (%66.7, %72.7) iken; yaş grubu yükseldikçe kendi isteği ile oy kullananların oranının azaldığı, hatta yaşlı grup olan 61-70 yaş grubunda %9.1, 71 ve daha yukarı yaş grubunda ise bu oranın sifıra düştüğü; yaşlıların içinde yaşadıkları grubun etkisinde kalarak yakın akraba ve aşiretin isteği doğrultusunda oy kullandığı dikkati çekmektedir. Bu bulgular, gençlerin iletişim araçlarından daha yoğun bir

şekilde yararlanmaları ve değişime daha açık olmaları nedeniyle, bazı geleneksel kalıpların dışına çıkarak içinde yaşadıkları küçük grubun istekleri dışında hareket edip oy kullandıkları ihtimalini düşündürmektedir.

c. HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Medeni Durumla İlişkisi

Tablo 127, HHB'nin oy verme davranışı ile medeni durumu arasındaki ilişkiye ait veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 127: HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Medeni Duruma Göre Dağılımı

HHB'nin medeni durumu		HHB'nin oy verirken başkalarından etkilenme durumları				Toplam
		Sadece kendi isteğine göre oy verenler	Yakın akrabal. isteğine göre oy verenler	Aşiretin isteğine göre oy verenler	Başka	
Evli	S	67	55	27	1	150
	%	44.7	36.7	18.0	0.7	100.0
Evli ayrı yaşıyor	S	1	1	0	0	2
	%	50.0	50.0	0.0	0.0	100.0
Nişanlı	S	1	0	0	0	1
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Bekar	S	8	1	0	1	10
	%	80.0	10.0	0.0	10.0	100.0
Dul	S	1	5	3	2	11
	%	9.1	45.5	27.3	18.2	100.0
Toplam	S	78	62	30	4	174
	%	44.8	35.6	17.2	2.3	100.0

$$\chi^2 = 28.63589 \quad SD = 12 \quad P < 0.05$$

Seçimlerde, kendi isteği ile oy verme konusunda HHB'den nişanlıların (%100.0) ve bekarların (%80.0), evli (%44.7) ve dullara (%9.1) göre daha bağımsız hareket ettiği dikkati çekmektedir. Bekarların tamamına yakınının memur olması, bu kasabada yakın akrabalarının bulunmaması ve aşirete yabancı olmaları nedeniyle gruptan bağımsız hareket edebildikleri söylenebilir. Bunun yanında genel olarak toplumumuzda "bekarlık sultanlık", "nişanlılık yarı bağımlılık, evlilik ise tam bağımlılıktır" gibi sözlerle bekarların her konuda evlilere göre daha hür ve bağımsız hareket edebileceği anlatılmak istenmektedir. Tablo 127'deki verilerin bu düşüncüyü desteklediği, seçimlerde oy verme konusunda bekarların evli ve dullara göre daha bağımsız hareket ettiği sonucu çıkarılabilir.

d. HHB'nin Öğrenim Düzeyi İle Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumları Arasındaki İlişki

HHB'nin öğrenim düzeyi ile oy verirken başkalarından etkilenme durumu arasındaki

ilişkiye ait bulgular tablo 128'de gösterilmektedir.

Tablo 128: HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

HHB'nin öğrenim düzeyi	HHB'nin oy verirken başkalarından etkilenme durumları					Toplam
	Sadece kendi isteğine göre oy verenler	Yakın akrabalar. isteğine göre oy verenler	Aşiretin isteğine göre oy verenler	Başka		
Okur-yazar değil	S 9	29	18	2	58	
	% 15.5	50.0	31.0	3.4	100.0	
Okur-yazar	S 2	8	4	0	14	
	% 14.3	57.1	28.6	0.0	100.0	
İlkokul mez.	S 49	24	7	1	81	
	% 60.5	29.6	8.6	1.2	100.0	
Ortaokul mez.	S 4	0	1	0	5	
	% 80.0	0.0	20.0	0.0	100.0	
Lise ve dengi okul mez.	S 6	1	0	0	7	
	% 85.7	14.3	0.0	0.0	100.0	
Yüksek okul ve üni. mez.	S 8	0	0	1	9	
	% 88.9	0.0	0.0	11.1	100.0	
Toplam	S 78	62	30	4	174	
	% 44.8	35.6	17.2	2.3	100.0	

$$\chi^2 = 56.29980 \quad SD = 15 \quad P < 0.05$$

Tablo 128'de kendi isteğine göre oy kullananlarla öğrenim durumu arasında bir paralellik olduğu dikkati çekmektedir. HHB arasında öğrenim düzeyi yükseldikçe kendi isteğine göre oy kullananların oranı da yükselmekte, kendi isteği ile oy verenlerin oranı okur-yazar olmayanlarda %15.5 iken, yüksek okul ve üniversite mezunlarında bu oran %88.9'a çıkmaktadır. Diğer taraftan öğrenim düzeyi düşük olanlarda oy kullanırken yakın akraba ve aşiretin etkisinde kalanların oranı oldukça yüksek iken, öğrenim düzeyi yükseldikçe bu oran düşmektedir. Burada HHB'nin seçimlerde oy verirken bağımsız hareket etme konusunda öğrenim durumunun önemli bir etken olduğu açıkça görülmektedir.

e. HHB'nin Gelir Durumları İle Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumları Arasındaki İlişki

Tablo 129'daki bulgular HHB'nin gelir durumları ile seçimlerde oy verme davranışı arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır.

Tablo 129: HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

HHB'nin gelir düzeyi	HHB'nin oy verirken başkalarından etkilenme durumları					Toplam
	Sadece kendi isteğine göre oy verenler	Yakın akrabalar. isteğine göre oy verenler	Aşiretin isteğine göre oy verenler	Başka		
Hiç geliri olmayan	S 0 % 0.0	0 0.0	1 100.0	0 0.0	1 100.0	
0-2	S 4 % 14.8	17 63.0	5 18.5	1 3.7	27 100.0	
3-6	S 40 % 46.0	28 32.2	17 19.5	2 2.3	87 100.0	
7-10	S 17 % 47.2	13 36.1	5 13.9	1 2.8	36 100.0	
11-14	S 5 % 71.4	2 28.6	0 0.0	0 0.0	7 100.0	
15-18	S 3 % 60.0	1 20.0	1 20.0	0 0.0	5 100.0	
19-22	S 2 % 100.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	2 100.0	
23- +	S 7 % 77.8	1 11.1	1 11.1	0 0.0	9 100.0	
Toplam	S 78 % 44.8	62 35.6	30 17.2	4 2.3	174 100.0	

$$\chi^2 = 26.91486$$

$$SD = 21$$

$$P < 0.05$$

Tablo 129'daki verilerden düşük gelir dilimindeki HHB'nin büyük bir kısmının oy kullanırken daha çok yakın akraba ve aşiretin etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki tabloda kendi isteğine göre oy verenler düşük gelir diliminde çok küçük oranlarda olduğu gözlenirken, gelir yükseldikçe HBB içinde kendi isteğine göre oy verenlerin oranı da artmaktadır. Bu verilere dayanarak Harran'daki yüksek gelir dilimindeki varlıklı ailelerin kendi yanlarında işçi olarak çalıştırdıkları, bazen borç verdikleri dar gelirli kişiler üzerinde seçimlerde etkili oldukları dolayısıyla, bu kasabada siyasi kanaati genellikle zenginlerin belirlediği öne sürülebilir. Bu açıdan gelir ile kendi isteğine göre oy kullanma arasında aynı doğrultuda anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

f. HHB'nin Meslekleri İle Seçimlerde Oy Verirken Başkanlarından Etkilenme Durumları Arasındaki İlişki

Tablo 130, HHB'nin meslekleri ile seçimlerde oy verirken başkalarından etkilenme durumları arasındaki ilişkiyi açıklamayı hedeflemektedir.

Tablo130: HHB'nin Oy Verirken Başkalarından Etkilenme Durumlarının Mesleklerine Göre Dağılımı

HHB'nin meslekleri		HHB'nin oy verirken başkalarından etkilenme durumları				Toplam
		Sadece kendi isteğine göre oy verenler	Yakın akrabalar. isteğine göre oy verenler	Aşiretin isteğine göre oy verenler	Başka	
Çiftçi	S	37	35	20	0	92
	%	40.0	38.0	21.7	0.0	100.0
Günelikçi	S	5	9	4	0	18
	%	27.8	50.0	22.2	0.0	100.0
Memur	S	15	1	0	1	17
	%	88.2	5.9	0.0	5.9	100.0
Şoför	S	6	3	2	1	12
	%	50.0	25.0	16.7	8.3	100.0
İşçi-hizmetli	S	6	1	1	0	8
	%	75.0	12.5	12.5	0.0	100.0
Doktor	S	2	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Esnaf	S	2	4	0	0	6
	%	33.3	66.7	0.0	0.0	100.0
Ev kadını	S	1	7	1	2	11
	%	9.1	63.6	9.1	18.2	100.0
Diğer	S	4	2	2	0	8
	%	50.0	25.0	25.0	0.0	100.0
Toplam	S	78	62	30	4	174
	%	44.8	35.6	17.2	2.3	100.0

$\chi^2 = 51.62898$ SD= 24 P < 0.05

Yukardaki tabloda belirli bir öğrenimi gerektiren doktorluk (%100.0), memurluk (%88.2), işçi ve hizmetlilik (%75.0) gibi meslek mensupları seçimlerde daha bağımsız hareket edip kendi isteğine göre oy kullanırken, diğer mesleklerde kendi isteğine göre oy kullananların oranının çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle belirli düzeyde nispeten yüksek bir öğrenimi gerektiren mesleklerle seçimlerde oy verme konusunda bağımsız hareket etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Harran'daki meslek mensupları içinde oy verirken en fazla yakın akraba etkisinde kalanlar esnaf (%66.7) ve ev kadınlarıdır(%63.6). Nitekim dul olan bir ev kadınının dışında %9.1) diğer ev kadınlarının tamamının yakın akraba (%63.6), aşiret(%9.1) veya bir başkasının(%18.2) etkisinde kaldığı görülmektedir. Bu veriler de kasabada siyasi kanaati erkeklerin belirlediğini bir kere daha ortaya koymaktadır. Oy verirken en fazla aşiretin etkisinde kalan meslek mensupları ise günelikçiler (%22.2) ve çiftçilerdir(%12.2). Bu veriler, Harran'da günelikçi ve çiftçilerin, diğer meslek mensuplarına kıyasla daha muhafazakar ve içinde yaşadığı grup kararlarına karşı daha bağımlı ve itaatkar olduğunu

düşündürmüştür.

6. HHB'nin, Eşlerinin Oy Verme Davranışını Etkileme Durumunun Mesleklerle İlişkisi

Tablo 131'in bulguları, tablo 122 ve tablo 125'deki bulguları destekler ve tamamlar nitelikte olup çeşitli meslek mensubu HHB'nin eşlerinin oy verme davranışını etkileme durumlarını göstermektedir.

Tablo 131: HHB'nin Eşlerinin Oy Verme Davranışını Etkileme Durumlarının Mesleklerine Göre Dağılımı

HHB'nin meslekleri	CY	HHB'nin eşlerinin oy verme davranışını etkileme durumları					
		Hiç karış- mayanlar	İkna edenler	Gerekirse dövenler	Başka	Toplam	
Çiftçi	S	2	12	69	2	7	92
	%	2.2	13.0	75.0	2.2	7.6	100.0
Günelikçi	S	1	3	12	0	2	18
	%	5.6	16.7	66.7	0.0	11.1	100.0
Memur	S	8	4	4	0	1	17
	%	47.1	23.5	23.5	0.0	5.9	100.0
Şoför	S	0	1	8	1	2	12
	%	0.0	8.3	66.7	8.3	16.7	100.0
İşçi-hiz- metli	S	0	0	7	1	0	8
	%	0.0	0.0	87.5	12.5	0.0	100.0
Doktor	S	2	0	0	0	0	2
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Esnaf	S	0	1	4	0	1	6
	%	0.0	16.7	66.7	0.0	16.7	100.0
Ev kadını	S	11	0	0	0	0	11
	%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Diğer	S	0	3	5	0	0	8
	%	0.0	37.5	62.5	0.0	0.0	100.0
Toplam	S	23	24	109	5	13	174
	%	13.2	13.8	62.6	2.9	7.5	100.0

$$\chi^2 = 124.82930 \quad SD = 32 \quad P < 0.05$$

Daha öncede değinildiği gibi Harran'da siyasi kanaati genellikle erkekler belirlemekte, kadınlar cinsiyet rolleri gereği siyasete pek ilgi duymamaktadırlar. Bu durum tablo 131'deki verilerle de desteklenmektedir.

Yukardaki tabloda işçi ve hizmetlilerde %87.5, çiftçilerde %75.0, günelikçi, şoför ve esnaflarda ise %66.7 oranındaki bir kesim seçimlerde eşlerini ikna ederek kendi tuttıkları partiye oy verdirdiklerini; çiftçilerden iki kişi %2.2), şoför (%8.3), işçi ve hizmetlilerden (%12.5) de birer kişi eğer eşleri ikna olmazsa dövebileceklerini ifade etmiştir.

Çiftçi (%7.6), gündelikçi (%11.1), memur (%5.9), şoför (%16.7) ve esnaf (%16.7) mesleklerine mensup olanlardan bazıları da başka seçeneğini seçerek bu konuda eşlerini ikna etme ve dövme gibi yöntemlere ihtiyaç duymadan evde yapılan siyasi sohbetlerin etkisiyle onların kendilerinin hangi partiyi tuttuğunu bildiklerini ve o yönde oy kullandıklarını belirtmiştir. Bu durum Harran'da, çekirdek ailenin nicelik açısından baskın olmasına rağmen, nitelik açısından ataerkil geniş ailenin geleneğine göre oy verildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, meslekler arasında belirgin bir farklılaşmanın olmaması nedeniyle HHB, eşlerinin oy verme davranışını etkileme konusunda ortak eğilim sergilemekte; hemen her meslekten HHB'nin büyük bir çoğunluğu eşinin hangi partiye oy vereceğini kendisi belirlemektedir, denebilir.

7. HHB'nin İsteğe Bağlı Olarak Örgütlere Üye Olma Durumu İle Cinsiyet Arasındaki İlişki

Tablo 132'de HHB'nin çeşitli birlik, dernek, kooperatif ve siyasi partilere üye olma durumları ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Tablo 132: HHB'nin Çeşitli Birlik, Dernek, Kooperatif Ve Siyasi Partilere Üye Olma Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

HHB'nin üye oldukları çeşitli birlik, dernek kooperatif ve sayasi parti	Erkek		Kadın		Toplum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç birisine üye olmayanlar	89	56.7	16	96.1	105	6.3
Tarım satış kooperatifi	14	8.9	1	5.9	15	8.6
Tarım satış koo. ve siyasi p.	7	4.5	0	0.0	7	4.0
Tarım sat. koo. siyasi p. cami d.2		1.3	0	0.0	2	1.1
Tarım sat.koo.siyasi p. cami derneği, ziraat odası	2	1.3	0	0.0	2	1.1
Tarım sa koo. siyasi p. ziraat o.1		0.6	0	0.0	1	0.6
Tarım sa. koo siyasi p. başka	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Tarım sa. koo. cami der.	2	1.3	0	0.0	2	1.1
Yapı kooperatifi	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Siyasi parti	18	11.5	0	0.0	18	10.3
Siyasi parti, cami derneği	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Siyasi parti, cami der. başka	2	1.3	0	0.0	2	1.1
Siyasi p. Ticaret ve sanayi odası, ziraat odası, başka	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Siyasi p. ziraat odası	2	1.3	0	0.0	2	1.1
Siyasi p. Ziraat od. başka	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Siyasi p. başka	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Tablo 132'nin devamı:						
Kalkınma ve güzelleştirme der., cami der. ziraat odası	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Cami dern.	5	3.2	0	0.0	5	2.9
Cami der. ziraat od.	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Spor klübü	1	0.6	0	0.0	1	0.6
Başka	4	2.5	0	0.0	4	2.3
Toplam	157	100.0	17	100.0	174	100.0

$$\chi^2 = 9.57218$$

$$SD = 20$$

$$P < 0.05$$

Tablo 121 ve 122'deki verilere bakarak, Harran'da siyasi katılımın, okur-yazarlık düzeyi yüksek, gelişmiş kentlerin çoğuna kıyasla yeterli düzeye eriştiği söylenemez. Siyasi katılımı belirleyen en önemli ölçütlerden biri de toplumdaki bireylerin örgütlenme düzeyidir. Tablo 132'de erkek HHB'nin %56.7'sinin, kadın HHB'nin ise tarım satış kooperatifine üye olan bir kadın (%5.9) dışında diğerlerinin tamamının (%94.1) hiç bir birlik, dernek, kooperatif ve siyasi partiye üye olmadığını belirtmesi, bu kasabada isteğe bağlı örgütlere üye olma durumunun çok düşük olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu veriler cinsiyet açısından ele alındığında örgütlenme bakımından kadınların erkeklere göre çok daha düşük düzeyde kaldığı dikkati çekmektedir.

Harran'da %23.0'lük bir oranla HHB'nin en fazla üye olduğu örgüt siyasi partilerdir. Bunda Harran'ın ilçe merkezi olmasının, bazı partilerin burada ilçe örgütlerini

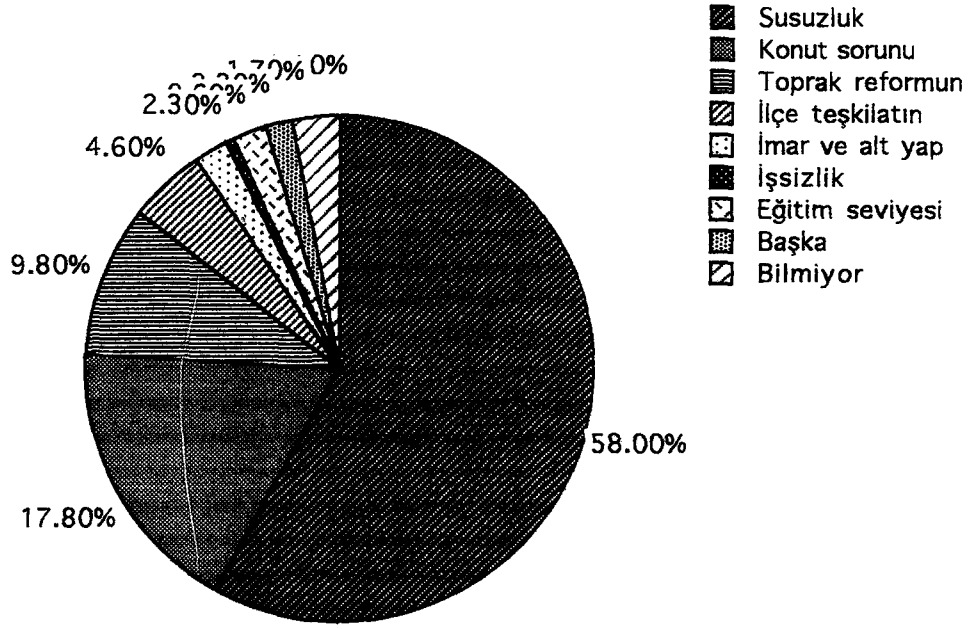
kurmalarının önemli etkisi olmuştur. Siyasi partilerden sonra HHB'nin %17.2 ile en fazla üye oldukları birim Harran'da uzun zamandır hizmet veren tarım satış kooperatiftir. Onu üçüncü sırada %9.2'le cami derneğine üye olanlar takip etmektedir. Harran'da ziraat odasına üye olanların oranı %4.6'dır. HHB'den yapı kooperatifi, ticaret ve sanayi odası, spor klübü ve güzelleştirme derneğine de birer kişi (%0.6) üye bulunmaktadır. HHB içinde 11 kişi de diğer birlik, dernek ve kooperatiflere üye olduklarını belirtmişlerdir. İlerde ilçe kuruluş çalışmalarının tamamlanmasıyla bu kasabada örgütlenme düzeyinin yükseleceği şimdiden tahmin edilmektedir.

8. HHB'ye Göre, Harran'ın En Önemli Sorunları

Kasabalarının sorunları ile ilgilenme derecelerini belirleyebilmek amacıyla HHB'den, Harran'ın en önemli sorununu belirlemeleri istenmiş, elde edilen verilerle tablo 133 ve şekil 14 oluşturulmuştur.

Tablo 133: HHB'ye Göre, Harran'ın En Önemli Sorunları

Harran'ın sorunları	Sayı	%
Susuzluk	101	58.0
Sit alanı olması nedeniyle konut yapamama sorunu	31	17.8
Toprak dağılımındaki dengesizlik ve toprak reformunun yapılmayışı	17	9.8
İlçe teşkilatının kuruluş çalışmalarının tamamlanamaması, iş yerlerinin açılmaması	8	4.6
İlçenin imar iskan planı ve alt yapı sorunu	4	2.3
Eğitim seviyesinin düşüklüğü	4	2.3
İşsizlik	1	0.6
Başka	3	1.7
Bilmiyor	5	2.9
Toplam	174	100.0

Şekil 14: HHB'ye Göre Harran'ın En Önemli Sorunları

HHB'nin %58.0'ine göre, Harran'ın en önemli sorunu susuzluktur. Daha öncede değinildiği gibi Harran'da, yazın çok sıcak ve kurak geçmesi nedeniyle içme suyu ve sulama suyu kıtlığı hayatı çok güç duruma sokmaktadır. Alan arştirmasının yapıldığı Ağustos ve Eylül aylarında bu durum araştırmacı tarafından bizzat yerinde tespit edilmiştir. Ayrıca bu kasaba halkı ile yapılan sohbet ve uzun görüşmelerde susuzluk sorunu sık sık dile getirilmiştir. Harranlılar suyu, yıllarca hasreti çekilip özlem duyulan bir gurbet yolcusu gibi görmekte, Ferhat'ın dağı delip hasretlisi Şirin'e kavuştuğu gibi Şanlıurfa Tünelleri'nin de. Fırat'ı hasretlisi Harran toprağına kavuşturacağını beklemektedirler.

HHB'ye göre, Harran'ın en önemli sorunlardan ikincisi daha önce de sırası geldiğinde değinilen halkın yaşamı ile özdeşleşen konut sorunu (%17.8) olup, üçüncü sırayı ise, toprak dağılımındaki dengesizlik ve toprak reformunun yapılamayışı sorunu (%9.8) takip etmektedir.

Harran'ın 1987'de ilçe olması fakat 1990 yılına gelindiği halde, hala ilçe kuruluş çalışmalarının ve örgütsel yapısının tamamlanamaması, ilçenin imar planının ve alt yapısının gerçekleştirilememesi de HHB'ye göre bir sorun olarak görülmektedir. Bu sorunları yukardaki tabloda verildiği gibi eğitim seviyesinin düşüklüğü ve işsizlik gibi sorunlar takip etmektedir.

Bu verilere göre, Harran'ın önde gelen üç önemli sorununun; susuzluk, Harran'ın sit

alanı olması nedeniyle konut yapma izni verilmemesi, toprak dağılımındaki dengesizlik ve toprak reformunun yapılamaması olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü için Harranlılar ümitlerini entegre bir kalkınma projesi olan GAP'a bağlamıştır.

9. HHB'nin Resmi Kurumlardaki İlişki Biçimleri

HHB'nin resmi kurumlardaki işlerini nasıl yürüttükleri ile ilgili veriler tablo 134'de verilmiştir.

Tablo 134: HHB'nin Resmi Kurumlardaki İlişki Biçimleri

İlişki biçimleri	Sayı	%
Resmi işlerini kendi yapanlar	83	47.7
Aşiretin büyüklerinden birine yaptıranlar	45	25.9
Bir partiliye yaptıranlar	16	9.2
Başka	29	16.7
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Toplumumuzda resmi bir kurumda işi olan birinin işini yaptırabilmesi için bir aracı veya halk deyimiyle "torpil" bulması gerektiği kanaati yaygındır denebilir (Erdoğan, 1991,562). Bu düşüncenin Harran halkınca nasıl değerlendirildiği ve bunun Harran'daki yaşam içindeki boyutlarını belirleyebilmek amacıyla HHB'ye "devlet dairesindeki işlerinizi nasıl yaptırırsınız?" sorusu sorulmuştur. HHB'nin %47.7'si bu soruya "kendi işimizi kendimiz yapıyoruz" şeklinde cevap verirken; HHB'nin %51.8'i diğer bir ifadeyle yarıdan fazlası bir aracıyla yaptırdığını belirterek toplumumuzdaki bu kanaatin yaygınlığını destekler nitelikte cevap vermiştir. HHB'nin %25.9'unun, diğer bir ifade ile 1/4'inin devlet dairesindeki işlerini aşiretin büyüklerinden birine yaptırdığını belirtmesi vatandaşın resmi kurumlarla olan ilişkisinde aşiret liderlerinin etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir. Bir çok resmi işin politikacı aracılığıyla yaptırıldığı toplumumuzda HHB'nin %9.2 gibi oldukça düşük orandaki bir kısmı resmi kurumlardaki işlerini bir partiliye yaptırdığını söylemesi, daha önce de değinildiği gibi, halkın siyasete olan ilgisizliğini ve politikacılardan fazla beklentisinin olmadığını ve bazı kişilerin cemaat önderlerini aşarak onlar dışındaki politikacılara henüz ulaşamadığı düşüncesini akla getirmektedir. Ancak aşiret önderlerinin çoğunun politikacı olduğu düşünülürse halkın yine kamu kurumlarındaki birçok işini politikacıya yaptırdığı ortaya çıkacaktır. Başka seçeneğine cevap veren HHB'nin %16.7'si, resmi kurumlardaki işlerini oralarda çalışan tanıdık memurlar aracılığıyla veya rüşvet vererek yaptırdıklarını ileri sürmüşlerdir. Başka seçeneğini cevaplayan sadece birkaç kişi, resmi kurumlardaki işlerinin dışarıdan müdahale etmeden kendi normal işleyişi

içinde yapıldığını belirtmiştir.

Bu veriler, resmi kurumlardaki işlerin yürütülmesi esnasında karşılaşılan güçlüklerin ve bürokratik engellerin bir göstergesi sayıldığı gibi, Türkiye'de resmi kurumlarda aracasız iş yürütmenin bir sorun oluşturduğunu da ortaya çıkarmaktadır denebilir.

10. HHB'nin Ülke Sorunları ile İlgilenme Durumu

a. HHB'nin Türkiye'nin Geleceği Hakkındaki Düşünceleri

HHB'nin Türkiye'nin geleceği hakkındaki düşünceleri ile ilgili bulgular tablo 135'de görülmektedir.

Tablo 135: HHB'nin, Türkiye'nin Geleceği Hakkındaki Düşünceleri

	Sayı	%
Türkiye'nin geleceği bugünkünden kötü olacaktır	36	20.7
Türkiye'nin geleceği bugünkünden iyi olacaktır	113	64.9
Fazla değişiklik olmayacaktır	15	8.6
Başka	5	2.9
Bilmeyenler	3	1.7
CY	2	1.1
Toplam	174	100.0

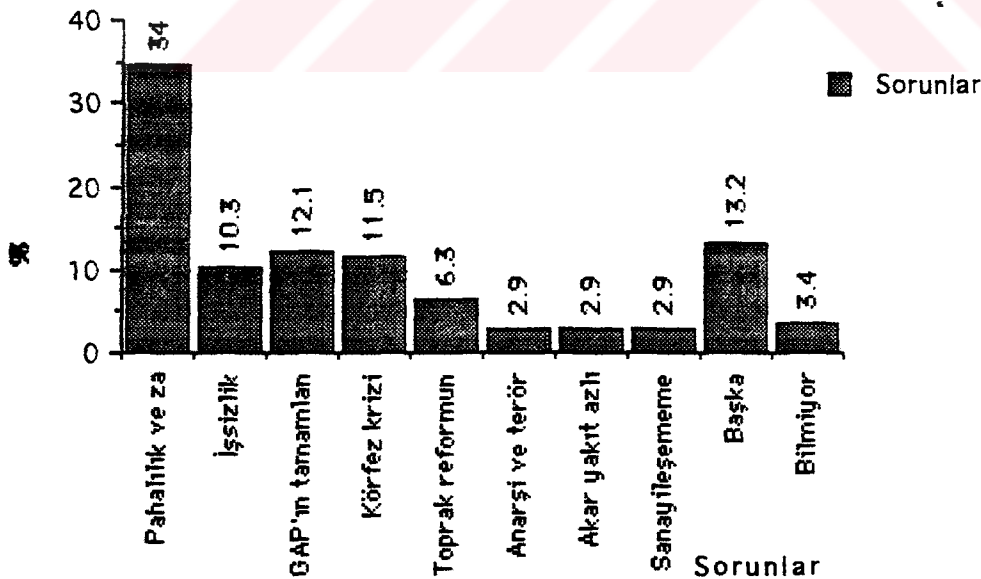
Türkiye'nin geleceği hakkındaki düşüncelerini belirterek, aynı zamanda siyasal tutumlarını da ortaya koyan HHB'nin %64.9'u gibi büyük çoğunluğunun bu konuda iyimser düşündüğü görülmektedir. Bunların büyük bir kısmı bu saha araştırmasının yapıldığı zaman iktidarda olan ANAP taraftarları olduğu tespit edilmiştir (1990). İktidardaki güçlü kitle partisinden yana bir tutum sergileyen Harran seçmeni, bu konuda da iktidarı destekler bir tavır göstermiştir. İyimserlerin bir kısmını büyük toprak sahipleri oluşturmaktadır. GAP'ın bu yörede oluşturduğu ümit ortamı bu HHB'nin, geleceğe iyimser yaklaşımlarına neden olmuştur denebilir. HHB'den Türkiye'nin geleceğine kötümser bakanların oranı %20.7'dir. Diğer bir ifade ile HHB'nin 1/5'i Türkiye'nin geleceği hakkında kötümser düşünmektedir. Bunlar genellikle topraksız, işsiz ve muhalefet partisinden olup o günkü iktidardan hoşnut olmayan, iktidarın icraatına bakarak Türkiye'nin geleceğini kötümser değerlendirenlerdir. Türkiye'nin gelecekte bugünkünden farklı bir yapıya dönüşmeyeceğini belirten %8.6 oranındaki bir kesim ise, genellikle kararsız seçmen kitlesi denilen kişilerden oluşmakta olup, bunlar Türkiye için "aynı tas aynı hamam" değerlendirmesini yapmaktadırlar.

b. HHB'ye Göre, Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Daha önce HHB'den Harran'ın en önemli sorununu belirtmeleri istenerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada kapsam daha genişletilerek, siyasal tutumlarını ve ülke sorunlarına yaklaşımlarını tespit etmek amacıyla her HHB'den Türkiye'nin en önemli sorununu belirlemeleri istenmiş, sağlanan veriler tablo 136'da ve şekil 15'de gösterilmiştir.

Tablo 136: HHB'ye Göre, Türkiye'nin En Önemli Sorunları

<u>Türkiye'nin sorunları</u>		
	Sayı	%
Pahalılık ve zam	60	34.5
GAP'ın tamamlanamaması	21	12.1
Körfez krizi ve savaşı	20	11.5
İşsizlik	18	10.3
Toprak reformunun yapılamaması	11	6.3
Anarşi ve terörün önlenememesi, birlik, beraberlik ve huzurun sağlanamaması	5	2.5
Akar yakıt azlığı	5	2.9
Sanayileşememe	5	2.9
Başka	23	13.2
Bilmiyor	6	3.4
Toplam	174	100.0

Şekil 15: HHB'ye Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Son yıllarda ülkenin en önemli sorunlarından biri olarak ortaya çıkan ve sürekli gündemde kalan pahalılık, tabii olarak Harranlı HHB'nin 1/3'ü tarafından(%34.5) da

ülkenin birinci derecede önemli sorunu olarak görülmektedir. Bu yöre halkını ve HHB'nin bizzat kendilerini yakından ilgilendirmesi bakımından %12.1'lik bir oranla ikinci sırayı GAP'nin tamamlanamaması sorunu almakta, onu %11.5'le bu alan araştırmasının yapıldığı sırada ülke gündemini hatta dünya gündemini meşgul eden "körfez krizi" olarak adlandırılan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na mensup bazı milletlerle Irak arasındaki savaş sorunu takip etmektedir. Bu sorunları, işsizlik ve geçim sıkıntısı (%10.3), toprak reformunun yapılamaması (%6.3), anarşi ve tőrörün önlenememesi (%2.9), akar yakıt kıtlığı (%2.9) ve sanayileşememe(2.9) gibi sorunlar izlemektedir.

Bu sorunlar 1990 yılında kitle iletişim araçları kanalıyla ülke gündeminde en fazla yer alan sorunlardır.

B. Belediye ve Kasabanın Yönetimi

Harran'da belediye, 1987 tarihinde buranın ilçe olmasıyla kurulmuştur. Belediyenin başkanla birlikte bir başkan yardımcısı, bir muhasebeci, bir bekçi, bir hizmetli olmak üzere beş personeli bulunmaktadır. Belediyenin ilk başkanı, 26. 3. 1989 Yerel Yönetim Seçimleri'nde geçerli oyların %36.1'ini alarak seçilen DYP adayı Reşat oğlu Mahmut Özyavuz'dur. Belediyenin kendi binası olmadığından, kiralanan eski ilkokul binasında hizmetler yürütülmektedir. Belediyenin yeni olup yeterli personele ve ödeneğe sahip olmaması, Harran'ın sit alanı üzerinde kurulmuş olması, yeni ilçe alanının imar planının çıkartılamaması, başkanın muhalefet partisinden olması(1990) gibi durumların hizmetin aksamasına neden olduğu yetkililer tarafından dile getirilmiştir. Harran'da yol, su, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetlerinin yetersizliği kolaylıkla farkedilmektedir. Görüşülen HHB'nin önemli bir kısmı, belediye başkanlarının çalışkan, sevilen, saygı duyulan, halka hizmet için çok gayret sarfeden, ilçenin imar planı için 1989-1990 yıllarında on beş defa Ankara'ya giderek ilgili ve yetkililerle görüşme yapan bir kişi olduğunu belirtmiştir. Belediye başkanı yeni ilçe merkezinin kenarında palmiye ağaçları dikili geniş yolları, bahçeli evleri, düzenli iş yerleri ve yeşil çevresiyle yörenin örnek kenti olacağını ifade etmiş, ancak kendi isteği dışında imar planı gelmeden bazı resmi binaların düzensiz olarak yaptırıldığını belirterek üzüntüsünü dile getirmiştir.

Harran 1987 yılından beri Şanlıurfa iline bağlı 58 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Harran ilçe merkezi henüz resmi olarak mahallelere ayrılmadığından bir muhtar tarafından yönetilmektedir. Bu kasabada mülki idare teşkilatı henüz kurulmamıştır. İlçenin ilk kaymakamı Kenan Yozgatlı'dır. Harran'da hükümet konağı ve lojmanlarının yapımı tamamlanamadığı için kaymakam ilçeye gidememiştir. Bu şahıs Şanlıurfa'da hem Harran kaymakamı, hem de vali yardımcısı olarak görev yapmaktadır. İlçenin idari personelinin

bir kısmı bazı resmi binaların yapımının tamamlanamaması nedeniyle Harran'a gelerek görevlerine başlayamamıştır. Bu ilçenin bazı birimleri Şanlıurfa'da, bazı birimleri ise Akçakale'de ikamet eden personel tarafından yönetilmektedir

C. Güvenlik ve Adli Sorunlar

İlçe olmasından bu yana aradan üç yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen Harran'da mülki idare kurulamadığı gibi, adliye teşkilatı da kurulamamıştır. Bu ilçenin adli işleri Akçakale adliyesi tarafından yürütülmektedir. İlçede güvenlikden sorumlu bir jandarma karakolu bulunmakta, bu karakolda bir astsubay, on altı er ve erbaş kıta görevi yapmaktadır. Karakolun yanında inşaat halinde olan bina tamamlandığında jandarma bölüğünün bu binaya yerleşeceği söylenmektedir.

Bazı kaynak kişilerle yapılan sohbet ve uzun görüşmelerde bu kasaba halkı arasında meydana gelen çeşitli çatışma ve kavgaların aşiret reisleri tarafından önlendiği, tarafların barıştırdığı ancak aşiret reislerinin önleyemeyeceği çaptaki büyük olayların karakola veya adliyeye intikal ettirildiği belirtilmiştir. Sözügeçen karakol kayıtlarına göre 1990 yılı içinde Harran Jandarma Karakolu'na faili meçhul bir hırsızlık olayı intikal etmiştir. Bu yörede barışın ve güvenliğin sağlanması için aşiretin üstlenmiş olduğu bu rolü, bazıları olumlu karşılayarak aşiret sisteminin, dayanışmayı sağlayan, geçmişin kültür mirasını yeni nesillere aktaran, otoriter bir ortam oluşturarak barış ve güvenliği sağlayan bir unsur olduğunu savunurken; bazıları da aşiret yapısının gruplar arası kavgalara neden olduğunu, aşiret reislerinin barış ve güvenliği sağlama hususunda adil olmadığını, insanlar arasında aracılık yaparken kendi aşiretinden olan güçlülere koruyup, kendi aşiretinden olmayan zayıfları haksızlık ettiğini ileri sürmüştür. Bunlar barış ve güvenliği sağlama görevinin; bazı kişilerin insafına değil, bütünüyle devletin şefkatli eline bırakılması, örfi hukukun yerini yazılı hukukun alması gerektiğini önermiştir.

Akçakale Cumhuriyet Savcılığı Hazırlık Defteri Kayıtlarına Göre, Son Altı Yılda Harranda İşlenen Suçlar

Harran ilçe merkezinden son altı yılda Akçakale Cumhuriyet Savcılığı'na intikal eden suçların yıllara göre dağılımı tablo 137'de verilmiştir.

Tablo 137: Akçakale Cumhuriyet Savcılığı Kayıtlarına Göre,1985-1990 Yılları Arasında Harran'da İşlenen Suçlar

Suçlar	Yıllar													
	1985		1986		1987		1988		1989		1990		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Trafi k kazası	1	20.0	2	28.6	2	33.3	0	0.0	1	12.5	2	33.3	8	19.0
Hakaret tehdit ve küfür	1	20.0	0	0.0	0	0.0	3	30.0	1	12.5	0	0.0	5	11.9
Darp	1	20.0	0	0.0	0	0.0	3	30.0	1	2.5	0	0.0	5	11.9
Kavga	0	0.0	0	0.0	3	50.0	1	10.0	2	25.0	0	0.0	3	7.1
Görevli memura hakaret	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	10.0	2	25.0	0	0.0	3	7.1
1710 sayılı sit alanı kanununa muhalefet	0	0.0	1	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.4
3194 sayılı yapı kanununa muhalefet	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	33.3	2	4.8
3386 sayılı eski eserleri koruma kanununa muhalefet	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	20.0	0	0.0	0	0.0	2	4.8
5680 sayılı basın kanununa muhalefet	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	12.5	0	0.0	1	2.4
Demekler kanununa muhalefet	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	12.5	0	0.0	1	2.4
İftira	1	20.0	0	0.0	1	16.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	4.8
Adam öldürmeye tam teşebbüs	1	20.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.4
Hırsızlık	0	0.0	1	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	16.7	2	4.8
Zina isnadı	0	0.0	1	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.4
Hakkı olmayan araziye tecavüz	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	16.7	1	2.4
Usulsüz dükkan açma	0	0.0	1	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.4
Hap yutarak intihara teşebbüs	0	0.0	1	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.4
Toplam	5	100.0	7	100.0	6	100.0	10	100.0	8	100.0	6	100.0	42	100.0

Kaynak: Akçakale Cumhuriyet Savcılığı Hazırlık Defterleri

Son altı yılda Harran'dan Akçakale Cumhuriyet Savcılığına toplam 42 suç duyurusu

yapılmıştır. Bu suçlardan bir hırsızlık suçunun sanığı meçhuldür. Diğer suçların sanıkları tespit edilmiş olup, ikisi kadın diğerleri erkektir. Suçlardan 16'sı yani %38.1'i grup halinde işlenmiş suçlardır. Cumhuriyet Savcılığına ihbar edilen bu suçlardan sadece ikisi Ağır Ceza Mahkemesi'ne intikal ettirilmiştir. Bunlar adam öldürmeye tam teşebbüs ve 1710 sayılı sit alanı kanununa muhalefet suçlarıdır. Diğer suçların 10'u Asliye Hukuk Hakimliğine, altısı Sulh Ceza Mahkemesine, biri kaymakamlığa, biri de Harran Belediyesi'ne havale edilmiştir. 22 suç (%52.4) duyurusu hakkında da takipsizlik kararı alınmıştır. Son altı yıl içinde en çok suç işlenen yıl, %23.8'lik oranla 1988 yılıdır. En çok işlenen suç ise %19.0'luk oranla trafik suçudur. Son altı yılda aşiretler arasında çatışma ve kan davası olaylarına rastlanılmamıştır.

Harran'da oldukça az sayıda suç işlenmesi, olayların daha çok grup halinde ve erkekler tarafından meydana getirilmesi, suçların bir çoğunun hakaret, tehdit, darp ve kavga türünde olup(%54.2) kaba kuvveti yansıması, aşiret sisteminin, cemaatçı ve geleneksel toplum yapısının bir sonucudur denebilir.

D. Sağlık Ve Sağlık Hizmetleri

Harran ilçesinin henüz bir hastanesi bulunmamaktadır. Sağlık hizmetleri 1967 yılında kurulmuş bir sağlık ocağı tarafından gerçekleştirilmektedir. Sağlık ocağında, bu araştırmanın yapıldığı süre içinde iki doktor (bazen bir doktor), bir sağlık memuru, bir hemşire, iki ebe, bir şoför, bir hizmetli, bir sıtma savaş memuru olmak üzere toplam dokuz personelin görev yaptığı tespit edilmiştir. Köylerde de Harran Sağlık Ocağına bağlı altı sağlık evi bulunmaktadır. Bu sağlık evlerinde birer ebe görev yapmaktadır. Sağlık ocağına ait dördü merkezde, altısı köylerde olmak üzere 10 sağlık lojmanı vardır. Sağlık ocağı 1966 model bir de jipe sahiptir.

Sağlık ocağı Harran ve köylerinde; ilk yardım, enjeksiyon, pansuman, doğum, aşı, normal muayene, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, çevre sağlığı, doğum kontrolü, hamile kadınların ve bebeklerin sağlığının izlenmesi, koruyucu hekimlik gibi bir çok görevleri yerine getirmektedir. Fakat sağlık ocağına en çok enjeksiyon, pansuman, doğum ve normal muayene için başvurulduğu belirtilmektedir.

Hekimlerin ifadelerine göre, yörede en sık görülen hastalıklar; tifo, barsak ve solunum yolu enfeksiyonları, şark çıbanı (Leishmaniasis), kötü beslenme sonucu vitaminsizlik, trahom, sıtma, mide hastalıkları, böbrek hastalıkları ve deri hastalıklarıdır.

Ebelerin anlattığına göre, Harran'da ancak bir iki kişi aile planlamasını uygulamaktadır. Bu konuda toplantılar yapıldığı, fakat kadınlar kocalarından çekindikleri

için, olumlu sonuç alınmadığı belirtilmiştir. Kadınların doğum kontrolü ilaçlarının yan etkilerinden korktuğu, çocuk ve özellikle erkek çocuğu yapmadığı takdirde kocalarının üstlerine kuma getirmelerinden korktuğu ifade edilmiştir. Doğum kontrolü bu yörede ayıp ve günah olarak blinmekte olup, bunun da uygulamada etkili olduğu söylenebilir.

Harran'da halk hekimliğinin yaygın olduğu, yaşlı kadınların bir çok ottan ilaç yaptığı; örneğin yeni doğan çocuğun göbeğine bir toz hazırlanarak sürüldüğü ve iyi ettiği söylenmektedir. Annelerin ilk sütün zararlı olacağı düşüncesiyle yeni doğan çocuğu bir iki gün emzirmedeği, ancak daha sonra belli bir yaşa kadar mutlaka gerekli görülerek anne sütü verildiği anlatılmaktadır.

1. HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götürdükleri Yerler

HHB'nin hastalanan aile üyelerini tedavi için götürdükleri yerlere ilişkin bulgular tablo 138'de verilmiştir.

Tablo 138: HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götürdükleri Yerler

Tedavi için götürülen yerler	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sağlık ocağına	168	96.9	6	3.4	174	100.0
Hastaneye	164	94.3	10	5.7	174	100.0
Özel doktora	101	58.0	73	42.0	174	100.0
Hocaya	100	57.5	74	42.5	174	100.0
Yatıra	133	76.4	41	23.6	174	100.0
Başka yerlere	2	1.1	172	98.9	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 138'den HHB'nin tamamına yakınının (%96.9) sağlık ocağının hizmetlerinden yararlandığı, buna yakın bir kesimin hastalarını (%94.3) çok yakın olan kentlerdeki hastanelerde tedavi ettirebildikleri anlaşılmaktadır. Bu kasaba halkının geçiminin toprağa dayalı olması, bir çoğunun da topraksız (Bkz. tablo 32: %57.5) ve fakir olması nedeniyle HHB'nin %58.0 oranındaki kısmı hastasını özel doktora götürebildiğini belirtmiştir. HHB'den bir kısım da hastaların tedavi edilmesinde ilaç kadar ona moral gücü verecek olan duaya da ihtiyaç duyulduğunu ileri sürerek hastalarını hocaya götürdüklerini (%57.5) ifade etmiştir. Bu yörede Hayat El-Harrani Türbesi ile İmam Bakır Türbesi'ne çok büyük saygı duyulmakta, burada yatan zatların veli olduğu belirtilerek, hastaların iyileşmesinde ilaçla birlikte, buralarda dua etmenin, bu büyük zatlar hürmetine C.Allah'tan şifa dilemenin yararlı olacağına inanarak hastalarını yatıra götürdüklerini (%76.4) söylemiştir. HHB'den iki kişi(%1.1) hem tıbbi ilaç kullandıklarını, hem de hastalarını yaşlı kişilere götürerek

halk hekimliğinden yararlandıklarını açıklamıştır. Özetle Harranlıların büyük çoğunluğunun sağlık ocağı, hastane gibi sağlık kuruluşlarının hizmetlerinden yararlandığı, bunun yanında hastaların şifa bulmasında önemli yeri olan moral gücünün de desteklenmesi için duanın gerekliliğine inananların oranının da oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

2. Hastalanan Aile Üyelerinin HHB Tarafından Tedavi İçin Götürüldükleri Yerle, Sahip Olunan Arazi Miktarı Arasındaki İlişki

Harranlıların geçimi toprağa dayalı olduğundan HHB'nin hastasını tedavi için götüreceği yerler ile sahip oldukları toprak miktarı arasındaki ilişkiyi belirlemek önem taşımaktadır.

Tablo 139: HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götürdükleri Yerlerin Sahip Oldukları Toprak Miktarına Göre Dağılımı

Sahip olunan toprak miktarı	HHB'nin Sağlık ocağı	hastalanan aile üyelerini tedavi için götürdükleri yerler						Toplam
		Hastane	Özel doktor	Hoca	Yatır	Başka		
Topraksızlar	S	96	94	43	55	54	1	343
	%	28.0	27.4	12.5	16.0	15.7	0.2	100.0
Küçük topraklılar (50-100 dönüm)	S	47	45	34	34	40	1	201
	%	23.4	22.4	16.9	16.9	19.9	0.4	100.0
Orta topraklılar (101-200 dönüm)	S	6	6	6	5	4	0	27
	%	22.2	22.2	22.2	18.5	14.8	0.0	100.0
Büyük topraklılar (201 + dönüm)	S	19	19	19	4	11	0	72
	%	26.4	26.4	26.4	5.6	15.3	0.0	100.0
Toplam	S	168	164	102	98	109	2	643*
	%	26.1	25.5	15.9	15.2	17.0	0.3	100,0

* Not: Birden fazla seçeneğe cevap vermiştir.

Tablo 139'daki bulgularda, orta ve büyük toprak sahibi HHB'nin büyük çoğunluğunun hastasını sağlık ocağı, hastane ve özel doktora götürdüğü; topraksız ve küçük toprak sahibi olanların ise, hastalarını tedavi ettirmede bu sağlık kuruluşlarından daha az yararlandıkları görülmektedir. Diğer taraftan topraksız, küçük ve orta miktardaki toprak sahiplerinden hastalarını hoca ve yatıra götürenlerin sayısı çok yüksek oranlarda iken, büyük toprak sahiplerinde hocaya götürenlerin oranının oldukça düşük düzeyde kaldığı dikkati çekmektedir. Burada memur faktörünün de önemli olduğu söylenebilir. Topraksızların içinde yer alan %10.0 civarındaki memurlar çıkarıldığında, topraksızlardan; hastane, sağlık ocağı ve özel doktorun sağlık hizmetlerinden yararlananların oranının düştüğü, hastasını hoca ve yatıra götürenlerin oranında bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak HHB'nin

bütününe yakınının hastalarını sağlık ocağı ve hastaneye götürdüğü, büyük miktarda toprağa sahip olanların ise, hastalarını özel doktora ve tedavi imkanları daha geniş olan hastanelere götürmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

3. Hastalanan Aile Üyelerinin HHB Tarafından Tedavi İçin Götürüldükleri Yerle, Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Tablo 140'deki veriler HHB'nin öğrenim düzeyi ile aile üyelerinden birisinin hastalandığında götürüldüğü yer arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Tablo 140: HHB'nin Aile Üyelerini Tedavi İçin Götürdükleri Yerlerin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

HHB'nin öğrenim düzeyi	Hastalanan aile üyelerinin tedavi için götürüldükleri yerler						Toplam
	Sağlık ocağı	Hastane	Özel doktor	Hoca	Yatır	Başka	
Okur-yazar değil	S 57	53	22	48	51	1	232
	% 22.8	22.8	9.5	20.7	22.0	0.4	100.0
Okur yazar	S 14	13	7	10	13	0	57
	% 24.6	22.8	12.3	17.5	22.8	0.0	100.0
İlkokul mezunu	S 79	79	60	41	65	0	324
	% 24.4	24.4	18.5	12.7	20.0	0.0	100.0
Ortaokul mezunu	S 5	5	2	0	2	0	14
	% 35.7	35.7	14.3	0.0	14.3	0.0	100.0
Lise ve dengi okul mezunu	S 6	7	5	1	2	0	21
	% 28.6	33.3	23.8	4.8	2.5	0.0	100.0
Yüksek okul ve üni-verseite mezunu	S 7	7	5	0	0	1	20
	% 35.0	35.0	25.0	0.0	0.0	5.0	100.0
Toplam	S 168	164	101	100	133	2	668*
	% 25.1	24.6	15.1	15.0	19.9	0.2	100.0

* Not: Birden fazla seçeneğe cevap verilmiştir.

Tablo140'daki verilerde genel olarak HHB'nin hastalarını tedavi ettirmede sağlık ocağı, hastane gibi sağlık kuruluşlarının hizmetlerinden yararlandıkları ve bu konuda ortak bir tavır sergiledikleri dikkati çekmektedir. Yüksekokul ve üniversite mezunlarının hastalarını hoca ve yatıra götürmedikleri, lise ve dengi okul mezunlarından bir kişinin hastasını hocaya, yine lise ve ortaokul mezunlarından ikişer kişinin de hastasını yatıra götürdüğü, orta okuldan daha aşağı düzeyde eğitim görmüş olanlarda ise, hastasını hoca ve yatıra götürenlerin oranının çok daha yüksek düzeyde olduğu verilerin analizinden anlaşılmıştır. Sonuç olarak, öğrenim düzeyi yüksek olan HHB'nin sağlık ocağı, hastane ve özel doktora, öğrenim düzeyi düşük olanların ise din hocası ve yatıra daha fazla itibar ettikleri söylenebilir.

XVI. BOŞ ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu konu ile ilgili bulgulara geçmeden önce boş zaman kavramını tanımlamak yararlı olacaktır. Boş zaman kavramını sosyologların farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir. Bu kavramı Tezcan, "bireyin çalışma ve diğer görevlerinden sonra; özgür olarak dinlenmesi, eğlenmesi, toplumsal başarı ya da kişisel gelişmesi için kullandığı zaman" veya diğer bir ifadeyle "bireyin hem kendisini ve hem de başkaları için bütün zorunluluklardan ya da bağlantılardan kurtulduğu ve kendi isteğiyle seçeceği bir etkinlikle uğraşacağı zaman" olarak tanımlamaktadır (Tezcan, 1982,10). Abadan ise, boş zaman kavramı yerine onunla eş anlamlı olan "serbest zaman" kavramını kullanmakta, boş zaman anlayışının toplumun yapısı ve kültürüyle ilgili olduğunu belirterek, boş zaman kavramını, "kişinin mesleki, ailevi ve sosyal ödevlerini yerine getirdikten sonra hür iradesiyle girişebileceği dinlenme, eğlenme, bilgisini artırma, becerisini geliştirme, toplum hayatına gönüllü olarak katılma gibi bir seri meşguliyetler" olarak tanımlamaktadır (Abadan, 1961, 2-3). Yukardaki görüşleri dikkate alarak bu araştırma raporunda boş zaman kavramı; bireyin mesleki, ailevi ve sosyal görevlerini yerine getirdikten sonra, zorunluluklardan ve bağımlılıklardan kurtularak kendi hür iradesiyle seçtiği dinlenme, eğlenme ve becerilerini geliştirme gibi faaliyetlerde bulunduğu zaman anlamında kullanılmaktadır.

Çalışma ve çalışma dışı zaman olarak farklılaşan toplumsal hayat, insanların faaliyetleri, içinde buldukları zaman türüne göre şekillenmektedir. Boş zaman kavramının içerdiği en belirgin özellik; bir zorunluluk ve bağımlılığı içermemesi ve bireyin özgür iradesiyle katılımına açık olmasıdır. Toplumsal hayatın serbest bir alanını içeren boş zamanlarda bireyler, eğlenme, dinlenme, hoşca vakit geçirme esasına dayanan faaliyetlerde bulunmaktadır. Sanayileşme ve kentsel yaşam içinde teknolojinin etkinliğinin artmasına bağlı olarak çalışmaya ayrılan zaman azalmakta, buna karşılık boş zamanlar artmaktadır. Boş zamanların çeşitli toplum kesimlerince nasıl değerlendirildiği önem kazanmaktadır. Burada sözü edilen zaman diliminin olumlu, üretken ve etkin bir biçimde değerlendirilmesi, toplumsal gelişmeyi sağlayan bir faktör olarak görülmektedir. Ülkemiz şartlarında boş zamanların değerlendirilmesi çeşitli toplumsal kesimler açısından farklılık göstermektedir. Sözelimi, kentsel ve kırsal yörelerde boş zaman etkinliklerine katılma biçimi farklıdır. Bunun yanında yaş, cinsiyet, toplumsal köken gibi değişkenler de boş zamanları değerlendirme biçimini etkilemektedir. Bu araştırmanın konusu açısından yaklaşıldığında kırsal kesimde boş zaman faaliyetlerinin kentsel çevreden farklı olduğu

görülmektedir. Herşeyden önce kentsel bir çevrede boş zaman ile iş birbirinden ayrılmışken, kırsal kesimde iş ve boş zaman büyük ölçüde içiçedir. Kırsal kesimdeki iş ile boş zaman süreleri belirgin olarak bir farklılaşma göstermediğinden bu durum söz konusu zaman dilimlerinde yapılacak faaliyetlerin de birbirinden ayırdedilmesini zorlaştırmaktadır. Yasa'nın da ifade ettiği gibi, kırsal kesimde çoğu durumlarda "iş-eglençe ve dinlenmenin birleştiği" görülmektedir (Yasa, 1969, 223).

HHB'nin ve Eşlerinin Boş Zamanları Değerlendirme Biçimi

Harran'da boş zamanlarda genel olarak geleneksel yapının elverdiği faaliyet türleri yaygındır. Bir başka deyişle, yaşanan sosyo- kültürel şartlar bireylerin çalışma içi gerekse çalışma dışı yaşamlarında katılacakları faaliyet türlerini belirlemektedir. Kentsel ya da daha ileri derecede örgütlenmiş bir yapıda gözlenen boş zaman değerlendirme biçimlerine Harran'da rastlanılmamıştır. Örneğin, resim, müzik ve sporla aktif ilgilenme, tiyatro ve sinema gibi seyirlik sanatları izleme, turistik seyahat etme, piknik ve kamp yapma, kadınların gün yapmaları gibi faaliyetler yaşanan geleneksel hayat tarzı içinde görülmeyen sosyal gerçekliklerdir. Buna karşılık geleneksel toplum yapısının gereği olan uğraşlar göze çarpmaktadır. Bu uğraşların genel niteliği; doğayla uyumlu, gurupsal, kişisel ve aracsız toplumsal ilişkiler biçiminde ortaya çıkmasıdır. Örneğin, kırsal kesimin temel kurumsal yapıları arasında yer alan köy odası, törensel eğlenceler, sohbetler yerleşim yerine yakın tarlaların başında çiftçilerin eşinin getirdiği yemeği birlikte yemeleri veya çay içmeleri gibi Harran'da halkın büyük ölçüde zamanını dolduran, boş zamanı değerlendirmeye yarayan uğraşı alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

I. Erkeklerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri

Harran'da araştırmaya konu olan erkek HHB'nin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin elde edilen veriler tablo 141'de görülmektedir.

Tablo 141: Erkeklerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Faaliyetleri

Boş zaman faaliyetleri		HHB'nin verdiği cevaplar			Toplam
		Hayır hiç bir zaman	Evet bazen	Evet her zaman	
Köy odasında oyun oynama (kağıt ve yedi taş gibi)	S %	128 81.5	21 13.4	8 5.1	157* 100.0
Televizyon seyretme	S %	15 9.5	75 47.8	67 42.7	157 100.0
Rodyo ve teyp dinleme	S %	26 16.5	94 59.9	37 23.6	157 100.0
Köy odasında sohbet etme	S %	4 2.5	89 56.7	64 40.8	157 100.0
Kitap okuma	S %	104 66.2	44 28.0	9 5.8	157 100.0
Gazete okuma	S %	89 56.7	60 38.2	8 5.1	157 100.0
Ava gitme	S %	146 93.0	11 7.0	0 0.0	157 100.0
Başka	S %	152 96.8	5 3.2	0 0.0	157 100.0

*Not: 17 kadın HHB bu tabloya dahil edilmemiştir.

Bu kasaba erkeklerinin boş zamanlarında en çok yaptıkları faaliyetler; sırasıyla televizyon seyretme, köy odasında oyun oynama veya sohbet etme gibi pasif faaliyetlerdir. Aktif bir katılımı gerektiren ya da hobi türündeki bireysel boş zaman faaliyetlerine katılım oranı oldukça düşüktür. Hatta daha gelişmiş bir kentsel çevrede gözlenen boş zaman değerlendirme faaliyetlerine Harran'da rastlanılmamaktadır. Bu kasaba halkının boş zaman uğraşı alanlarının çok sınırlı, çeşitlilikten uzak, daha çok geleneksel nitelikte olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu durumun, yaşanan toplumsal hayatın izdüşümü olduğu gerçeğini dikkate almak gerekmektedir.

Harran'da televizyon seyretme, radyo-teyp dinleme, köy odasında sohbet etme gibi faaliyetler boş zamanı değerlendirmede yoğunluk kazanmaktadır. Tablodaki bulgularda Harran'da erkeklerin boş zaman faaliyetleri içinde televizyon seyretmenin %90.5, radyo-teyp dinlemenin %83.5 gibi yüksek bir oranda yer aldığını göstermektedir. Daha önce iletişim konusunda da üzerinde durulduğu gibi, bu iletişim araçlarından özellikle televizyon son yıllarda yaygınlaşan, toplumsal kullanım alanı genişleyen, gerek kentsel, gerekse kırsal kesimde yaşayan insanların temel eğlence araçları haline gelmiştir. Kırsal kesimde geleneksel eğlence türlerinin yerini alan televizyon, radyo ve teyp gibi araçların, pasif bir katılımı mümkün kılması, bunlara sahip olma imkanlarının kolaylaşması, hedef kitleye bir takım görsel-işitsel mesajları uygun bir anlatım tekniğiyle sunma becerisine sahip olmaları bu araçlara açık olma oranını artırmaktadır denebilir.

Harran'da erkeklerin bir başka boş zaman değerlendirme biçimi ise; köy odasında sohbet etmektir. Kırsal kesimde etken olan kurumsal yapıların başında yer alan köy odası ya da kahvehaneler genelde köy ve köylü sorunlarının konuşulduğu, tartışıldığı, kültürün bir ölçüye kadar yeni kuşaklara aktarıldığı bir tür geleneksel sözlü iletişimin egemen olduğu kurumlar olarak işlev görmektedirler. Genel olarak bu kasaba erkekleri, köy odasında yedi taş ve çeşitli kağıt oyunları yerine, sohbet ve yarenlik etmeyi (%97.5), daha çok tercih etmektedirler. Kitap ve gazete okuma gibi faaliyetlere ise, erkeklerin oldukça ilgisiz oldukları, yarısından fazlasının bu eyleme katılmadıkları görülmektedir. Tablodaki verilerden erkeklerin %66.2'sinin hiç kitap okumadığı, %56.7'sinin de hiç gazete okumadıkları anlaşılmaktadır. Bu araçların diğerlerine göre daha aktif bir katılımı gerekli kılması, bireyden zihinsel bir çaba istemesi ve bu araçlara sahip olma imkanlarının kısıtlı olması, bireyin söz konusu araçlardan boş zaman faaliyetlerinde yararlanmasını etkilemektedir. Kitap ya da gazete okuma alışkanlığının, daha ileri bir kentsel çeverede yaşayan, daha iyi imkanlara sahip ve belli düzeyde eğitim görmüş kimseler tarafından da kazanılmadığı gerçeği, gözönüne alındığında, Harran gibi bir kasaba için durum olağan olduğu söylenebilir. Harran'ın avlanmaya uygun bir coğrafi yapıdan uzak oluşu, erkeklerin bu faaliyete katılmalarını sınırlayan bir öge olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukardaki bulgulara genel olarak bakıldığında, erkeklerin daha çok geleneksel, bir başka ifadeyle pasif boş zaman değerlendirme faaliyetlerine katıldıkları söylenebilir. Harran'da boş zamanı değerlendirmeye elverişli değişik ve modern uğraşı alanlarının sınırlı olması, görüşülenlerin çoğunun eğitim, kültür ve toplumsal köken açısından ortak ve benzer bir düzeyi temsil etmeleri, kasabalıların birbirine benzer, faaliyetlere katılmalarına neden olmaktadır. Bu faaliyetler bireyin ruhsal, bedensel ve entellektüel yönünün zenginleşmesine etkili bir katkı sağlamaktan çok, güçlü bir toplumsal bağın tesisinde aracı olan grupsal faaliyetler olarak görülebilir.

2. Kadınların Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri

Harran'da kadınların boş zamanını değerlendirme biçimi ile ilgili bulgular tablo 142'de verilmiştir.

Tablo 142: Kadınların Boş Zamanlarını Değerlendirme Faaliyetleri

Boş zaman faaliyetleri		HHB'nin verdiği cevaplar			Toplam
		Hayır hiç bir zaman	Evet bazen	Evet her zaman	
Televizyon seyretme	S	33	106	29	168
	%	19.6	63.1	17.3	100.0
Kendi hemcinsleriyle sohbet etme	S	6	144	18	168
	%	3.6	85.7	10.7	100.0
Rodyo ve teyp dinleme	S	49	108	11	168
	%	29.2	64.3	6.5	100.0
Kitap okuma	S	158	9	1	168
	%	94.0	5.4	0.6	100.0
Nakış, dikiş, örgü işleri yapma	S	127	40	1	168
	%	75.6	23.8	0.6	100.0
Başka	S	166	1	1	168
	%	98.8	0.6	0.6	100.0

*Not: Bu soru kadın HHB ile erkek HHB'nin eşleriyle ilgili olduğundan, bekar HHB bu tabloya dahil edilmemiştir

Daha önce bahsedildiği gibi, boş zaman faaliyetlerine katılım cinsiyet açısından büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Kadın ve erkek rollerinin kesin hatlarıyla ayrıldığı geleneksel karakterli toplumlarda bu durum daha çok belirgindir. Çünkü kadının ya da erkeğin toplum kültürü içindeki belirlenmiş rolleri, kadın ve erkeğin farklı toplumsal alanlarda faaliyet göstermesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin kadınlar içinde yaşanan sosyo-kültürel şartlara bağlı olarak köy kahvehanesine ve köy odasına gitme, spor yapma, sinema ve tiyatro gibi eğlence yerlerinden yararlanma faaliyetlerine katılmamaktadırlar. Kadınlar ancak daha çok kendi hemcinsleriyle sohbet, oyun, bıçkı dikiş gibi alanlarda faaliyette bulunmaktadır.

Harran'da kadınların boş zamanlarını nasıl geçirdikleriyle ilgili veriler, boş zamanın farklı bir zaman dilimi olarak anlaşılmadığını göstermektedir. Bundan dolayı boş zamanlarda yapılan faaliyetlerde bilinçli bir seçim söz konusu değildir. Daha doğrusu sırf boş zaman olduğu için ya da boş zamanı değerlendirmek amacıyla bir çabaya girilmemektedir. Boş zaman gündelik hayat içinde yer alan toplumsal ilişki alanlarıyla bütünleşmiş ve bireyin, normal günlük hayatının bir parçası olmuştur. Örneğin hemcinsleriyle sohbet etme, televizyon seyretme, radyo-teyp dinleme en çok başvurulan uğraşılardır. Kadınlara özgü olan belirli bir bilgi ve beceri gerektiren nakış, dikiş, ve örgü işleri yapma gibi faaliyetler ancak kadınların 1/4'ü tarafından yapılabilmektedir. Kitap okuma gibi faaliyetler, öğretmen ve hemşirelerin dışındaki kadınlar tarafından yapılmamaktadır.

Kadınların boş zamanlarda en çok ilgi duyduğu faaliyet %96.4'lük oranla sohbet

etmektedir . Bu faaliyet konuk ağırlamak ve konukluğa gitmek suretiyle gerçekleşebildiği gibi çeşme başında ve kapı önlerinde de olmaktadır. Sohbet etmek; daha çok dedikodu etmek, birbini çekiştirmek, muhabbet etmek şeklinde gerçekleşmektedir. Öteden beri geleneksel kültür içinde etken olan "sevincin ve kederin paylaşılması" gerektiği düşüncesi sohbet etme eylemine canlılık kazandırmıştır. Sohbet etmeye ve konuk ağırlamaya bağlı olarak, daha çok kentsel yaşam biçiminde görülen ve Erkul'un Kemaliye'de tespit ettiği "kabul günü" düzenleme (Erkul, 1983, 313-315) gibi faaliyetler Harran'da görülmemektedir. Tablodaki verilerden Harran kadınlarının boş zamanlarında ikinci olarak en çok yaptığı faaliyetin radyo-teyp dinleme olduğu anlaşılmaktadır. Radyo-teyp kadınların iş yaparken veya dinlenirken başvurduğu ve bu faaliyetin bir alışkanlık halini aldığı belirtilmiştir. Televizyon izlemenin de kadınların %80'0'ine yakınının boş zamanını doldurduğu söylenebilir. Burada kadınların erkeklere kıyasla daha az televizyon izlediği görülmüştür. Bu durumun erkeklerin hem köy odalarında, hem de evde televizyon izlemelerinden, bazılarının evinde televizyon bulunmaması nedeniyle kadınların televizyon izleyememelerinden ileri geldiği söylenebilir. Bir başka boş zaman değerlendirme biçimi de biçki, dikiş, nakış gibi kadınlara özgü eylemlerdir. Bu eylemlerin bir beceriyi gerektirmesi ancak sınırlı sayıda kadının bu faaliyette bulunmasına neden olmaktadır. Kitap okumanın ise, öğretmen ve hemşireler hariç kadınların hemen tamamının günlük hayat şartları içinde yer almadığı rahatlıkla söylenebilir. Bu bulgu kitap okumayı gerektiren kültürel zeminin mevcut olmadığı biçiminde yorumlanabilir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, genelde tarım ve hayvancılıkla yaşamlarını kazanan bu insanlar için boş zaman, günün belirli saatlerinden çok yılın tarım alanlarında çalışılmayan mevsimlerini veya aylarını ifade ettiğinden boş zaman faaliyeti olarak görülen bu uğraşlar, boş zaman olduğu için değil, daha çok günlük hayatın bir parçası haline geldiğinden, toplumsal yaşamla bütünleşmiş olarak yapılan eylemlerdir. Harran'la ilgili olarak elde edilen boş zamandaki geleneksel uğraşı biçimleri, kırsal özellikli diğer yerleşim birimlerinde yapılan araştırmalarda tespit edilen bulgulara benzemektedir. Örneğin Yasa'nın Hasanoğlan (1969,222-238), Kili'nin Çayırhan (1978,59), Özen'in Soma köyleri (1991,187) ve Atalay'ın Erzurum'un Büyükgeçit Köyü'nde(1979,117-122) tespit ettiği boş zamanı algılama ve değerlendirme biçimleri Harran'da tespit edilen bulgulara çok benzemektedir.

XVII. HHB'NİN GAP'LA İLGİLİ GÖRÜŞ VE BEKLENTİLERİ

A. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgi Ve Düşünceleri

Harran halkının GAP hakkındaki bilgi ve düşüncelerini, GAP'ı nasıl algıladıklarını, kendilerini son derece yakından ilgilendiren bu hayati konu ile ne derece ilgilendiklerini belirleyebilmek amacıyla HHB'ye "GAP nedir?" sorusu yöneltilmiş, verilen cevaplarla; yaş, sahip olunan arazi miktarı, meslek ve öğrenim değişkenleri arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır.

1. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgileriyle Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Aşağıdaki tabloda HHB'nin "GAP nedir?" sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları arasındaki ilişki verilmiştir.

Tablo143: HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

HHB'nin yaş grupları	HHB'nin GAP hakkındaki bilgileri								
	Bilme- yenler	Barajdır	Atatürk Barajı	Güney- doğu Anadolu Projesi	Şanlıurfa ve Harran Ovalarını sulamaya yönelik bir proje	Güney- doğu Böl- gesi için sulama suyu ve enerji elde etme projesi	Bütün Ana-Türkiye- nin kalkın- ması için yönelik bir proje	Başka	Toplam
18-20 S	0	0	0	1	0	1	0	1	3
%	0.0	0.0	0.0	33.3	0.0	33.3	0.0	33.3	100.0
21-30 S	0	2	0	6	8	6	0	0	22
%	0.0	9.1	0.0	27.3	36.4	27.3	0.0	0.0	100.0
31-40 S	5	18	8	6	16	4	3	0	60
%	8.3	30.0	13.3	10.0	26.7	6.7	5.0	0.0	100.0
41-50 S	6	19	11	1	9	2	1	0	49
%	12.2	38.8	22.4	2.0	18.4	4.1	2.0	0.0	100.0
51-60 S	4	8	5	2	6	0	0	0	25
%	16.0	32.0	20.0	8.0	24.0	0.0	0.0	0.0	100.0
61-70 S	2	7	1	0	1	0	0	0	11
%	18.2	63.6	9.1	0.0	9.1	0.0	0.0	0.0	100.0
71 + S	1	1	1	0	1	0	0	0	4
%	25.0	25.0	25.0	0.0	25.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam S	18	55	26	16	41	13	4	1	174
%	10.3	31.6	14.9	9.2	23.6	7.5	2.3	0.6	100.0

$$\chi^2 = 117.20729$$

$$SD = 42$$

$$P < 0.05$$

Tablo143'deki veriler, HHB içinde 30 yaşın altındakilerin konuyla daha yakından ilgilendiklerini, bu yaş grubunda "GAP nedir?" sorusuna "bilmiyorum" cevabını veren bir kişi dahi çıkmazken; 31 yaşın üzerindeki orta yaşlı ve yaşlı HHB içinde bu konuda bilgisi

olmayanların oranının oldukça yüksek olduğunu ve yaş ilerledikçe bu oranın yükseldiğini göstermektedir. Genellikle orta yaşlı ve yaşlı HHB, bu konuyu daha dar kapsamlı olarak algılamakta, GAP'ı sadece bir baraj çalışması, Atatürk Barajı veya sadece Şanlıurfa ve Harran Ovalarını sulamaya yönelik baraj, tünel ve drenaj çalışmaları olarak görürken; genç HHB'nin büyük çoğunluğu, GAP'ı, Güneydoğu Anadolu Projesi veya Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik sulama ve elektrik enerjisi üretmeyi hedefleyen bir kalkınma projesi olarak görmektedir. Bu bilgi farkının; genç HHB'nin, yaşlılara göre daha fazla eğitim görmelerinden, kasaba dışındaki çevre ile daha yakın ilişkiler içinde olmalarından ve iletişim araçlarından daha yoğun bir şekilde yararlanmalarından kaynaklandığı, söylenebilir.

2. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgileri İle Sahip Olunan Arazi Miktarı Arasındaki İlişki

Tablo 144'de genel olarak toprak sahiplerini yakından ilgilendirmesi ve sorunlarına çözüm getirmesi nedeniyle GAP ile daha fazla ilgilenecekleri düşünülerek, sahip olunan toprak miktarı ile HHB'nin GAP hakkındaki bilgileri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Tablo 144: HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Sahip Olunan Arazi Miktarına Göre Dağılımı

HHB'nin sahip oldukları arazi miktarı	Bilme- yenier	HHB'nin GAP hakkındaki bilgileri							Başka Toplam
		Barajdır	Atatürk Barajı	Güney- doğu Anadolu Projesi	Şanlıurfa ve Harran Ovalarını sulamaya yönelik bir proje	Güney- doğu Ana- dolu Böl- için sula ma suyu ve enerji elde etme- projesi	Bütün Türkiye- nin kalkın- masına yö- nelik bir proje		
Toprak- sızlar	S 12	32	12	10	24	7	2	1	100
	% 12.0	32.0	12.0	10.0	24.0	7.0	2.0	1.0	100.0
Küçük toprak lılar	S 6	16	12	3	10	2	0	0	49
(1-100)	% 12.2	32.7	24.5	6.1	20.4	4.1	0.0	0.0	100.0
Orta toprak lılar	S 0	4	1	0	1	0	0	0	6
(101-200)	% 0.0	66.7	16.7	0.0	16.7	0.0	0.0	0.0	100.0
Büyük toprak lılar	S 0	3	1	2	6	4	2	0	19
(201 +)	% 0.0	15.8	5.3	10.5	31.6	21.1	10.5	0.0	100.0
Toplam	S 18	55	26	16	41	13	4	1	174
	% 10.3	31.6	14.6	9.2	23.6	7.5	2.3	0.6	100.0

Tablo 144'deki verilerde "GAP nedir?" sorusuna orta ve büyük toprak sahibi HHB'den "bilmiyorum" diyen bir kişi dahi çıkmazken; topraksızlarda GAP'ı bilmeyenlerin oranı %12.0, küçük topraklılarda %12.2 olmaktadır. Büyük topraklılar dışında kalan HHB arasında en büyük oranla yığılmanın baraj seçeneğini cevaplayanlarda olduğu görülmektedir. Büyük toprak sahibi olmayanlar genellikle GAP'ı dar anlamda algılayıp değerlendirerek, onu sadece bir baraj çalışması olarak görmektedirler. Topraksızların içinde memurların oluşturduğu %10'luk bir kesim GAP'ın anlamını doğru olan şekliyle algılamakta ve değerlendirmektedir. Büyük toprak sahibi HHB içinde en çok yığılma %31.6'lık bir oranla GAP'ı Şanlıurfa ve Harran Ovalarını sulamaya yönelik baraj, tünel ve drenaj çalışması olarak görenler arasında olduğu dikkati çekmektedir. Genel olarak orta ve büyük toprak sahiplerinin GAP ile daha çok ilgilendikleri, ancak bu konuda yeterli bilgi sahibi olmadıkları söylenebilir.

3. HHB'nin Meslekleri İle GAP Hakkındaki Bilgileri Arasındaki İlişki

Çeşitli meslek mensubu HHB'nin "GAP nedir?" sorusuna verdikleri cevaplar tablo 145'de görülmektedir.

Tablo 145: HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

HHB'nin meslekleri	Bilme- yeniler	HHB'nin GAP hakkındaki bilgileri							
		Barajdır	Atatürk Barajı	Güney- doğu Anadolu Projesi	Şanlıurfa ve Harran Ovalarını sulamaya yönelik bir proje	Güney- doğu Ana- dolu Böl- için sula- ma suyu ve enerji elde etme projesi	Bütün Türkiye- nin kalkın- masına yö- nelik bir proje	Başka	Toplam
Çiftçi	S 8 % 8.7	35 38.0	16 17.4	4 4.3	21 22.8	5 5.4	3 3.3	0 0.0	92 100.0
Günelik-çi	S 3 % 16.7	10 55.6	2 11.1	1 5.6	1 5.6	0 0.0	0 0.0	1 5.6	18 100.0
Memur	S 0 % 0.0	1 5.9	1 5.9	8 47.1	1 5.9	5 29.4	1 5.9	0 0.0	17 100.0
Şoför	S 0 % 0.0	1 8.3	3 25.0	0 0.0	7 58.3	1 8.3	0 0.0	0 0.0	12 100.0
İşçi- hizmetli	S 0 % 0.0	3 37.5	0 0.0	1 12.5	3 37.5	1 12.5	0 0.0	0 0.0	8 100.0
Doktor	S 0 % 0.0	0 0.0	0 0.0	1 50.0	0 0.0	1 50.0	0 0.0	0 0.0	2 100.0
Esnaf	S 1 % 16.7	1 16.7	1 16.7	1 16.7	2 33.3	0 0.0	0 0.0	0 0.0	6 100.0
Ev kadını	S 4 % 36.4	4 36.4	1 9.1	0 0.0	2 18.2	0 0.0	0 0.0	0 0.0	11 100.0
Diğer	S 2 % 25.0	0 0.0	2 25.0	0 0.0	4 50.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	8 100.0
Toplam	S 18 % 10.3	55 31.6	26 14.9	16 9.2	41 23.6	13 7.5	4 2.3	1 0.6	174 100.0

$$\chi^2 = 114.61317$$

$$SD = 56$$

$$P < 0.05$$

Tablo 145'deki bulgulara HHB'den belirli bir öğrenimi gerektiren meslek mensupları ile kentsel yapıya özgü, memurluk, şoförlük, hizmetli ve işçilik, doktorluk gibi meslekler içinde GAP'ı bilmediğini söyleyen bir kişi dahi çıkmazken; diğer meslek mensuplarında GAP'ı bilmediğini söyleyenlerin oranı oldukça yüksektir. Çiftçi (%38.0), gündelikçi (%55.6), ev kadını(%36.4) gibi meslek mensupları GAP'ı çok dar anlamda algılayarak, GAP'ı sadece bir baraj çalışması olarak görmektedirler. GAP'ı Güneydoğu Anadolu Projesi veya Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik elektrik enerjisi ve sulamaya dayalı bir kalkınma projesi olduğunu söyleyenlerin içinde en başta %100.0'lük bir oranla doktorlar ve %76.5'lik oranla da memurlar gelmektedir. Kendileriyle çok yakından ilgili olması nedeniyle GAP hakkında çiftçilerin daha fazla bilgi sahibi olması beklenirken, onlar bu konuda doktorlar ve memurlar kadar bilgi sahibi olamamışlardır. Çiftçilerde bu konuda yeterli bilgi sahibi olanların oranı %9.7'dir. Bunun bir eğitim sorunu olduğu görülmektedir. Çiftçilerin büyük

çoğunluğu düzenli bir eğitimden geçmediğinden ve iletişim araçlarının yaptığı yayınlardan da yeterince yararlanamadıklarından bu konudaki bilgileri yetersizdir. Bu verilere dayanarak GAP hakkında bilgi sahibi olma ile belli bir öğrenimi gerektiren meslekler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

4. HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgileriyle Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

HHB'nin GAP hakkındaki bilgileri ile öğrenim durumları arasındaki ilişki araştırılmış elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 146: HHB'nin GAP Hakkındaki Bilgilerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

HHB'nin öğrenim düzeyi	Bilme-yenler	Barajdır	HHB'nin GAP hakkındaki bilgileri					Başka	Toplam
			Atatürk Barajı	Güney-doğu Anadolu Projesi	Şanlıurfa ve Harran Ovalarına yönelik sulama bir proje	Güney-doğu Ana-Bölgesi için sulama suyu ve enerji elde etme projesi	Bütün Türkiye'nin kalkınmasına yönelik bir proje		
Okur-yazar değil	S 16 % 27.6	28 48.3	5 8.6	1 1.7	8 13.8	0 0.0	0 0.0	0 0.0	58 100.0
Okur-yazar	S 2 % 14.3	2 14.3	6 42.9	1 7.1	3 21.4	0 0.0	0 0.0	0 0.0	14 100.0
İlkokul mezunu	S 0 % 0.0	23 28.4	15 18.5	6 7.4	29 35.8	4 4.9	3 3.7	1 1.2	81 100.0
Ortaokul mez.	S 0 % 0.0	1 20.0	0 0.0	1 20.0	0 0.0	3 60.0	0 0.0	0 0.0	5 100.0
Lise mez.	S 0 % 0.0	1 14.3	0 0.0	2 28.6	0 0.0	4 57.1	0 0.0	0 0.0	7 100.0
Üniver. mez	S 0 % 0.0	0 0.0	0 0.0	5 55.6	1 11.1	2 22.2	1 11.1	0 0.0	9 100.0
Toplam	S 18 % 10.3	55 31.6	26 14.9	16 9.2	41 23.6	13 7.5	4 2.3	1 0.6	174 100.0

$$\chi^2 = 146.95914$$

$$SD = 35$$

$$P < 0.05$$

Tablo 146'daki verilerde GAP hakkında bilgisi olmadığını söyleyenlerin oranı, okur-yazar olmayanlarda %27.6, okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmiş olanlarda (okur-yazar)%14.3 iken; ilkököl ve daha üst seviyede öğrenim görmüş olanlarda bu oran sıfıra düşmektedir. Genellikle belli bir öğrenim görmemiş HHB, GAP'ı sadece bir baraj çalışması veya Atatürk Barajı ya da Şanlıurfa ve Harran Ovalarına yönelik sulama çalışmaları olarak düşünüp dar kapsamlı olarak algılamış bulunmaktadır. Belli bir öğrenim görmüş HHB

ise, GAP'ı Güneydoğu Anadolu Projesi veya Güneydoğu Anadolu Bölgesine yönelik enerji ve sulama suyu elde etmeye yönelik kalkınma çalışmaları olarak algılayarak konu hakkında doğru bilgi vermiştir. GAP'ı bu iki seçeneğe göre algılayanlar ve değerlendirenler; ilkokul mezunlarında %12.3, ortaokul mezunlarında %80.0, lise mezunlarında %85.7, üniversite ve yüksekokul mezunlarında %77.8'dir. Görüldüğü gibi öğrenim seviyesi yükseldikçe bu konuda doğru bilgiye sahip olma oranı da ona paralel olarak yükselmektedir.

B. HHB'nin GAP'tan Beklentileri

GAP ile ilgili çalışmalar başladıktan sonra bu bölgenin insanı, geleceğe büyük ümit bağlamış ve bazı beklentiler içine girmiştir. Harran halkının bu konudaki beklentilerini belirleyebilmek amacıyla HHB'ye GAP ile ilgili çeşitli sorular yöneltilmiş, elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur.

1. GAP Gerçekleştikten Sonra HHB'nin İlk Olarak Yapmayı Planladıkları İşler

GAP gerçekleşip Harran Ovası'nda sulu tarıma geçildiği zaman HHB'nin gelirlerinde büyük artışların olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda HHB'nin ideallerinde yaşattıkları ve ilk olarak yapmayı planladıkları işler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 147: GAP Gerçekleştikten Sonra, HHB'nin İlk Olarak Yapmayı Planladıkları İşler

	Sayı	%
Evini yenileyecek olanlar	47	27.0
Araba ve traktör alacak olanlar	21	12.1
Yeniden evlenecek olanlar	3	1.7
Okul ve cami yaptıracak olanlar	11	6.3
Tarla alacak olanlar	28	16.1
Fabrika yaptıracak olanlar	13	7.5
Hacca gidecek olanlar	22	12.6
Ticaret için işyeri açacak olanlar	9	5.2
Başka	19	10.9
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Genel olarak kamu oyuna yansıdığı şekliyle Türk insanı geleceğe yönelik iki önemli beklenti içindedir. Bu beklentiler, günlük politikada "iki anahtar" kavramıyla simgeleştirilen ev ve arabadır. Bunlardan birincisi Harran halkında da birinci beklenti olarak yer almakta, tablo148'deki veriler ev ile ilgili beklentinin en fazla istenen beklenti (%27.0) olduğunu göstermektedir. Ev beklentisini %16.9 ile toprak edinme arzusu takip etmektedir. Daha önce de değinildiği gibi geleneksel toplumlarda ev ve tarla gibi taşınmaz mallar kişinin hayat sigortası olarak algılanmakta, ailenin varlığını devam ettirebilmesi

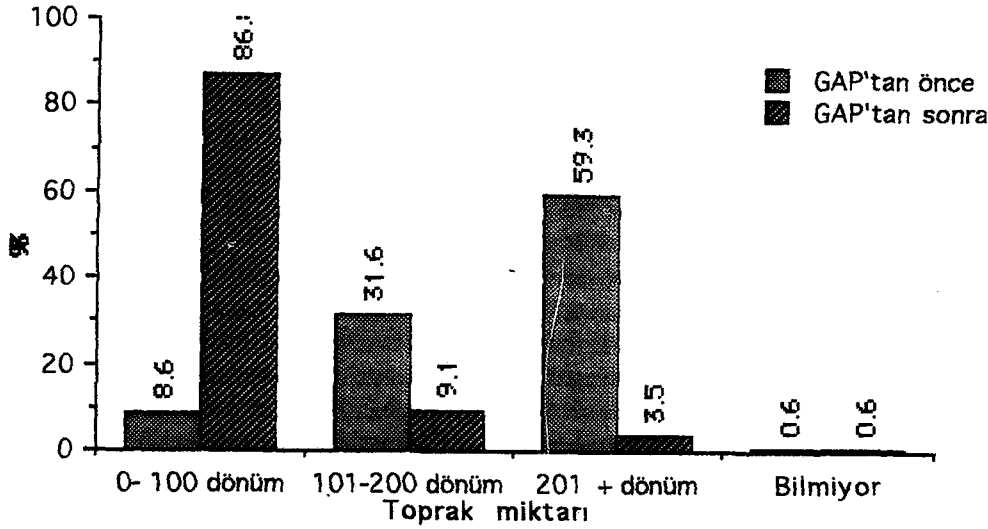
için şart olarak görülmektedir. Yukardaki verilerden anlaşıldığı gibi bu özelliği Harran halkında da görmekteyiz. Bu veriler konut sorununun ve dengesiz dağılım nedeniyle topraksızlığın önemli birer sorun olduğunu göstermektedir. Harran'da imkan olduğu takdirde HHB arasında hacca gitme isteği %12.6'lık oranla üçüncü sırayı almakta, bunun yarısı oranında (%6.3) bir kısım HHB de okul ve cami gibi toplumun yararlanabileceği "hayrat" denilen işleri yaptıracaklarını belirtmiştir. Bu veriler Harran'ın muhafazakar bir sosyal yapıya sahip olduğunun bir başka göstergesidir. Tablo 148'deki verilerde fabrika kurma (%7.5) ve iş yeri açma (%5.2) gibi beklentilerin daha küçük oranlarda kaldığı görülmektedir. Harran halkı, GAP'tan çok şey beklemekle birlikte bu beklentilerini ütopye arzulara dönüştürmemekte ve gerçekçilik çizgisini aşmamaktadır.

2. HHB'ye Göre, GAP'tan Önce ve GAP'tan Sonra Ailelerinin Geçinebilmeleri İçin Gerekli Toprak Miktarı

HHB'ye ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri için, GAP'ın uygulamadaki sonuçları alınmadan önce ve alındıktan sonra ne kadar toprak gerektiği sorulmuş elde edilen veriler aşağıdaki tabloda ve şekil 16'da karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 148: HHB'ye Göre, GAP'tan Önce ve GAP'tan Sonra Ailelerinin Geçimlerini Sağlayabilmeleri İçin Gerekli Toprak Miktarı

Toprak miktarı	GAP'tan önce		GAP'tan sonra	
	Sayı	%	Sayı	%
Bilmeyen	1	0.6	1	0.6
0-100 dönüm	15	8.6	151	86.8
101-200 dönüm	55	31.6	16	9.1
201 + dönüm	103	59.3	6	3.5
Toplam	174	100.0	174	100.0

Şekil 16: HHB'ye Göre Ailelerin Geçimlerini Sağlayabilmeleri İçin Gerekli Toprak Miktarı

HHB, GAP'ın uygulamaya konulmasıyla ilgili olarak büyük bir beklenti içine girmiştir. GAP gerçekleşmeden önce HHB'nin %59.3'nün ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri için 201 dönümden daha fazla diğer bir ifadeyle bu kasabada büyük toprak sahibi olarak nitelenen kişiler kadar bir toprağa gerek duyarken; GAP gerçekleştikten sonra geçimlerini sağlayabilmek için aynı miktarda toprağa ihtiyacı olduğunu belirtenlerin oranı %3.5'e düşmektedir. GAP'ın uygulamadaki sonuçları alınmadan önce HHB'den %8.6'lık bir kesim 100 dönümden az bir toprakla ailelerini geçindirebileceklerini belirtirken; GAP'ın uygulamadaki sonuçları alındıktan sonra HHB'nin %86.8'i, 100 dönümden az diğer bir ifadeyle bu kasabada küçük topraklı çiftçiler olarak bilinen kişilerin sahip olduğu toprakla geçinebileceklerini belirtmiştir. HHB içinde %52.3 oranında bir kesim de GAP gerçekleştikten sonra 50 dönümden az bir toprakla geçinebileceklerini ileri sürmüşlerdir. Yani GAP'ın gerçekleşmesiyle ailelerin yarısından fazlası 50 dönümden az bir toprakla geçinmek için yeterli geliri sağlayabileceklerine inanmaktadırlar. Uzmanlar da, bu yörede sulu tarıma geçildikten sonra, modern tarım teknikleri uygulamaya konulduğunda, bir aile için yeterli geliri sağlayabilecek toprak miktarını 45-50 dekar (dönüm) olarak tespit etmişlerdir (Erkuş,1989,13). Bu veriler GAP'ın gerçekleşmesi sonucu, HHB'nin topraktan alınan üründe büyük verim artışı olacağı, hatta yılda 2-3 ürün alma imkanının doğacağı, tarımda ürün çeşitlemesinin meydana geleceği, dolayısıyla bir ailenin bugünkünden oldukça az miktarda toprağa sahip olmakla daha iyi bir sosyo- ekonomik düzeye ulaşacağı iddia edilmektedir

3. GAP Gerçekleştikten Sonra HHB'nin Topraklarını Nasıl İşletecekleri

Daha önce HHB'nin bugünkü topraklarını işletme tarzları tespit edilmişti (Bkz. tablo 33). Burada GAP gerçekleştikten sonra da HHB'nin topraklarını nasıl işletecekleri tespit edilerek bu konuda GAP'tan dolayı ne gibi bir beklenti içine girdikleri araştırılmış ve elde edilen verilerle tablo 149 oluşturulmuştur.

Tablo 149: GAP Gerçekleşip Sulu Tarıma Geçildikten Sonra HHB'nin Topraklarını Nasıl İşletecekleri

Toprağı işletme biçimi	Sayı	%
Topraksızlar	100	57.5
Toprağının tümünü kendisi işletecek olanlar	68	39.1
Toprağının tümünü yarıcıya verecek olanlar	2	1.1
Toprağının bir kısmını kendisi işletip bir kısmını yarıcıya verecek olanlar	3	1.7
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

HHB'nin genel toplamı içinde %39.1 oranında bir kesim, toprak sahibi olanlar içinde ise, %91.9 oranında büyük çoğunluk GAP gerçekleştikten sonra toprağını kendisi işleteceğini belirtmiştir. Bu veriler, Harran'daki çiftçi HHB'nin, büyük çoğunluğunun ancak kendi geçimlerini sağlayacak kadar toprağı olduğunu, yalnızca beş HHB'nin yarıcıya verecek kadar toprağı bulunduğunu göstermektedir. Ancak daha önce Harran'da 19 büyük toprak sahibi ailenin (%10.9) olduğu tespit edilmişti (Bkz. tablo 32). Bu ailelerden büyük toprak sahibi olup toprağını yarıcıya vermek istemeyen 14 HHB'nin ailesi, kalabalık ailelerdir. Bunlardan çoğunun toprağını işleyecek genç oğulları bulunmaktadır. Bazıları da kendilerinin kontrolünde toprağını marabacıya veya işçilere işletmektedir. Bu yüzden topraklarını yarıcıya vermek istememektedirler.

Bu veriler, tablo 33'deki işletme biçimi ile karşılaştırıldığında arada çok belirgin bir farkın olmadığı ancak toprağını kendisi işletecek olanlarda %5.2 oranında bir artışın olduğu, toprağını kiraya veren iki kişinin bundan vazgeçeceği, toprağını yarıcıya veren 11 kişinin (%6.3) de beşe (%2.9) düştüğü görülmüştür. HHB'nin toprağı işletme tarzındaki bu değişimin, GAP'ın gerçekleşmesiyle toprağın değer kazanacağı, verimin artacağı, asıl işi dışında herhangi bir yan iş kolu ile uğraşmadan geçimini kolayca toprağından sağlayabileceği düşüncesiyle çiftçinin kendi işini bizzat kendisinin yapmak istemesinden kaynaklandığı söylenebilir.

4. HHB'nin Toprak Alıp-Satma Durumu

GAP ile ilgili çalışmalar başladıktan sonra "bereketli hilal" ve "Halil İbrahim Sofrası" olarak adlandırılan bu bölgenin toprakları bir çoklarının ilgisini çekmiş, bir çok kişinin hatta yabancıların bile bu bölgede toprak satın alma istekleri basına kadar yansımış, bazı sosyologlar tarafından konu dile getirilerek ikazlar yapılmıştır (Zaman Gazetesi, 20.06.1990,10).Bu konunun Harran'daki boyutlarını tespit etmek amacıyla HHB'ye çeşitli sorular yöneltilmiş elde edilen bulgularla tablo 150, 151 152 ve 153 düzenlenmiştir.

Tablo 150: HHB'nin Toprak Satın Alma Durumu

	Sayı	%
Toprak satın almak isteyenler	161	92.5
Toprak satın almak istemeyenler	8	4.6
Başka	4	2.3
CY	1	0.6
Toprak	174	100.0

HHB'nin %92.5'nin toprak satın almaya istekli olduğu, %4.6 gibi Harran'ın yerlisi olmayan küçük bir grubun toprak satın almak istemediği, böylece yerli her HHB'nin, hatta memurlardan bir kesimin toprak satın almak arzusunda olduğu tablo 150'de görülmektedir. Önceleri sürekli göç veren bir yerleşim birimi olan Harran'da, GAP'ın ümit verici bir etkide bulunduğu, insanı toprağa bağladığı ve toprak edinme isteğini güdülediği rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 151: Bugünün Rayicine Göre Çok İyi Bir Fiyat Verilse, HHB'nin Toprağını Satıp-Satmak İstemedikleri

	Sayı	%		
Topraksızlar	100	57.5		
Toprağı olanlar	74	42.5		
			Sayı	%
Toprağını satmak isteyenler			2	2.7
Toprağını satmak istemeyenler			72	97.3
Toplam	174	100.0	74	100.0

Tablo 151'deki verilerden anlaşıldığına göre, bugünün rayicine göre çok iyi bir fiyat verilse Harran'da toprağını satabilecek sadece iki kişi (%2.7) bulunmaktadır. Bunların küçük topraklı olduğu ailelerarası geçimsizlikten dolayı topraklarını satmak istedikleri

sanılmaktadır. GAP çalışmaları başladıktan sonra, toprağı olan ve olmayan hemen hemen bütün HHB tarafından Harran'da toprak altın gibi görülmeye başlanmıştır. Toprak sahibi HHB, topraklarını satmayı düşünmediklerini vurgulayarak belirtmiştir. Burada GAP'ın Harran insanını toprağına daha sıkı bir biçimde bağlayıcı bir etken olduğu görülmektedir.

Tablo 152: GAP Çalışmaları Başladıktan Sonra HHB'nin Toprak Alıp-Satma Durumu

	Sayı	%
Toprak satın alanlar	5	2.9
Toprak satanlar	1	0.6
Ne alıp ne de satanlar	167	96.0
CY	1	0.6
Toplam	174	100.0

Tablo 152, GAP çalışmaları başladıktan sonra Harran'da toprak alıp satanları tespit etmek amacıyla düzenlenmiştir. HHB'nin %96.0'sı ne toprak almış ne de satmıştır. Harran'da toprak satan bir kişi(%0.6) bulunmaktadır. Onun da toprağını neden sattığı tespit edilememiştir. Toprak satın alan beş kişi (%2.9) de kimden ve ne zaman toprak satın aldıklarını belirtmemiştir.

Tablo 153 HHB'ye Göre, GAP İle İlgili Çalışmalar Başladıktan Sonra Başka Yerden Gelip Harran'dan Toprak Satın Alınıp Alınmadığı

	Sayı	%
Harran'dan toprak satın alan oldu diyenler	65	37.4
Harran'dan toprak satın alan olmadı diyenler	102	58.6
Başka	4	2.
CY	3	1.7
Toprak	174	100.0

Tablo 153'de GAP çalışmaları başladıktan sonra başka yerden gelip Harran'dan toprak satın alanların olup olmadığı, HHB'nin görgü tanıklığına dayanılarak tespit edilmiştir. HHB'nin %37.4'ü Harran'da başka yerden gelenlere toprak satıldığını iddia etmektedir. HHB'den %58.6'lık bir kesim ise, Harran'dan toprak satıldığını duymadıklarını, üç kişi(%1.7) bu konuda bilgisi olmadığını, başka seçeneğini seçen dört kişi(%2.3) ise, memur olmaları ve kasabanın yerlisi olmamaları nedeniyle konuyla yakından ilgilenmediklerini ancak toprak alım- satımı konusunda bazı dedikoduları duyduklarını belirtmiştir. Bu veriler az da olsa Harran'da toprak alınıp satıldığını göstermektedir. Fakat satılan toprağın miktarı, kimlerin sattığı ve kimler tarafından ne maksatla satın alındığı tespit edilememiştir.

C. GAP'ın Doğurabileceği Olumlu ve Olumsuz Sonuçlar

Daha önce değişik araştırmacı, uzman ve yazarların yeri ve sırası geldikçe belirttikleri gibi; büyük bir yatırım olan GAP'ın gerçekleşmesiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özel teşebbüse ait yatırımların artacağı, bu yöreye kaliteli personelin geleceği, istihdam imkanlarının artacağı, mesleklerde dikey hareketliliğin görüleceği, doğuştan gelme statü yerine sonradan kazanılan statünün geçeceği, tarıma dayalı sanayinin gelişeceği, hızlı kentleşmenin meydana gelip ailenin küçüleceği, fertler arasındaki dayanışma şeklinin değişeceği, ferdileşmenin yaygınlaşacağı, çocuk suçluluğu ve kente ait suçlarda artışın olabileceği, örfi hukukun yerini yazılı hukukun alacağı, göçebelere toprağa yerleşmenin hızlanacağı(Erkal, 1990, 196-197), bu bölgenin iç göç almaya başlayacağı, gelirin artmasıyla tüketim kalıplarının değişeceği, mesleki farklılaşmanın ve uzmanlaşmanın meydana geleceği, örgütleşmenin yaygınlaşacağı (Yalçıntaş, 1988, 3-4), yerleşim ve alt yapı ihtiyaçlarının ortaya çıkacağı (Gökçen, 1988,17) Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde büyük baraj göllerinin oluşması ile doğal çevrenin güzelleşeceği (Altınbilek, 1990,50), topraktan yılda 2-3 ürünün alınabileceği (Öğüt,1990,46), ürünlerde çeşitliliğin meydana geleceği ve endüstri bitkilerinin yetiştirileceği (Er ve Arslan, 1986, 151-167), yeni üretim araçlarının ve üretim teknolojisinin sermaye hareketlerindeki dönüşümü hızlandıracağı, yabancılaştırmanın olabileceği, gıda sanayiinin ve pazarlamasının gelişeceği, şehirlerde zirai donatım, teknoloji ve ilaçlama ile ilgili kuruluşların yaygınlaşacağı (Tuna, 1988, 116-118), bu yörenin kapalı çevre olması nedeniyle buharlaşma sonucu toprakta çoraklaşmanın olabileceği (Taysun, 1988, 312) gibi olumlu ve olumsuz bir çok değişimlere neden olacağı beklenmektedir. GAP'ın etkisiyle meydana gelmesi beklenen bu değişimlerin "bölgearası gelişmişlik farkını" azaltarak sosyal, kültürel, ekonomik ve mekansal yapıdaki kutuplaşmayı dengeleyeceği (Dericioğlu, 1988, 183) ve sonunda milli bütünleşmenin sağlanacağı (Türkdoğan, 1989a,39) tahmin edilmektedir.

Burada konunun uzmanları tarafından dile getirilen GAP'ın doğurabileceği bu gibi sonuçların, Harran halkı tarafından ne derece anlaşıldığını, halkın konuya nasıl yaklaştığını ve nasıl algıladığını belirleyebilmek amacıyla HHB'ye GAP'ın doğurabileceği olumlu, olumsuz sonuçlar ve Harran'da meydana getirebileceği değişim ile ilgili sorular sorulmuş, elde edilen bulgular; yukarıda tespit edilen uzmanların öngörülerıyla karşılaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1. HHB'ye Göre, GAP'ın Doğurabileceği Olumlu Sonuçlar

HHB'ye göre, GAP'ın genel olarak Türkiye'ye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ve Harran'a sağlayabileceği yararlar tablo 154'de gösterilmiştir.

Tablo 154: HHB'ye Göre, GAP'ın Doğurabileceği Olumlu Sonuçlar

GAP'ın doğurabileceği olumlu sonuçlar	Evet		HHB'nin cevabı Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sulu tarıma geçilerek verim artar	109	62.6	65	37.4	174	100.0
Ekonomik gelişmeyi sağlayarak milli geliri yükseltip fakirliği ortadan kaldırır	79	45.4	95	54.6	174	100.0
Ürün çeşitlenmesini sağlar	71	40.8	103	59.2	174	100.0
Yılda bir kaç ürün kaldırılır	16	9.2	158	90.8	174	100.0
Tarıma dayalı sanayi gelişir, iş sahaları genişler, işsizlik azalır, mevsimlik işçi olarak Çukurova v.b. yerlere gidilmez, göç azalır	73	42.0	101	58.0	174	100.0
Toprak reformu olabilir	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Elektrik üretimi artar, Türkiye başka ülkelere de elektrik satabilir	8	4.6	166	95.4	174	100.0
Ticaret gelişir	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Bilmiyor	2	1.1	172	98.9	174	100.0
Başka	14	8.0	160	92.0	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Harran halkının temel geçim kaynağı tarım olduğundan, çeşitli kitle iletişimi araçlarında GAP'ın daha çok tarıma sağlayacağı katkı dile getirilip, diğer hususlara çok az değinildiğinden, HHB de konuya tarımsal yönden yaklaşarak GAP'ın yararlarını kendi ilgi alanları açısından belirlemeye çalışmışlardır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, HHB'nin %62.6'sı GAP'ın sulu tarıma geçişi sağlayacağı, verimi artıracığı düşüncesindedir. Bunu %45.4'lük bir oranla ekonomik gelişmeyi sağlayarak milli geliri yükseltip fakirliği kaldıracağı, %42.0'lik bir oranla tarıma dayalı; makarna, un, irmik, bisküvi, salça, konserve, şeker fabrikalarıyla; antep fıstığı, mercimek, et ve süt ürünleri tesislerinin; bunun yanında çırçır, pamuk ipliği, pamuklu dokuma, deri işleme, konfeksiyon gibi çeşitli tesis ve fabrikaların kurulup yaygınlaşacağı düşüncesinde olanlar takip etmektedir. Burada Balkır'ın bulgularının bu araştırmanın bulgularını desteklediği görülmüştür (Balkır 1988, 567-568). Tablo 154'deki verilerde dördüncü sırada, %40.8'lik bir oranla ürünlerde çeşitlenmenin meydana geleceği, buğday, mercimek ve arpa gibi çok sık ekilip-biçilen tahılların yerini, pamuk, susam, şeker pancarı gibi kültür ürünleri ile domates, biber, patlıcan gibi çeşitli sebzelerin alacağı ve üretileceği fikrini ileri sürenler gelmektedir. Bunları daha düşük oranlarda GAP'ın diğer tarımsal yararlarını savunanlar takip etmektedir. Bu tarıma dayalı ekonomik yararların yanında, yukarıda verilen çeşitli bilim adamlarının öngörülerinde de belirtildiği şekilde, HHB'nin insan unsurunu esas alarak GAP'ın Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Harran için ne gibi sosyo-kültürel yararlar

sağlayacağı, manevi kültür açısından neler getireceği, toplumu ayakta tutan norm ve değerleri ne yönde etkileyeceği, milli bütünlüğe ne gibi katkı sağlayacağı hususlar üzerinde fazla fikirleri olmadığı görülmektedir.

2. HHB'ye Göre, GAP'ın Doğurabileceği Olumsuz Sonuçlar

GAP'ın Türkiye'de, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve Harran'da doğurabileceği olumsuz sonuçlar HHB ile görüşülerek tespit edilmiş, elde edilen bulgular tablo 155'de verilmiştir.

Tablo 155: HHB'ye Göre, GAP'ın Doğurabileceği Olumsuz Sonuçlar

<u>GAP'ın doğurabileceği olumsuz sonuçlar</u>	<u>HHB'nin cevabı</u>				<u>Toplam</u>	
	<u>Evete</u>	<u>Hayır</u>	<u>Evete</u>	<u>Hayır</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç bir zararı olmaz	107	61.5	67	38.5	174	100.0
Komşu ülkelerle savaşa neden olabilir	30	17.2	144	82.8	174	100.0
Sulu tarıma geçildiğinde, su organizeli ve eşit dağıtılmazsa aşiretler arası kavgaya neden olabilir	24	13.8	150	86.2	174	100.0
Bilinçsiz sulama toprağın çoraklaşmasına yol açabilir	15	8.6	159	91.4	174	100.0
Sivri sinek vb. haşarat çoğalıp bazı hastalıkların yaygınlaşmasına yol açabilir	12	6.9	162	93.1	174	100.0
Kıymetli araziye binalar yapılarak betonlaşmaya yol açabilir	6	3.4	168	96.6	174	100.0
Arazi değerlenince miras kavgalarına yol açabilir	6	3.4	168	96.6	174	100.0
Ailelerin gelirlerindeki ani yükseliş ahlaki çözümlüğe yol açabilir	10	5.7	164	94.3	174	100.0
Bilmiyor	5	2.9	169	97.1	174	100.0
Başka	5	2.9	169	97.1	174	100.0

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 155'deki verilerde, HHB'nin %61.5'lik oranla büyük çoğunluğunun GAP'ın ne Türkiye, ne Güneydoğu Anadolu Bölgesi, ne de Harran için hiç bir olumsuz sonuç doğurmayacağı görüşünde olduğu görülmektedir. Basına yansıyan bazı tartışmaların (Örneğin, Sirmen, 1992, 12, ve Demir, 1992, 1-10) etkisiyle HHB'nin %17.2'si GAP çalışmalarının tamamlanıp barajlarda suyun tutulmasının komşu ülkelerle sürtüşmeye ve savaşa neden olacağı endişesini uyandırmış olabilir.

Daha önce değinildiği gibi, bu yörede aşiret yapısı egemendir. Aşiretler arasında rekabet nedeniyle değişik zamanlarda çeşitli sürtüşmelerin ve kavgaların olduğu HHB tarafından dile getirilmiştir. HHB'nin %13.8'i sulu tarıma geçildiğinde su, organizeli ve eşit dağıtılmazsa aşiret kavgaları çıkabileceğini ve sosyal yapıda büyük yaralar açabileceğini ifade etmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, bu yöre kapalı bir havza olup, bu yörede yazın

kavurucu sıcaklar hüküm sürdüğünden, HHB'nin %8.6'sı bilinçsiz sulamayla suyun buharlaşabileceğini ve toprakta çoraklaşmaya yol açacağını, bunun örneğinin Akçakale'deki yeraltı suyu ile sulanan bazı tarlalarda görüldüğünü belirtmiştir. Bunun yanında az bir oranda da olsa HHB'nin %6.9'u sağlık konusuna dikkatleri çekmekte, suyun gelmesiyle yörede sivrisinek gibi bazı haşaratın çoğalacağı ve bazı hastalıklara yol açacağı uyarısını yapmaktadır. HHB'nin %5.7'si de konuya manevi kültür açısından yaklaşarak halkın gelirindeki ani yükselişin bazı kültürel değerlerin zayıflamasına, ahlaki çözüluşe, sosyal sapma ve yabancılaşmaya neden olacağını ileri sürmüştür. HHB'nin %3.4'ü de Türkiye'nin bir çok kentinde örneğin; Şanlıurfa, Adana, Mersin, Antakya ve Kahramanmaraş'ta görüldüğü gibi GAP bölgesinde ve Harran'da da şehirleşmenin kıymetli arazinin bulunduğu bölgeye kayarak toprak katliamına neden olacağı ve kentlerin betonlaşmasına yol açacağı korkusunu taşımaktadır. Bu yörede mirastan yalnızca erkekler pay alabilmektedir. GAP gerçekleşip arazi kıymetlenince, eğitim düzeyi yükselen ve kitle iletişim araçlarından daha yoğun bir şekilde yararlanan kadınların bilinçlenerek, mirastan pay istemeleri ihtimali vardır. HHB'nin %3.4'üne göre bu durum ilerde miras kavgalarına yol açacaktır.

GAP'ın ne gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceği belki şimdiden tam olarak kestirilemez. Ancak HHB'nin de belirttiği gibi, GAP'tan istenilen verimli sonuçların alınabilmesi için her türlü olumsuzluklar göz önünde bulundurularak gerekli tedbirlerin zamanında alınması bir zorunluluk olarak görülmeli, uygulama kısa, orta ve uzun vadelere göre planlanarak gerçekleştirilmelidir.

3. HHB'ye Göre, GAP'ın Harran'da Meydana Getirebileceği Değişim

Tablo 154 ve 155'deki bulguları tamamlar nitelikte ve daha dar anlamda olmak üzere HHB'ye GAP'ın Harran'da meydana getirebileceği değişimin ne olabileceği sorulmuş ve elde edilen verilerle tablo 156 düzenlenmiştir.

Tablo 156 HHB'ye Göre, GAP'ın Harran'da Meydana Getirebileceği Değişiklikler

GAP'ın Harran'da meydana getirebileceği değişiklikler	HHB'nin cevabı				Toplam	
	Evet		Hayır		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Harran yeni binaları, çarşısı, pazarı, yemyeşil bahçeleri-ve çevresiyle modern bir şehir olacak	125	71.8	49	28.2	174	100.0
Halk maddi yönden refaha kavuşacak, sosyal yaşam değişecek, herkesin arabası olacak	65	37.4	109	62.6	174	100.0
Gelirlerinin artmasıyla insanların dışa açılma ve seyahat etme imkanları doğacak, görgüleri artacak, insanlar daha medeni davranışlar kazanacaklar	44	25.3	130	74.7	174	100.0
İnsanlar daha medeni giyinip daha iyi beslenecekler	15	8.6	159	91.4	174	100.0
İklim değişecek, kuru sıcaklar kalkacak, hava serinleyecek	19	10.9	155	89.1	174	100.0
Toprak reformu gerçekleşecek dolayısıyla ağalık kalkacak, herkes eşit olacak	25	14.4	149	85.6	174	100.0
Eğitim ve kültür seviyesi yükselecek	35	20.1	139	79.9	174	100.0
Sanayi tesisleri kurulacak, işsizlik kalkacak, herkes işi ile meşgul olacak	26	14.9	148	85.1	174	100.0
huzurlu bir hayat gelecek	6	3.4	168	96.6	174	100.0
Bilmiyor	28	16.1	146	83.9	174	100.0
Başka						

Not: Bu tablodaki her değişken diğerlerinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 156'deki verilerde görüldüğü gibi, HHB'nin %71.8 gibi büyük çoğunluğu GAP'ın Harran'da meydana getirebileceği değişimi, fiziki çevrenin değişimi olarak algılamakta. Harran'ın yeni binaları, çarşısı, pazarı, yemyeşil bahçeleriyle modern bir kent olacağını belirtmiştir. Değişime çevre açısından yaklaşarak bu yörede iklimin değişeceğini kuru sıcakların kalkarak havaların serinleyeceğini söyleyenlerin oranı da %10.9'dur. Bu iki grubun oranlarını birleştirdiğimizde Harran'daki değişimi çevresel değişim olarak görenlerin oranı %82.7 gibi çok yüksek bir oranı bulmaktadır.

HHB'nin %37.4'ü, değişimi, ekonomik değişim olarak algılamakta, GAP'ın yöre insanını maddi yönden refaha kavuşturup sosyal yaşamı değiştireceğini ve herkesin arabasının olacağını belirtmiştir. Harran dışa kapalı cemaatçi bir toplum yapısına sahiptir. Bu yönden HHB'nin %25.3'ü yani dörtte biri değişimi dışa açılma olarak algılayarak, bu kasabanın cemaatçi sosyal yapısının çözüleceğini ifade etmiştir. HHB'nin %20.1'i diğer bir

ifadeyle 1/5'i de, Harran'ın eski bir kültür merkezi olduğunu, GAP ile Harran'ın tekrar eski günlerine kavuşacağını, halkın eğitim ve kültür seviyesinin yükseleceğini söylemiştir.

HHB'nin bazıları değişimin, Harran'ın içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması yönünde olacağını düşünmekte, GAP ile birlikte Harran'da özellikle tarıma dayalı sanayinin gelişeceğini, işsizliğin azalacağını, herkesin işi ile meşgul olacağını, kasabaya huzur geleceğini (%14.9), toprak reformunun yapılacağını, topraksız kimsenin kalmayacağını, ağalığın kalkıp herkesin eşit olacağını belirtmiştir. HHB'nin %8.6 oranındaki bir kısmı değişimi iyi beslenme ve iyi giyinme olarak görmüştür. Başka seçeneğini seçen %16.1 oranındaki HHB ise, GAP'ın gerçekleşmesiyle Harran'ın iç göç alacağı, halkın gelirinin artmasıyla tüketim kalıplarının değişeceği, halkın arasındaki geleneksel dayanışmanın, yerini ferdiyetçiliğe bırakacağı gibi konuları dile getirmiştir. Sonuç olarak GAP'ın Harran Ovası'nda bir "yeşil devrim" başlatacağı görüşünün HHB'nin çoğunluğu tarafından paylaşıldığı kanaatine varılmıştır.

XVIII. SONUÇ

Harran, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kendi adıyla anılan büyük bir ovanın merkezinde kurulmuş, Şanlıurfa iline bağlı küçük bir ilçe merkezidir. Harran, coğrafi konum gereği tarih boyunca sürekli bir yerleşim merkezi olmuş antik bir kenttir.

Hinterlandının müsait olmasına rağmen, çok yakınında Akçakale ve Şanlıurfa gibi gelişmiş kentlerin bulunması nedeniyle Harran, bu kentlerle rekabet edemediği için ekonomik açıdan gelişmemiştir. Harran'ın en ilgi çeken yönlerinden biri tarihi 150-200 yıl öncesine kadar uzanan, doğal çevrenin etkisiyle gerçekleştirilen ve bir halk mimarisi olan külah biçimindeki, konik kubbeli evleridir. Bu evler, bugün konut yerine mutfak, kiler, ahır, samanlık, kümes gibi amaçlarla kullanılmakta, halk bu evlerin yanı başına yaptığı düz damlı toprak evlerde oturmaktadır. Evlerin yapımında genellikle antik kentin harabelerinden toplanan tuğlalar ile balçıktan yapılmış kerpiç kullanılmaktadır. Harran'da ailelerin, büyük çoğunluğunun üç ve iki odalı konutlarda oturduğu, konut sıkıntısının önemli bir sorun oluşturduğu, bu yüzden HHB'nin büyük bir kısmının yeni bir ev yapmayı düşündüğü, ancak Harran'ın sit alanı ilan edilmesinin ve halkın çoğunluğunun dar gelirli olmasının bu isteklerinin gerçekleştirilmesine engel oluşturduğu tespit edilmiştir. Harran'da HHB'nin çoğunluğunun kendi evinde, diğerlerinin de kamu lojmanında veya bir başkasının evinde kira vermeden oturduğundan bu kasabada kiralık evin bulunmadığı, konutların iç donatımının yetersiz olduğu, büyük bir kısmının içinde su tesisatının, mutfağının, kilerinin ve banyosunun olmadığı görülmüştür.

Harran, büyük bir ova üzerinde kurulduğundan diğer yerleşim birimleriyle ulaşım açısından elverişli bir konumdadır. Harran'ın, kent merkezlerine ve çevre köylere olan bağlantısı kara yolu ile sağlanmaktadır. Bugün bir ilçe olarak bağlı olduğu il merkezi Şanlıurfa'ya uzaklığı 44 km, daha önce bir bucak olarak bağlı olduğu ilçe merkezi Akçakale'ye uzaklığı ise 22 km'dir. HHB'nin, Harran dışında birinci derecede en sık gittiği yer Şanlıurfa, ikinci derecede en sık gittiği yer Akçakale'dir. Diğer yerleşim birimlerine ulaşımın genellikle taksi dolmuş ve minibüsle sağlandığı Harran'da, HHB'nin en çok sahip olduğu taşıt araçlarının sırasıyla at arabası, traktör ve otomobil olduğu, at arabasının araziye, iş yerine gidip gelmede, çevre köylere yapılan kısa yolculuklarda ve bazen de Akçakale'ye pazara alış-veriş için gitmede en sık kullanılan, özellikle topraksız, küçük topraklı dar gelirli ailelerin vazgeçilmez bir taşıt aracı olduğu görülmüştür.

Harran bugün fazla nüfusa sahip olmayan küçük bir kasabadır. Harran tarihteki önemli

bir yerleşim birimi olma özelliğini Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemlerinde devam ettirememiş, küçük bir yerleşim birimi olarak varlığını sürdürmüştür. 1927'de 573 nüfusa sahip bir kaza merkezi olan Harran, 1946'da ilçe merkezinin Akçakale'ye taşınması nedeniyle 1950'de nüfusu 563'e düşmüş, 1990'da ise ancak 2267'ye yükselebilmektedir. Harran'da son yıllarda nüfus artış hızının Cumhuriyetin ilk yıllarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Harran'da doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son üç yılda Harran'da genel nüfusun yaklaşık yarısını 0-14 yaş grubunda olan ve tüketici nüfus olarak nitelendirilen çocukların oluşturması bu görüşü desteklemektedir. Bu kasabada, aşiretlerin birbirine karşı güçlerini koruyabilmeleri ve güvenliklerini sağlayabilmeleri için, özellikle çok sayıda erkek çocuğa sahip olma isteği, kol gücüne dayalı geleneksel yöntemlerle uygulanan tarım, erkek çocuğun çobanlık yaparak ve tarlada çalışarak babasına yardımcı olması ve ailesine iş gücü katkısında bulunması, eğitim seviyesinin düşüklüğü, geleneksel inançlar, kadın-erkek eşitsizliği ve erken evlenme gibi nedenlerin HHB'nin çok çocuğa sahip olmalarını ve tabii nüfus artışını etkileyen faktörlerden bazıları olduğu kanaatine varılmıştır. Harran'da nüfusun çoğunluğunun genç ve orta yaşlılardan oluştuğu görülmüştür. HHB'nin büyük çoğunluğu da 21-60 yaş arasındaki genç ve orta yaş grubundaki aktif nüfustan oluşmaktadır.

Harran yıllardır dışarıya göç vermiş bir kasabadır. HHB'den büyük bir kısmının Harran dışına göç etmiş akrabasının bulunması bu görüşü destekler niteliktedir. HHB'nin akrabalarının en fazla göç ettiği yerlerin sırasıyla Akçakale, Şanlıurfa ve Adana olduğu, son yıllarda ise bu göçün azaldığı tespit edilmiştir. Bugün kasabada ilçe teşkilatının kurulamamasını, bir ilçe için gerekli iş yerlerinin açılmamasını, kiralık ev bulunmamasını, çeşitli sosyal imkanların yetersizliğini ileri sürerek başka yerlere atanmak isteyen memurların dışında Harran'dan göç etmek isteyen çok az kişinin olduğu görülmüştür. GAP'ın oluşturduğu psikolojik ortam nedeniyle Harran artık göç veren değil, göç alan bir yer konumunu almaya aday gözükmektedir. Nitekim HHB'nin 1/4'ünün Harran dışında doğmuş olanlardan meydana geldiği, bunların memurlar dışında büyük bir kesiminin Harran'a dışardan gelerek yerleşenler olduğu ortaya çıkmıştır. GAP'ın uygulamadaki sonuçları alınmaya başladıkça bu oranın daha çok artacağı şimdiden tahmin edilebilir.

Harranlılar yıllarca Çukurova'ya mevsimlik işçi olarak gitmiş ve geçimlerini bu şekilde çalışarak sağlamışlardır. HHB'nin büyük bir bölümünün Harran dışına mevsimlik işçi olarak gittiğini belirtmesi bunun kanıtı sayılabilir. Ancak, son yıllarda özellikle 1986'dan sonra Harran Ovası'nda yer altı suyundan yararlanılmaya başlanması, halkın bu

kasabada iş imkanı sağlayabilmesi nedeniyle Çukurova'ya yapılan bu mevsimlik işçi göçünün azaldığı belirlenmiştir. GAP'ın gerçekleşmesinin, mevsimlik işçi göçüne yön değiştireceği, başka yerlerden Harran Ovası'na mevsimlik tarım işçisi gelebileceği ihtimalinin büyük olduğunu düşündürmüştür.

Harranlıların çoğunun dar gelirli olması ve bu yörede ailece geziye çıkma geleneğinin olmaması nedeniyle kasabada seyahat etme geleneği henüz gelişmemiştir. Alış-veriş akraba ziyareti, iş bulup çalışma ve tedavi gibi zorunlu çıkışlar dışında sadece seyahat için Harran dışına çıkanların oranının oldukça düşük olduğu, memur aileleri dışındaki ailelerde kadınların tek başlarına kasaba dışına seyahate çıkmalarının çok az rastlanan bir olay olduğu tespit edilmiştir.

Harran bir tarım kasabasıdır. Halkın temel iş- güç biçiminde belirgin bir farklılaşma ve uzmanlaşmanın görülmediği yerleşim birimlerinde hakim ekonomik faaliyet türü genellikle tarım olup, bütün kırsal toplumlarda olduğu gibi Harranlıların da geçim kaynağı ve üretim gereci topraktır. Harran'ın coğrafi konumu da bunu gerektirmektedir. Harran'daki belli başlı mesleklerin; çiftçilik, gündelikçilik, memurluk, şoförlük, işçilik ve müstahdemlik olduğu belirlenmiştir. Harran'da baba mesleği ile HHB'nin kendi meslekleri arasında az da olsa bir farklılaşmanın meydana geldiği gözlenmiştir. Örneğin, baba meslekleri ile HHB'nin kendi meslekleri arasındaki benzerlik açısından, çiftçilerin oranında bir düşüş görülürken, memurların oranında bir artış meydana gelmiştir. Bu durum mesleklerde az da olsa bir farklılaşmanın olduğu kanaatini vermekte ve yukardaki görüşü desteklemektedir.

Harran'da işsizliğin önemli bir sorun oluşturduğu, bir tarım kasabası olan bu yerleşim biriminde hasat mevsiminde HHB'den azımsanmayacak bir kesimin boş olduğu, kış mevsiminde bu oranın daha çok yükseldiği gözlenmiştir. Bu kasabada tek meslekten geçimini sağlayanların oranının oldukça düşük olduğu, HHB'nin asıl mesleğinin yanında bir başka işle de uğraştığı, halkın belli başlı gelir kaynaklarının; tarım-hayvancılık, tarım-hayvancılık-gündelikçilik, havancılık-gündelikçilik, çiftçilik-şoförlük, memurluk-çiftçilik gibi ekonomik faaliyet türlerine dayalı olduğu bu araştırma bulgularının analizinden anlaşılmıştır.

Harran, büyük ve verimli bir ovanın ortasında kurulduğundan halkın temel geçim kaynağı topraktır. Akaçakale yöresinde yer altı suyu ile sulanan çok az bir kısmı dışında ovanın geri kalan kısmında geleneksel yöntemlerle ancak kuru tarım yapılabilmektedir. Bu yörede nadaslı kuru tarım yapılabildiğinden ekimde genellikle; buğday- nadas- buğday, buğday-nadas-mercimek, buğday-nadas-arpa ekim nöbetinin uygulandığı belirtilmiştir.

Bu üretim tekniğiyle tarımdan sağlanan ürünün çok düşük olduğu, pazar için üretimin gerçekleştirilemediği, ancak ailenin kendi ihtiyacını karşılamak için tarımsal faaliyette bulunduğu, ovada yetiştirilen bitkisel ürünlerin başlıcalarının; buğday, arpa, mercimek, pamuk ve susam olduğu tespit edilmiştir. Harran Ovası'nda tarımın en önemli sorunlarından birinin de toprağın dengesiz dağılımı olduğu, HHB'nin büyük bir kısmının topraksız olduğu gözlenirken, ovadaki toprağın büyük bir kısmının ise, yöre halkı tarafından "ağa" veya "aşiret reisi" olarak nitelenen belirli sayıdaki kişilerin mülkiyetinde bulunduğu HHB'nin beyanlarıyla ortaya çıkmıştır.

Harran'da toprak genellikle toprak sahipleri tarafından işletilmektedir. Bunun yanında yarıcılık, kiracılık ve marabacılıkla toprağını işletene de rastlanılmıştır.

Bir tarım kasabasında yaşamasına rağmen Harran'da HHB'nin büyük bir kesiminin modern tarım araç ve gereçlerine sahip olamadığı, bunların geçmişte olduğu gibi bugün de kol gücüne dayalı geleneksel yöntem ve araçlarla tarım yaptığı; ancak, ekonomik gücü yeterli olanların toprağını işletmek için makine kiraladığı görülmüştür. Halkın tarımdan beklenen verimi sağlayamamasının nedenleri olarak, çiftçilerin dar gelirli olmalarından dolayı, tarım teknolojisinden yeterince yararlanamadıklarını ve sun'i gübre kullanımında yeterli eğitim düzeyine ulaşmadıklarını düşündürmüştür. Harran Ovası'nda sulu tarıma geçilirken halkın modern tarım araç ve gereçlerine sahip olabilmesi için, Tarım Kredi Kooperatifi yoluyla desteklenmesinin ve tarım teknolojisinin kullanılması konusunda eğitilmesinin bu sorunun çözümüne büyük ölçüde yardımcı olacağı kanaatini doğurmuştur.

Harran'da halkın ikinci derecede geçim kaynağı olan hayvancılık, zayıf bitki örtüsüne sahip mera hayvancılığına dayanmakta olup, besi hayvancılığı henüz gelişmemiş durumdadır. Bu kasabadaki Cumeyle ve Beniicil aşiretleri, yerleşik aşiret olduklarından, göçebe ve yarı göçebe aşiretlerde olduğu gibi sürü halinde hayvan beslememektedirler. Bu yörede genellikle büyükbaş hayvan olarak, inek, at ve merkep; küçükbaş hayvan olarak da Akkaraman ve İvesi koyunu ile kıl keçisi ve Kilis keçisi yetiştirilmektedir. Kümes hayvanı olarak ise, küçük aile sürüleri şeklinde tavuk, ördek ve hindi beslenmektedir. Kente ulaşımın kolay sağlanmasını fırsat bilerek, havancılık konusunda veteriner ve ziraatçıların bilgi ve becerilerinden yararlanılır, geleneksel usuller yerine yeni bilimsel yöntem ve teknikler benimsenir, yöre iklim ve doğa şartlarına uygun yeni kültür ırkları geliştirilirse; ovanın sulamaya açılması ve yeni yem bitkilerinin yetiştirilmesi ile birlikte Harran'da hayvancılıktan elde edilen verimin artacağı rahatlıkla söylenebilir.

Bugün Harran'da temel geçim kaynaklarından olan ziraattan ve hayvancılıktan beklenen verimli sonuç alınamadığından, büyük toprak sahipleri ve memurlar dışında halkın büyük

çoğunluğunun ekonomik güçlükler içinde ve asgari ücretin altında bir gelirle yaşamak durumunda kaldığı tespit edilmiştir. Bu kasabadaki geçim sıkıntısının en önemli nedenlerinin; toprağın dengesiz dağılımı, nadası kuru tarım, tarım ve hayvancılıkta geleneksel yöntem ve araçların kullanılması, işsizlik, eğitim seviyesinin düşüklüğü, hızlı nüfus artışı, yanlış yorumlanan kader inancı olduğu söylenebilir. Fakat Harran'ın GAP'ın gerçekleşmesiyle bu sorunları önemli ölçüde çözebileceği beklenmektedir. Başlangıçta küçük bir köy iken, bir madenin veya petrolün bulunması, ağır sanayinin kurulması, turizm merkezi olması, karayolu ve demiryolu geçmesi ya da liman kurulması gibi nedenlerle büyük kente dönüşen; Kırıkkale, Batman ve Karabük örneğinde olduğu gibi, Harran'ın da GAP'ın etkisiyle "yeşil devrim" sonucu büyük bir kente dönüşmesi ihtimali çok büyüktür.

Kırsal yapı özelliği gösteren Harran'ın dışı kapalı dar çevresinde, HHB'nin mesleklere karşı tutumlarına bakıldığında, bu kasabada üst statüyü temsil eden ve kasabalılar tarafından yakından tanınan erkek çocuklar için model olarak benimsenen mesleklerin en önemlilerinin, öğretmenlik, doktorluk, büyük çiftçilik ve din adamlığı olduğu, itibarlı görülen bu meslekler ile HHB'nin gelirleri ve meslekleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Kız çocukları için ise, ideal meslek olarak HHB'nin büyük çoğunluğu tarafından genellikle ev kadınlığı tercih edilmiştir. HHB tarafından kız çocukları için ikinci olarak tercih edilen meslek rolü ve statüsü yakından tanınan, kızlar için model oluşturan ve kasabalılarda kadın mesleği olarak nitelenen ebelik ve hermişireliktir. HHB, kız çocukları için meslek olarak üçüncü sırada öğretmenliği tercih etmiştir. Genelde öğrenim görmüş, genç ve memur olan HHB, kız çocuklarını okutup kamu sektöründe bir meslek sahibi yapmak isterken, diğer HHB, kız çocukları için meslek olarak, daha çok ev kadınlığını uygun bulmuşlardır.

Harran'da geleneksel toplumlarda görüldüğü gibi, taşınmaz mallar özellikle arazi, kişinin hayat sigortası olarak düşünülmektedir. Sahip olunan toprağın miktarı, maddi refahın yanında kişiye nüfuz ve prestij de sağlamaktadır. Nitekim bu kasabada büyük toprak sahibi kişilerin, diğerlerine göre, daha güvenli, daha rahat hayat yaşayan, nüfuz ve prestij sahibi, mahalli liderler olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Harran'da erkekler, yaşlılar, topraksızlar ve az topraklılar, alt gelir dilimindeki dar gelirli, çiftçiler, gündelikçiler, işçi ve hizmetliler zenginliğin belirlenmesi konusunda, daha çok geniş araziye sahip olmayı temel ölçüt olarak kabul ederken; kadınlar, gençler, büyük toprak sahipleri ve memurlar ise, diğerlerine göre daha çok nakit parayı zenginliği belirleyen ölçüt olarak

benimsemişlerdir. Genel olarak zenginliğin belirlenmesi konusunda, HHB tarafından en fazla ağırlık verilen ölçütün, geniş araziye sahip bulunma olduğu görülmüş, bu durumun Harran'ın geleneksel yapısından, coğrafi konumundan ve halkın yaşam biçiminden kaynaklandığı kanaatine varılmıştır.

Cemaatçi bir toplum modelini yansıtan Harran'ın sosyal yapısında aile; bireyin kişiliğini birçok yönleriyle etkileyen, sosyal ilişkilerini biçimlendiren devamlı, en küçük sosyal kurum niteliğini taşımaktadır. Harran'da ailenin kuruluşunda damat ve özellikle gelin adayı evleneceği kişiyi çoğu kez belirleyememekte, eş seçiminde genellikle görücü usulü geçerli olmaktadır. Bu kasabada evlenme çağına gelmiş gençler için genellikle evlenme kararını babalar ve ailenin diğer yaşlı üyeleri vermektedir. Nitekim HHB'den büyük bir kısmının rızası alınarak, bir kısmının ise rızası alınmadan büyükleri tarafından görücü usulü ile evlendirildiğini belirtmesi bu kanaati desteklemektedir. Bu durum Harran'da ataerkil geniş ailenin bir dereceye kadar egemenliğini sürdürdüğüne bir kanıt sayılabilir. Ancak son zamanlarda, bu kasabada lise ve yüksek öğrenim görmüş ve memur olan bazı kişilerin ataerkil geniş ailenin egemenliğini olumsuz yönde etkileyerek, görücülük usulü yerine tanışarak evlenmeyi tercih ettikleri bu araştırmanın bulgularından anlaşılmıştır. Bu durum, geleneksel ailedeki değişim ve dönüşümün bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Geleneksel toplumlarda grup hayatında telafi edici sosyal bir mekanizma rolü oynayan, olumlu ve olumsuz bir çok işlevi yerine getiren başlık geleneği, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve bu bölgede yer alan Harran kasabasında sürekli ve yaygın bir şekilde uygulanarak varlığını sürdürügelmiştir. Harran'da başlık olarak genellikle para verildiği tespit edilmiştir. Fakat bazen canlı hayvan, tahıl ve tarla verenlere de rastlanılmıştır. Başlık geleneği HHB'nin çoğunluğu tarafından bir külfet olarak görülmektedir. Bu soruna bir çözüm yolu olarak bu yörede "değişik usulü" diğer adıyla "berdel" olarak adlandırılan bir evlenme biçiminin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. "Berdel", ailelerin başlık vermeden kızlarını birbirine vermeleri anlamına gelmektedir. Harran'da iki delikanlının herhangi bir karşılık beklemezsizin kız kardeşlerini değiştirmeleri şeklinde görülen evliliğin, en sık rastlanan "berdel" usulü evlenme olduğu görülmüştür. Bunun yanında bazen kızı ile diğer birinin kızını, yeğeni ile diğer birinin kız kardeşini değiştirerek evlenenlere de rastlanılmıştır.

Harran'da nişan geleneği pek yaygın değildir. Harranlılarca fazla önemsenmeyen nişanlılık dönemi genellikle bir veya iki hafta sürmektedir.

Harran'da sadece dini nikahla yapılan evlilik meşru sayılmasına rağmen, HHB'den evli

çiftlerin, toprak reformundan yararlanma, çocuklarını nüfusa kaydettirme hanımını ve onun ailesini memnun etme gibi amaçlarla, evlenirken dini nikahı ile birlikte resmi nikahını da yaptırdığı görülmüştür.

Genel olarak Harran'ın geleneksel yapısının evlenecek çiftlerin ergenlik çağına girdikten sonra erken yaşlarda evlenmesini gerektireceği düşünüldüğünde, elde edilen verilerde Harran'da ilk evlenme yaş ortalamasının diğer bazı köy, kasaba ve kent ile Türkiye ortalamasından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun, başlık parasının çok yüksek olması nedeniyle evlenecek erkeklerin başlık parası biriktirmek için yıllarca gurbette mevsimlik işçi olarak çalışarak zaman geçirmelerinden evlenecek kızların ise onları beklemelerinden kaynaklandığını düşündürmüştür.

Araştırma verilerinde Harran'da en yaygın aile biçiminin çekirdek aile olduğu bulunmuş, onu sırasıyla ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve parçalanmış-eksik ailelerin izlediği görülmüştür. Ancak bu kasabada ailelerin çoğunluğunu çekirdek ailelerin oluşturması, bu ailelerin kentlerde görülen modern çekirdek ailelerin tıpkısı olduğu düşüncesini akla getirmemelidir. Harran'daki çekirdek ailelerin üyeleri arasındaki sosyal ilişkilerde geleneksel kuralların egemen olduğu, aile üyelerinin eşit haklara sahip olmadığı, baba otoritesinin geçerli olduğu, kadınlara ve çocuklara gereken değerin verilmediği görülmüştür. Bu yönüyle her ne kadar Harran'daki ailelerin çoğunluğu nicel olarak çekirdek aile şeklinde görülsede de nitelik yönünden kentsel aile ile kıyaslandığında geleneksel geniş aile özelliği gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında bu araştırmanın metninde belirtilen yerleşim birimlerindeki çekirdek aile oranlarıyla kıyaslandığında Harran'da tespit edilmiş çekirdek aile oranlarının oldukça düşük olduğu, ataerkil geniş aile oranının ise yüksek olduğu görülmüştür. Harran'da ortalama aile büyüklüğü 9.2 olarak bulunmuş olup, bu rakam diğer bazı yerleşim birimlerinde tespit edilmiş aile büyüklüğü ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu dikkati çekmiştir.

Geleneksel toplumlara özgü bir uygulama olan birden fazla kadınla evlenme geleneğine Harran'da da rastlanılmıştır. Bu yörede birden fazla kadınla evlilikte; kısırlık, erkek çocuğa sahip olamama, kadın erkek eşitsizliği, evli erkek kardeşin ölmesi sonucu dul eşinin ve çocuklarının ortada kalması, bir çok misafire hizmet verilmekte olan ağa ve aşiret reisi evlerinde tek kadının ev işlerini yürütmeye yeterli olamaması, kadınların küçük yaşta sevmedikleri kişilerle evlendirilmeleri ve daha sonra boşanarak dul kalmaları, kadının ekonomik güvencesinin olmayıp bir erkeğin koruyuculuğuna ihtiyaç duyması, statü farklılaşması, dini inanç, bazı evliliklerde resmi nikahın yapılmayıp sadece dini nikahla yetinilmesi gibi etkenlerin rol oynadığı görülmüştür.

Harran'da aileler genellikle çok çocuklu kalabalık ailelerdir. Ailelerin büyük bir oranının üç ve daha fazla çocuğa, yarısına yakınını da sekiz ve daha fazla çocuğa sahip olması ve ailelerin sahip olduğu ortalama çocuk sayısının 6.3 olarak tespit edilmesi bu kanaati desteklemektedir. Bu sayı diğer bazı yerleşim birimlerindeki ailelerde belirlenen ortalama çocuk sayısı ile karşılaştırılmış, Harran'daki ailelerin çocuk sayısının oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir. Harran'daki aileler çoğunlukla doğum kontrolünü bilmemekte, bilenler de ayıp ve günah sayarak uygulamaktan kaçınmaktadırlar. Daha önce değinildiği gibi, bu kasabada geleneksel aile yapısının bir gereği olarak, ailelerde ve aşiretlerde, diğer aile ve aşiretlere karşı daha güçlü olabilmeleri için özellikle erkek çocuğuna sahip olmaları düşüncesi egemendir. Erkek çocuk "evin direği", "nesli devam ettiren", "ocak bekçisi" ve "ocağı tütüren" olarak nitelenmekte, ailenin geleceğinin güvencesi, yaşlılıkta anne-babanın hayatının teminatı olarak düşünülmekte ve çocuk aileye iş gücü katkısında bulunmaktadır. Belirtilen bu gibi nedenlerin Harran ailesinin çok çocuğa sahip olmasında etkili olduğu söylenebilir.

Harran kasabası ailesinde baba otoritesi egemen olduğundan, aileler ve aynı aile üyeleri arasındaki ilişkiler genellikle babanın yönlendirmesiyle oluşmakta ve biçimlenmektedir. Ailede kadın, çocuk sahibi özellikle de erkek çocuk sahibi olunca aile içinde ve sosyal çevresinde itibarı artmaktadır. Çocuklar aile içindeki büyüklere saygı duymakta, kız çocuğu baba ve ağabeyin denetiminde ve annenin "dizi dibinde" annelik rolünü öğrenerek yetiştirilmektedir. Erkek çocuklar ise, kızlara göre daha serbest, yetiştirilmekle beraber, töreler gereği ve kentlerdeki gibi babanın işinden farklı bir işte çalışıp ekonomik bağımsızlıkları da olmadığından babaya tartışmasız itaat etmektedirler. Harran'da çocuk eğitiminde geleneksel yöntemler uygulanmaktadır. Çocuklarının hatalı bir davranışı karşısında HHB'nin büyük bir çoğunluğunun azarlama, öğüt verme, dövme, sövme ve evden kovma gibi yöntemlere başvurduğu öğrenilmiştir. Geleneksel toplumlarda erkeğin sert ve otoriter olması gerektiği düşüncesinden hareketle Harran'da çocuk eğitiminde erkekler ve yaşlıların daha baskıcı bir tavır gösterdikleri, kadınların ve gençlerin ise, daha yumuşak ve esnek bir tavır sergiledikleri gözlenmiştir. Ailelerin genellikle ataerkil geniş aile niteliğine sahip olması, ailede tek otoritenin baba kabul edilmesi, çocuk eğitiminde baskıcı yöntemlerin uygulanması ve büyüklere saygının töre olarak benimsenmesi gibi nedenlerle bu kasabada nesiller arasında belirgin bir kuşak çatışması tespit edilmemiştir.

Harran'da ataerkil geniş aileyi yaşatmanın bir gereği olarak, evlenen erkek çocukların, baba evinden ayrılmadığı, babanın deneyiminden, himayesinden ve yönetiminden yararlanarak güç birliği oluşturduğu belirlenmiştir. Ancak, bu tutumun son

yıllarda değişmeye başladığı, HHB'nin büyük bir çoğunluğunun evlenen erkek çocuklarının baba evinden ayrılmasını istediği, bu durumun lise ve yüksek öğrenim görmüş olanlarla, memur ve esnaflarda daha belirgin olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Harran'da HHB'nin baba evinden ayrılmaları; babanın vefatı, geçimsizlik, evin küçüklüğü ve darlığı, bağımsız(ayrı) yaşama isteği ve memurluğa atanma gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

İnsanlar önemli sorunlarla karşılaştıklarında genellikle sevdikleri, güven duydukları bir başka insanın görüşlerine başvurmak isteyebilirler. Harran'da HHB'nin büyük bir çoğunluğunun önemli bir sorunla karşılaştığında bir başkasının görüşüne başvurarak istişare yaptığı, bunların büyük bir kısmının bu sorununu aile dışına taşımadan çözmeye çalıştığı araştırma verilerinin değerlendirilmesinden anlaşılmıştır.

Boşanma, dini inançların ve törelerin gereği, HHB tarafından hoş karşılanmamaktadır. HHB'den sadece iki kişinin başından boşanma olayının geçtiğini ifade etemesi, Harran'da boşanmanın olağan dışı şartlarda, ender rastlanan bir uygulama olduğunu ortaya koymuştur. Boşanma olayının, ancak eşlerden birinin zina yapması ve yüz kızartıcı suç işlemesi ya da ailede ortaya çıkan şiddetli geçimsizlik sonucu meydana geldiği, zinanın boşanmanın ötesinde, öldürülme sebebi olarak algılandığı, HHB'nin büyük çoğunluğunun geçim sıkıntısı, çocuk olmaması ve kalıcı hastalık gibi nedenleri boşanma sebebi olarak görmediği tespit edilmiştir.

Harran'da, aile üyeleri arasında mirasın geçiş şekli dini ve hukuki kurallarla değil terelerle belirlenmiştir. HHB'nin büyük çoğunluğuna göre, kendi ailelerinde ölen aile büyüklerinden kalan miras sadece erkekler arasında paylaşılmakta, kızlara bir hak verilmemektedir.

Harran'da kan ve evlilik bağına dayalı, çeşitli sülalelerden meydana gelmiş, bireyler arasında hiyerarşik bir idari birlik ve sosyal yapı oluşturan, yerleşik hayat yaşayan Cumeyle ve Beniicil adında iki aşiret bulunmaktadır. Aşiret ve aşiret üyeleri arasındaki sosyal ilişkiler, kuşaktan kuşağa yaşayarak gelen örf ve adetlerle düzenlenmektedir. Aşiretçi yapıya bağlı olarak, Harran'da akrabalığın da ayrı bir önem taşıdığı görülmüştür.

HHB'nin büyük çoğunluğuna göre, akrabalık; kan ve evlilik bağlarıyla birbirine bağlanan, aralarında birincil sosyal ilişkiler geliştiren, toplumda aileden sonra gelen, bireyler için sığınılabilen ve içinde yaşanılabilen bir sosyal gruptur. Harran'da akrabalığı daha çok erkek tarafından gelme belirlemede, aynı aşiretten olanlar aynı soy ve atadan geldiklerine inanmakta ve birbirini akraba saymaktadır. Ancak, aşiret içinde beş göbeğe kadar olanların yakın akraba, diğerlerinin ise uzak akraba olarak görüldüğü

belirlenmiştir. Harran'da kan bağı ve evliliğe dayalı akrabalığın yanında sünnet ve bazen de düğünlerde belirlenen, iki aile arasında kurulan tasavvuri (sanal) bir akrabalık şekli olan kirveliğe de büyük önem verildiği görülmüştür. Aralarında kirvelik bağı kurulan ailelerin birbirini yakın akraba ve dost gibi algıladığı ve aralarında samimi ilişkiler geliştirdiği, kan akrabalığı gibi kirvelinin de aileler arası sosyal ilişkilerde geçmişten geleceğe uzanan tasavvuri bir akrabalık biçimi olarak kasabada varlığını devam ettirdiği elde edilen bulgulardan anlaşılmıştır.

Geleneksel kurallann egemen olduğu, cemaatçı bir yapı özelliği gösteren bu kasabada, grup içinden yani bireylerin mensubu oldukları aşiret ve akraba grubu içinden evlenmelerinin oldukça yaygın olduğu, evli HHB'nin 2/3'ünün burada sözü geçen akraba evliliğini yaptığı tespit edilmiştir. Evlilikte akraba kızının; çok yüksek olan başlık parasının hafifletilmesi, arazinin bölünmemesi, asaletin devam ettirilebilmesi, ailenin büyüklerine daha saygılı olacağı ve yaşlanınca onlara daha iyi bakacağı düşüncesiyle tercih edildiği öğrenilmiştir. HHB'den büyük bir kesimin çocukları için akraba evliliğine taraftar olduğu gözlenirken; özellikle gençlerin, yüksek gelir dilimindekilerin, lise ve yüksek öğrenim görmüş olanların çocukları için akraba evliliğine fazla taraftar olmadığı HHB tarafından ifade edilmiştir.

Harran'da akraba ve komşuların, günlük işler; düğün ve sünnet; ev yapımı; hastalık ve ölüm durumu; ölen akrabalann öksüz, yetim ve dul eşine bakma; askere gidenin eşine ve çocuklarına yardımcı olma; baba ölmüşse ağabey tarafından kardeşlere hamilik yapma ve ihtiyaç duyulduğunda borç alıp verme gibi hususlarda yardım ve dayanışma içinde oldukları gözlenmiştir. Geleneksel toplumların yapısında dayanışmanın yanı sıra çatışmaya da rastlanılmaktadır. Harran'daki aşiret ve sülaleler arasında zaman zaman fiziki gücün kullanıldığı çatışmalar ve kavgalar olduğu öğrenilmiştir. Acak bu çatışmalara oldukça az rastlanıldığı, çatışmaların daha çok aşiretlerin dışı karşı güçlü ve kuvvetli görünmek, cesaret ve mertliklerini ispatlayabilmek maksadıyla basit meseleler yüzünden çıkarıldığı belirlenmiştir.

Harran'da dini inanç, değer, norm ve kurumlara çok büyük saygı duyulduğu, ve bağlılık gösterildiği gözlenmiştir. Ancak bu saygı ve bağlılığın geleneksel bir nitelik taşıdığı, dini ibadet ve uygulamaların geleneksel kurallar göz önünde bulundurularak yapıldığı; dinin bazı normlarının temel dini kaynaklara inilerek öğrenilemediği için, temel kaynaklarda yazılanlardan farklı biçimde halk tarafından gelenekselleştirilerek uygulandığı; sözelimi, dinde farz olan zekat ibadetine gelenekler gereği vacip olan fitre ibadeti kadar önem verilmediği görülmüştür. HHB'nin dini bilgileri edinme yolları da

geleneksel nitelik göstermektedir. Nitekim HHB'nin büyük çoğunluğunun, dini bilgi ve görevlerini, örgün eğitim yoluyla değil de, ailedeki büyüklerinden ve mahalle imamından duyarak ve onların yaptığını taklit ederek öğrendiğini belirtmesi bu kanaati doğrulamıştır. HHB'nin dini görev ve ibadetleri yerine getirmede istekli olduğu, fakat zekat, hac ve kurban gibi bazı ibadetlerin belli bir ekonomik güç gerektirmesi nedeniyle HHB'nin bir kısmı tarafından yerine getirilemediği öğrenilmiştir. HHB'nin devamlı ve düzenli olarak yerine getirdiği ibadetlerin ise, sırasıyla ramazanda oruç tutma, fitre verme, bayram ve cuma namazlarını kılma olduğu tespit edilmiştir.

Dini bir değer ve norm olmadığı halde Harran halkı tarafından nazarlık takma, fala baktırma, kurşun dökme, türbelerde kurban kesme ve mevlit okutma gibi bazı inanışların dini bir uygulama gibi kabul edildiği, ancak bu halk inanışları ile HHB'nin öğrenim durumu arasında aksi yönde bir ilişkinin olduğu, yani öğrenim seviyesi yükseldikçe bu halk inanışlarına karşı ilgi ve bağlılığın da azaldığı gözlenmiştir.

Eğitim, toplumun kültürel mirasının yeni kuşaklara aktarılmasını, bireylerin doğuştan getirmiş oldukları ve sonradan kazandıkları duygu, düşünce ve kabiliyetleri geliştirip biçimlendirerek toplumsallaşmalarını sağlayan sosyal bir kurumdur. Eğitimin önemini kavrayan gelişmekte olan ülkeler, kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için insan gücüne yatırım yapmanın artık bir zorunluluk olduğunu anlamışlardır. Bu yaklaşımdan ve araştırmada elde edilen verilerden hareketle gelişmekte olan ülkemizin kalkınmada öncelikli yörelerinde özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve bu bölgede yer alan Harran'da ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücünü yetiştirmede eğitime çok büyük görev düştüğü kanaatini doğrulamıştır. Bugün GAP'ın gerçekleşmesine adım adım yaklaşılırken Harran'da sulu tarım eğitimine duyulan ihtiyaç, "yeşil devrim" sonucu sosyal hayatta gerçekleşebilecek hızlı değişime bu yöre ve kasaba insanının uyum sağlayabilmesi ve değişimin sağlıklı olabilmesi için halkın yaygın eğitim yolu ile eğitilmesi bir ihtiyaç olarak belirmiştir. Ancak elde edilen verilerden Harran'da eğitimin yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. 1990-1991 öğretim yılında Harran'da eğitim ve öğretimi sürdürmekle görevli sadece bir ilköğretim okulunun bulunduğu, ilköğretim okuluna dönüştürülmeden Harran İlkokulu'ndan 1961-1990 yılları arasında 375 öğrencinin mezun olduğu, bu öğrencilerden sadece 21'inin kız olduğu, okulun mezun verdiği süre içinde her yıla ortalama bir kız öğrencinin bile düşmediği, bugün de ilköğretim okulunun orta kısmında kız öğrencinin olmadığı tespit edilmiştir. Harran'da ilkokulun 1927 yılında açılmasına ve bugüne kadar eğitim ve öğretimini aralıksız sürdürmesine rağmen, HHB'nin 1/3'ünün okur-yazar olmadığı anlaşılmıştır. Harran'da HHB'nin büyük çoğunluğunun eğitime karşı

ilgisiz davrandıkları, çocuklarının öğrenim görmelerinde fazla istekli olmadıkları, çocuklarının öğrenim görmesinde cinsiyet değişkenini göz önünde tutarak bir tercih yaptıkları, erkek çocuklarının öğrenim görmesine daha olumlu yaklaşırken kız çocuklarının öğrenim görmesine karşı olumsuz bir tavır sergiledikleri, geleneksel yaşam biçiminin bir gereği olarak kadının sosyal hayattaki rolünü ev kadınlığı olarak gördükleri öğrenilmiştir. Bu durumun, ailelerin çok çocuklu ve dar gelirli olmaları, insanların tam olarak eğitimin bilincine varamamaları, halkın yaşam biçiminde eğitilmiş insan gücüne fazla ihtiyaç duyulmaması nedeniyle bu kasabada eğitim yolu ile kazanılan statüden çok doğuştan gelen ve toplum tarafından ailelere ve kişilere atfedilen statünün önem kazanması gibi etkenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak lise mezunu, yüksek öğrenimli, genç ve memur olan HHB'nin çocuklarının öğrenimi konusunda farklı bir tutum ortaya koydukları, bu konuya cinsel ayrım gözetmeden yaklaştıkları gözlenmiştir.

İletişim çağı olarak adlandırılan çağımızda, gelişmekte olan ülkemizin en büyük kentinden en küçük yerleşim birimine kadar elektriğin gitmesiyle birlikte televizyon da hızla yaygınlaşmıştır. Geleneksel bir yapıya sahip olan Harran'da HHB'nin büyük bir kısmının televizyona sahip olduğu görülmüştür. Genel olarak bu kasabada televizyon sayısı arttıkça buna paralel olarak televizyon seyretme sıklığının da arttığı gözlenmiştir. HHB arasında okuma-yazma bilmenin televizyondaki mesajların anlaşılmasında yardımcı bir unsur olduğu ve bireyi televizyon izlemeye yönelttiği, bunun yanında büyük toprak sahiplerinin arazilerindeki işleri gündelikçilere veya marabalarına yaptırdıklarından günlerinin büyük bir kısmını ev, köy odası, kahvehane ve kulüp gibi televizyon bulunan bir yerde geçirdiklerinden diğerlerine kıyasla daha çok televizyon seyrettikleri tespit edilmiştir. HHB tarafından, televizyonda en çok izlenen programların sırasıyla; haber ve haber programları, dini programlar, yerli dizi ve filmler olduğu tespit edilmiştir. HHB'den büyük bir kesimin genel olarak televizyon programlarından memnun kalmadığı; televizyonun, ahlaki bozucu, kişiyi sosyal sapma davranışına itici seks, şiddet ve cinayet gibi konulara yer vermemesini; toplumumuzun değer ve normlarına saygılı olmasını, dini ve milli programlara ağırlık vermesini istedikleri öğrenilmiştir. HHB içindeki gençlerin televizyonda daha çok güncel sosyo-ekonomik sorunlara ve milli konulara ağırlık verilmesini istedikleri dikkati çekerken, orta yaşlı ve yaşlıların daha çok dini programlara ağırlık verilmesini istedikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum Harran'da gençlerin değişime daha açık olduklarını, dini konularla daha az ilgilediklerini; yaşlıların ise, daha muhafazakar ve dine karşı daha fazla bağlı olduklarını düşündürmüştür. Harranlıların yöresel yayın yapan TRT GAP'ı diğer televizyon kanallarından farklı bir şekilde

algılamadıkları, HHB'den büyük bir kesimin beklentilerine doyurucu bir cevap alamadıkları için bu kanalın yayınlarına karşı ilgisiz davrandığı öğrenilmiştir.

Harran'da radyo, televizyonu bulunmayanların evlerde, arazide işbaşında, televizyonu olanların ise, genellikle arazide çalışırken çok sık dinledikleri bir iletişim aracı olarak yerini korumaktadır. HHB'nin yarısına yakın kısmının hergün radyo dinlediğinin tespit edilmesi bu görüşü destekler niteliktedir. HHB tarafından, en sık dinlenen yerli ve yabancı radyo istasyonlarının sırasıyla Diyarbakır, Çukurova, Şam, Bağdat ve Cidde olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmanın bulgularından Türkiye radyo programlarının halkın beklentilerini karşılayamadığı öğrenilmiş; gelişmekte olan ülkelerde televizyon ve radyonun, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmaya katkısı ve milli bütünleşmenin sağlanmasındaki rolü hesaba katılarak, televizyon, radyo ve özellikle de TRT GAP'ın programlarının bu yöre insanının ihtiyaç ve beklentilerine göre hazırlanması gerektiği kanaatini doğurmuştur.

HHB'nin televizyon, radyo ve teyp aracılığıyla en çok dinlediği müzik türlerinin; sırasıyla Türk halk müziği, Arap müziği ve arabesk müziği olduğu tespit edilmiştir. Arabesk müziğinin bu yöre insanının acı ve çilelerini dile getirdiği düşüncesiyle gençler tarafından en fazla sevilerek dinlenen bir müzik türü olduğu HHB tarafından ifade edilmiştir.

Harran'da lise öğrenimi ve yüksek öğrenim görmüş, yüksek gelir diliminde bulunan bir kaç HHB dışında gazete okuyana rastlanılmamıştır. Öğretmen ve irhamların mesleki dergileri okudukları, kitap okuma alışkanlığının ise fazla yaygın olmadığı belirlenmiştir. Eskiden köy odaları ve kraathanelerinde okunan kahramanlık ve cenk kitapları televizyonun bu yerleşim birimine girmesiyle terk edilerek okunmaz olmuştur. Fakat genel olarak HHB içinde kadınlara kıyasla erkeklerin, yaşlılara nispetle gençlerin, okuma-yazma bilmeyenlere, ilkokul ve ortaokul mezunlarına göre ise, lise öğrenimi ve yüksek öğrenim görmüş olanların daha fazla kitap okuduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular bu yörede eğitim ve gelir seviyesinin yükseltilmesinin gazete, dergi ve kitap okumayı güdüleyeceği ve artıracığı görüşüne yol açmıştır.

Harran'da PTT hizmetlerini, Akçakale PTT müdürlüğüne bağlı bir şube yürütmektedir. Birçok HHB'nin evinde telefon bulunduğu, bir iletişim aracı olarak telefonun bu kasabada oldukça yaygınlaştığı gözlenmiştir.

Elde edilen bulgulardan, Türkiye'de demokratik hayata geçişten bugüne kadar Harranlıların iktidardaki güçlü görünen kitle partisinden yana bir tavır sergiledikleri,

küçük fikir ve kadro partilerine fazla ilgi duymadıkları anlaşılmıştır. İktidardaki kitle partilerine olan bu ilginin, bu yörede egemen olan aşiret yapısından kaynaklandığı, iktidardaki kitle partisi yetkililerinin aşiret reisleriyle görüşüp, yakın ilişki geliştirdikleri ve oyların kendi partilerine verilmesini sağladıkları düşüncesini akla getirmiştir. Nitekim HHB'den büyük bir çoğunluğun ifadesi, bu yerleşim biriminde siyasi kanaati, "kanaat önderleri" (halk oyu lideri, iktidar sahibi) olarak anılan şahısların belirlediği yönde olmuştur. Seçimlerde oy verirken, bir başkasından etkilenme konusunda HHB'den erkeklerin, gençlerin, bekarların, lise öğrenimi ve yüksek öğrenim görmüş olanların, yüksek gelir dilimindekilerin ve memurların mensubu oldukları grubun etkisinde kalmayarak nispeten daha bağımsız hareket ettikleri, yukarıda belirtilenlerin dışında kalanların ise, yakın akraba ve aşiretin etkisinde kaldıkları belirlenmiştir. Harran'da siyasetin daha çok erkeklerin uğraşı alanı olduğu, ailelerde siyasi kanaati erkeklerin belirlediği, ev kadınlarının siyasete erkekler kadar ilgi duymadıkları öğrenilmiştir. Genel olarak bu kasaba halkının siyasete olan ilgisinin oldukça düşük, siyasi katılımının ise, bireysel iradeye dayanmak yerine ilgili aile ve aşiretin beklentisine göre gerçekleştirildiği gözlenmiştir.

Erkek HHB'nin yarısından fazlasının, kadınların ise tamamına yakınının, dernek, birlik, kooperatif ve siyasi parti gibi herhangi bir örgüte üye olmadığı tespit edilmiştir, bu kasabada örgütlenme düzeyinin çok düşük olduğunu göstermiştir.

HHB'ye göre, Harran'ın önde gelen üç önemli sorununun; içme ve sulaştırma suyunun yetersizliği, kasabanın üzerinde kurulduğu höyüğün sit alanı olması nedeniyle HHB'ye konut yapma izninin verilmemesi ve toprak dağılımındaki dengesizlik olduğu belirlenmiştir. Bu sorunların çözümü için Harranlılar ümitlerini entegre bir kalkınma projesi olan GAP'a bağlamıştır. HHB'ye göre, Türkiye'nin en önemli sorunlarının; enflasyon, işsizlik, GAP'ın tamamlanamaması, toprak reformunun gerçekleştirilememesi, Körfez Krizi, anarşi ve terör, akaryakıt azlığı ve sanayileşememe olduğu tespit edilmiştir.

Harran'da resmi kurumlarla ilişkilerde HHB'nin yarısından fazlasının bir aracıya veya halkın deyimi ile bir "torpil"e başvurduğu ortaya çıkmış, bu sonuç resmi kurumlarda halkın işlerinin yeterince adil ve güvenli yürütülemediği kanaatinin bu yöre halkının önemli bir kısmının paylaştığı bir gerçeklik olduğunu dile getirmiştir.

Harran'ın, 1987 tarihinde ilçe yapılması ile birlikte bu kasabada belediye de kurulmuş ve ilçeye ilk belediye başkanı 26.3.1989 tarihindeki yerel yönetim seçimlerinde seçilmiştir. Harran ilçesine ilk kaymakamın ise, 1990 yılında atandığı, fakat ilçede hükümet konağının yapımı tamamlanamadığından bu yöneticinin Harran'a gidemediği,

Şanlıurfa'da kalarak hem vali yardımcılığı, hem de Harran kaymakamlığı görevlerini birlikte yürüttüğü öğrenilmiştir.

Harran ilçesinde güvenliği sağlamakla görevli bir jandarma karakolu bulunmaktadır. Bu ilçenin adaletle ilgili işlerini, Akçakale adliyesi yürütmektedir. Harran'da çıkan çatışmaları genellikle aşiret reisleri bastırmakta ve tarafları barıştırmaktadır. Son altı yılda Harran ilçe merkezinden Akçakale Cumhuriyet savcılığına sadece 42 suç duyurusunun yapıldığı tespit edilmiştir. Harran'da oldukça az sayıda suçun işlenmiş olması, olayların daha çok grup halinde ve erkekler tarafından meydana getirilmesi, suçların bir çoğunun hakaret, tehdit, darp ve kavga türünde olup kaba kuvveti yansıması bu kasabanın gelenekçi ve cemaatçı yapısının bir göstergesi sayılabilir.

Harran ilçesinin henüz bir hastanesi bulunmamakta, sağlık hizmetleri 1967 yılında kurulmuş bir sağlık ocağı tarafından yürütülmektedir.

Kırsal yaşam biçiminin bir göstergesi olarak, Harran'da iş ile boş zaman süreleri belirgin bir farklılaşma göstermediğinden, bu durum söz konusu zaman dilimlerinde yapılacak faaliyetleri de birbirinden ayırt edilmesini güçleştirmiştir. Genel olarak, bu kasabada iş eğlence ve dinlenme süreleri birleşmiş olmakla beraber, erkek HHB'nin boş zamanlarında köy odasında sohbet ettikleri, çeşitli kağıt oyunları oynadıkları, televizyon seyrettikleri, radyo ve teyp dinledikleri gözlenmiştir. Kadınların ise, boş zamanlarında kendi hemcinsleriyle sohbet ettikleri, biçki dikiş ve örgü yaptıkları, televizyon seyrettikleri, radyo ve teyp dinledikleri öğrenilmiştir. Ancak bu gerçekliklere rağmen, HHB tarafından boş zaman kavramının farklı bir zaman dilimi olarak algılanmadığı, boş zaman kavramıyla günün belirli saatlerinden çok, yılın çalışılmayan mevsimleri veya aylarının anlaşıldığı tespit edilmiştir.

Harran halkının, GAP hakkındaki bilgi ve düşünceleri, GAP'ı nasıl algıladıkları, kendilerini yakından ilgilendiren bu konu ile ne derece ilgilendikleri belirlenmiş, HHB'den gençlerin, büyük toprak sahiplerinin, belli bir öğrenimi gerektiren doktorluk, memurluk gibi meslek mensuplarıyla, lise öğrenimi ve yüksek öğrenim görmüş olanların bu konuda daha doğru ve güvenilir bilgiye sahip oldukları görülmüştür. GAP uygulamaya konduktan sonra HHB'nin, sözü geçen konuda büyük beklentiler içine girdiği gözlenmiştir. GAP tamamlanıp sulu tarıma geçilerek verim artışı sonucu gelirlerinde büyük bir yükseliş gerçekleşirse; HHB'den evini yenileme, araba ve traktör alma, cami ve okul yaptırma, tarla alıp çiftlik kurma, hacca gitme, fabrika yaptırma, ticarethane açma gibi büyük beklentiler içine girenlerin olduğu, HHB'nin yarıdan fazlasının 50 dönümlük bir toprakla ailelerinin geçimini sağlayabilecekleri ümidini taşıdığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Harran'da

toprağın çok değerlendiği, kimsenin toprak satmak istemediği, aksine büyük bir çoğunluğun imkan sağlayabilirlerse toprak satın almak istediği ortaya çıkmıştır.

Büyük bir yatırım olan GAP'ın gerçekleşmesiyle; kamu yatırımlarının yanı sıra özel girişimcilere ait yatırımların artacağı, bu yöreye yetişmiş ehliyetli personelin gideceği, istihdam imkanında artış olacağı, eğitim seviyesinin yükseleceği, mesleklerde farklılaşma, uzmanlaşma ve dikey hareketliliğin görüleceği, örgütlülüğün yaygınlaşacağı, örfi hukukun yerini yazılı hukukun alacağı, doğuştan gelen statünün yerine sonradan kazanılan statünün geçeceği, göçebelerin toprağa yerleşeceği beklenmektedir. Bunun yanında bölgenin iç göç almaya başlayacağı, gelirin artmasıyla bu yöre insanının tüketim kalıplarının değişeceği, topraktan yılda 2-3 ürünün alınabileceği, ürünlerde çeşitliliğin meydana geleceği, gıda endüstrisinin gelişeceği, gelir seviyesinin yükselmesiyle birlikte işsizliğin ve fakirliğin azalacağı, bölgelerarası gelişmişlik farkının asgariye indirileceği ve sonunda milli ve kültürel bütünleşmenin sağlanacağı ümit edilmektedir.

GAP'ın yukarıda belirtilen olumlu etkilerinin yanında; fertler arasındaki sosyal dayanışmayı zayıflatacağı ve ferdileşmeyi yaygınlaştıracağı, çocuk suçluluğunu ve kentsel suçları artıracacağı, yabancılığa ve kültürel çözülmeye neden olacağı, sulama suyunun bilinçsiz kullanılmasının tarlaların çoraklaşmasına yol açacağı, komşu ülkelerle savaşa sebep olacağı, çarpık kentleşmenin meydana geleceği ve kıymetli tarım arazilerinin betonlaştırılacağı, çevrenin kirletileceği, sulama suyunun eşgüdümlü ve eşit dağıtılmamasının aşiret kavgalarına neden olacağı, arazinin değer kazanması nedeniyle miras kavgalarının çıkabileceği gibi bir çok olumsuz sonuçların ortaya çıkacağı HHB tarafından ifade edilmiştir.

Kısaca GAP'ın, ülkemizde, kurulduğu bölgede ve bu araştırmanın konusunu oluşturan Harran'da doğurabileceği olumlu ve olumsuz sonuçlar ile bir "yeşil devrim" gerçekleştireceği yaygın bir kanaat olarak orataya çıkmıştır. Bugün GAP'tan istenilen ve beklenen olumlu sonuçların alınabilmesi için, her türlü olumlu ve olumsuz etkenlerin hesaba katılarak, gerekli tedbirlerin zaman kaybetmeden alınması ve hedefe emin adımlarla yürünmesi bir görev olarak bilinmelidir.

XIX. EKLER**HHB GÖRÜŞME CETVELİ
HARİTALAR**

HHB GÖRÜŞME CETVELİ

Anket No:

Görüşme günü:

Görüşme saati:

1. HHB'nin cinsiyeti

1)Erkek( ), 2)Kadın( ).

2. Doğum yeriniz?

1) İl( ), 2) İlçe( ), 3) Bucak( ), 4) Köy( )

3. Yaşınız?

1)18-20( ), 2)21-30( ), 3)31-40( ), 4)41-50( ), 5)51-60( ), 6)61-70( ), 7)71 + ( ), 0)CY( ).

4. Medeni durumunuz?

1)Evlili( ), 2)Evlili eşinden ayrı yaşıyor( ), 3)Nişanlı( ), 4)Bekar( ), 5)Dul(eşi ölmüş)( ), 6)Boşanmış( ), 0)CY( ).

5. Oturduğunuz ev kendinizin mi kiracı mısınız?

1)Kendimin( ), 2)Kiracıyım( ), 3)Başkasının evinde kira vermeden oturuyorum ( ), 0)CY( ).

6. Eviniz kaç odalıdır?

1)Bir( ), 1)İki( ), 3)Üç( ), 4)Dört( ), 5)Beş( ), 6)Altı ve daha fazla( ).

7. Aşağıdakilerden hangisi evinizin içindedir?

1) Mutfak( ), 2)Kiler( ), 3)Banyo( ), 4)Tuvalet( ).

8. Su ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz?

1)Evimizde su tesisatı var( ), 2)Avluda su var( ), 3)Mahalle çeşmesinden( ), 4)Kuyudan( ), 5)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

9. Evinizi neyle aydınlatıyorsunuz?

1)Elektrikle( ), 2)Gaz lambasıyla( ), 3)Lüks ile( ), 4)Başka(belirtiniz .....), 0)CY( ).

10. Aşağıdaki dayanıklı tüketim mallarından hangilerine sahipsiniz?

1)Televizyon( ), 2)Buzdolabı( ), 3)Çamaşır makinesi( ), 4)Müzik seti( ), 5)Koltuk takımı( ), 6)Yemek masası( ), 7)Video( ), 8)Fırınlı ocak( ), 9)Telefon ( ), 0)Hiç birisi yok( ).

11. Evinizi yıkıp yerine yeni betonarme bina yapmak ister miniz?

1)Hayır( ), 2)Evet fakat izin verilmiyor( ), 3)Evet fakat gücüm yetmiyor( ),

4)Evet hem izin verilmiyor, hem de gücüm yetmiyor( ), 5)Başka(belirtiniz.....).
0)CY( ).

12. Harran dışında başka yerde eviniz var mı? Varsa nerede belirtiniz.

1)Hayır yok( ), 2)Evet Akçakale'de( ), 3)Evet Şanlıurfa'da( ), 4)Evet Gaziantep'de( ), 5)Evet başka yerde(belirtiniz.....), 0)CY( ).

13. Harran- Şanlıurfa arası kaç km dir? .....

14. Harran- Akçakale arası kaç km dir? .....

15. Ne kadar sıklıkla televizyon seyrediyorsunuz?

1)Hiç seyretmiyorum( ), 2)Ayda bir( ), 3)Haftada bir( ), 4)Birkaç günde bir(),
5)Hergün( ), 0)CY( ).

16. Televizyonda TRT GAP'ı seyrediyorsanız bu kanalın yayınlarından memnun musunuz? Belirtiniz.

1)Hiç seyretmiyorum( ), 2)Seyrediyorum fakat memnun değilim( ),
3)Seyrediyorum memnunum( ), 4)Seyrediyorum çok memnunum( ), 5)Başka (belirtiniz.....).

17. (Televizyon seyredenlere) Televizyonda hangi programları seyrediyorsunuz?

1)Haber ve haber programlarını( ), 2)Dini programları( ), 3)Eğlence programlarını( ), 4)Spor programlarını( ), 5)GAP'la ilgili yayınları( ), 6)Yerli dizi ve filmleri( ), 7)Yabancı dizi ve filmleri( ), 8)Belgeselleri( ), 0)CY( ).

18. (Televizyon seyredenlere) Televizyonda en çok seyrettiğiniz programın adını söyler misiniz?

1).....

19. (Televizyon seyredenlere) Televizyon yayınlarından memnun musunuz?

1)Hiç memnun değilim( ), 2)Memnun değilim( ), 3)Memnunum( ), 4)Çok memnunum( ), 5)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

20. (Televizyon seyredip memnun olmayanlara) Televizyon programlarının nasıl olmasını ve televizyonda hangi programlara ağırlık verilmesini istiyorsunuz?

.....

21. Ne kadar sıklıkla radyo dinliyorsunuz?

1)Hiç dinlemiyorum( ), 2)Ayda bir( ), 3)Haftada bir( ), 4)Birkaç günde bir( ),
5)Hergün( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

22. (Radyo dinleyenlere) En çok dinlediğiniz radyo istasyonunun adını söyler misiniz?

1).....

23. (Radyo dinleyenlere) Radyoda hangi programları dinliyorsunuz?

1)Halk müziği( ), 2)Haberleri( ), 3)Dini programları( ), 4)Spor pogramları ( ), 5)Meclis saatlerini( ), 6)Temsilleri( ), 7)GAP'la ilgili yayınları( ), 8)Hemen hemen bütün yayınları( ), 9)Başka(belirtiniz.....).

24. En çok dinlediğiniz müzik çeşidini belirtir misiniz?

1) Hiç müzik dinlemem( ), 2)Halk müziği( ), 3)Arabesk müziği( ), 4)Türk sanat müziği( ), 5)Hafif Türk müziği( ), 6)Batı müziği( ), 7)Arap müziği( ), 8) Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

25. Ne kadar sıklıkla gazete okursunuz?

1)Hiç gazete okumam( ), 2)Başkalarına okutur dinlerim( ), 3)Ayda bir( ), 4)Haftada bir( ), 5)Birkaç günde bir( ), 6)Hergün( ), 7)Başka(.....),

26. (Gazete okuyanlara) Gazetelerde en çok ne tür yazıları okursunuz?

1)Yurt ve dünya haberlerini( ), 2)Spor haberlerini( ), 3)Siyasi haberleri( ), 4)Makale ve fikir yazılarını( ), 5)Magazin haberlerini( ), 6)Tefrika yazılarını( ), 7)GAP'la ilgili yazıları( ), 8)Her tür yazıyı okurum( ).

27. En çok hangi tür kitapları okursunuz?

1)Hiç kitap okumam( ), 2)Roman ve hikaye gibi edebi kitapları( ), 3)Dini kitapları( ), 4)Mesleki kitapları( ), 5)Tarih ve kahramanlık kitapları( ), 6)Başka (belirtiniz.....).

28. Dergi okur musunuz?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 0)CY( ).

29. Yurt ve dünya olayları hakkında bilgi sahibi olabilmeniz için, kişi olarak ilk önce kimin bilgisine başvurursunuz?

1)Hiç kimsenin( ), 2)Bir öğretmenin( ), 3)Bir imamın( ), 4)Belediye başkanının( ), 5)Şeyhin( ), 6)Bir memurun( ), 7)Bir doktorun( ), 8)Aşiret reisinin ( ), 9)Başka(belirtiniz.....).

30. Harran dışına ne kadar sıklıkla çıkıyorsunuz?

1)Hiç çıkmam( ), 2)Ayda bir( ), 3)Haftada bir( ), 4)Birkaç günde bir( ), 5)Hergün( ), 6)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

31. (Eğer çıkıyorsa) Harran dışında en çok gittiğiniz yerin adını söyler misiniz?

1).....

32. (Eğer çıkıyorsa) Harran dışına hangi sebeplerle çıkarsınız?

1)Alış-veriş için( ), 2)İş bulup çalışmak için( ), 3)Akrabalarımı ziyaret için( ), 4)Görevli olarak( ), 5)Gezmek için( ), 6)Tedavi için( ), 7)Başka(belirtiniz.....).

33. (Evli ise) Geziye giderken eşinizi de beraberinizde götürür müsünüz?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz .....), 0)CY( ).

34. (Evli ve dul ise) Ailece Harran dışına geziye çıktığınız oldu mu?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 0)CY( ).

35. (Evli erkeklere) Aşağıda belirtilen aile üyelerinizi tek başlarına herhangi bir yere geziye gönderir misiniz?

1)Eşinizi( ), 2)Kızınızı( ), 3)Oğlunuzu( ), 4) Gelininizi( ).

36. Harran'dan başka bir yere göç etmek istiyor musunuz? Nereye belirtiniz.

1)Hayır( ), 2)Evet Akçakale'ye( ), 3)Evet Şanlıurfa'ya( ), 4)Evet Gaziantep'e ( ), 5)Evet başka yere(belirtiniz.....), 0)CY( ).

37. (Göç etmek isteyenlere) Harran'dan niçin göç etmek istiyorsunuz?

1)Topraksızlık( ), 2)İşsizlik( ), 3)Çocuk okutmak( ), 4)Aileler arası geçimsizlik( ), 5)Kentte daha rahat bir hayat( ), 6)Akrabalarımın göç etmesi( ), 7)Başka(belirtiniz.....).

38. Akrabanızdan başka yerlere göç eden var mı? Varsa nereye göç ettiklerini belirtiniz.

1)Hayır yoktur( ), 2)Evet Akçakale'ye( ), 3)Evet Şanlıurfa'ya( ), 4)Adana'ya( ) 5)Gaziantep'e( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

39. (Cevap evetse) Hangi tarihte göç etmişlerdir?

1) 1940 ve öncesi( ), 2) 1941-1950( ), 3)1951-1960( ), 4)1961-1970( ) 5)1971-1980( ), 6)1981-1990( ), 7)Bilmiyor( ), 0)CY( ).

40. Size göre yabancı kimdir?

1)Şanlıurfalı olmayan( ), 2)Türkiyeli olmayan( ), 3)Müslüman olmayan( ), 4)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

41. Size göre, Harran'a gelen turistlerin yörenize fayda ve zararları nelerdir?

1)Eski eserleri kaçırıyorlar( ), 2)Ahlakı bozuyorlar( ), 3)Kasabamızı tanıyıp başkalarına tanıtıyorlar( ), 4)Döviz(para) bırakıyorlar( ), 5)Başka(belirtiniz.....) 0)Ne faydası ne de zararı var( ).

42. Mesleğiniz nedir? .....

43. Şu an ne iş yapıyorsunuz? .....

44. Babanızın mesleği nedir? .....

45. Oğlunuzun ne olmasını veya hangi mesleği seçmesini istersiniz? .....

46. Kızınızın ne olmasını veya hangi mesleği seçmesini istersiniz? .....

47. Kendi malınız olan kaç dönüm(dekar) araziniz vardır?

1) Hiç yoktur-topraksız( ), 2)Küçük topraklı 0-100 dönüm( ), 3)Orta topraklı 101-200 dönüm( ), 4)Büyük topraklı-201 + dönüm( ).

48. (Arazisi olanlara) Arazinizi nasıl işletiyorsunuz?

1)Hepsini kendim işletiyorum( ), 2)Hepsini icara(kiraya) veriyorum( ), 3)Hepsini yarıcıya veriyorum( ), 4)Bir kısmını kendim işletiyorum, bir kısmını icara veriyorum( ), 5)Bir kısmını kendim işletiyor, bir kısmını yarıcıya veriyorum( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

49. Sahip olduğunuz hayvan cinslerini ve sayılarını söyler misiniz?

Hiç yok 1-10 11-20 21-30 31-40 41-50 51 +

1)Büyük baş h. ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

2)Küçük baş h. ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

3)Kümes h. ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

4)Arı kovanı ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

50. Pazar için ürün yetiştirebiliyor musunuz?

1)Hayır( ), 2)Evet hayvan ürünleri( ), 3)Evet toprak ürünleri( ), 4)Evet hem toprak ürünleri hem de hayvan ürünleri( ).

51. Aşağıdaki tarım araç ve gereçlerinden hangilerine sahipsiniz?

1) Hiç birisi yok( ), 2)Traktör( ), 3)Pulluk( ), 4)Römork( ), 5)Biçerdöğeri( )
6)Harman makinesi( ), 7)Motopomp( ), 8)Mibzer( ), 9)Pülverizatör( ).

52. (Tarım işletmecisi yapanlara) Tarlanızda sun'i gübre kullanıyor musunuz?

1) Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....).

53. Aşağıdaki taşıt araçlarından hangilerine sahipsiniz?

1)Hiç birisi yok( ), 2)At arabası( ), 3)Bisiklet( ), 4)Motosiklet( ),
5)Otomobil( ), 6)Minibüs( ), 7)Otobüs( ), 8)Kamyon( ),
9)Başka(belirtiniz.....).

54. Bir kişinin zengin sayılabilmesi için, en başta ve her şeyden önce neye sahip olması gerekir?

1)Çok miktarda nakit paraya( ), 2)Traktör ve arabaya( ), 3)Geniş araziye( ),
4)Dükkan ve eve( ), 5)Çalışan genç oğullara( ), 6)Başka(belirtiniz.....),
0)CY( ).

55. Size göre, kasabanızda zenginlere ayrıcalık tanınıyor mu?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

56. Aile bütçenize gelir getiren kaynakları söyler misiniz?

1)Tarım ürünleri( ), 2)Hayvan ürünleri( ), 3)Maaş veya ücret( ), 4)Dükkan ve ev kirası( ), 5)Ticaret geliri( ), 6)Faiz getiren para( ), 7)Günderlikçilikten sağlanan gelir( ), 8)Başka(belirtiniz.....).

57. Yaklaşık olarak ailenizin yıllık geliri ne kadardır?

1)0-2 milyon TL( ), 2)3-6 milyon TL ( ), 3)7-10 milyon TL( ), 4)11-14 milyon TL( ), 5)15-18 milyon TL( ), 6)19-22 milyon TL( ), 7)23 + milyon TL( ), 8)Bilmiyorum( ), 9)Gelirim hiç yok( ), 0)CY( ).

58. Yaklaşık olarak ailenizin yıllık gideri ne kadardır?

1)0-2 milyon TL( ), 2)3-6 milyon TL( ), 3)7-10 milyon TL( ), 4)11-14 milyon TL( ), 5)15- 18 milyon TL( ), 6)19-22 milyon TL( ), 7)23 + milyon TL( ), 8)Bilmiyorum( ), 0)CY( ).

59. Kasabanızda diğer ailelere göre, sizin ailenin gelir durumu nasıldır?

1)Çok fakir( ), 2)Fakir( ), 3)Orta halli( ), 4)Zengin( ), 5)Çok zengin( ), 6)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

60. (Evlü ise) Eşinizin, kızınızın ve gelininizin sizin mülkünüzün dışındaki bir iş yerinde ücret karşılığı çalışmasını ister misiniz?

	Evet	Hayır	CY
1)Eşi	( )	( )	( )
2)Kızı	( )	( )	( )
3)Gelini	( )	( )	( )

61. Kadınlarınızın şehirli kadınlar gibi giyinmesini ve moda uymasını ister misiniz?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

62. Evinizde kaç kişinin yaşadığını bunların size yakınlık derecelerini, yaşlarını, işlerini, öğrenim ve medeni durumlarını söyler misiniz?

.....kişi yaşamaktadır.

HHB'ye yakınlığı	Öğrenim durumu	Medeni durumu	yaşı	işi	aylık tahmini geliri
.....	.....	.....	.....	.....	.....

63. (Evlü ve dul ise) Evlendiğiniz zaman siz ve eşiniz kaç yaşındaydınız?

1)Erkeğin .....

2)Kadının .....

64. (Evli ise) Resmi nikahınız varsa, resmi nikah yaptırmanızın sebepleri nelerdir?

1)Resmi nikahım yoktur( ), 2)Eşimin ve ailesinin isteğiyle yaptırıldı( ), 3)Eşimin ve benim isteğimle yaptırıldı( ), 4)GAP'tan önceki toprak reformundan yararlanmak için yaptırıldı( ), 5)GAP çalışmalarının başlaması ile birlikte ailelere toprak verileceği söylentisi üzerine yaptırıldı( ), 6)Çocuklarımı nüfusa kayıt ettirmek için yaptırıldı( ), 7)Başka(belirtiniz.....).

65. (Evli ve dul ise) Evlenmeye siz kendiniz mi karar verdiniz yoksa büyükleriniz mi sizi evlendirdiler?

1)Eşimle tanışarak ortak karar aldık( ), 2)Büyüklerimin rızasını alarak kendim karar verdim( ), 3)Büyüklerim rızamı alarak beni evlendirdiler( ), 4)Büyüklerim rızamı almadan beni evlendirdiler( ), 5)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

66. (Evli ve dul erkeklere) Evlenirken başlık verdiniz mi? Verdi iseniz ne verdiğinizi söyler misiniz?

1)Hayır başlık vermedim( ), 2)Evet para verdim( ), 3)Evet arazi verdim( ), 4)Evet canlı hayvan verdim( ), 5)Evet tahıl verdim( ), 6)Başlık vermedim değişik usulü-berdel usulü- ile evlendim( ), 7)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

67. (Evli erkeklere) Kaç eşiniz var?

1)Bir( ), 2)iki( ), 3)Üç( ), 4)Dört( ), 0)CY( ).

68. (Evli erkeklere) Eşinizin üzerine kuma (bir başka eş) getirmeyi düşünüyor musunuz? Eğer düşünüyorsanız sebeplerini söyler misiniz?

1)Hayır hiç düşünmüyorum( ), 2)Evet çocuğum olmadığı için( ), 3)Evet erkek çocuğum olmadığı için( ), 4)Evet eşimi sevmediğim için( ), 5)Evet eşim yaşlı olduğu için( ), 6)Evet eşim hasta olduğu için( ), 7)Evet zevk için( ), 8)Başka (belirtiniz.....), 0)CY( ).

69. Size göre, kirvelik gerekli midir?

1)Hayır hiç gereği yoktur( ), 2)Evet gereklidir( ), 3)Evet çok gereklidir( ), 0)CY( ).

70. Kirve seçerken ilk başta ve her şeyden önce neye dikkat edersiniz?

1)Zengin olmasına( ), 2)İtibarlı biri olmasına( ), 3)Akraba olmasına( ), 4)Dürüst ve temiz bir insan olmasına( ), 5)Geniş bir aşirete mensup olmasına( ), 6)Kirveyi biz seçmeyiz kirvelik babadan-dedededen geçer( ), 7)Başka (belirtiniz.....), 0)CY( ).

71.(Evli ve dul ise) Eşiniz akrabanızdan mıdır?

1)Hayır değildir( ), 2)Evet amcamın kızı( ), 3)Evet dayımın kızı( ), 4)Evet

teyzemin kızı( ), 5)Evet halamın kızı( ), 6)Evet uzaktan akraba( ),
7)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

72. Anneniz babanızın akrabası mıdır?

1)Hayır değildir( ), 2)Evet amcasının kızı( ), 3)Evet dayısının kızı( ), 4)Evet teyzesinin kızı( ), 5)Evet halasının kızı( ), 6)Evet uzaktan akraba( ),
7)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

73. (Evli ise) Kaç çocuk sahibisiniz?

1)Hiç çocuğum yoktur( ), 2)Bir( ), 3)İki( ), 4)Üç( ), 5)Dört( ), 6)Beş( ),
7)Altı( ), 8)Yedi( ), 9)Sekiz ve daha fazla( ).

74. (Evli ise) Size göre, normal bir ailenin kaç çocuğu olmalıdır?

1)Hiç olmamalıdır( ), 2)Bir( ), 3)İki( ), 4)Üç( ), 5)Dört( ), 6)Beş( ),
7)Altı( ), 8)Yedi( ), 9)Sekiz ve daha fazla( ), 10)Başka(belirtiniz.....),
0)CY( ).

75. (Evli ve çocuğu olanlara) Çocuklarınızın akraba evliliği yapmasını ister misiniz?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

76. (Evli ve çocuğu olanlara) Çocuklarınızın hangi hareketlerinden şikayetçisiniz?

1) Hiç şikayetçi değilim( ), 2)Saygısız davranıyor, yaşlandık bize bakmıyorlar( ),
3)İstediğimiz kişiyle evlenmiyorlar( ), 4)Fikirlerimiz uyusmuyor( ), 5)Dini görevlerini yapmıyorlar( ), 6)Törelereimize uygun giyinmiyorlar( ), 7)Kötü alışkanlıklar ediniyorlar( ), 8)Okutmak istiyorum okumuyorlar( ),
9)Başka(belirtiniz.....).

77. (Evli ve çocuğu olanlara) Çocuğunuz yanlış bir hareket yaptığı zaman genellikle ne yaparsınız?

1)Yanlış hareketin sebebini öğrenmeye çalışır öğüt veririm( ), 2)Azarlarım( ),
3)Döğeri( ), 4)Evden kovarım( ), 5)Başka(belirtiniz.....).

78. Size göre, kasabanızın gençlerinin büyüklere karşı tutumları eskiye göre nasıldır?

1)Eskiden daha çok saygılı idiler( ), 2)Şimdi daha çok saygılıdır( ), 3)Değişen pek birşey yok( ), 4)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

79. Size göre, bugünün şartlarında evlenen erkek çocuklar evlendikten sonra baba evinden hemen ayrılmalı mıdır?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

80. Babanızdan ayrı iseniz ayrılmanızda en önemli sebep nedir?

1)Henüz ayrılmadım( ), 2)Geçimsizlik( ), 3)Babamın vefatı( ), 4)Evin

küçüklüğü( ), 5)Bağımsız(ayrı) yaşama isteği( ), 6)Başka(belirtiniz.....),
0)CY( ).

81. Önemli bir işiniz veya meseleniz olursa ilk olarak kime danışsınız?

1)Hiç kimseye( ), 2)Babama( ), 3)Anneme( ), 4)Eşime( ), 5)Oğluma( ),
6)Aşiret reisine( ), 7)Bir arkadaşına( ), 8)Bir akrabama( ),
9)Başka(belirtiniz.....).

82. Başınızdan hiç boşanma olayı geçti mi?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Henüz hiç evlilik yapmadım( ), 0)CY( ).

83. Size göre, ne gibi durumlar boşanma sebebi olabilir?

1)Eşlerden erkeğin zina yapması( ), 2)Eşlerden kadının zina yapması( ),
3)Şiddetli geçimsizlik( ), 4)Geçim sıkıntısı( ), 5)Çocuk olmaması( ), 6)Kalıcı bir
hastalık( ), 7)Eşlerden birinin yüz kızartıcı suç işlemesi( ),
8)Başka(belirtiniz.....).

84. Ailenizde mirasın geçiş şekli nasıldır?

1)Kız ve erkek çocuklar eşit pay alır( ), 2)Erkekler üçte iki, kızlar üçte bir pay
alır( ), 3)Yalnız erkekler arasında paylaşılır( ), 4)Başka(belirtiniz.....),
0)CY( ).

85. Bir ihtiyacınız olduğu zaman en çok kimden veya nereden borç alırsınız?

1)Hiç borç almam( ), 2)Bankadan( ), 3)Tüccardan( ), 4)Akrabalarımından( ),
5)Arkadaşlarımdan( ), 6)Komşulardan( ), 7)Başka(belirtiniz.....).

86. Komşularınız ve akrabalarınızla en çok hangi konuda yardımlaşsınız?

1)Hiç yardımlaşmayız( ), 2)Ürün ekip kaldırmada( ), 3)Hastalık anında( ),
4)Ölüm anında( ), 5)Düğünlerde( ), 6)Ev yaparken( ), 7)Herhangi bir ihtiyaç anında
borç alıp vermede( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

87. Öğrenim durumunuz?

1)Okur- yazar değil( ), 2)Okur-yazar, okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmiş( ),
3)İlkokul mezunu( ), 4)Ortaokul mezunu( ), 5)Lise ve dengi okul mezunu( ),
6)Yüksek okul ve üniversite mezunu( ).

88. Size göre, bir erkek çocuğu ne kadar okumalıdır?

1)Hiç okumamalıdır( ), 2)Okuma-yazmayı öğrenmesi yeterlidir( ), 3)İlkokulu
bitirmelidir( ), 4)Ortaokulu bitirmelidir( ), 5)Liseyi bitirmelidir( ),
6)Üniversiteyi bitirmelidir( ), 7)Nereye kadar okuyabilirse okumalıdır( ),
8)Başka(belirtiniz.....).

89. Size göre, bir kız çocuğu ne kadar okumalıdır?

- 1)Hiç okumamalıdır( ), 2)Okuma-yazmayı öğrenmesi yeterlidir( ), 3)İlkokulu bitirmelidir( ), 4)Ortaokulu bitirmelidir( ), 5)Liseyi bitirmelidir( ), 6)Üniversiteyi bitirmelidir( ), 7)Kadına uygun(ebelik, hemşirelik, öğretmenlik gibi) mesleklerde öğrenim görmelidir( ), 8)Nereye kadar okuyabilirse okumalıdır( ), 9)Başka(belirtiniz.....).

90. Çocuklarınızı okutmanızın en önemli sebebi nedir?

- 1)Vatana millete faydalı bir insan olması için( ), 2)Bilgi sahibi olması için( ), 3)İyi bir mevki elde etmesi için( ), 4)Geçimini sağlayacak parayı kazanması ve bir meslek sahibi olması için( ), 5)Başka(belirtiniz.....).

91. (Evli ve çocuğu olanlara) Çocuklarınızın öğrenimi ile ne derece ilgileniyorsunuz?

- 1)Hiç ilgilenmiyorum( ), 2)Bazen ilgileniyorum( ), 3)Her zaman ilgileniyorum( ), 4)Başka(belirtiniz.....).

92. Babanız sizin öğreniminizle ne derece ilgilenirdi?

- 1)Hiç ilgilenmezdi( ), 2)Bazen ilgilenirdi( ), 3)Her zaman ilgilenirdi( ), 4)Başka(belirtiniz.....).

93. Aşağıda belirtilen dini görev ve ibadetleri ne dereceye kadar yerine getirebiliyorsunuz?

	Devamlı ve düzenli	Arasıra	Pek az	Hiç yapamıyorum
1)Beş vakit namaz	( )	( )	( )	( )
2)Cuma namazı	( )	( )	( )	( )
3)Bayram namazı	( )	( )	( )	( )
4)Ramazanda oruç tutma	( )	( )	( )	( )
5)Zekat verme	( )	( )	( )	( )
6)Kurban kesme	( )	( )	( )	( )
7)Kur'an okuma	( )	( )	( )	( )
8)Fitre verme	( )	( )	( )	( )
9)Başka(belirtiniz.....)	( )	( )	( )	( )

94. Hacca gittiniz mi? Eğer gitti iseniz kaç defa gittiğinizi söyler misiniz?

- 1)Hiç gitmedim( ), 2)Bir defa gittim( ), 3)İki defa gittim( ), 4)Üç defa gittim( ), 5)Dört veya daha fazla gittim( ), 6)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

95. Dini bilgilerinizi nereden veya kimden öğrendiniz?

- 1)Ailedeki büyüklerimden( ), 2)Mahalle camii imamından( ), 3)Okul

öğretmenimden ( ), 4)Kitaplardan( ), 5)Eşimden( ), 6)Şeyh veya bir alimden( ), 7)Televizyon, radyo, teyp, ve gazete gibi iletişim araçlarından ( ), 8)Başka(belirtiniz.....).

96. Siz kendinizi dine ne derece bağlı görüyorsunuz?

1)Hiç bağlı değilim( ), 2)Pek az( ), 3)Orta derecede( ), 4)Çok bağılıyım( ), 5)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

97. Aşağıdaki halk inanışlarından hangilerini yaparsınız?

1)Nazarlık takma( ), 2)Fala baktırma( ), 3)Kurşun döktürme( ), 4)Türbelerde kurban kesme( ), 5)Mevlit okutma( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

98. Size göre, insanı başarıya ulaştırıcak en önemli şart veya etken aşağıdakilerden hangisidir?

1)Çalışkan ve kabiliyetli olmak( ), 2)Adanı-torpili-olmak( ), 3)Şanslı olmak( ), 4)Asil bir aşirete mensup olmak( ), 5)Şeyh soyundan olmak( ), 6)Geniş bir araziye sahip olmak( ), 7)Çok miktarda parası olmak( ), 8)İyi bir öğrenim görmek( ), 9)Başka(belirtiniz.....), 0)Hiç birisi( ).

99. Siyasetle ve siyasi meselerle ne derece ilgileniyorsunuz?

1)Hiç ilgilenmiyorum( ), 2)Pek az( ), 3)Orta derecede( ), 4)Çok( ), 5)Pek çok( ), 6)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

100. Aşağıdakilerden hangilerine üyesiniz?

1)Tarım satış kooperatifi( ), 2)Yapı kooperatifi( ), 3)Siyasi parti( ), 4)Yöreyi kalkındırma ve güzelleştirme derneği( ), 5)Cami derneği( ), 6)Spor kulübü( ), 7)Ticaret ve sanayi odası( ), 8)Ziraat odası( ), 9)Başka(belirtiniz.....).

101. Seçimlerde bir partiye oy verirken en çok kimin isteğine göre tercih yaparsınız?

1)Sadece kendi isteğime göre( ), 2)Yakın akrabaların isteğine göre( ), 3)Aşiretin isteğine göre( ), 4)Başka(belirtiniz.....).

102. (Evli ise) Seçimlerde eşinizin oy vermesine karışır mısınız?

1)Hiç karışmam( ), 2)Evet benim tuttuğum partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım( ), 3)Evet benim tuttuğum partiye oy vermesi için gerekirse döverim( ), 4)Başka(belirtiniz.....).

103. Siyasi haberleri daha çok hangi yoldan duyar öğrenirsiniz?

1)Televizyondan( ), 2)Radyodan( ), 3)Gazetelerden( ), 4)Bağlı olduğum parti mensuplarından( ), 5)Aşiret reisinden( ), 6)Yakın akrabalarından( ), 7)Arkadaşlardan( ), 8)Başka(belirtiniz.....).

104. Size göre, Harran'da bir vatandaşın önemli bir işinin yapılmasında veya önemli bir meselesinin çözülmesinde en çok kimin sözü geçer?

.....

105. Kamu kurumundaki bir işinizi nasıl yaptırırsınız?

1)Kendim gider yaparım( ), 2)Aşiretimizin büyüklerinden birine yaptırırım( ), 3)Bir partiliye yaptırırım( ), 4)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

106. Kasabanızda aşiretler arasında geçimsizlik, kavga ve çatışma olur mu?

1)Hayır hiç olmaz( ), 2)Evet senede bir kaç defa( ), 3)Evet hemen hemen her ay ( ), 4)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

107. Size göre, Harran'ın en önemli sorunu nedir söyler misiniz?

1).....

108. Size göre, Türkiye'nin en önemli sorunu nedir söyler misiniz?

1).....

109. Bugünkü vaziyete bakarak Türkiye'nin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

1)Türkiyenin geleceği bugünkünden kötü olacaktır( ), 2)Türkiye'nin geleceği bugünkünden iyi olacaktır( ), 3)Fazla bir şey değişmeyecektir( ), 4)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

110. Aile üyelerinizden birisi hastalandığı zaman nereye götürürsünüz?

1)Sağlık ocağına( ), 2)Hastaneye( ), 3)Özel doktora( ), 4)Hocaya( ), 5)Yatıra ( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

111. (Erkeklerle)Boş vakitlerinizde ne yapar, vaktinizi nasıl geçirirsiniz?

	Hayır		Evet	
	hiç bir zaman	bazen	her zaman	
1)Köy odasında(ağa odası) oyun oynarım	( )	( )	( )	
2)Televizyon seyredirim	( )	( )	( )	
3)Radyo ve teyp dinlerim	( )	( )	( )	
4)Köy odasında sohbet ederim	( )	( )	( )	
5)Kitap okurum	( )	( )	( )	
6)Gazete okurum	( )	( )	( )	
7)Ava giderim	( )	( )	( )	
8)Başka(belirtiniz.....)	( )	( )	( )	

112. (Evli erkeklere) Eşiniz boş vaktinde ne yapmaktadır? (Kadınlara) Boş vaktinizde ne yapar vaktinizi nasıl geçirirsiniz?

	Hayır		Evet	
	hiç bir zaman		bazen	her zaman
1)Televizyon seyreder	( )		( )	( )
2)Arkadaşlarıyla sohbet eder	( )		( )	( )
3)Radyo ve teyp dinler	( )		( )	( )
4)Kitap okur	( )		( )	( )
5)Nakış, dikiş, örgü işleri yapar	( )		( )	( )
6)Başka(belirtiniz.....)	( )		( )	( )

113. GAP nedir?

.....

114. Şu anda (GAP'tan önce) geçiminizi normal bir şekilde sağlayabilmeniz için ne kadar arazinizin olması gerekir?

1)0-100( ), 2)101-200 dönüm( ), 3)201 + dönüm( ), 0)Bilmiyor( ).

115. GAP gerçekleştikten sonra normal bir şekilde geçiminizi sağlayabilmeniz için ne kadar araziye ihtiyacınız olabilir ?

1)0-100( ), 2)101-200 dönüm( ), 3)201 + dönüm( ), 0)Bilmiyor( ).

116. (Toprağı olanlara) Bugünün rayicine göre, size çok iyi bir fiyat verseler arazinizi satar mısınız?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

117. Bugünlerde elinize bol miktarda para geçse veya imkan sağlansa arazi satın alır mısınız?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

118. GAP'la ilgili çalışmalar başladıktan sonra hiç arazi alıp sattınız mı?

1)Arazi aldım( ), 2)Arazi sattım( ), 3)Ne aldım ne de sattım( ).

119. GAP'la ilgili çalışmalar başladıktan sonra başka yerden gelip Harran'dan arazi satın alan oldu mu?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

120. Şimdiye kadar mevsimlik işçi olarak Harran dışında bir başka yere gidip çalıştınız mı?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....), 0)CY( ).

121. (Cevap evetse) GAP gerçekleştikten sonra da mevsimlik işçi olarak başka yerlere

gidecek misiniz?

1)Evet( ), 2)Hayır( ), 3)Başka(belirtiniz.....) 0)CY( ).

122. GAP gerçekleştikten sonra, yani Harran Ovası'na su akmaya başladıktan sonra tarım alanında ne yapmayı planlıyor, en çok neye ağırlık vermek istiyorsunuz?

1)Pamuk yetiştireceğim( ), 2)Tahıl yetiştireceğim( ), 3)Baçivanlık yapacağımı ( ), 4)Hayvan besiciliği yapacağımı( ), 5)Tavukçuluk yapacağımı( ), 6)İşçilik yapacağımı( ), 7)Başka(belirtiniz.....).

123. GAP gerçekleşip sulu tarıma geçildikten sonra gelirinizde büyük bir artış olursa, ilk olarak ne yapmayı planlıyorsunuz?

1)Evimi yenileyeceğim( ), 2)Araba veya traktör alacağımı( ), 3)Yeniden evleneceğim( ), 4)Okul ve cami yaptıracağımı( ), 5)Tarla alıp çiftlik kuracağımı( ), 6)Fabrika yaptıracağımı( ), 7)Hacca gideceğim( ), 8)Ticarethane açacağımı( ), 9)Başka(belirtiniz.....).

124. (Tarlası olanlara) GAP gerçekleşip Harran Ovası'na su aktıktan sonra arazinizi nasıl işleteceksiniz?

1)Hepsini kendim işleteceğim( ), 2)Hepsini icara(kiraya) vereceğim( ), 3)Hepsini yarıcıya vereceğim( ), 4)Bir kısmını kendim işletip, bir kısmını icara vereceğim( ), 5)Bir kısmını kendim işletip, bir kısmını yarıcıya vereceğim( ), 6)Başka(belirtiniz.....).

125. Size göre, GAP'ın Harran, bölge ve ülkede doğurabileceği en.önemli olumlu sonuçlar neler olabilir? Belirtiniz.

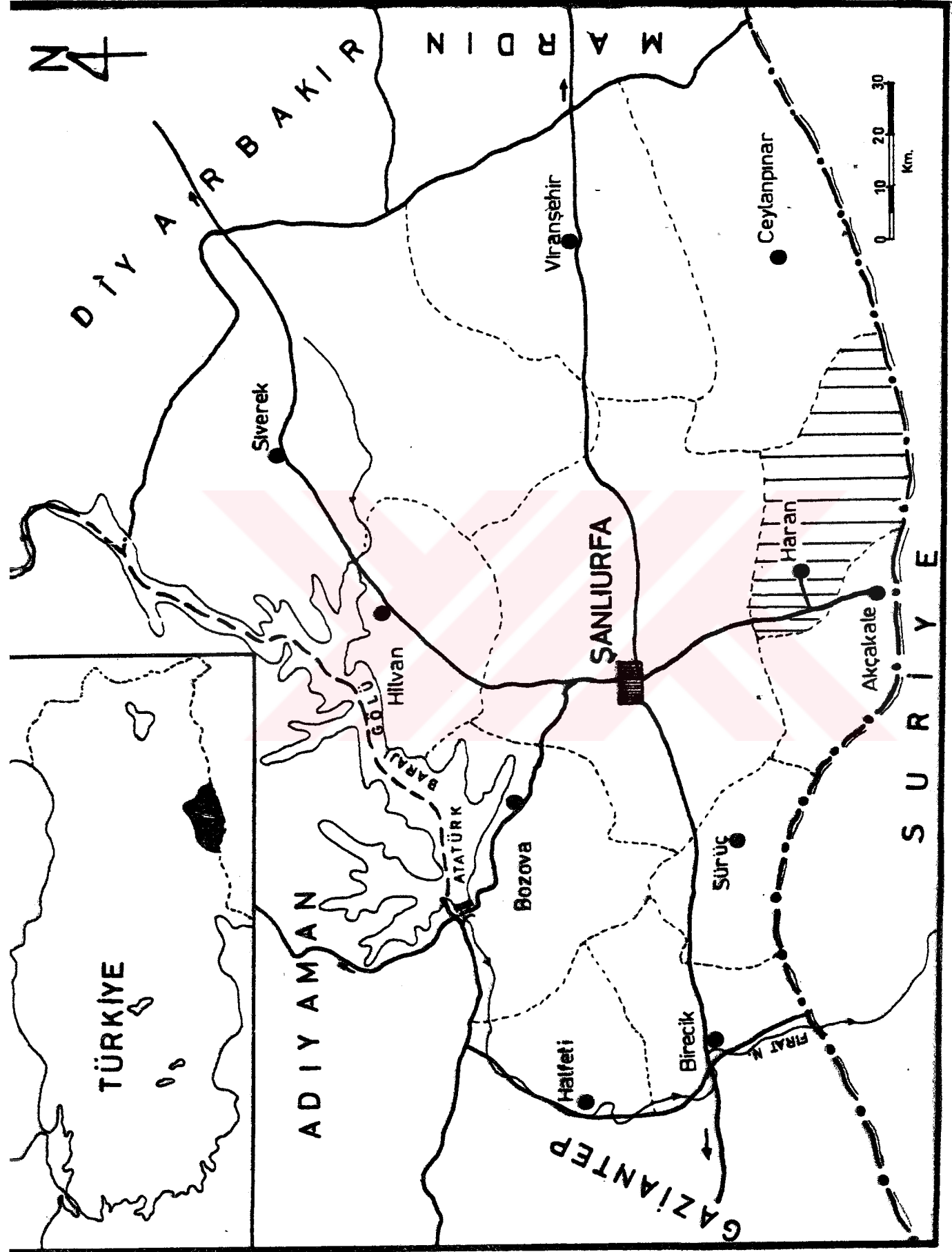
.....

126. Size göre, GAP'ın Harran, bölge ve ülkede doğurabileceği en önemli olumsuz sonuçlar neler olabilir? Belirtiniz.

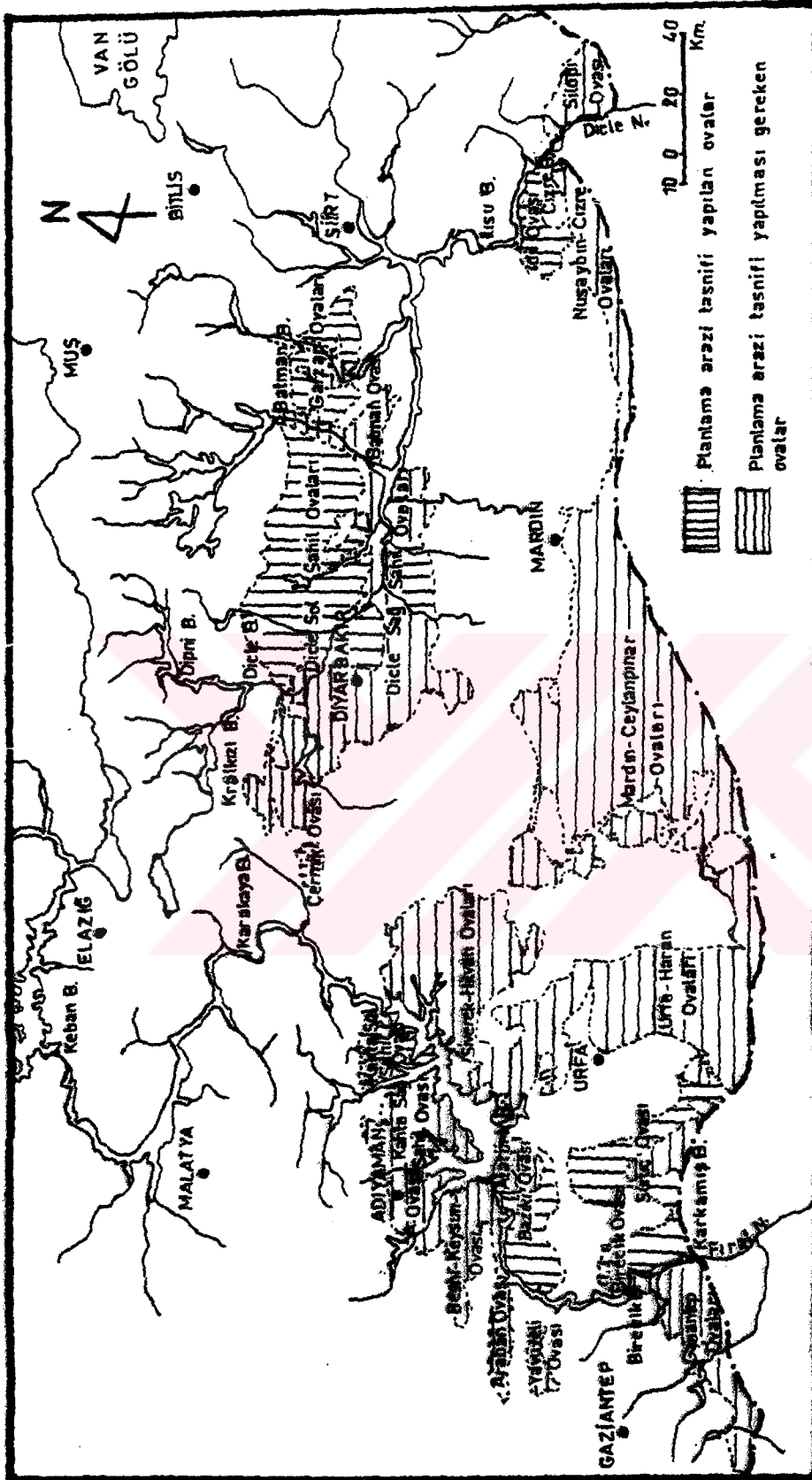
.....

127. Size göre, GAP'ın Harran'da meydana getirebileceği en önemli değişiklikler neler olabilir? Belirtiniz.

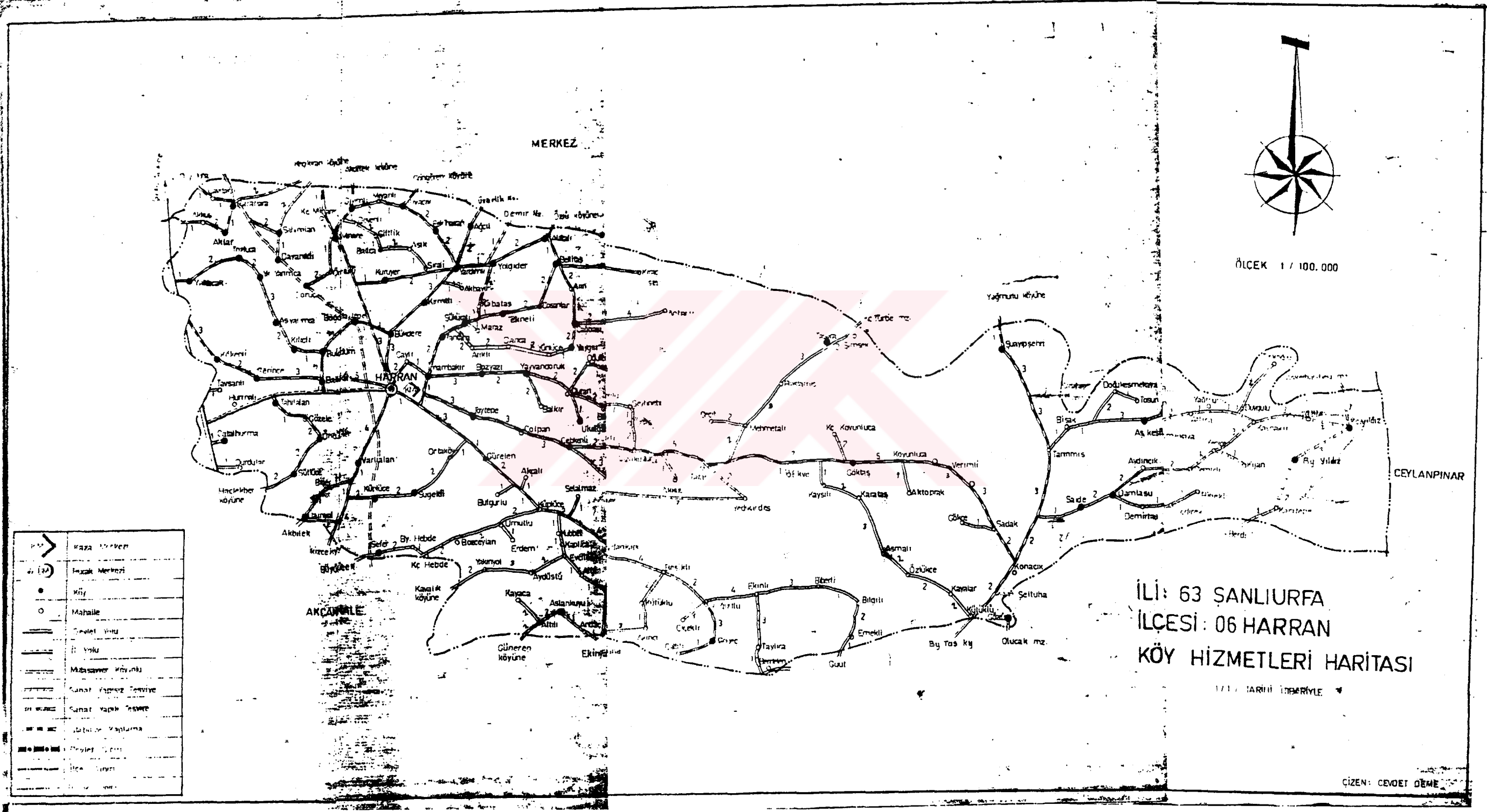
.....

Harita 1 : Lokasyon Haritası

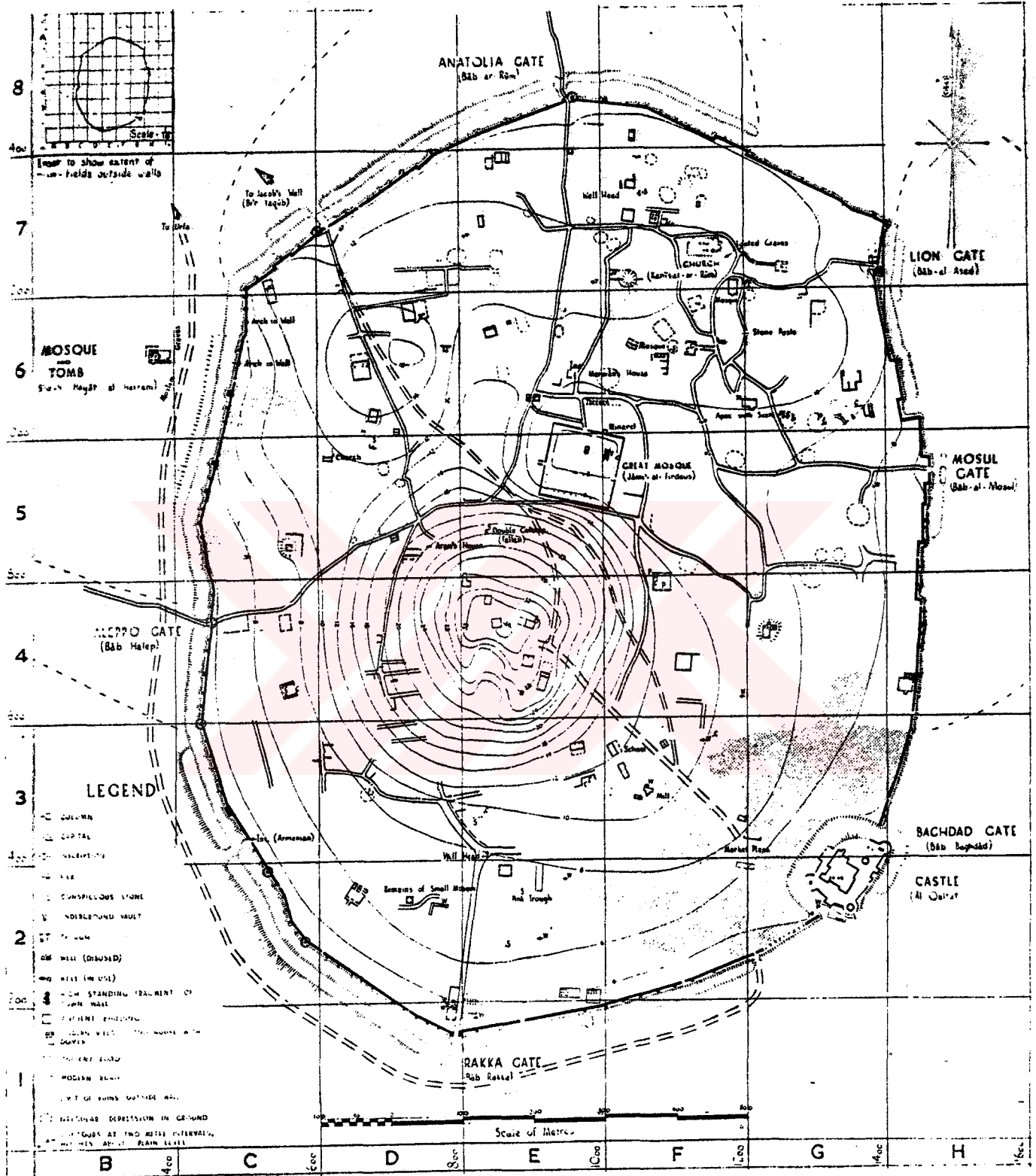

Harita 2 : GAP Bölgesi

→	Kaza Merkezi
⊙	İlçe Merkezi
●	Köy
○	Mahalle
—	Devlet Yolu
---	İl Yolu
----	Mühaser Köyü
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise
-----	Sınat Yapıç Tesvise

Harita: 3

Harita 4: Harran'ın Planı

(Kaynak:Lloyd ve Brice, 1951,85)

XX. KAYNAKLAR

- ABADAN, Nermin
1961 **Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri**, Ankara: A.Üni. SBF Yayınları.
- ABAK, Kazım vd.
1986 "Sebzecilik Potansiyelinin Geliştirilmesi", Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Kalkınma Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni. Basımevi.
- ABUŞOĞLU, Ömer
ve
İNAN, Ömer
1989 **Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, Ankara: TOBB Yayını.
- AhmetCevdet
1985 **Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hülefa**, Mahir İz(Haz.), Cilt:I, Kısım:II, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- AKALAN, İlhan
1990 "GAP Alanı Topraklarının Bazı Sorunları", Bilim ve Teknik Dergisi(GAP Paneli 23 Kasım 1989 Ankara), Cilt:23, Sayı: 270.
- AKARUN, Refik
1983 "Atatürk Barajı ve Dünyadaki Büyük Barajlar", DSİ Bülteni, Atatürk Barajı Özel Sayısı, Sayı:267.
- AKIN, Günkut
1984 "Geleneksel Harran Evleri", Yurt Ansiklopedisi, Urfa md., Cilt:10.
- AKKAYAN, Taylan
1979 **Göç ve Değişme**, İstanbul: İ.Üni. Edebiyat Fak. Yayınları.
1990 **Osmaneli Değişen Bir Anadolu Kasabası**, İstanbul: İ.Üni. Edebiyat Fak. Yayınları.
- 1985-1990 **Akçakale Cumhuriyet Savcılığı Hazırlık Defterleri.**
- AKPINAR, Cemalettin vd.
1986 "Küçük Evcil Hayvancılığın Entansifleşme İmkanları ve Sorunları", Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni. Basımevi.

- AKSOY, Suat vd.
1986 "Tarımsal Ekonomik Yapı", Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni. Basımevi.
- AKŞİT, Bahattin
1985 Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme, Ankara: Turhan Kitabevi.
- AKYÜZ, Müfit
ve
ERTEL, Nesrin
1987 Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, İstanbul: Dünya Yayınları.
- ALICIGÜZEL, İzzettin
1987 İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim, İstanbul: Yelken Matbaası.
- ALKAN, Türker
1981 Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu, Ankara: A.Üni. SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını.
- ALTINBİLEK, Doğan
1990 "Güneydoğu Anadolu Projesi Çevre Boyutu", Bilim ve Teknik Dergisi(GAP Paneli 23 Kasım, Ankara), Cilt:23, Sayı:270.
- ALTUN, İbrahim H.
1989 Ekonomik Rapor(1988), Şanlıurfa: Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
- Ahmet Vefik Paşa
1306 Lehçe-i Osmani, İstanbul.
- ARAS, Ali
1956 Güneydoğu Anadoluda Arazi Mülkiyeti ve İşletme Şekilleri, Ankara: A.Üni. Ziraat Fak. Yayınları.
- ARMAĞAN, İbrahim
1974 Bilgi ve Toplum-I Bilgi Sosyolojisine Giriş, İstanbul: Otağ Matbaası.
- ARMAĞAN, Sibel
ve
ARMAĞAN, İbrahim
1988 Toplumbilim, İzmir: Barış Yayınları.
- ARVASI, S.Ahmet
1977-78 Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu Yayını.
- 1986 Doğu Anadolu Gerçeği, İstanbul: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- ARSLAN, Rifki
1979
Diyarbakır ve Çevresinde Şehirleşme Hareketleri,
Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları.
- ASLAN, Mehmet
1988
Bir Kasabanın(Kapaklı'nın) Sosyolojik İncelemesi,
(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas: C.Üni. SBE.Sosyoloji
Anabilim Dalı.
- ATALAY, Beşir
1979
Köy Gençliği Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma
(Büyükgeçit Köyü Araştırması), Erzurum: Atatürk
Üni. , İşletme Fak. Yayını.
- 1983
Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale
Araştırması), Ankara: DPT Yayını.
- ATAY,Doğan
1986
"Su Ürünleri Potansiyelinin Değerlendirilmesi",Güneydoğu
Anadolu Projesi Kalkınma Simpozyumu 18-21
Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni. Basımevi.
- ATAY, Mahmut
1985
Keban Barajı Nedeniyle Elazığ'ın 1800 Evler
Mahallesiine Göç Edenlerin Kentleşme Sorunları,
(Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ: F.Üni. SBE. Sosyoloji
Anabilim Dalı.
- BAGIŞ, Ali İhsan
1989
GAP Southeastern Anatolia Project The Cradle of
Civilisation Regarated, İstanbul: A Publication Sponsored
by Interbank.
- BALABAN, Ali
1986
"Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP) Entegre Sisitemi,Planlama
ve Uygulama Sorunları", Güneydoğu Anadolu Projesi
Kalkınma Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara,
Ankara: A.Üni. Basımevi.
- BALABAN, Ali
ve
TEKİNEL, Osman
1989
"Güneydoğu Anadolu Projesinde Tarımsal Araştırma ve
Eğitim", GAP'ta Tarım,Tarıma Dayalı Endüstriler ve
Finansmanı Sempozyumu 4-5 Ekim1989 Şanlıurfa,
(Ayrı basım).
- BALAMAN, Ali Rıza
1982
Evlilik ve Akrabalık Türleri: Sosyal Antropolojik
Yaklaşımla, İzmir: Karınca Matbaası.

- BALKIR, Canan
1988 "GAP Alanı Sanayiinin Dışa Açılması" , GAP Güneydoğu Anadolu Projesi 1. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu 22-25 Nisan 1987 Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Der.), Ankara: TZDK Yayını.
- BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı
1339 İçtimaiyat Noktai Nazarından Terbiye, İstanbul.
- BARKAN, Ömer Lütfi
1962 İktisat Tarihi (Kitap II), İstanbul: İ.Üni. İktisat Fak. Yayını.
1980 Türkiye'de Toprak Meselesi, İstanbul: Gözlem Yayınları.
- BAYKARA, Tuncer
1985 Türkiye Selçukluları Döneminde Konya, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
1988 Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I- Anadolu'nun Siyasi ve İdari Yapısı, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- BAYRAKTAR, M.Faruk
1984 İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, İstanbul: M.Üni. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- BENEDİCT, Peter
1971 "Türkiye'de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar", Türkiye'de Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, Erol Tümertekin, Fatma Mansur, Peter Benedict(Derl.), İstanbul: İ.Üni. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayını.
1974 Ula, An Anatolian Town, Leiden: E.J.Brill.
- BETEİLLE, Andre
1986 Studies in Agrarian Social Structure, New Delhi : Oxford University Press.
- BERKAY, Fügen
1991 "Türk kültür ve Sosyal Tarihinde Elazığ ve Yöresi", Fırat Üniversitesi, Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu 7-9 Nisan 1988 Elazığ, Zeki Erdoğan, İbrahim Kır, İlknur Öner (Y.Hazl.), Elazığ: Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayını.
- BERKES, Niyazi
Tarihsiz Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- BENGİSU, Mustafa
1968 Urfa İlinin Coğrafyası, İstanbul: Garanti Matbaası.

- BOER, T.J. de
1960 İslam Felsefe Tarihi, Yaşar Kutluay (Çev.), Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti.
- BORAN, Behice
1945 Toplumsal Yapı Araştırmaları(İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki), Ankara: A.Üni. DTCF. Yayınları.
1968 Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları, İstanbul: Gün Yayınları.
- BOTTOMORE, T.B
1984 Toplum bilim(2. basım), Ünsal Oskay(Çev.), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- BOTTOMORE, Tom
ve
NİSBET, Robert
1990 "Yapısalcılık", Binnaz Toprak(Çev.), Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Tom Bottomore, Robert Nisbet (Derl.), Mete Tuncay ve Aydın Uğur(Türçe Çevirileri Derl), Ankara: Verso Yayıncılık.
- BOZKURT, Ömer
1972 Ayrımsal Sosyoloji ve Toplumsal Yapı, Ankara: TODAİE Yayını.
- BRUÏNESSEN, Martin van
Tarihsiz Ağa, Şeyh ve Devlet, Remziye Arslan(Çev.), Ankara: Özge Yayınları.
-
- 1971 Büyük Lugat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, Aşiret md., Cilt: I, İstanbul: Meydan Yayınevi.
-
- 1971 Büyük Lugat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, Kasaba md. Cilt: 7, İstanbul: Meydan Yayınevi.
-
- 1971 Büyük Lugat ve Ansiklopedi Meydan Larousse, Harran md. Cilt: 5, İstanbul: Meydan Yayınevi.
- CANAN, İbarhim
1980 Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, Ankara,
- CLAPP, Gordon R.
1970 The Encyclopedia Americana, Tennessee Valley Authority(TVA), md., V.26.
- ÇAĞATAY, Tahir
1968 Günün Sosyolojisine Giriş,(2.baskı), Ankara: A.Üni. DTCF Yayınları.

- ÇAVDAR, Tevfik
1974
Milli Mücadelenin Ekonomik Kökenleri, İstanbul: Köz Yayınları.
- ÇEÇEN, Kazım
1988
"Güneydoğu Anadolu Projesine Genel Bir Bakış", Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdulkadir Karahan (Haz.) İstanbul:Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- ÇETİNOR, Bülent
1986
"Harran", İlgı Dergisi, Yıl:20, Sayı: 46.
- DARKOT, Besim
1950
İslam Ansitlopedisi, Harran md. Cilt:5,İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- DAVER, Bülent
1978
Siyaset Bilimine Giriş, (Ders Notları Teksir), Ankara.
- DEMİR, Ömer
ve
ACAR, Mustafa
1992
Sosyal Bilimler Sözlüğü, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- DERİCİOĞLU, Taylan
1988
"Güneydoğu Anarolu Projesi Koordinasyon Çalışmaları Hakkında Genel Bilgi", Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdülkadir Karahan (Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- DEWEY, Richart
1960-1961
"Rural Urban Continuum: Real But Relatively Unimportant", in American Journal of Sociology , Vol. 66, July1960-May1961).
- DİE
1961-1989
1961-1989 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili, Cumhuriyet Senatosu ve Yerel Yönetim Harran Seçim Sonuçları, Ankara: DİE Arşivi ve Kütüphanesi.
- DMİ
1974
Metoroloji Bülteni, Ankara: DMİ Genel Müdürlüğü Yayını.
- DOĞAN, Erkan
1980
Kentlileşen Efendiler, İstanbul: Ortak Yayınları.

- DOĞRU, M.Asım
ve
KÜRKCÜOĞLU, O.Yusuf
1992 "Harran Üniversitesi 1351 Yıl Sonra Yeniden Kuruluyor,
Harran Üniversitesi'nin Temeline İlk Harç Demirel'den",
Türkiye Gazetesi, 27 Mayıs 1992.
- DÖNMEZER, Sulhi
1984 Sosyoloji,(9. baskı) Ankara: Savaş Yayınları.
- DPT
1967 Köy ve Köylü Sorunları İkinci Beş Yıllık Plan
Çalışmaları, Ankara: DPT Yayını.
1989 Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
Ankara: DPT Yayını.
- DSİ
1980 Güneydoğu Anadolu Projesi, Ankara: DSİ Yayını.
1986 "Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP) Devlet Su İşleri Genel
Müdürlüğü Çalışmaları", Güneydoğu Anadolu Projesi
Kalkınma Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara,
Ankara: A.Üni. Basımevi.
- DURSUN, Davut
1989 Yönetim- Din İlişkileri Açısından Osmanlı
Devletinde Siyaset ve Din, İstanbul: İşaret Yayınları.
- DUVARGER, Maurice
1975 Siyaset Sosyolojisi, Şirin Tekeli(Çev.), İstanbul: Varlık
Yayınları.
- DÜZGÜNEŞ, Orhan vd.
1986 "Büyükbaş Hayvancılığın Entansifleşme İmkanları ve
Sorunları", Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma
Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara:
A.Üni. Basımevi.
- EL AHTERİ, Mustafa Şemsettin
1302 Ahteri Kebir.
- ELİÇİN, Ayhan vd.
1986 "Küçükbaş Hayvancılığın Entansifleşmesi Olanakları ve
Sorunları", Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma
Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara:
A.Üni. Basımevi.
- EL KALKAŞENDİ,Ebu Abbas Ahmet
1984 Nihayetül Erep Fi Maarifet-i Ensabil Arap, Beyrut:
Darül Kütübül İlmiyye.
- ELMACI, Nuran
1990 "Diyarbakır Yöresinde Çokeşli Evliliğin Nedenleri" I. Aile
Şurası Bildirileri 17-20 Aralık 1990 Ankara,

Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

ER, Celal

ve

ARSLAN, Neşet

1986

" GAP Alanında Endüstri Bitkileri Tarımının Geliştirilmesi"
Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma Simpozyumu
18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni. Basımevi.

ERİNÇ, Sırrı

1980

İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi
Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları I,
İstanbul: İ.Üni. Yayını.

ERDENTUĞ, Nermin

1968

Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki, Ankara: A.Üni. DTCF
Yayınları.

1977

Sosyal Adet ve Gelenekler, Ankara: Kültür Bakanlığı
Yayınları.

ERDOĞAN, Selim

1989

Bölgesel Kalkınma Açısından Güneydoğu Anadolu
Projesi(GAP), (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul:
M.Üni. SBF İktisat Bölümü İktisat Tarihi Anabilim Dalı.

ERDOĞMUŞ, Zeki

1968

Urbanization and Slum Formation in a Developing
Country: The Gecekondus of Turkey, (Amerika
Birleşik Devletleri Wayne State Üniversitesi Sosyoloji
Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

1977

Kırsal Bölgelerden Ankara Kıprıs-Bayraktar
İlkokulu Gecekondu Bölgesine Göç Edenlerin
Kentlileşmeleri, Ankara: H.Üni. Yayınları.

1985

"Türkiye'de Kentleşme ve Sanayileşmenin Birlikte Etkilediği
Bazı Sosyal Problemler", Kentleşme Sanayileşme
Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve
Uygulama Sorunları Eskişehir Örneği Kollokyumu
6-8 Kasım 1985 Eskişehir, Ankara: Bayındırlık ve
İskan Bakanlığı Yayınları.

1987

"Çağdaş Sosyoloji Teorilerine Genel Bir Bakış", Fırat
Üniversitesi Dergisi(Sosyal Bilimler), 1(2).

1989

Sosyal İlişkilere Analitik Bir Bakış(Basılmamış bir
eser), Elazığ.

ERDOST, Muzaffer

1968

Türkiye Sosyalizmi ve Sosyalizm,Ankara:SolYayınları.

- ERKAL, Mustafa E.
1978 Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması, (2.baskı), İstanbul: Şamil Yayınevi.
1987 Sosyoloji(Toplumbilim), (3.baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi Yayını.
1990 101 Soru- 101 Cevap Bölge Açısından Az Gelişmişlik, İstanbul: "Der Yayınları.
- ERKUL, Ali
1983 Bir Kasabanın "Kemaliye'nin" Toplumsal Yapısı, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: H.Üni. SBE Sosyoloji Anabilim Dalı.
- ERKUŞ, Ahmet
1989 "Güneydoğu Anadolu Projesinde Toprak- İnsan İlişkilerini Düzenleme Politikaları", GAP'ta Tarım, Tarıma Dayalı Endüstriler ve Finansmanı Sempozyumu 4-5 Ekim 1989 Şanlıurfa, (Ayrı Basım).
- ESERPEK, Altan
1979 Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara: A.Üni. Eğitim Fak. Yayını.
1981 a Sosyoloji, Ankara: A.Üni DTCF Yayınları.
1981 b Eğitimin Yeni Tutum Geliştirmede Etkinlik Derecesi, Ankara: A.Üni. DTCF Yayınları.
- ERSÖZ, M. Ali
1990 "Harran'da Nikah Töreni", Akçakale Birlik Gazetesi, 15 Kasım-15 Aralık 1990, Yıl:1, Sayı: 9.
- ERTÜRK, Selahattin
1975 Eğitimde Program Geliştirme, (2. baskı), Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Evliya Çelebi
1977 Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt:5, İstanbul.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki
1984 "Urfa Harran Okulu" Yurt Ansiklopedisi, Urfa md. Cilt: 10, İstanbul: Anadolu Yayınları.
- FAKİOĞLU, Selim
1988 "Açış Konuşması", GAP Güneydoğu Anadolu Projesi I. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu 22-25 Nisan 1987 Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Derl.), Ankara: TZDK Yayını.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri
1962 Kuruluşunun XXV. Yılında Karabük, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

- 1971 İçtimaiyat, Cilt: I, İstanbul: İ.Üni. İktisat Fak. Yayını.
- FREYER, Hans
1957 Sosyolojiye Giriş, Nermin Abadan (Çev.), Ankara: A.Üni.SBF Yayını.
- 1964 Din Sosyolojisi, Turgut Kalpsüz (Çev.), Ankara: A.Ü.İlahiyat Fak. Yayınları.
- 1968 İçtimai Nazariyeler Tarihi,(2.baskı), Tahir Çağatay (Çev.), Ankara: A.Üni. DTCE Yayınları.
- GERAY, Cevat
1967 Toplum Kalkınması Deneme Çalışmaları Bünyan Öreneği, Ankara: DPT Yayınları.
- 1974 Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, Ankara: TODAİE Yayını.
- GERTEINLY, Alfred G.
1970 The Encyclopedia Americana, Aswan md., V.2.
- GİRGİN, İ. vd.
1986 "Yerleşme Düzenlemesi ve Alt Yapı Sorunları" Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Kalkınma Simpozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni Basımevi.
- GÖKALP, Ziya
1973 Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, Bin Temel Eser Serisi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- 1990 Türkçülüğün Esasları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- 1992 Kürt Aşiretleri Üzerinde Sosyolojik Tetkikler, Şevket Beysanoğlu (Haz.), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- GÖKÇE, Birsen
1976 Gecekondu Gençliği, Ankara: H.Üni. Yayınları.
- GÖKÇEN, Ahmet
1989 "Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)'ın Ekonomik Sonuçları" GAP ve Doğuracağı Sonuçlar, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayınları.
- GÖRGEN, Mustafa
1983 "Harran'ın Kısa Bir Tarihçesi", Harran Dergisi, Cilt:2, Sayı:20.
- GUGLER, Josef
1990 The Urbanization of The Third World, Oxford: Oxford University Press.
- GÜÇBİLMEZ, Erdoğan
1972 Yenimahalle ve Kayadibi, Karşılaştırmalı Bir Köy Araştırması, Ankara: A.Üni.SBF Yayını.

- GÜRKAN, Üiker
1969 Sosyal Değişmeler, Abadan'a Armağan, Ankara: A.Üni. SBF Yayını.
- GÜRTAN, Kenan
1969 Demografik Analiz Metotları, İstanbul: Sermet Matbaası.
- GÜRTÜRK, Sami
1974 Sosyoloji, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti.
- GÜVENÇ, Bozkurt
1976 Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara: H.Üni.Yayını.
- HACIKAMİLOĞLU, M.Cemil
Tarihsiz Şanlıurfa'nın Kurtuluşu, İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi.
- HALAÇOĞLU, Yusuf
1988 XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- HEZOLİTZ, B.F.
1976 "Teknik Değişmeler ve Sosyal İçeriklerinin Analizinde Temel Kavramlar", Altan Eserpek (Çev.), Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi.
- İŞILTAN, Fikret
1960 Urfa Bölgesi Tarihi, İstanbul: İ.Üni. Edebiyat Fak. Yayınları.
1988 "Şanlıurfa Tarihine Genel Bir Bakış", Tarihî ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdülkadir Karahan (Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- İBN CUBEYR, El Kenani
1907 Rihlete İbn Cubeyr, Beyrut.
- İBN HALDUN
1986 Mukaddime, Cilt I, Zakir Kadiri Ugan(Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
-
- 1967 İslam Ansiklopedisi, Aşiret md., Cilt:I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
-
- 1967 İslam Ansiklopedisi, Harran md., Cilt: 5, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
-
- 1967 İslam Ansiklopedisi, Kasaba md., Cilt:6, İstanbul: Milli

Eğitim Basımevi.

- KAFESOğLU, İbrahim
1983 Türk Milli Kùltürù, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- KAğITÇIBAğI, Çiğdem
1977 İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş,
(2.baskı), İstanbul: B.Üni. Yayınları.
- KAHRAMAN, Ahmet
1975 Dinler Tarihi, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- KAPAKLI, Kemal
Türedi Ağa, Şanlıurfa: Güneydoğu Yayıncılık.
- KARACAN, Alpaslan
1988 "Açış Konuşması", GAP Güneydoğu Anadolu Projesi I.
Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu 22-25 Nisan
1987 Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Der.), Ankara: TZDK
Yayını.
- KARAHAN, Abdùlkadir
1988 "Milli Kùltürümüz Açısından Şanlıurfa ve Son Yüzyılın
Şanlıurfa Şairleri", Tarihi ve Kùltürel Boyutları
İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi
(GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa,
Abdùlkadir Karahan (Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve
Basım Sanayii A.Ş.
- KARASAR, Niyazi
1979 Araştırmalarda Rapor Hazırlama Yöntemi,(2.baskı),
Ankara: Torunoğlu Ofset.
- KARPAT, Kemal
1971 Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, İstanbul:
Varlık Yayınları.
- KARTAL, Kemal
1978 Kentleşme ve İnsan, Ankara: TODAİE Yayınları.
- KAZICI, Ziya
1989 "Eğitim", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,
Kenan Seyithanoğlu vd. (Y Haz.),
- KELEŞ, Ruşen
1983 100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut, ve
Gecekondular, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- 1990 Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- KIRAY, Mübeccel Belik
1964 Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası,
Ankara: DPT Yayınları.
- 1972 Örgütlemeyen Kent, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği
Yayını.
- 1974 "Sosyal Yapı ve Nüfus Artışı Etkileşimi" Amme İdaresi

Dergisi, Cilt:7, Sayı:4.

KIŞLALI, Ahmet Taner
1987

Siyaset Bilimi, Ankara: A.Üni. Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

KİLİ, Suna
1978

Çayırhan, Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış, İstanbul: B.Üni.Yayınları.

KİTAPÇI, Zekeriya
1990

"İslam Coğrafyacılarından El Hamevi'ye Göre, Fırat Havzası Şehirleri", Fırat Üniversitesi Coğrafya Sempozyumu 14-15 Nisan 1986 Elazığ, Elazığ: Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayını.

KONGAR, Emre
1981

Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

KONUĞ, Osman
1991

Kültür Değişmesi ve Televizyon, Televizyonun Etkileri (Malatya Uygulaması),(Basılmamış Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üni. SBE Sosyoloji Anabilim Dalı.

KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi
1968

Batı Uygarlıkları ve Biz, İstanbul: Ak Kitabevi.

1974

Sosyoloji Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

KURTKAN, Amiran
1972

Sosyoloji Açısından Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları, İstanbul: İ.Üni. İktisat Fak. Yayınları.

1976

Genel Sosyoloji, İstanbul: İ.Üni. İktisat Fak. Yayınları.

1980

Sosyoloji, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

1988

Köy Sosyolojisi,(2.baskı) İstanbul: Filiz Kitabevi Yayını.

KURUL

1985

Temel Türkçe Sözlük, Cilt:1, İstanbul: Tercüman Gazetesi ve Yapı Kredi Bankası Yayını.

KUZUCUKLU, Nazif
1977

Üretim Güçleri ve Üretimin Dağılışı, İstanbul: İ.Üni. İktisat Fak. Yayınları.

KÜN, Ekrem vd.
1986

"Tahıl ve Baklagil Tarımının Geliştirilmesi"Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Kalkınma Sempozyumu 18-21 Kasım 1986 Ankara, Ankara: A.Üni. Basımevi.

KÜRKÇÜOĞLU, A.Cihat
1990

"Anadolu'nun İlginç Turistik Değerlerle Dolu Bir Yöresi:

Harran", Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl:2, Sayı:7.

LIPSEY, Richard G.

ve

STEINER, Peter O.

1969

Economics,(Second edition), New York: A Harper International Edition.

LLOYD, Seton

ve

BRICE, William

1951

"Harran", Anatolian Studies, Vol: I.

LUNDBERG, George A.,

SCRAG, Clarence C.

ve

LARSEN, Otto N.

1970

Sosyoloji, Cilt: II, Özer Ozankaya(Çev.), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.

1985

Sosyoloji, Cilt:I, Özer Ozankaya (Çev.), Ankara: İşin Yayıncılık Ltd. Şti.

MAGNERELLA, Paul S.

1974

Tradition And Change In A Turkish Town, New York: Schenman Publishing Comp.

MANSUR, Fatma

1972

Bodrum, A Town In The Aegean, Leiden: E.J.Brill.

MARAŞ, Mehmet A.

1986

Peygamberler Şehri Şanlıurfa, Ankara: Birlik Yayın Kooperatifi Yayınları.

MARDİN, Şerif

1990

Din ve İdeoloji,(4.baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

MEIER, Gerald M.

1976

Leading Issues in Economic Development, New York: Oxford Univesity Press.

MILLS, Wright

1965

"Toplumsal Tabakalaşma Sosyolojisi" Özer Ozankaya (Çev.), Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,Cilt: 19, Sayı: 3-4.

Muallim Naci

1978

Lugat-ı Naci, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Nasır-ı Husrev

1950

Seyahatname, Abdulvahap Tarz(Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- NELSON, Lawry
1955 Rural Sociology, (Second edition) New York: American Book Company.
- NİRUN, Nihat
1969 Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Ankara: A.Üni. DTCF Yayını
1976 a "Sosyal Yapı, Sosyal Statü ve Sosyal Rol", Sosyoloji, Nihat Nirun ve Zeki Erdoğan (Hazl.), Ankara: YAYKUR Yayını.
1976 b "Sosyal Değişme", Sosyoloji, Nihat Nirun ve Zeki Erdoğan (Hazl.), Ankara: YAYKUR Yayını.
- OĞUZBERK, Cemal
1970 Bursa Keleş İlçesi İssizören Köyünün Durumu ve Köydeki Sosyal Hayat, Ankara: DPT Yayını.
- ORHONLU, Cengiz
1987 Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.
- OSKAY, Ünsal
1971 Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon, Ankara: A.Üni. SBF Yayını.
- OYMAK, Mehmet
1989 Hz. İbrahim Halilullah ve Urfa, Şanlıurfa: Harran Yayınları.
- OZANKAYA, Özer
1971 Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, İki Grup Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara: A.Üni. SBF Yayınları.
1984 a Toplumbilime Giriş, Ankara: S Yayınları.
1984 b Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü,(3.baskı), Ankara: Savaş Yayınları.
1985 "Toplumsal Kalkınmanın Önemi ve Toplumsal Kültürel Gereklere Işığında GAP", Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 25.
- ÖĞÜT, Haşim
1990 "Güneydoğu Anadolu Projesi ve Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı", Bilim ve Teknik Dergisi,(GAP Paneli 23 Kasım 1989 Ankara), Cilt: 23, Sayı: 270.
- ÖKSÜZ, Enis
1980 "Feodal Düzen ve Sosyal Değişmeler", 1980 Yılı Sosyoloji Konferansı, Prof Dr. Cavit Orhan Tütengile Armağan, İstanbul: İ.Üni.İktisat Fak.Sosyoloji Enstitüsü Yayını.

- ÖNGÖR, Sami
1975 Coğrafya Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis
1977 Türk Halk Bilimi, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını.
- ÖZBEK, Mehmet
1988 "Türk Halk Müziğinde Urfa Halk Müziğinin Yeri" Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdülkadir Karahan (Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- ÖZDEMİR, Rifat
1986 XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- + ÖZEN, Sevinç
1991 Sanayi Kasabasında Yaşam Biçimi ve Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler, Soma Örneği, İzmir: Ege Üni.Edebiyat Fak. Yayınları.
- ÖZER, M. Sami
ve
DAĞDEVİREN, İbrahim
1986 Harran Ovası Koşullarında Pamuğun Azotlu Gübre İsteği, Şanlıurfa: Köy Hizmetleri Şanlıurfa Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları.
- ÖZER, Ahmet
1990 Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni, İstanbul: Boyut Yayınevi.
- PAHL, R. E.
1968 "The Rural-Urban Continuum", in R.E. Pahl(ed.), Readings in Urban Socioloji, London: Pergamon Press.
- PEKEL, Erdoğan
1988 " Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP) Alanında Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Bugünü ve Geleceği", GAP Güneydoğu Anadolu Projesi I. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu 22-25 Nisan 1987 Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Der.), Ankara: TZDK Yayını.
- PIRENNE, Henri
1982 Ortaçağ Kentleri, Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, Şadan Karadeniz(Çev.),Ankara: Dost Kitabevi.
- PIRİNÇCIOĞLU, Ertuğrul
1990 "GAP TV'si Ciddi Değil", 27 Temmuz 1990 Milliyet Gazetesi.
- POLLAK, A.N.
1942 "İslam Feodalizmi", Hilmi Ziya Ülken(Çev.), İstanbul

Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Sayı:1.

- RICE, D.S.
1952 "Medieval Harran", Anatolian Studies, Vol. II.
- RILEY, Matilda White
1963 Sociological Research I, A Case Approach, Newyork: Harcourt, Brace and World Inc
- SALNAMELER
1903 Salname-i Vilayet-i Halep.
- 1910 Salname-i Devlet-i Aliyye.
- 1927 Salname-i Vilayet-i Urfa, İstanbul: İlhami Fevzi Matbaası.
- SAYLAN, Ahmet
1989 "GAP'ta Toprak İnsan İlişkilerinde Mevcut Durum ve Uygulamalar", GAP'ta Tarım, Tarıma Dayalı Endüstriler ve Finansmanı Sempozyumu 4-5 Ekim 1989 Şanlıurfa, (Ayrı basım).
- SENCER, Muzaffer
1989 Toplumbilimlerinde Yöntem,(3.baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- SENCER, Yakut
1979 Türkiyede Kentleşme: Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SEZAL, İhsan
1981 Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Ankara: Birlik Yayınları.
- SEZER, Baykan
1988 Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayını.
- SHANIN, Teodor
1971 Introduction Peasants and Peasant Societies, Ld.by T. Shanin, C. Nicholls and Comp. Ltd.
- SİLİER, Oya
1976 Keban Köylerinde Sosyo Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşim Sorunları, Ankara: ODTÜ İdari İlimler Fak. Yayını.
- SÖZER, Ahmet Necdet
1984 "Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış", Ege Coğrafya Dergisi, Sayı: 2.

- SÖNMEZ, Necmi,
BALABAN, Ali
ve
KARADENİZ, M.M.
1985 Güneydoğu Anadolu Projesi ve Entegre Bölge
Kalkınması Yaklaşımı, Ankara: TÜBİTAK Yayını.
- STACEY, Margaret
1989 "Bilimsel Yöntem", Ercan Tatlıdil(Çev.) İ.Üni. Sosyoloji
Dergisi, Sayı: 1.
-
- 1988 Şanlıurfa İl Yıllığı.
- ŞEKER, Murat
1987 Güneydoğu Anadolu Projesi Sosyal ve Ekonomik
Sorunlar, Ankara: V Yayınları.
- ŞENYAPILI, Önder
1981 Toplum ve İletişim, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- ŞEŞEN, Ramazan
1988 "Harran ve Türk İslam Tarihindeki Yeri", Tarihi ve
Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve
Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu
16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdülkadir Karahan
(Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- TAN, Mine
1977 Kitle İletişimi, Ankara: A.Üni. SBF Yayını.
- TANYOL, Cahit
1952 "Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları", İ.Üni. Sosyoloji
Dergisi, Sayı: 7.
- TAŞDELEN, H.Musa
1990 "Şehirle Bütünleşemeyen Nüfusa Bir Örnek", Fırat
Üniversitesi Dergisi(Sosyal Bilimler),Cilt:4, Sayı:2.
- TAYSUN, Alaattin
1988 "Güneydoğu Anadolu'da Toprak Korunumu Sorunları ve
Alınması Gereken Önlemler", GAP Güneydoğu Anadolu
Projesi I. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu 22-
25 Nisan 1987 Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Der.),
Ankara: TZDK Yayını.
- TEZCAN, Mahmut
1976 Eğitim Sosyolojisine Giriş,Cilt:1, Ankara: Çağ Matbaası.
1981 Kültürel Antropoloji Açısından Başlık Parası
Geleneği, Ankara: Kadioğlu Matbaası.

- 1982 Sosyolojik Açidan Boş Zamanların Değerlendirilmesi, Ankara: A.Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Yayınları.
- 1984 Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara: A.Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Yayınları.
- 1988 "Fırat Havzası Kalkınmasında İnsan Unsuru (Sanayileşmede Eğitim İhtiyacı)", Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 70.
- THEODORSON, George A.
and
THEODORSON, Achilles G.
1979 A Modern Dictionary of Sociology, New York: Barnes, Noble Books.
- TİMUR, Serim
1972 Türkiye'de Aile Yapısı, Ankara: H.Üni. Yayınları.
- TIRYAKIYAN, Edward A.
1990 "Emile Durkheim", Ceylan Tokluoğlu(Çev.), Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Tom Bottomore ve Robert Nisbet (Derl.), Ankara: V Yayınları.
- TUNA, Korkut
1988 "Güneydoğu Anadolu Projesi ve Şanlıurfa'ya Düşen Rol Üzerine Bir Kaç Not", Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdülkadir Karahan (Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- TUNÇDİLEK, Necdet
1967 Türkiye İskan Coğrafyası: Kır İskanı, İstanbul: İ.Üni. Coğrafya Enstitüsü Yayını.
- TURHAN, Mümtaz
1980 Garplılaşmanın Neresindeyiz?, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- TÜMER, Günay
ve
KÜÇÜK, Abdurrahman
1988 Dinler Tarihi, Ankara: Ocak Yayınları.
- TÜMERTEKİN, Erol
1965 Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, İstanbul: İ.Üni. Coğrafya Enstitüsü Yayını.
- 1968 Türkiye'de İç Göçler, İstanbul: Taş Matbaası.
- TÜRKAY, Cevdet
1979 Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre, Osmanlı

- İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul: Anda Yayınları.
- Türk Dil Kurumu(TDK)**
 1988 Türkçe Sözlük, Cilt:I-II, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayını.
- TÜRKDOĞAN, Orhan**
 1965 Erzurum ve Çevresinde Sosyal Araştırmalar, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları.
 1977 a Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, (2.baskı), İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
 1977 b Çağdaş Türk Sosyolojisi, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları.
 1977 c Toplum Kalkınması, (2.baskı), İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
 1983 Milli Kültür Modernleşme ve İslam, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
 1985 "Doğu Anadolu'nun Sosyal Yapısı" , Doğu Anadolu'nun (Sosyal, Kültürel ve İktisadi) Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri, 13-15 Mayıs 1985 Tunceli, Ankara: Gazi Üni. Basın Yayın Yüksek Okulu Matbaası.
 1986 "Doğu Anadolunun Sosyal Yapısı" Türk dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:41.
 1988 a Değişme -Kültür ve Sosyal Çözülme , İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
 1988 b "Güneydoğu Anadolu Projesinin Sosyo- Kültürel Yönü", GAP Güneydoğu Anadolu Projesi I. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu 22-25 Nisan 1987 Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Der.), Ankara: TZDK Yayını.
 1989 a " Güneydoğu Anadolu Projesinin Sosyo- Kültürel Yönü", GAP ve Doğuracağı Sonuçlar, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayını.
 1989 b Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan**
 1969 Türkiyede Köy Sorunu, İstanbul: Kitap Yayınları.
 1975 100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- TÜSİAD**
 1978 "İngiltere Sanayiciye Ne Teşvikler Veriyor", Görüş, Cilt:6, Sayı: 9.
- UYGUN, Hamza**
 1984 Kalecik (Ankara) Bir İlçenin Toplumsal Yapısı, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: H.Üni. SBE Sosyoloji

- Anabilim Dalı.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya
1943
Sosyoloji, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayını.
- ÜSTÜNEL, Besim
1975
Ekonominin Temelleri, (3.baskı), Ankara: Kurtuluş Matbaası.
- WACH, Joachim
1987
Din Sosyolojisine Giriş, Battal inandı(Çev.), Ankara: A.Üni. ilahiyat Fak. Yayınları.
- WALLACE, Tiha
1981
"The Kano River Project, Nijgeria: The Impact of an Irrigation Scheme on Productivity and Welfare" In Rural Development in Tropical Africa, Judith Heyer, Pepe Robert , Gavin William(Eds), Hampshire: Macmillan.
- WEBER, Max
1985
Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Zeynep Aruoba(Çev.), İstanbul: Hil Yayınları.
- WIRTH, L.
1968
"Urbanizm as a Way of Life", Reading in Urban Sociology, R.E.Pahl(Der),London: Pergaman Press.
- WOLF, Eric R.
1966
Peasants, New Jersey: Prentice-Hall. Inc.
- YALÇINTAŞ, Nevzat
1989
"Önsöz", GAP ve Doğuracağı Sonuçlar, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayınları.
- YARDIMCI, Nurettin
1988
"Harran Kazıları", Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu 16-19 Kasım 1987 Şanlıurfa, Abdülkadir Karahan (Haz.), İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.
- 1989
"Harran: The Door To Mezopotamia", Image of Turkey, Issue: 22.
- YASA, İbrahim
1955
Hasanoğlan Köyü'nün İçtimai-İktisadi Yapısı, Ankara: TODAİE Yayını.
- 1959
" Köylerin Sosyolojik Bakımdan İncelenmesi" Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı:1.
- 1960
Sindel Köyünün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı, Ankara: TODAİE Yayını.
- 1966
Ankara Gecekondu Aileleri, Ankara: SSYB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını.
- 1969
Yirmi Beş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü

- 1973 Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma,
Ankara: A.Üni. SBF Yayınları
- YÜCEKÖK, Ahmet N.
1987 Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları,
Ankara: TODAİE Yayını.
- YILDIRIM, İbrahim
1991 "Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik
Kalkınmasında Örgün Eğitim Kurumlarının Rolü", Fırat
Üniversitesi, Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve
Ekonomik Kalkınması Sempozyumu 7-9 Nisan
1988 Elazığ, Zeki Erdoğan, İbrahim Kır, İlknur
Öner(Hazl.), Elazığ: Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayını.
- YILDIZ, Bekir
1985 Harran, İstanbul: Cem Yayınevi.
- ZEREN, Yusuf
1988 "Urfa-Harran Ovası Mekanizasyon Düzeyi Sorunları ve
Öneriler" GAP Güneydoğu Anadolu Projesi I. Urfa-
Harran Kalkınma Sempozyumu 22-25 Nisan 1987
Şanlıurfa, Ali İhsan Bağış(Der.), Ankara: TZDK Yayını.
- ZİMMERMAN, Carle C.
1964 Yeni Sosyoloji Dersleri, Amiran Kurtkan(Çev.), İstanbul:
İ.Üni. İktisat Fak. Yayını.

KAYNAK KİŞİLER:

Abdulhalik BAKIR
Ali KIZIL
Av. Hüseyin KÜRKCÜGİL
Ekrem ÖZYAVUZ
İbrahim ÖZYAVUZ
İsmail KETBOĞA
Mahmut ÖZYAVUZ(Reşatoğlu)
Mahmut ÖZYAVUZ(Ömeroğlu)
Mehmet ÖZYAVUZ
Salih ALMA 292